AYLIK SOSYALİST DERGİ KASIM 86

ZEMİN

"İnsan Hakları" Dosyası

Uluslararası Af Örgütü'nden
***Anne Burley** ile Söyleşi*
***Emil Galip Sandalcı** ve*
***Merih Sezen** ile Söyleşi*
***Mustafa Eryüksel** ile Söyleşi*
Kadınlar ve Hakları Üzerine
Sedef Öztürk
Cinsel Açıdan da Özgür İnsan
Dr.Arslan Yüzgün

İşçi ve Sendika Sorunları

***Oktay Kurtböke** ile Söyleşi*
***Zafer Boyar** ile Söyleşi*
Sendikal Demokrasi ve
Yeni Tip Sendikacılık
Mete Gönültaş

Sosyalist Parti Tartışmaları

Kitap Eleştirileri

"Dil ve Maddecilik" Dolayısıyla
Süleyman Bulut
Krizin İmkânları
Nurdan Gürbilek

Tartışma

"İdeolojilerin Sonu"nu
Haber Veren İdeoloji
Kürşat Bumin

SAYI **2**
500 LİRA (KDV DAHİL)

ZEMİN AYLIK SOSYALİST DERGİ \ KASIM

İÇİNDEKİLER

Bu Zemin'de ne var ne yok

Zemin'in ilk sayısında kendimizi tanıtırken yeterince açık olamadığımız aldığımız eleştirilerden anlaşılıyor. *Zemin*, bir *akım* dergisi, belirli bir teorik ya da ideolojik konumun propagandasını üstlenen bir dergi değil. En geniş anlamda tabiî ki kendisini sosyalizm, özgürlük ve demokrasi mücadelesinin büyük akımının içinde görenler tarafından oluşturuldu. Ancak ne bir *Zemin* ideolojisinden bahsetmek mümkün ne de bu anlamda birtakım "Zeminciler"den. *Zemin*'in hazırlanışında kendisini sosyalist olarak gören çeşitli eğilimler ve kişiler var. Bu eğilimler ve kişiler de kendilerini "sosyalizmin" ya da "işçi sınıfının" tek ve biricik savunucuları saymadıklarından, kapalı bir çerçeve ya da "çevre" oluşturmuyorlar. İşte tam da bu nedenle *Zemin*, açık bir girişim. Katılıma, tartışmaya ve oluşmaya açık.

İlk sayıda bir çağrı biçiminde belirtmiştik. Şimdi biraz daha açıkça söylemekte fayda var: *Zemin*'e yazılarıyla, tartışmalarıyla, teknik öneri ve katkılarıyla, politika önerileriyle, hiçbiri olmazsa dergi bürosuna gelip "ahkam kesmek" yoluyla da olsa, katılmak isteyenlere kapımız ve sayfalarımız açık. Katılım bireysel olabilir (şu anda *Zemin*'e böyle katılanlar var); bir eğilimin, bir görüşün temsilcisi olarak da olabilir. Kuşkusuz iş derginin yönlendirilmesine gelince bir Mevlevî açık kalpliliğiyle "herkes gelsin" demiyoruz; İlk sayıdaki "Zemin'in Zamanı" yazımız, içinde yer aldığımız ana platformu belirliyor; bu platforma katılanlara kapımız açık. Derginin yönlendirilmesi bizce demokratik bir işleyişle yürütülüyor: İş demokrasiyle. Katılanların, çalışanların, emek verenlerin söz sahibi olduğu ilkesiyle çıkarıyoruz *Zemin*'i. Bu bakımdan, tasarlanma aşamasından ikinci sayının çıktığı bugüne kadar da bir "yönetim sorunumuz" olmadı. Darısı gelecek sayıların başına. Bu arada farklı görüşlerin bir arada bulunmasını, iş kotarmasını bir türlü içlerine sindiremeyenlerin, buna ideolojileri gereği bir türlü inanmayanların "beceremeyecekler" kehanetleri de kulağımıza gelmiyor değil. Başka hiç bir nedeni olmasaydı bile, sırf onların haklı olmadıklarını, olamayacaklarını göstermek için sürdürürdük *Zemin*'i yayımlamayı. Şimdilik bu bakımdan da bir sorunumuz yok.

İkinci sayıda *Zemin*'in dosya konusu "İnsan Hakları". Bu konuda özellikle ülkemizde söylenecekler, yazılacaklar bitecek gibi değil. Dergiyi elinizde tuttuğunuz sayfa sayısıyla sınırlamak için oldukça güçlük çektik. *Zemin* insanların yaşama, örgütlenme, söz söyleme ve bedensel ve manevi dokunulmazlık haklarını tavizsiz ve istisnasız olarak savunuyor. Ancak bunu söylemenin de yetmediğini biliyoruz. İnsan haklarının kavramsal tanımlanması ve pratik uygulanması konularında, bu konularda yıllardır faaliyet gösteren uluslararası bir örgütün görüşlerine başvurduk: Uluslararası Af Örgütü. Bu örgütün Türkiye Bürosu sorumlusuyla yapılan söyleşiyi bu sayıda bulacaksınız. Ülkemizde yeni kurulan İnsan Hakları Derneği ve Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği'nin de yetkilileriyle görüştük. Bunların dışında *Zemin*'i yayımlayanların İnsan Hakları konusunu çeşitli açılardan ele alan makaleleri ve bize gelen katkılar yer alıyor bu sayıdaki dosyamızda. Dosyanın dışında ise: Her sayımızda işçi ve sendika sorunlarını ele alan yazılar yayımlamayı hedefliyoruz. Bu sayımızda iki Türk-iş üyesi ve bir bağımsız sendikacının yazıları var. "Sosyalist Parti" tartışmalarını sürdürüyoruz, sürdürmeye devam edeceğiz. Özellikle Kasım ayının sonunda ya da Aralık ayının başında yapılacağı söylenen toplantı ile birlikte bu konunun oldukça canlanacağını sanıyoruz. Artık "Nasıl bir tüzükle, nasıl bir programla, kimlerle, nasıl bir sosyalist parti" sorusu, önümüzdeki dönemin can alıcı sorusudur. Bu konudaki görüşlerinizi bekliyoruz.

Şimdiden haber verelim: Üçüncü sayımızın dosya konusu "Sosyalizm ve Demokrasi", dördüncü sayımızın dosya konusu ise "İşçi Sınıfının Örgütlenme Sorunları." Bu konulardaki katkılarınızı bekliyoruz. Ayrıca daha ilerdeki sayılar için "dosya konusu" önerilerine de açık olduğumuzu haber verelim.

ZEMIN

AYLIK SOSYALİST DERGİ
SAYI: 2
KASIM 1986
KDV Dahil 500 TL.

SAHİBİ VE SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ: Uğur Cankoçak
YAYIN KURULU: Uğur Cankoçak, Orhan Dilber, İskender Savaşır, Bülent Somay, Muzaffer Bal
YÖNETİM YERİ VE YAZIŞMA ADRESİ: Balo Sokak 18/5 Beyoğlu-İstanbul
KAPAK DÜZENİ: Bülent Erkmen
KAPAK FOTOĞRAFI: Mustafa Dorsay

OFSET HAZIRLIK: PERKA A.Ş.
BASKI VE CİLT: Milliyet Yayın A.Ş. Tarabya Matbaası tesisleri
İLAN KOŞULLARI: Arka kapak: 200.000 TL / Kapak içleri 150.000 TL / Tam sayfa 100.000 TL / Yarım sayfa 50.000 TL / ¼ sayfa 30.000 TL.
ABONE KOŞULLARI: Yıllık oniki sayı 6000 TL / Altı aylık 3000 TL
YURTDIŞI SATIŞ FİYATLARI: Almanya 5 D.M. / Fransa 15 FF / İngiltere 2 Pound

Doğu Perinçek'in Açıklaması

Zemin Dergisi Yazı İşleri Müdürlüğüne.

Derginizin 1. sayısında beni de ilgilendiren çeşitli görüş ve yorumlar yer alıyor. Bunlara değinmeyeceğim. Ancak doğrudan doğruya maddî olgulara ilişkin bir düzeltmeyi sunuyorum.

1. Derginizde, Nokta'nın 16-22 Aralık 1985 günlü sayısında yayınlanan demecimle ilgili olarak, "Perinçek 4-5 ünlü ad sayarak, onların biraraya gelmesiyle partinin kurulabileceğini söyle(di)" deniliyor (s.13). Demecimin ilişikte sunduğum fotokopisinden okunabileceği üzere, sosyalist partinin kurulmasının yolunun "ilkeli bir birleşmeden" geçtiğini belirtiyorum. Görüşlerin "bir ortak platformda ve toplumun önünde ortaya konmasını" öneriyorum. Sözünü ettiğiniz "ünlü adlar", sosyalist solun yakın geçmişle ilgili bilançosuna ve ortak platformun oluşturulmasına katkıda bulunabilecek kişilikler arasında sayılmıştır. Parti kuruluşunu bu kişiliklerin biraraya gelmesi gibi basit bir olaya indirgeyen hiçbir görüşe yer verilmemiştir. Sayın Aybar da, demecinde benim önerdiğim isimlere "ekleme" yaptığını belirtmiştir. İki ayrı yol önermiş değiliz.

2. Yazdığınız gibi, Halil Berktay ile birlikte Sayın Aybar ile görüştüm. Sayın Aybar, Nokta dergisine yaptığı açıklamada benim demecimle ilgili olumlu bir tavır açıklamaktaydı. Yaptığımız görüşmede, Zemin'de iddia edildiği gibi bir "katılma" isteğinde bulunmuş değiliz. Genel olarak bir sosyalist parti ihtiyacını ve partileşme sürecine *herkesin* katkıda bulunması gereğini belirttik. Çalışmaların "iki eğilim" tarafından yürütülmesi anlamına gelebilecek hiçbir önerimiz olmadı, herkesin ortak çabasını özellikle vurguladık. Aynı tavrı esasen kamuoyu önünde birçok kez açıklamıştım. Örneğin Nokta dergisinde yayınlanan demecimde isimler de vererek şunları söylemiştim: "Düşüncesi, önerisi, programı olan ve kendini sosyalist olarak tanımlayan hiç kimse bu çabanın dışında tutulmamalıdır. Zaten tutamazsınız da." (Nokta, 16-22 Aralık 1985). Bütün açıklama ve yazılarım bu yöndedir. Pratik çabalarım içinde ve Etap toplantısında da en geniş katılıma yönelik önerilerde bulundum. Unutulan sosyalist arkadaşları hatırlattım.

3. Etap otelinde yapılan toplantıda, derginizde yazıldığı gibi "eski görüşlerimi temsilen orada bulunmadığım" yolunda bir söz söylemedim. Konuşmamda "toplantıya eski TİKP Genel Başkanı olarak, bir örgüt ya da topluluk üyesi kimliğiyle katılmadığımı, Doğu Perinçek olarak kendi adıma katıldığımı" belirttim. Bu açıklamamın eskiden beri savunduğum görüşlerimin "takipçisi" olmaktan vazgeçtiğim anlamında yorumlanması mümkün değildir. Kaldı ki aynı konuşmamda, sosyalist partiye eski TİKP'nin görüşlerinin damgasını vuracağı kaygılarına ilişkin olarak, herkes gibi benim de sosyalist partiyi oluşturacak insanları ikna ederek kendi görüşlerimi kabul ettirme hakkına sahip olduğumu belirttim. Sosyalist partilere örgütler ve gruplar olarak değil, birey olarak katılma ilkesi, herhalde bireylerin görüşlerinden vazgeçtiği şeklinde anlaşılamaz. Nitekim bazı konuşmacı arkadaşlar, benim o sözlerimle hizipleri reddettiğimi söylemişlerdir.

Sol, partisini arıyor

"Sosyalist parti acil değil"

"Sosyalistler ulusal kongresi toplanabilir"

Sosyalist partinin oluşturulması sürecinde eski çatıları korumakta, hatta pekiştirmekte ısrar etmenin yeni bir birleşmenin sağlığına zarar vereceği düşüncesindeyim. Nitekim Aybar arkadaşımıza da "Eski SDP lideri gibi değil, ulusal çapta sosyalistleri kucaklayan bir önder gibi davranmasını" gene konuşmamda önerdim.

4. Konak toplantısından önce, bu toplantıyı Sayın Aybar'a "Birlikte düzenlemeyi önermem" (s.17) sözkonusu bile olamaz. Çünkü bu toplantıdan bir hafta on gün kadar önceki görüşmemizde Sayın Aybar böyle bir toplantı düzenlediklerinden söz etmedi. Murat Belge arkadaşımızın da bulunduğu görüşmede, yalnız hep birlikte yapılacak geniş bir işçi toplantısı üzerinde konuşuldu. Bu nedenle benim bilmediğim bir toplantıyı birlikte düzenlemeyi önerme olanağım bile olamaz. Toplantı düzenlendikten sonra yaptığımız telefon konuşmasında ise, Sayın Aybar'dan toplantının mahiyetini ve kendimin çağrılı olup olmadığımı sordum. Bana bu toplantının "bir iç toplantı" olduğunu, geniş toplantının birlikte ilerde yapılacağını belirttiler. Hiçbir aşamada "ikili girişim" önermedim ve bunu doğru da bulmuyorum. Nitekim toplantıdan sonra YeniGündem'de çıkan demecimde, "Bu toplantı *hep birlikte* yapılabilirdi" diyorum (Sayı 29, s.22).

5. YeniGündem muhabirine yaptığım açıklamada sözünü ettiğim "Sosyalist Parti ve Emekçiler" konusundaki panel ile İrtibat Komitesi'nin hazırladığı toplantı aynı değildir. İkisi farklıdır ve hiçbir yerde bu iki çabayı özdeleştiren bir açıklamada bulunmadım. Yalçın Büyükdağlı ve Tayfun Tabakoğlu arkadaşların sözünü ettiği ve İrtibat Komitesi'nce hazırlanan toplantının mahiyetine "açıklık getirdiğim" iddiası gerçek dışıdır.

Bu açıklamaya derginizin gelecek sayısında yer vermenizi rica eder, saygılar sunarım.

Sayın ZEMİN Dergisi,

Bir basın emekçisi olarak, sözlerime, yürümeye başladığınız yolda hiçbir zaman yıkılmadan, sarsılmadan, çıkmazlara sapmadan, dimdik, sağlıklı olarak ilerlemenizi dileyerek başlıyorum.

İçinde yaşadığımız şu günlerde, cezaevlerinde binlerce, düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla çeşitli eylemler yapan insanlarımız yatıyorken, düşüncelerinden ötürü, 449 kişi idama mahkum edilmişken, sizler kalkıyor Sosyalist Parti'den sözediyorsunuz, düşünce ürünlerinizi yayınlıyorsunuz da elinizi kolunuzu sallayarak hiçbir şeyden huzursuz olmadan "özgürce" yaşıyorsunuz.

Bunları yapabilmek benim gözümde büyük bir ucuz kahramanlık. Gerçekten, kime hizmet ediyorsunuz?..

Yoksa; Türkiye işçi sınıfının, emekçisinin, aydınının, köylüsünün, ilericisinin, demokratının, sosyalistinin, devrimcisinin yeni bir tuzağa düşmesi için ZEMİN'mi hazırlıyorsunuz, işbirlikçi, tekelci burjuvazi ve onların yandaşları tarafından yönlendirilerek...

Bırakınız beyler bu saçmalıkları!.. Gün daha o gün değil. 6 yıl içinde o köprünün altından çok sular geçti. 6 yıl Türkiye Demokrasisi'nden çok şeyler götürdü. Sosyalist Parti kurmaktan önce yapılacak o kadar çok iş var ki, ilk önce hiç olmazsa bunların bir kısmını yapalım da, sonra parti gerekiyorsa, halkımız onu da kurar. Sosyalist Parti, kendini sosyalist gören-gösteren bir avuç maceracı tarafından değil, halkın sosyalist olduğunu bildiği, gördüğü kişiler tarafından, halkla iç-içe oluşturulur elbette günü gelince...

Eğer üç-beş kişinin Sosyalist Parti'yi kurabileceği düşüncesinde iseniz, sizleri tebrik etmek gerekir. Sosyal Demokratların bile komünistlikle suçlandığı bir ortamda yapılacak o kadar çok iş var ki, parti kurmaktan da çok önemli, bunları sizler de biliyorsunuz, biraz düşünseniz bulursunuz, sözü fazla uzatmıyorum, yine yazacağım.

Arif AKÇAY

NOT: Ne berbat basım tekniği o öyle. Derginiz daha okumadan sayfa sayfa dağıldı. Fasikül usulü telli dikiş daha sağlıklı olur.

*

Şiirli/Mektup

Yayın yaşamına yeni adım atan 'ZEMİN' aylık dergisini okudum. Zeminine oturması dileğimdir. Tek eleştirim, sözcüklerin öztürkçemizden özenle seçilerek 'kendi öz malımız olanının' kullanılmasıdır. Dergide emeği geçenlere teşekkür ederim. "Çoban armağanı çam sakızı" bir şiir gönderiyorum. Bir köşede yayınlanması mutluluğum olur. Sürekli de yazabilirim. Sevgi ve saygılarımla arkadaşlara içten selamlarımı sunarım.

20.10.1986

DAĞLAR

'Korku' şişirmiş sizi
sakın söylemeyin gökten
indiğinizi
aydınlığa çıkınız
sarığı sivri dağlar
tanımıyorum 'başeğmezliğinizi'
ÖFKENİZ sözlümün nazı
FIRTINANIZ ipek hışırtısı
yolumu kapatmaz sisiniz
hiç te yıprak değilsiniz
bizim değil yamaçlardaki

dikine aşacağız tepenizden
bir nefeste dağlar
sosyalistler çarık bağlar!..

Yüzünüz asık değil
kuran kursu hocasından
sarığınız uzun değil sarığından
ıslığınız ırgatamaz içimde
bir yaprak
türkü söylemek isterim
tepenizde
elele horon tutturarak
halk türküleri dağlar
sosyalistler çarık bağlar!..

Özgürlüğün kınalı ellerinde
yoğruldu azığım
bağımsızlık katığım
patentli değil mantığım
Başöğretmenim Atatürk
yolum açtığı yol
ne para isterim ne pul
yolcusunu bekliyor çağlar
engel olamaz dağlar
sosyalistler çarık bağlar!

Ekrem ÇALIŞ

Birkaç Uyarı

Dergiyi okudum, önce sizleri kutlar uzun ömürlü olmasını dilerim. Dergiyi çok sevdiğimi söyleyemem ama, "kötü" hiç değil, ayrıca şu haliyle bile çok gerekli. Eleştirilerimi daha uzatmak için birkaç sayı daha beklemek istiyorum.

Ama şimdilik şu birkaç nokta:

Kapaktaki kesik parmağını (doğru görüyorum!) ne gereği vardı? (Kastratörlükten sakınmak gerekli!). Sayfa 27'de yer alan zinciri kıran köylü kadın ve işçi deseni hiç mi hiç yakışmamış. Son olarak da, Bülent'in yazısının başlığını hiç akıldan çıkarmamak dergiyi daha iyi yapar sanıyorum.

Dostluk duygularımla,

Kürşat BUMİN

*

Bir Telgraf

Sayın Uğur Cankoçak,

ZEMİN'le mutlu bir geleceğe doğru. Derginizin yayın hayatında başarılar dilerim.

Osman YILDIZ
Gazeteci Muhabir
Nusaybin

*

Özel ve Genel Mektup

Sevgili arkadaşım İSKENDER ve değerli arkadaşlar:

Öncelikle bu özverili ve cesur girişiminizden ötürü hepinizi kutlarım. İskender, sizinle tanışmıyoruz ama gerekmiyor da. Ben sizi tanıyorum. Sizi kendime "daha" yakın bulduğum için size yazdım. Tüm arkadaşlara da aynı sıcaklığı ve ilgiyi beslemeye hazır olduğumu hemen belirteyim.

Arkadaşım; şu anda asker oluşum nedeniyle hem yeterince katkıda bulunamıyor, hem de ismimi veremiyorum. İsmin bizim için gerekli olmadığını da biliyorum.

Fırsat buldukça yazacağıma şimdiden söz verebilirim. Ayrıca çeşitli konulardaki döküman ve notlarım ve de kaynakçam yanımda olmadığı için (ortam gereği) yazı konusunda şimdilik yardımcı olamıyorum. Ama en kısa zamanda katılacağımı şimdiden bilmenizi istedim.

Genellikle felsefe uğraş alanım olmasına rağmen, bir "sosyalist" olarak toplumsal tüm alan ve konularda çeşitli soru ve sorunlara yanıt ve çözümleme için uğraştığımı söylemem bile gereksiz belki de!

Eğer bu değerli çabalarınıza birey olarak bir katkım olabilirse ne mutlu bana!..

En kısa zamanda buluşmak dileğiyle...

...Hepinizi kucaklar ve içten selam ile başarı dileklerimi sunarım.

Şafak FIRAT

Yayın Kurulundan Okuyuculara

Okuyucu mektupları için şimdilik iki sayfa ayırdık. Çünkü gelen "mektup-yazı"ların bazılarını zaten "Zemin'e gelenler", "Sosyalist Parti Tartışmaları", "Değinmeler" gibi başlıklar altında yayınlamaya başladık. Okur mektuplarının 2, diğer yazıların 5 daktilo sayfasını aşmaması sanırız hepimiz için iyi olur.

Bu arada, yazıların ayın 22'sine kadar elimizde olması için gayret gösterirseniz yayınlanma şansını da artırmış olursunuz.

DİSK açılmalıdır!

EMİN TANRIYAR-UĞUR CANKOÇAK

1477 sanığı ve 6 yıl süren duruşmaları nedeniyle 12 Eylül rejiminin en kalabalık ve en çetrefilli davası olmaya hak kazanan DİSK davasında nihayet savunmalar aşamasına gelindi. İlk iddianamede Anayasayı tebdil ve tağyir etmekle suçlanıp Ceza Yasası'nın 146/1 maddesine göre idamları istenen DİSK yöneticileri, son iddianameyle gizli örgüt kurmak ve komünizm propagandası yapmakla suçlandı ve 141-142. maddelere göre cezalandırılmaları istendi.

Aslında 12 Eylül'ün sorumluları ve hükümetleri henüz DİSK'i ne yapacaklarına ya da ne yapabileceklerine karar veremedikleri için bu dava uzayıp gitmiştir. DİSK'in, bir yandan üye varlığı, bir yandan mal varlığı ve bir başka yanda da uluslararası varlığı, bütün ağırlığıyla olmasa bile kendisini hâlâ hissettirmektedir. Abdullah Baştürk DİSK Genel başkanı şıfatıyla uluslararası toplantılara çağrılmaktadır. Ve üstelik sıkıyönetimin kalktığı İstanbul'da örneğin Maden-İş'in kayyumunun iş mahkemesi tarafından atanması gündemdedir ve sendika resmen açılabilir. Aynı statülerdeki MİSK ve Hak-İş açıldığı halde Maden-İş'in açılma başvurusu mahkemede sürünmektedir. Birkaç yıldır eski DİSK üyesi işçilerin önemli bir kısmının bağımsız sendikalarda ve Türk-İş'e bağlı sendikalarda toplandığını biliyoruz. Hattâ Hak-İş'te örgütlenmeyi tercih edenler bile oldu. DİSK'in binaları, arabaları, malzemeleri çürümeye terkedildi ya da talan edildi. Ama DİSK'in deyim yerindeyse "hayaleti" bile burjuvazi ve siyasi iktidarı için ürkütücü olmaya devam ediyor. 60'lı ve 70'li yıllar boyunca işçi sınıfı hareketinde bir yükselişin açık mücadeleciliğin sembolü olan DİSK'in, bugün gizli örgüt suçlamasıyla yargılanması işçilerin DİSK'e bakışlarını burjuvazinin istediği kalıba sokmaya yetmemiştir.

Örneğin geçtiğimiz ay içinde Bağımsız Otomobil-İş Sendikası'nın İstanbul'da Şan Sineması'nda MESS ile uyuşmazlık nedeniyle düzenlediği "taban danışma toplantısı"nda ilginç bir olay yaşandı. Toplantıya DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Kemal Sülker, Ahmet İsvan ve Mahmut Dikerdem gibi isimler de davet edilmişti. Baştürk ve diğer davetliler yan kapıdan içeri girdiklerinde salonu tıklım tıklım dolduran işçilerde önce bir şaşkınlık ve sessizlik oldu. Sonra hiç bir anonsa fırsat kalmadan ayağa kalkan işçiler coşkuyla tezchürata başladılar. "DİSK'e özgürlük" sloganı çeşitli şivelerle bir baştan bir başa salonu dolaştı.

Ama Baştürk ya da DİSK'e bağlı Maden-İş'ten herhangi bir yönetici, 12 Eylül öncesi Bağımsız Otomobil-İş'in bir toplantısına gitselerdi büyük bir ihtimalle protesto edilirlerdi. Çünkü, o dönemde Bağımsız Otomobil-İş'in kadrolarını ve tabanını büyük ölçüde Maden-İş'ten atılanlar ve sendikadaki tavırlardan kaçanlar oluşturuyordu. 12 Eylül öncesi DİSK'e bağlı bazı sendikalarda, özellikle de Maden-İş'te akıl almaz işler olmuş ve çeşitli görüşlerden işçilerin tek bir sendika çatısı altında hattâ aynı fabrikada barınması, çalışması bile imkansız hale getirilmişti. Sözleşmelerde ücretleri yüksek gösterme adına sözleşmeden hemen sonra patronların yaptığı tensikatlara göz yumulmaya başlanmıştı. Örgütlenme açısından "maliyeti kurtaramadığı" gerekçesiyle, küçük işyerlerinin örgütlenme talebine burun kıvrılıyor, sendikaya kendileri gelen işçiler geri çevriliyordu. *71 öncesinde fabrikalarda kıran kırana bir mücadeleye damgasını vurmuş olan DİSK, 73 sonrasında toplu iş sözleşmelerinin uzmanlarca masa başında yürütüldüğü "büyük" sendika havalarına girerek iyice yozlaşmaya başlamıştı.*

Üstelik 1976-77'lerden itibaren, grevlerin de sonuçsuz kaldığı görülüyordu. Güçlü bir yükseliş döneminde CHP'nin "mavi gömlekli" Ecevit'inin kuyruğuna takılan işçilerde 1977'lerde başlayan moral bozukluğu umutsuzluğa dönüşmüştü.

DİSK'in çeşitli sendikalarındaki tüzük maddelerinin de Türk-İş'i aratmayacak kadar anti-demokratik ve "yönetim yanlısı" olması ve bu maddelerin sözümona sosyalistlerce kullanılması nedeniyle bazı sendikalar içinde muhalefet yapmanın imkanı da kalmamıştı. Dolayısıyla kısa bir süre içinde bir yığın küçük, "sol" bağımsız sendika türemişti. Ve bu bağımsız sendikaların hemen hemen tümü de özü itibariyle DİSK'teki uygulamaları benimsiyorlardı. Tek farkları yönetimde ya da muhalefette olmaları idi.

Bütün bu olumsuzluklar içinde Baştürk'ün yönetime gelmesi DİSK'in bürokratik mekanizması içinde sadece bir ekip değişikliği olarak kalmış, MESS'in ve iktidarın eş zamanlı saldırıları karşısında iyice bunalan DİSK yavaş yavaş kendi tabanının aktif desteğini de kaybetmeye başlamıştı. Grevlere ve eylemlere katılan işçi sayısında düşme başlamış, moral bozukluğu umutsuzluk ve geri çekilme gözle görülür, elle tutulur bir hale gelmişti.

Ama bütün bu olumsuz geçmiş yaşamlarına rağmen, geçmişte DİSK'in gadrine uğramış olmalarına rağmen, ileri sayılabilecek işçilerin DİSK'i beklemekte oldukları söylenebilir. DİSK, genelde işçiler arasında hâlâ saygınlığını ve gücünü koruyan bir örgütlenmedir. Üstelik onun Genel Başkanı Abdullah Baştürk de mahkeme sürecinde verdiği onurlu ve başı dik bir mücadele ile tezahüratları kişisel olarak haketmiş bir sendika lideridir.

Kısacası DİSK, herşeye rağmen, sınıf içinde demokrasi adına, ilericilik adına, kavga adına, direniş adına, yükseliş ruhu adına ne varsa hâlâ onun tarihi mirasını taşımaktadır. DİSK'i bu mirasa sahip çıkanlar diriltecektir. Bu mirasa layık olduklarını gösterenler yeniden DİSK'le birlikte anılacaklardır. Bu nok-

Kemal Nebioğlu, Abdullah Baştürk, Fehmi Işıklar bir basın toplantısında.

tada, DİSK davasında avukatların ortak savunmasının şu son kısımlarının böyle bir mirası savunduğu söylenebilir: "Baskıya, zulme, işkenceye, adaletsizliğe, eşitsizliğe, yoksulluğa, açlığa karşı çıkmak suç sayılmadıkça, düşünce özgürlüğünü, örgütlenme özgürlüğünü, basın özgürlüğünü, hukukun üstünlüğünü, barışı ve demokrasiyi savunmak suç kabul edilmedikçe, egemenlik tüm ulusa değil de, sermaye sınıfına aittir denilmedikçe, siyasi etkinlik hakkı işçilere, emekçilere yasaktır, bu hak yalnızca patrona aittir denilmedikçe, emperyalizme, faşizme, şovenizme, gericiliğe, anarşizme, terörizme, diktatörlüğe, savaşa karşı çıkmak suç sayılmadıkça, bu davada ceza verilemez."

"1961 Anayasası'nın getirdiği haklar çerçevesinde DİSK'te somutlanan sendikacılık hareketi Türkiye emekçi halkının umudu olmaya devam edecektir. Çünkü DİSK, demokrasi demektir, insan hakları demektir, meşruiyet demektir, gerçek sınıf sendikacılığı demektir. Demokrasiyle vücut bulan bir kuruluş olarak bunların teminatı demektir. Yaklaşık 5 yıldır sürmekte olan bu dava, suçlamaların tüm hukuk dışılığını bütün dünyaya kendi sergilemiştir. Tarih, bu konudaki hükmünü şimdiden vermiştir. Biz hukukçulara göre bu davanın yegâne hukuki tarafı, verilmesi gereken beraat kararı olacaktır. Heyetinizde de bu hukuki sonucu talep ediyoruz.

Türkiye kamuoyu, dünya kamuoyu ve tarih önünde, demokrasi, hukuk ve adalet açısından, geleceğe yönelik en önemli bir ölçüt olması nedeniyle, sizleri bu davadaki büyük tarihi sorumluluğunuz ile baş başa bırakıyoruz."

Özetle resmen kapatılmamış olan DİSK'in açılmasını savunmak sendikal mücadelenin bu aşamasında belli bir sendikal tercih yapmak anlamına gelmez. Hele hele belli bir sendikal mücadele anlayışıyla uyuşma anlamına hiç gelmez. DİSK'in açılmasını savunmak herşeyden önce siyasi bir tavırdır. Devlet sendikacılığına karşı bir tavırdır.

DİSK yeniden açılır, ama sendikal örgütlenmede diyelim ki, başka bir eğilim ağır basar. Farklı bir federasyon konfederasyon anlayışı uğruna mücadele gündeme gelebilir. Ya da DİSK kendi kendini başka bir örgütlenmeyle başka bir yönelişle ikame etmeyi önüne koyar. Ya da DİSK artık işçiler tarafından eskisi gibi benimsenmez vb. vb. Bütün bunlar işçilerin ekonomik ve sendikal mücadelesinin ana konuları olarak tartışılmalıdır. Ama bu tartışmanın sonucu ne olursa olsun herhalde DİSK açılmamalıdır noktasına gelinemez. DİSK açılmalıdır. DİSK'in açılması uğruna yaygın ve etkili kampanyalar yapılmalıdır.

DİSK'in açılmasını tıpkı diğer bazı demokratik haklar gibi ne zaman ve nasıl olacağı belirsiz bir SHP iktidarından beklemenin yanlış olduğu SHP'nin bile gün gelip DİSK'i savunamayacağı ama DİSK'in her zaman SHP'yi savunabileceği anlatılmalıdır.

Geçmişteki DİSK yöneticilerinin CHP'yi desteklemeleri gibi bugün de SHP'yi desteklemeleri şüphesiz sınıf hareketi açısından bir zaafa işaret etmektedir.

Şüphesiz bu isteğin "toplumun bazı yasaklıların peşine takılması" ile ilgisi yoktur ama buna katkısı vardır. Toplumun bir Ecevit, Demirel mitosunun peşine takılması şüphesiz eninde sonunda burjuvazinin işine gelir. Er ya da geç kendi soluna set çekecek olan İnönü'nün de bir süre sosyalistlere kapı açması çok fazla rahatsız edici değildir onlar için. Bütün bu süreçte sınıfsal olarak rahatsız edici tek şey işçi sınıfının kendisinin de yasaklı bir sınıf olduğunu hatırlaması ve bu yasakları kırmak, kendi örgütlerini açmak ve kendi yasaklı liderlerini aklamak için harekete geçmeleri olabilirdi. Bugün kendisine sosyal demokratım diyenlerin, demokraside işçi sınıfı mücadelesi ve etkinliğinden ve onun örgütlenmesinden ancak "Kemalist bir yorumla" haberdar oldukları söylenebilir. Dolayısıyla onların demokrasiyi savunma sınırları varolan Anayasanın ve ceza maddelerinin biraz daha törpülenmesinden ibarettir. Bu durum sosyalistlerin de uzun bir zamandır teorik ve defalarca da pratik olarak malümü olduğu halde, hâlâ sosyal demokrat bile olamayanların peşinde gezmeleri olsa olsa sosyalist hareketin ve sınıf hareketin zaafıyla, öz güvensizliğiyle, mücadeleye bakış perspektiflerinin sakatlığıyla açıklanabilir.

Değil Ecevit'in, Demirel'in bile demokratik haklarını ve varoluşunu sonuna kadar ancak işçi sınıfı savunabilir. Ama sınıfın böyle bir güce ve bilince erişebilmesi ve toplum içinde önder bir konuma yükselebilmesi için geçmişten oldukça farklı bir mücadele anlayışı ve yönelişin ortaya konulması gerekir. Geçmişte sosyalistler işçi sınıfına "bilinç taşıma" adı altında ikameci, ültimatomcu ve sekter görüş ve tavırlarını da taşımışlardır. İşçi sınıfı iktidarı aslında tek bir partinin iktidarı ve o tek parti içinde de tek bir görüşün kayıtsız şartsız diktatörlüğü olarak algılandığı için bu görüş aynen tüm "kitle örgütlerine" ve eylemlerine de yansıtılmıştır. Kitle örgütlenmesi ve mücadelesinde "sol sekter" görünümlü bu tavır, demokrasi mücadelesinde de "ileri demokrasi", "ulusal demokratik cephe" ya da "halk cepheleri" adına, işçi sınıfının burjuva parti ve örgütlerinin peşine takılması şeklinde bir sağ kuyrukçu tavır olarak şekillenmiştir.

İşte bugün DİSK'in açılması uğruna mücadele etmek aynı zamanda bütün bu olumsuzluklara karşı da mücadeleyle sağlıklı bir anlam taşıyacaktır. Sınıf hareketi ve kitle örgütlerinde her tür bürokratik, sekter, ikameci, ültimatomcu tavra karşı, işçi demokrasisi için, doğrudan demokrasi için, kitlelerin en geniş ve kendi öz insiyatifiyle bilinçli katılımı için mücadele sosyalistlerin ve işçi sınıfının geleceği için hayati bir mücadeledir. Siyasi iktidarlar işverenler ve sendikacılar işçileri belli sendikalarda bölünmüş olarak tutmak isterler. Ya da devlet denetiminde tek bir sendikada da birleştirmek isterler. Sosyalistler ise bu mücadeleye bu kalıplar içinde değil, sendikal bölünmüşlük verilerinden hareketle değil, öncelikle hedefler açısından bakarlar. Eğer hedef, sınıfın birliğini, sınıf örgütlerinin cephesini ve sınıfın dolaysız iktidarını gerçekleştirmek ise bugün her sendikada işçilerin öz denetimi için, işçi konseyleri için, mücadele fabrika ve bölge işçi konseyleri için mücadele etmek gerekir. Burjuva demokrasisinden "milyon kez" demokratik olan işçi demokrasisinin ne olduğunu en küçük birimde bile yaşatmak ve nasıl olacağını görmek anlamak gerek.

DİSK'in açılmasının da işçi demokrasisinin yolunun açılmasının da başka her tür engelin kaldırılmasının da yolu öncelikli olarak sosyalistlerin ve sınıf öncülüğüne soyunanların kafalarının açılmasından geçiyor. Hiç değilse ilk adım olarak...

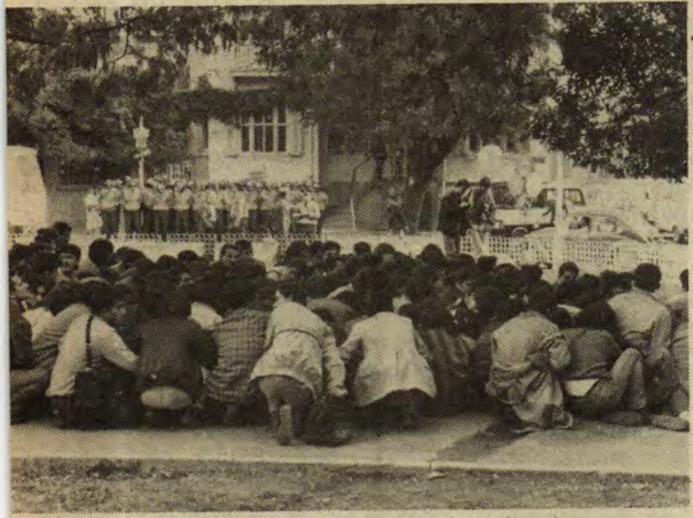

DİSK'e bağlı OLEYİS'in grevci işçileri ve çocukları.

Polisler katili biliyor muydu?

27 Ekim günü İstanbul'da öğrenciler Marmara Üniversitesi Rektörlüğü önünde "oturma eylemi" yaptıklarında en fazla merak edilen polisin tavrının ne olacağı ve öğrencilerin buna karşı ne yapabileceği idi.

Birkaç gün önce Hukuk Fakültesi III. sınıf öğrencisi İsa Tanrıverdi, kaldığı yurdun banyosunda kendini asarak intihar etmişti. Gerekçesi de YÖK kanunlarına göre iki dersten atılması idi. İşte Pazartesi günü kızlı erkekli 500 kadar öğrenci İsa'nın ölümündeki gerçek suçlulardan biri olarak gördükleri YÖK'ü protesto için Rektörlüğün önüne siyah çelenk bırakmak istemişlerdi. Ama çelengi bırakan iki arkadaşları gözaltına alınınca durum değişmişti. Polis bir taraftan öğrencileri dağıtmak için uyarılarda bulunuyor, diğer taraftan da harıl harıl video kameraları çalışıyordu. Ama öğrenciler bir kararlılık gösterisinde bulunup arkadaşlarını almadan gitmeyeceklerini belirtince polis de pazarlığa oturmuştu. Nitekim az sonra karşılıklı "temsilciler düzeyinde" yapılan görüşmeler sonucu öğrenciler kalktılar ve düzensiz gruplar halinde yanlarında güvenlik kuvvetleri, Aksaray'a doğru yürüyüşe geçtiler. Cerrahpaşa'ya cenaze için gideceklerdi ama polis artık duruma Aksaray'da el koyma gereğini duydu ve öğrenciler dağıtıldı. Dikkat çeken hususlardan birisi de polisin öğrenci avına çıkmayışı, verilen emir gereği dağıtmakla yetinişiydi. Hadi öğrenciler tecrübesiz ve örgütsüzdü, "Korsan gösteriler"i hiç yaşamamışlardı. Dolayısıyla İzmir'de yaptıkları gibi ilk polis kuşatmasında oturma eylemini seçiyorlardı ya da sakin sakin yürüyorlardı. Peki ya polise ne demeli... Onlar da herhalde bir tarafıyla geçmişten ders çıkarmışlardı ama diğer tarafıyla öğrencilere hak verdikleri bile söylenebilirdi. Kimbilir polis belki de katilin asla yakalanamayacağını ve böylesi cinayetleri işlemeye devam edeceğini bildiği için muhtemel YÖK kurbanlarına dokunmamıştı.

Öğrenciler Rektörlüğün önünde oturma eyleminde.

Çıkan "Sağ"lar kimindir?

Yeni çıkan iki sağ gazete; *Yeni Haber* ve *Zaman*'la birlikte sağ cephede bir tanım güçlüğü başladı. Merkez sağ, liberal, radikal sağ gibi tanımlamalar artık yetmiyor. Örneğin Veb Ofset müessesesinin çıkarttığı *Yeni Haber* reklamları itibariyle faşist bir görünüm, içeriği itibariyle merkez sağ bir görünüm veriyor. Hatta *Tercüman*'ın az solunda gibi bir tanım bile uygun düşebiliyor. Ya *Zaman*'a ne demeli? Radikal sağ, sağ'ın en sağı ise *Zaman* da işte bu en sağın, sağının biraz solu sanki. Eski MSP takımının son zamanlarda solcularla birlikte açık oturuma katılabilme esnekliği gösterebilen "demokratik muhterem" kanadının çıkarttığı *Zaman* gazetesinin sola açılan ucunda herhalde imana gelmiş eski sosyalistler yer alacak. Sağa açılan uçsuzluğunun bir yerinde de olsa olsa Refah Partisi'nin militan gençliği yer alır. *Yeni Haber* gazetesinin koalisyonu ise biraz daha klasik, Türk-İslam sentezini, yazar kadrosuyla da gösteren *Yeni Haber*, bir tarafıyla da sermaye kesiminin yatırım alanında sağ okuyucuyu "sağmal" olarak gördüğünün belgeseli oluyor. Politikacıların habire sağ parti kurma merakından sonra basının da bunu izlemesi çok doğal. Şimdi sıra oportunist, revizyonist, hain, bölücü, işbirlikçi, uzlaşmacı gibi kavramların sağsal ifadelerinde.

Sosyalistlerin Ecevit'ten çektiği

Seçimlerden belirgin bir gerilemeyle çıkan SHP içindeki sosyalistlerimizi güç günler bekliyor. İnönü'nün istifa tehdidiyle ortaya çıkıp Tevfik Çavdar'ı, Barış Can'ı, Cüneyt Canver'i görevden almasıyla başlattığı "kelle avcılığı" isimsiz sosyalistlere kadar uzanacak galiba... SHP, MKYK toplantısında ve il başkanları toplantısındaki bazı "uç beyleri" sosyalistlerin partinin başına bela olduğunu ve Ecevit'in saldırıları için koz verildiğini söylemiş ve bu işin halledilmesini istemişlerdi.

Mersin İl Başkanı'nın ulu-orta saldırılarından bir hafta geçmeden Manisa İl Başkanı Erdoğan Yetenç'in şu sapına kadar Kemalist önerisi de tarihe geçecekti: "Niye biz SHP olarak kendi elimizle kendi solumuzda bir parti kurdurmuyoruz. Böylece sosyalistlik suçlamasından da kurtuluruz." Her neyse rivayet muhtelif ama maksud bir görünüyor. SHP içindeki sosyalistler, anlaşılan bir şekilde halledilecek. Sonunda Ecevit amacına ulaşacak galiba.

Bu kargaşa içinde "genel olarak toplumun sağa kaydığı" tespitini yapıp, aman şu sıralar pek sesimizi çıkarmayalım, bizi tasfiye ederler diyen sosyalistlerimiz kara kara düşünüyorlar.

Çünkü Ecevit'in saldırıları sayesinde SHP'yi savunmak, SHP MKYK'sinden çok sosyalist geçinenlere düşmüş ve Ecevit'in "bölücülüğü", "halk düşmanlığı", "burjuvazinin ajanlığı" gibisinden sıfatların önemli bir kısmı SHP'ci sosyalistlerce dile getirilmişti. Ecevit bir taşla anlaşılan birkaç kuş vurmuştu: Hem SHP'yi sosyalistlere savundurtmuş, hem de SHP içindeki sosyalistlerin tecrit ve tenkili için yaktığı kıvılcımı yangına çevirmenin koşullarını oluşturmuştu.

Demokrasi adına sosyal demokratlığın yanından bile geçmeyen ama kendilerine sosyal demokrat payesini yakıştıran partilerin çatısı altına sığınmayı, burjuva reformizminin kuyrukçuluğunu bağımsız sosyalist bir partinin inşasının önüne koyan sosyalistlerimiz periyodik ders çıkartma çalışmalarına dönebilir artık. Yiğit dediğin zaten döne döne döğüşür.

Ecevit: Amacına ulaşıyor.

Vecdi Özgüner'i kaybettik

Vecdi Özgüner 23 Mayıs 1980'de faşistlerin katlettiği eşi Sevinç'in yanında toprağa verildi. Fotoğrafta Şaban Ormanlar konuşmasını yaparken.

1980 yılında kapatılan Türkiye Emekçi Partisi Genel Sekreterliğini bir ara yürütmüş olan Vecdi Özgüner'i 22 Ekim Çarşamba günü geçirdiği bir kalp krizi nedeniyle kaybettik.

Zincirlikuyu mezarlığında, çalışma arkadaşı Türkiye Emekçi Partisi Genel Sekreteri Şaban Ormanlar bir konuşma yaptı. Aynı zamanda Vecdi Özgüner'in bir biyografisi olan bu konuşmayı Şaban Ormanlar'ın da onayıyla aynen yayınlıyoruz.

Değerli arkadaşlar,

Aramızdan erken ayrılan Vecdi Özgüner arkadaşımızı Sevinç Özgüner'in yanına veriyoruz. Vecdi Özgüner ile 1945-50 devrimci kuşağının en değerli temsilcilerinden birini sonsuzluğa uğurluyoruz. Herkes onu tam bağımsızlık ve gerçek demokrasi davasının kararlı bir neferi olarak tanıdı. Gözlerini hayata kapayıncaya kadar öyle kalmasını bildi.

Uzun bir tek parti döneminden sonra 1946'da kısa bir süre açılıp kapanan siyasal demokrasi güneşinin ardından, tıp öğrencisi iken demokrasi mücadelesine katıldı. İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin çalışmalarında yer aldı. Resmi görüşün denetimi dışında ilk kez kurulup gelişen bu öğrenci derneğinin yıllarca genel sekreterliğini yaptı. Yüksek öğrenimde ilk adımı atılan paralı öğrenime karşı yürütülen direnişi yönetti. Nazım'ın zindandan kurtarılması kampanyasına arkadaşlarıyla aktif bir biçimde katıldı. Özgür öğrenci hareketinin sorunlarını işleyen Hür Gençlik dergisinde, yeni başlayan nükleer savaş tehlikesine ve Kore'ye asker gönderilmesine karşı sesini yükselten Barış dergisinde geceli gündüzlü çalıştı. 1950'de İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği eski ve yeni yöneticileriyle toptan gözaltına alındı, 1951'de gizli TKP üyesi olarak tutuklandı. Böylece beş yıllık bir hapislik dönemi başladı.

1951'de Tıp fakültesinin son sınıfındaydı. Hapislik yılları ardından öğrenimini tamamlama olanağı verilmedi. Bundan sonra hayatını bir işçi ve emekçi olarak sürdürdü. 1963'ten sonra Maden-İş üyesi ve Bölge Temsilcisi olarak çalışması bu döneme rastlar. Araya giren tutuklamalar bu görevi de kesintiye uğratınca, hapishanede öğrendiği muhasebecilikle hayatını kazanmaya başladı.

1960 yılına kadar emperyalizmin güdümündeki soğuk harp Türkiye'sinin en nankör dönemlerinde, demokratik mevziler kazanmak için iğneyle kuyu kazarcasına yapılan çalışmalara omuz verdi, emekçi davasına katkılarda bulunmaya çalıştı.

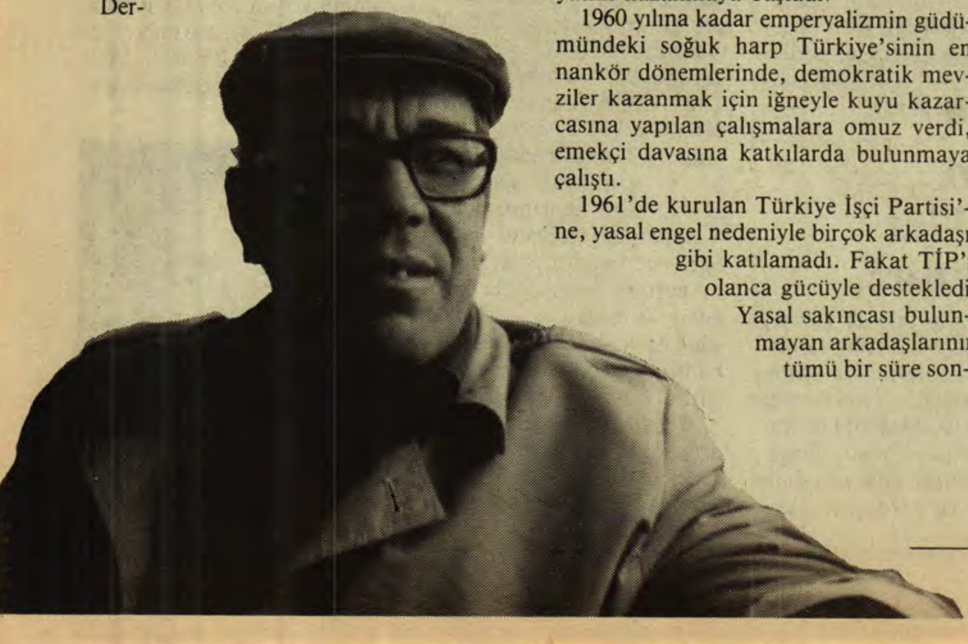
1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'ne, yasal engel nedeniyle birçok arkadaşı gibi katılamadı. Fakat TİP'i olanca gücüyle destekledi. Yasal sakıncası bulunmayan arkadaşlarının tümü bir süre sonra TİP'ten atıldığı halde, eleştirilerini saklı tutarak, bu desteği sonuna kadar sürdürme bilincini gösterdi. 12 Mart'tan önce Türk Solu Dergisi'nin yazı kurulunda çalıştı, Demokratik Devrim Derneği kuruluşuna katıldı. Burada verdiği eğitim seminerleri nedeniyle 12 Mart dönemini hapiste geçirdi. 1975'te kurulan Türkiye Emekçi Partisi'nin içinde yer aldı ve partinin genel sekreterlik görevini yürüttü. Bir yıl kadar sonra sağlık nedeniyle bu görevden ayrıldı, 1980 yılında TEP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılıncaya kadar Merkez Yönetim Kurulu üyeliğinde kaldı.

1980'de yurtseverlerin ölüm mangaları tarafından katledildiği bir dönemde, 23 Mayıs'ta, evlerine yapılan silahlı saldırı sonunda Sevinç arkadaşımız öldürüldü, Vecdi arkadaşımız ise ölümden kıl payı kurtulabildi.

1970-1980 döneminde, hareketin aşırı bölündüğü bir ortamda zorunlu olarak sadece bir grubun yer aldığı bir siyasal partide görev aldı. Ama hiçbir zaman gittikçe güçlenen sosyalist potansiyelin bir bütün olarak temsil edildiği, güçlü bir işçi ve emekçi partisinin kurulması hedefinden gözünü ayırmadı. Hareketteki bölünmeyi azdıran iç ve dış etkenleri anlamaya çalıştı, fakat özellikle subjektif ayrılık nedenlerini hiçbir zaman içine sindiremedi. Grup bağnazlığına karşı çıkarak ayrılık engellerini aşmaya çalışan girişimlere sürekli omuz verdi. Yeni ve daha derin bölünmelerin kaynağını oluşturacak geçici birleşmeler yerine, yaratıcı bir biçimde hareketin daha kapsamlı birliğini sağlayacak arayışların içinde oldu.

Yıpranan sinirleri ve uzun süreli kalp rahatsızlığı nedeniyle yeni aktif görevi de reddedemeyecek kadar özverili bir insandı.

Son nefesine kadar tam bağımsızlık ve gerçek demokrasi davasına bağlı kalan bu değerli yoldaşın anısı önünde sizleri bir dakikalık saygı duruşuna çağırıyorum.

İNSAN HAKLARI

'Demokratik temsili devlet ile sivil toplum arasındaki karşıtlık, komünal toplum yaşayışı ile kölelik arasındaki klasik karşıtlığın mükemmelleşmiş halidir. Modern toplumda her birey aynı zamanda hem kölelikten hem de toplumsal yaşayıştan pay alır. Fakat sivil toplumun köleliği görünüşte en büyük özgürlüktür; ...oysa bu özgürlük gerçekte sivil toplumun mutlak köleleşmesinin ve insani doğasını yitirişinin anlatımından başka bir şey değildir. İşte burada ayrıcalığın yerini hak almıştır."

K.Marx-Kutsal Aile
MEGA 1/3, s.291-2

İnsan Hakları kavramı üzerine

ORHAN DİLBER

"İnsan Hakları" bunun içinde anılan özgürlük ve eşitlik kavramları ne kadar çok ve farklı kişiyi, sosyal kesimi, siyasal partiyi, devleti bir araya getirebiliyor. Bunca farklığı bir çırpıda silin atan, bunca düşmanı bir ortak zeminde buluşturan bu kavramların açıklanamayan bir tılsımı mı var? Yakın tarih boyunca, ayrı ayrı dönemlerde ve ayrı ülkelerde birbirinden çok farklı olduğu belli olan rejimlerin kendilerini dayandırdığı bu kavramlar gerçekten çok temel ve genel geçer mi? Yoksa bir aldatmaca, bir yanılsama mı sözkonusu olan?

Bugüne kadar tanımlandığı biçimiyle "İnsan Hakları" çok geniş bir kavram; üstelik kimse tarafından ilk bakışta reddedilemeyen bir ülküye işaret ediyor. Bu yüzden en ciddi muarızları bile kendilerini, yandaş ya da karşıtlarını "İnsan Haklarına" ne ölçüde uyup uymadıklarıyla tanımlıyor.

Ne var ki, bu kavramın bu denli geniş ve kapsayıcı olması, anlamının da yitip gitmesine yol açıyor. Soyut olduğu ölçüde genel ve evrensel bir kabul gören bir insan hakları kavramı bu yüzden anlamlı değil.

Marksist bir bakış açısı, "İnsan Hakları"nı da tarihsel bir kavram olarak ele almalı; bu kavramı tarihsel çerçevesi içine oturtup anlamalı ve açıklamalıdır. Böylelikle farklı dönemlerde bu kavrama verilen farklı içerikler açığa çıkarılabileceği gibi, "hangi insanın hakları?" sorusu sorulduğu ölçüde içi boş ve genel bir kavram yerine somut, belli, tanımlanmış kesim ve sınıfların hakları tanımlanabilir. Ancak bu şekilde soyut bir insan tanımıyla herkese teşmil edebilen "İnsan Hakları"nın birbirlerinden farklı ve çelişik çıkarları olan somut insanların, toplumsal kesim ve sınıfların, somut haklarından ayrı olduğu kavranabilir.

Klasik İnsan Hakları metinlerine bir bakış

"İnsan Hakları" kavramının tarihsel belgelerde nasıl ortaya çıktığını araştırırken önce Orta Çağ Avrupası'nda ortaya çıkmış metinlerde karşılaşılıyor. Magna Charta'dan (1215) başlayın giden bu metinlerin temel ve ortak özelliği krala karşı soyluların haklarının belirlenmesine yönelmesi; keyfiliği sınırlama, vergi adaleti sağlama gibi haklar getirmesi, yargı kavramını ve kurallarını oluşturma çabaları. Ama bunlar kuşkusuz soylular çerçevesinde kalıyor. Bu bakımdan bu tür metinler günümüzdeki insan haklarından çok köleci antik çağ toplumlarındaki yurttaş haklarına yaklaşıyor; bir başka açıdan da bu metinlerden günümüz metinlerine akan birşeyler var ki bunlar da günümüzdeki "İnsan Hakları" metinleriyle Antik Çağ arasında bir bağ kuruyor.

"İnsan Hakları" kavramının aldatıcı karakteri, bunu tanımlayan 18. yüzyılın klasik metinlerinde de ortaya çıkıyor. Fransız "İnsan ve Yurtta Hakları Bildirisi" (1791) birinci maddesinde 'İnsanlar hukuk açısından eşit ve özgür doğarlar eşit ve özgür yaşarlar" deniyor. Bu o gün için doğru değil, bugün hâlâ değil. 1791'de Fransız sömürgelerinde yaşayanlar bu tanımın dışında tutuluyor ve köleliğin orada sürmesinde bir mahzur görülmüyordu; Fransa sınırları içindeki "renkli" Fransız yurttaşları da bu eşitsizliği paylaşıyordu. Örneğin seçme ve seçilme hakkı konusunda da eşit doğduklarını varsaymaya razı olduğumuz Fransız yurttaşları eşit yaşamıyorlardı; gelir ve varlıklarına göre ayrı haklara sahiptiler.

Kaldı ki eşit ve genel oyun en ileri kapitalist ülkelerde yasal olarak kabulü bu metinden neredeyse 200 yıl sonrasına rastlıyor (ABD 1970, İsviçre 1971). Yine Fransa'ya dönersek işçiler diğer yurttaşlardan farklı olarak "çıkarlarını koruma amacıyla" dernek kurma hakkına sahip değiller. Bu böyle, çünkü aynı maddenin devamı "Toplumsal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilirler" deniyor ve bu eşitsizliklerin korunması "bazı sınıflar"ın ortak yararına dayanıyor.

Burada söz konusu "İnsan Hakları" bildirilerinin temel çelişkisi yatmaktadır. "Özgürlük başkasına zarar vermeyen herşeyi yapabilmektir" ve doğal insan hakları olarak "özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme" tanımlanıyor. Ama, bunlar belirli bir toplumsal oluşum, kapitalist üretim ilişkileri veri alındığında kaçınılmaz olarak çelişkili bir karaktere bürünür. Bir kapitalistin üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma özgürlüğü, bunları kullanma durumunda olan işçinin "sömürülmeden çalışma özgürlüğünü" sınırlar. Kapitalist (istese de istemese de) çalışanları sömürmeksizin üretim araçlarına sahip olma özgürlüğünden yoksundur; işçi de üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet özgürlüğü kaldıkça özgür olamaz.

Bu, çelişik sınıfsal çıkarların varoluşunun kaçınılmaz sonucudur; bu yüzden farklı sınıfların ve çelişik sınıfsal çıkarların olduğu bir toplumda bir "ortak yarar" yoktur. Sınıflardan birinin topluma kabul ettirilen ya da dayatılan yararı vardır. Bu yüzden burjuva toplumu üzerinde yükselen tüm "İnsan Hakları" metinleri açık ya da örtük bir biçimde bu sınıfsal eşitsizliği korumakta, korumak zorunda...

Sınıfsız Eşitsizlik, Toplumsal Eşitsizlik

Bunların yanısıra burjuva toplumlarında bu temel sınıfsal eşitsizlikten ayrı bir dizi toplumsal eşitsizliğin, kökleri geçmişte olan ya da olmayan birçok eşitsizliğin varolduğu da gözlenebilir. Bu eşitsizlikler belirli bir tarihsel koşulda belirli toplumlar için olmazsa olmaz eşitsizlikler niteliği gösterebilir; hattâ bunların giderilmeye çalışılması somut bir toplumun varlığını tümüyle tehdit eder nitelik taşıyabilir.

Ama temeldeki sınıfsal eşitsizlikten farklı olarak, daha uzun bir tarihsel boyutta tarihsel kültürel vb. koşullara bağlı olarak kapitalist üretim ilişkilerinin özünü değiştirmeksizin tedricen giderilebilecek, bir evrim içinde ortadan kalkabilecek türden eşitsizliklerdir; bu anlamda temel sınıfsal eşitsizliğin dışında kalan tüm toplumsal eşitsizliklerin son tahlilde burjuva toplumu tarafından massedilebileceği söylenebilir.

Bununla birlikte bu eşitsizliklerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması kendiliğinden bir çırpıda olup bitmiş değildir. Aksine uzun yıllar süren mücadelelerin sonucunda ve birçok özveriyle mümkün olmuştur. Sömürünün sınırlanması, eşit ve genel oy, örgütlenme ve düşünce özgürlüğü vb. genel olarak klasik "İnsan Hakları" metinlerinde yer almamakla birlikte özellikle sosyal demokrasinin gelişmesi süreci içinde *kazanılmış* haklardır; bunlara "İnsan Hakları" demektense demokratik haklar kavramı tercih

ediliyor. Bugün "ileri batı demokrasileri" denilen burjuva cumhuriyetlerinde bu temel demokratik haklar "sosyal hukuk devleti" kavramı çerçevesinde kurumlaşmıştır.

Bu bakımdan özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan insan hakları bildirgeleri saf "burjuva hakları" kavramının formüle edildiği klasik metinlerden bu yüzden farklı bir yön taşımaktadır; sınıf mücadelesinin sonucunda dahil olmuş kavramları içermektedir.

"İnsan Hakları" mı?
Demokratik Haklar mı?

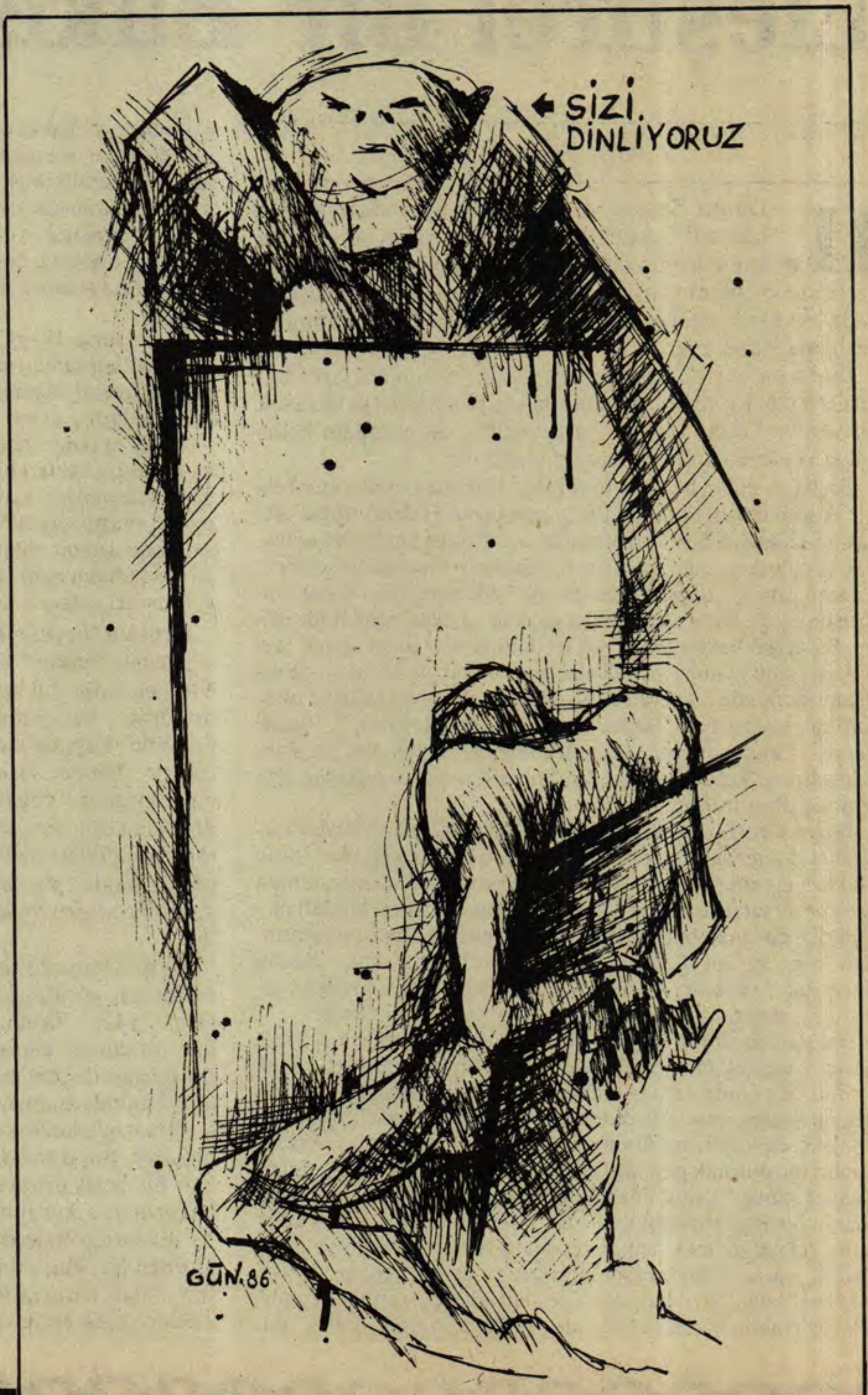
"İnsan Hakları" kavramı bugüne kadar çoğunlukla resmî devlet belgelerinde tanımlandı. Bu anlamda, sonuçta burjuva toplumunun ve onun sınıf eşitsizliğine, sömürüye dayanan karakterinin damgasını taşır, bu toplumu sorgulayan bir platform oluşturmaz. Bu yüzden sömürüsüz ve sınıf eşitsizliklerinin ortadan kalktığı bir toplumu hedefleyen sosyalistlerin soruna farklı bir bakış getirmesi ve kendilerini bu soyut insan haklarının savunusu çerçevesinde kalmak zorunda görmemesi gerekir. Bu demektir ki, sosyalistler her somut durumda somut kesimlerin haklarını ayrıca tanımlayıp savunmayı, daha doğrusu ilgili kesimlerin bu hakları için mücadele etmelerini sağlamayı hedeflemelidirler; yalnızca genel ve çoğunluğun haklarını değil *azınlık haklarının* savunusunu da üstlenmelidirler. Kendilerini burjuva demokrasisinin çerçevesi içinde sınırlı tutmayıp tüm bu kesimlerin acil ve güncel sorunlarının çözümünü dayatmalıdırlar.

Çünkü burjuva demokrasileri yalnızca geniş yığınların, toplumun, devletin ve ekonominin doğrudan yönetim ve denetimine katılmalarına engel olmakla kalmamaktadır. Aynı zamanda kağıt üzerinde sağlanmış görülen birçok hakkın gerek toplumsal eşitsizlikler gerekse de yasal düzenlemeler nedeniyle kısıtlanması söz konusudur. Bu yüzden sınıfsız bir toplumu hedefleyen ve kapitalist sömürü ve yabancılaşmayı ortadan kaldırmayı hedefleyen sosyalistlerin önünde bileşik bir görev vardır; hem en basit ve temel demokratik hakların ısrarlı bir savunucusu, bu hakların genişletilmesinin öncüsü olmak zorundadırlar; hem de bunu yaparken kendilerini burjuva demokrasisinin ve onun "İnsan Hakları" kavramlarının sınırları içine hapsetmemek durumundadırlar.

Öte yandan bugün mevcut sözümona sosyalist rejimler, sosyalizmin demokratik özgürlüklerin yok edilmesi demek olduğu yanılgısını yayan ve bu yoldaki burjuva propagandalarını güçlendiren bir etken oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyalistlerin "İnsan Hakları" ve demokrasi mücadelesi konusundaki görevleri aynı zamanda bu ülkelerde sosyalist demokrasinin yeniden inşası hedefini de içermek zorundadır.

Bu bakış açısıyla bugün Türkiye'de gündemde olan "demokrasiye geçiş" sürecinde bağımsız bir ses, ayrı bir kutup olarak yer alması önem kazanıyor. Bu süreçte sosyalistlerin burjuva partilerine umut bağlaması, ya da kendilerini burjuva demokrasisi hedefiyle sınırlaması gelecek dönemde hem sosyalistlerin gelişimi hem de demokratik özgürlüklerin kazanılması açısından vahim bir hata olacaktır.

Bu yüzden Türkiye'de sosyalistlerin bağımsız politik örgürlenmesi ve çalışan sınıfların kitlesel bağımsız örgütlenmesinin hedeflenmesi önümüzdeki sürecin temel sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş İnsan Hakları Bildirilerine Eleştirel Bir Bakış

Ayşe ARUT

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan "insan hakları" metinleri, bir yanıyla savaş sonrasında kapitalizmin bir dünya sistemi olarak yeniden örgütlenme biçimini yansıtırken, diğer yanıyla da, artık dünyada hukuki meşruiyetini kazanmış bir "sosyalist kampın" varlığına işaret eder.

Başka bir deyişle bu metinler, klasik "insan hakları" bildirilerinden farklı olarak, altında çeşitli devletlerin imzasını taşıyan ve "insan hakları"nı devletlerarası hukukun belirlediği çerçeve içinde ele alan metinlerdir.

Başlangıcından bu yana tüm İnsan Hakları metinlerinin belli bir ikililik içerdiği bilinir: Bir yanda İnsan Hakları doğal olarak tanımlandığı ölçüde devredilemez, ortadan kaldırılamaz olarak sunulurken diğer yandan bu hakların "ulusal güvenlik", "kamu yararı", düzenin korunması" gibi gerekçelerle sınırlandırılabileceği, hatta kimi zaman geçersiz sayılabileceği ifade edilir. Bu doğal haklar-kamu yararı ikililiğinin zaman içinde özel hukuk-kamu hukuku ya da daha genel olarak sivil toplum-devlet biçimleri altında burjuva hukuk felsefesinin temel ikililiğini oluşturduğu söylenebilir. Başka bir deyişle "kamu yararı", "genel yarar", "kamu düzeni" türünden ibareler toplum dışı bir alan, şahıs dışı bir kendilik olarak *devletin meşruiyetini* sağlayan söylemi de oluştururlar.

Böylece burjuva hukuk söylemi içinde, görünüşte devlet karşısında insan haklarını dile getirmek gibi bir gereçesi olan İnsan Hakları metinleri *aynı zamanda* devlete merşuiyet kazandırma işlevine de sahiptir. Diğer bir deyişle, sonuçta insan hakları metinlerine dayanan burjuva hukukunun eşit ve özgür insanlarından ayrı ve bu özneleri ilişkilerini "kamu"nun, "kamu düzeninin" yararına olarak yasalarla düzenleyip sınırlayan şahıs dışı, evrensel bir özne olarak karşımıza çıkar devlet.

Öte yandan İnsan Hakları metinlerinin sınırlamaya çalıştığı devletle meşruluğunu sağladığı devlet arasında tarihsel olarak bir farklılık olduğu açıktır: burjuvazinin gelişmesine koltuk değnekliği yapan ama aristokrasinin dolaysız yönetimi altındaki mutlakçı devletleri sınırlayarak, kapitalist devletin meşruiyet zeminini oluşturmak gibi bir işlevi yerine getirmiştir bu metinler. Zaman içinde "kamu düzeni"nin, "genel yarar"ın somut içeriğinin burjuva toplumunun sınıf ilişkilerinin korunması anlamına geldiği giderek açıklık kazanmıştır. Ama bunu yalnızca "kamu yararı" söyleminde aramamak gerek; tersine "İnsan Hakları"nda, "sivil hukukta" temellendirilen eşitlik ve özgürlük söyleminin bizzat kendisinde gizlidir sömürü ilişkileri. 'doğal mülkiyet' hakkı özgürlük ve eşitlik üzerinde yükselen burjuva hukuku, sonuçta işçi sınıfının tek 'mülkiyeti' olan iş gücünü artı değer üretmek üzere üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran burjuvaziye "özgür iradesiyle", görünüşte "eşit değerler değişimi" yoluyla satma zorunluluğunun gizlenmesine dayanır. Sonuçta devlet tarafından kollanacak olan "kamu düzeni" bu sömürü düzeninin sürdürülmesinden başka bir şey değildir.

Bu anlamda 19. yy'da ve 20. yy'ın ilk yarısı boyunca "İnsan Hakları"nın zaman içinde evrimleşerek Batı kapitalist devletlerinin *anayasal meşruiyetini* oluşturması hiç de bu devletlerin sınıf doğalarına aykırı değildir.

20. yy'ın ikinci yarısından itibaren ise İnsan Hakları bu tarihe kadar bu hakları bir meşruiyet zemini olarak içselleştiren kapitalist devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerin de meşruiyet zeminini oluşturma işlevi yüklenmiştir. Başka bir deyişle öznesi devletler olan bir hukukun temelleri de meşruiyetini "İnsan Hakları"nda bulmuştur. Bu değişmeyi, bu dönemin somut tarihsel gelişmeleri ışığında değerlendirmek yerinde olur.

Örneğin Virginia İnsan Hakları Bildirisi evrensel bir söylem içinde "insan" kavramını kullansa da, bildirinin yalnızca Virginia halkı için bağlayıcı olduğu başlangıç bölümünde belirtilmiştir. Yasa hükmünde bir metin olan bu bildirinin maddeleri de, Virginia'nın o dönemdeki yerel sorunlarını ön plana çıkarır. Ayrıca, sözkonusu bildirinin birinci maddesi, vurguyu insanın "doğal" haklarına yerleştirir: "Tüm insanlar doğuştan eşit derecede özgür ve bağımsızdırlar. Doğar doğmaz edindikleri belli bazı hakları vardır(...) yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve kazanma olanağı da bunların arasındadır".

Oysa Roosevelt'in, II. Dünya Savaşı sonrası metinlerde yansıması görülecek olan "Dört Özgürlük" konuşması (6 Ocak 1942), "insanın dört temel özgürlüğü üzerine kurulmuş bir dünya"dan sözeder. Konuşma ve ifade, inanç ve ibadet biçiminde özetlenebilecek ilk iki özgürlük, "doğal" haklar biçiminde anılmaz. Son iki özgürlük şöyle ifade edilmiştir:

"Bu özgürlüklerin üçüncüsü, yokluktan kurtulma özgürlüğüdür. Bu, dünyanın her yerinde her ulusa halkı için sağlıklı bir barış ortamını sağlayacak evrensel bir iktisadi yakınlaşmanın kurulması anlamına gelir.

"Bu özgürlüklerin dördüncüsü, endişeden kurtulma özgürlüğüdür. Bu, dünyanın her yerinde her devletin komşusunu silah zoruyla istila edemeyecek duruma gelene değin sürdürülecek etkin ve genel bir silah zoruyla istila edemeye-

cek duruma gelene değin sürdürülecek etkin ve genel bir silahsızlanma anlamına gelir.

Görülebileceği gibi, bu iki maddede sözkonusu olan, insanların hakları değil, ulusların, halkların, devletlerin hak ve özgürlükleridir. İktisadi yakınlaşma ve işbirliği ile barış, sözkonusu maddelerin özünü oluşturur. Kısacası, artık sözkonusu olan belirli bir ulusa dahil yurttaş, birey ya da insanın haklarının hukuki sınırlarının çizilmesi değil, devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerin yasal olarak düzenlenmesidir: Farklı konumlarına uygun düşen biçimlerle birbirine eklemlenen kapitalist devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerin ve genel olarak "kapitalist kamp"la "sosyalist kamp"ın ilişkilerinin hukuk diliyle ifade edilmesi.

Kapitalizmin ulusal kabuğundan sıyrılıp bir dünya sistemi haline gelmesi 19. yüzyılın sonuna rastlar. Ancak ekonomide ve toplumsal alanda yaşanan bu dönüşümün hukuki ifadesini bulması kısa sürede gerçekleşmez. I. Dünya Savaşı, yeni koşullara uygun bir hukuki statünün yokluğunda, kapitalist çıkar çatışmalarının vardığı noktanın bir ifadesidir. Ancak bu savaş bile çıkar çatışmalarını çözüme bağlayamaz. Üstelik Rusya'da sosyalist devrimin gerçekleşmesi, kapitalist devletleri, kendi aralarındaki sorunları kendi bildikleri gibi çözümleme ayrıcalığından da birdenbire yoksun bırakır. Artık kapitalist sistem içindeki ilişkilerin düzenlenmesinde bir başka faktör, dünyanın önemli bir bölümünü kaplayan bir sosyalist ülke faktörü de gözönüne alınmak zorundadır.

> **"Patenti Stalin ve Buharin'e ait olan "Tek ülkede Sosyalizm" buluşu, SSCB'nin gerek kapitalist ülkelerle gerekse de bu ülkelerdeki KP'lerle ilişkilerini yönlendirecek hukuka da ışık tutar."**

İki savaş arası dönem, hem kapitalist devletlerin kendi aralarındaki hem de kapitalizmle yeni bir olgu olan sosyalizm arasındaki ilişkilerin hukuki bir düzenleme yoluyla bir türlü bir dengeye oturtulamadığı, güçler dengesindeki sürekli değişmeler nedeniyle dünyada istikrarın sağlanamadığı bir dönem olarak nitelenebilir. bu iki farklı ilişki düzeyini bütünsel bir düzenleme içinde birleştiren bir devletler arası hukukun oluşturulması, ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra mümkün olur. Böyle bir uluslararası dengenin kurulabilmesini sağlayan faktörleri iki başlık altında gözden geçirelim.

Kapitalizm ve yeni sömürgecilik:

II. Dünya Savaşı sonrasında, kapitalistlerin kendi aralarındaki ilişkilerin yeniden düzenlenme biçimi, başka bir deyişle, yeni sömürgecilik hem ekonomik hem siyasi anlamda yerine oturmuştur. Emperyalistler sömürge paylaşma sorunlarını eskiden savaş ve fiili işgal yoluyla çözerlerken, bunun hem pahalıya patladığını hem de yeni koşullara uymadığını görerek bir başka çözümde birleşmişlerdir. Kapitalist pazarın bu yeni eklemlenme biçimi, eski sömürgelerin siyasi bağımsızlık kazanmaları ve geçmişte herbiri tek bir emperyalist gücün sömürgesi iken, artık çeşitli emperyalist ülkelerin -güçleri oranında- etki alanı haline gelmeleri biçiminde ifade edilebilir.

Nitekim, *Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın Başlangıç Bölümü*'ne bakıldığında, "savaş felaketinden" korunma konusundaki kararlılığın ifade edilmesinden hemen sonra, "büyük ve küçük ulusların hak eşitliği"; "iyi komşular olarak barış içinde hep birlikte yaşama"; "tüm halkların toplumsal ve iktisadi ilerlemesini sağlamak için uluslararası kuruluşların teşvik edilmesi" gibi ifadelerle karşılaşılır. Bunları, yukarda değinilen yeni-sömürgeciliğin hukuk diline çevrilmesi biçiminde anlamak da mümkündür elbette; eski sömürgeler "küçük uluslar" olmuşlardır; bu durumda sömürülmeleri, bir "hukuki eşitlik" görünümü altında gerçekleşmelidir. Bunun faydasının ne olduğu sorusunu, *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, kendi varlık nedenlerini açıklarken yanıtlar: "İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmak zorunda kalmaması amacıyla İnsan Hakları'nın bir hukuki rejim ile korunması gerekli olduğu için..."

"Uluslar arasında karşılıklı dostane ilişkilerin geliştirilmesi gerekli olduğu için;" (Aman zavallı sömürgeler bize karşı ayaklanmak zorunda kalmasınlar! Öyleyse ne yapalım? Ayaklanma gerekçelerini ellerinden alalım. Ya da ayaklanmalarını meşru bir zemine çekelim) Sömürgelerin ayaklanmasını önlemenin yanısıra, sözkonusu hukuki statü, "büyük ulusların" kapışmamaları için gereken düzenlemeyi de sağlar.

Kuşkusuz, bu "büyük ve küçük ulusların hak eşitliği" meselesi abartılmamalıdır. Yoksa "ideal" olanla varolan birbirine karıştırılabilir. Nitekim, *BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi* de bu hatadan kaçınarak, durumu olduğu gibi ifade etmeyi ve "insan hakları"nın devletlerarası statüsü ne olursa olsun (sömürge, yarısömürge v.b) her ülke için geçerli olması gerektiğini belirtmeyi bilmiştir:

Madde 2/2: Dahası bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu ülkenin ya da bölgenin bağımsız mı, vesayet altında mı, özerk mi ya da egemenliği herhangi başka bir kısıtlama altında mı diye sorulmaksızın, o ülkenin ya da bölgenin siyasal, hukuki ya da uluslararası konumundan dolayı hiçbir ayrım yapılmayacaktır.

Sovyetler Birliği:

Kurulan dengenin diğer yanı ise, SSCB'deki değişikliklerle ilgilidir. I. Dünya Savaşı sonunda dünyadaki bütün dengeleri altüst etmeye aday görünen yeni bir durum yaratmayı başaran Sovyet Devrimi'ni başka devrimlerin izleyememesi ve SSCB'de bürokrasinin kendi konumunu pekiştirip sınıf hareketini yenilgiye uğratması dünya kapitalizmini ferahlatmıştır.

Patenti Stalin ve Buharin'e ait olan "tek Ülkede Sosyalizm" buluşu, SSCB'nin gerek kapitalist ülkelerle, gerekse de bu ülkelerdeki KP'lerle ilişkilerini yönlendirecek hukuka da ışık tutar. Bürokrasi, devrimi korumak gibi gülünç bir gerekçeyle kendi iktidarını pekiştirmek için kapitalist dev-

letlerle iyi geçinme kararı alır. Bunu gerçekleştirmek için de, bu ülkelerdeki işçi sınıfının-KP'ler aracılığıyla-uslu durmasının sağlanması gerekir (elbette bu politikanın tek nedeni kapitalistleri kızdırmamak değil, işçi sınıfının başka yerlerdeki muhtemel başarısının SSCB işçi sınıfını da bazı konuları yeniden gündeme getirmeye itebileceği kaygısıdır). Ek olarak, SSCB II. Dünya Savaşı'ndan muzaffer çıkmış, itibar kazanmış ve etki alanına Doğu Avrupa'yı da katmıştır. Sonradan "barış içinde bir arada yaşama" biçiminde formüle edilecek olan ve hukuki ifadesini SSCB'nin ve diğer "sosyalist" ülkelerin de imzasını taşıyan evrensel insan hakları metinlerinde bulan bu yeni uluslararası dengenin SSCB için önemi iki yanlıdır: Öncelikle, dünyada hukuki meşruiyet kazanarak, ülkesindeki rejimi korumakla beraber, dünya kapitalist sistemiyle çeşitli düzeylerde eklemlenmek ve bu meşruiyete dayanarak, diğer "sosyalist" ülkeleri ve kapitalist ülkelerdeki devrimci hareketi ve sınıf hareketlerini denetimi altına tutabilmek.

Böylece, kapitalist sistemle eklemlenmenin sağladığı manevra alanlarından yararlanmaya ve tabi uluslararası ölçekte devrimci dinamiklerin kendisine getireceği tehikelerden sakınmaya kararlı olan SSCB bürokrasisi, diğer metinlerin yanısıra, *Helsinki Nihai Senedi*'ne de imza atarak, aşağıdaki ve benzeri maddeleri de-canı gönülden- kabul etmiştir:

"Katılan-Devletler(...) birbirinin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemlerini özgürce seçme ve geliştirme hakkına olduğu kadar, yasa ve tüzüklerini saptama hakkına da saygı gösterirler. Egemen Eşitlik, Egemenliğin Özündeki Haklara Saygı)

"Katılan-Devletler, karşılıklı ilişkiler nasıl olursa olsun, doğruca veya dolaylı, tek başlarına veya topluca bir biçimde, bir başka katılan-Devletin ulusal yetkisi çerçevesine giren veya dış işlerine karışmaktan kaçınırlar.

"Buna göre, katılan-Devletler, inter alia, tedhiş eylemlerine veya yıkıcı eylemlere ya da başka bir katılan-Devletin rejiminin yıkılmasına yöneltilmiş başka eylemlere, doğrudan veya dolaylı yardımdan kaçınırlar." (VI. İçişlerine Karışma-ma).

> **İnsan hakları vardır demekte inat ediliyorsa "insan hakları" vardır, ama YASA bu hakların hepsinden üstündür.**

Konu evrensel "insan hakları" metinleri olduğu zaman, SSCB'nin devletlerarası hukuk içindeki yerini almasının ve bu metinlere imza atmasının son derece önemli bir ideolojik sonucuna da dikkat edilmeli. Bu durum, sözkonusu metinlerin sistemler üstü, ideolojisi olmayan, sosyalist ya da kapitalist bütün ülkelerde yaşayan insanların evrensel haklarını savunan metinler olarak ortaya çıkabilmelerini sağlayabilmiş, devletlerarası hukukunun, düzenlenmesi siyasetten bağımsız, adeta pozitif bilimler gibi nesnel kurallara göre işleyen bir uzmanlık alanıymış gibi gösterilmesine yol açmıştır.

"Katılan-Devletler(...) Ekonomik, politik ve sosyal sistemleri ile boyutları, coğrafya konumları ve ekonomik gelişme düzeyleri ne olursa olsun, öteki katılan-Devletlerle ilişkilerinde hepsi de büyük önem taşıyan ve karşılıklı ilişkilerine yol gösterecek aşağıdaki ilkelere saygı göstermek ve bunları uygulamaya koymak konusunda kararlı bulunduklarını açıklarlar:" *(Helsinki Nihai Senedi*, "Katılan-Devletlerin Karşılıklı İlişkilerine Yol Gösterecek İlkeler Bildirisi").

Buraya kadar, II.Dünya Savaşı sonrası metinlerin neyi ifade ettikleri sorusunu yanıtlamaya çalıştık. Peki, bütün bunlara rağmen, bu metinler insanlara bazı net, geri alınmaz, tartışılmaz haklar sağlıyorlar mı acaba? Bu sorunun yanıtı kısa olacak. Çeşitli komisyonları ve "Avrupa Divanı"yla bağlayıcı, yasa hükmünde bir belge olan *İnsan Haklarını Ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme*'nin güvence altına aldığı "insan haklarına" ve bunların nasıl güvence altına alındığına, metnin bütün mantığını sergileyen birkaç örnekle bakalım: 1. bölüm 2. madde 1- Her insanın yaşama hakkı yasanın himayesi altındadır. Yasanın ölüm cezasını öngördüğü bir suçtan dolayı mahkemece verilen bir cezanın infazı dışında, hiç kimse kasten öldürülemez. 2- Öldürme, aşağıdaki zorunlu hallerde bu maddenin çiğnenmesi anlamına gelmeyecektir. a) Bir insanın gayrımeşru cebir ve şiddete karşı korunmasını sağlamak için; b) Yasa hükümleri dahilinde bir tutuklamayı yerine getirmek ya da yasaya uygun olarak tutuklanan bir şahsın kaçmasını önlemek için; c) Yasalar çerçevesinde bir ayaklanmayı ya da isyanı bastırmak için. Madde 8, 1) Her şahıs özel ve ailevi yaşamına, konutuna ve yazışmalarına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2) Bu hakların kullanılmasına resmi bir makamın müdahalesi demokratik bir toplumda ancak ulusal güvenlik, kamu huzuru, ülkenin iktisadi refahı, düzenin korunması suçların önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için zorunlu olduğu ölçüde, yasanın izin vermesi koşuluyla gerçekleşebilir.

9. Maddenin ilk şıkkı kapsamlı bir din ve inanç özgürlüğü getirir. İkinci şıkkı ise şöyledir: "Din ya da inanç özgürlüğü demokratik bir toplumda ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın yada ahlakın yararına ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan önlemlerle, yasanın öngördüğü biçimde sınırlanabilir."

11. Maddenin ilk şıkkı sendika ve dernek kurma hakkını tanır. İkinci şık diğer maddelerdeki gerekçelerle sınırlanabileceğini belirtir ve şöyle der: "Bu madde, bu hakların kullanılmasına polis, silahlı kuvvetler ya da zabıta üyeleri tarafından yasal sınırlandırmaların getirilmesine engel değildir."

Bütün bunlar bir yana, belki de yalnızca 15. Maddenin ilk şıkkı, her bakımdan yeterince açıklayıcıdır: "Savaş ya da bir ulusun varlığını tehdit eden diğer herhangi bir genel tehlike halinde, her Yüksek Akid Taraf, içinde bulunduğu durumun gerektirdiği ölçüde işbu sözleşmede öngörülen yükümlülüklere aykırı önlemler alabilir ve devletler hukukundan doğan diğer yükümlülükleriyle çelişmemek koşuluyla bunları yürürlükten kaldırabilir."

Bu örneklerden görüldüğü gibi insanlara bütün haklar bol bol verilmiştir. Bunun tartışılacak bir yanı yok. Tartışılamayacak bir başka nokta ise "yasanın üstünlüğü"dür elbette. Yani açıkçası, insan hakları vardır demekte inat ediliyorsa, "insan hakları" vardır, ama YASA bu hakların hepsinden ÜSTÜNDÜR. Metinlerin kaşıkla verdiğini yasalar sapıyla çıkarır ve hakları düzenleyen yasalaraaki işlevsel muğlaklık da gözönüne alınırsa, insanın yasayla sınırlanamaycak ne temel ne de "doğal" herhangi bir hakkını bulup çıkarmak biraz zor olacaktır.

İnsan Haklarının Felsefi ve Sınıfsal Temelleri

İSKENDER SAVAŞIR

"Henüz devrimci bir sınıfken telaffuz ettiği insan hakları söylemi, burjuvazinin ideoloji alanındaki en büyük başarısıdır. Bu bakımdan insanlığın evrensel kültürel mirasına malolmuştur. Bu yüzden, bugün bütün ilerici/demokrat/sosyalist hareket ve söylemlerin insan hakları söylemine de sahip çıkması gerekir."

Sanırım bugün bu, birçok ilerici/demokratın ve hatta Marksistin tartışmasız katılacağı bir yargı. Yine de ve hatta özellikle de belki bu yüzden, bu yargının tarihsel bağlamının gözden geçirilmesinde yarar var.

İnsan hakları söyleminin insanlığın evrensel kültürel mirasının bir parçası olduğunu söylemekle, ister istemez, bu söylemin tek bir anlamı olduğunu, açık seçik birtakım talepleri dile getirdiğini (ya da öyle anlaşılması gerektiğini) iddia etmiş oluyoruz. Bu görüşe göre, insan hakları söylemi geçmişte bir sınıf mücadelesinin ürünü olarak dile getirilmiş olsa bile, anlamı bugünkü sınıf mücadelelerinden bağımsızdır. Aksine, bugün bu söylemin dile getirdiği haklar manzumesi, sınıf mücadelelerinin üzerinde yer alacağı zemini oluşturmaktadır. Bu anlamda, insan hakları söylemi sınıflararası bir uzlaşmayı temsil eder.

Bu görüşün tarihsel, pratik ve siyasal karşılıkları nedir?

İnsan hakları söyleminin temsil ettiği sınıfsal uzlaşmanın, söylemin dile getirildiği dönemde geçici kaldığını biliyoruz. Başka bir deyişle, insan hakları, onları ilk telaffuz eden ve sahip çıkanların gerçek çıkarlarını, dünya tasarılarını kaynaştıramadı. 18. yüzyılda insan haklarının görünürdeki zaferinden sonra, Tom Paine, Babeuf ve diğerleri, farklı farklı biçimlerde, kimi hayatının son günlerinde sefalet içersinde horlanarak, kimi giyotinde can vererek, bu zaferin kendi zaferleri olmadığını anladı. Bütün bu örnekler çok daha yaygın ve derin bir sınıfsal kopuşun işaretleriydi.

O halde şimdilik hiç değilse şunu söyleyebiliriz: Dile getirildiği tarihsel dönemde insan hakları söylemi birbirinden farklı (hiç değilse) iki sınıfsal kesimin haklarını dile getiriyordu. 18. yüzyıl sonu devrimlerinden kazançlı çıkanların ve yenilenlerin.

Bugün bu muğlaklığın aşılmış olduğunu, insan haklarının yaşayan bütün insanların haklarını dile getirdiğini, talep ettiğini söyleyebilmemiz için bir gerekçe var mı?

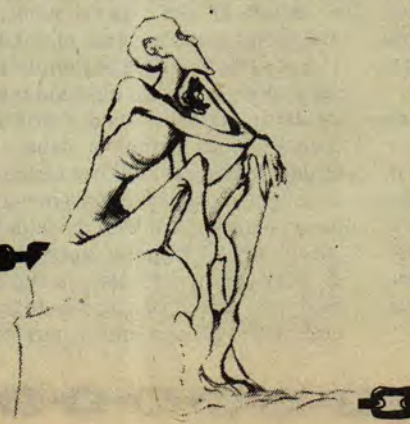
İnsan Hakları ve Demokrasi

Genellikle insan hakları söyleminin felsefi temellerini aydınlanmacı feylesoflarda, hatta daha da gerilerde, 17. yüzyılın büyük filozoflarında bulduğu söylenir. Hangi anlamda doğrudur bu gözlem?

Kuşkusuz, "hak" kavramı bu dönemlere özgü bir kavram değil. 17. yüzyıl sonrasının hak kavramına katkısı, evrensellik vurgusu oldu. Herhangi bir insanın yapıp ettiklerinden bağımsız olarak, sadece insan olmasından ötürü sahip olduğu hakların telaffuz edilmesini mümkün kılan bir vurgu.

Hem 17. yüzyılda, hem de aydınlanmacılarda şu soru merkezi bir önem taşıyordu: Hangi özelliklerinden ötürü insanlar evrensel bazı haklara sahiptir? Bu yüzden, dönem düşünürlerinde haklar sorunu, daima insanın evrensel özünün ne olduğunu saptayabilme tartışmalarının bir anı olarak belirir. Bu özün ise, sözkonusu dönemde, -terimin nasıl tanımlanması gerektiği konusunda fikir ayrılıkları olsa da- akıl olarak, aklilik olarak adlandırıldığını biliyoruz. O kadar ki, bu düşünürler insan haklarından somut olarak ne anlaşılması gerektiğinin insanın doğasından hareketle mantıksal olarak türetilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.

Ancak bu düşünürler, insanın doğası olarak gördükleri akli düzenden söz ederken, yaşanmakta olan somut, tarihsel gerçekliğin de akli olduğunu iddia etmiyorlardı. Bu anlamda hiçbir zaman verili düzenin savunucusu olmamışlardır. Aksine, "insanın akli doğası" onlar için verili düzene karşı açtıkları savaşta bir slogan işlevini görmüştür. Ancak bu yönelim, Descartes'dan Diderot'ya kadar aydınlanmacı tasarıyı savunan bütün düşünürlerin, somut talepler uğruna verilen kitlesel mücadelelere belli bir kayıtsızlıkla yaklaşmalarına yol açmıştır. O kadar ki, siyasal düzlemde sözkonusu düşünürlerin hepsinde ortak olan en önemli özelliğin, aydın-despotlardan medet ummak olduğu söylenebilir.

Ancak bütün bunlara rağmen, gerek 18. yüzyıl sonu insan hakları bildirgelerinde, gerekse 1790'ların heyecanlı günlerinin siyasal mücadelelerinde bu gelenekten hiç beklenmeyecek demokratiklikte taleplere rastlıyoruz. O kadar ki, Birleşik Devletler'in Bağımsızlık Bildirgesi, bu felsefi gelenekten devralınmış bütün temaları içermekle birlikte, bu gelenekten hiç beklenmeyecek bir biçimsel özellik taşır. Hitabet formunda yazılmış bildiri, yazarlarının haklılığını çıkarsama yoluyla kanıtlamaya kalkışmaz. "İnsanlığın genel yargısına duyduğu o yerinde saygı"dan dem vurur. Bildiride savunulan bütün o ilkeler sanki kendi başlarına yapılanların haklılığını kanıtlamaya yetmez. Doğuşunu ilan etmekte olan genç devlet kendi meşruiyetini akli bir düzende değil, kendi eşiti olarak gördüğü diğer devletlerin onayında aramaktadır.

Benzeri bir demokratik ruh, bir süre sonra, anti-Jakoben Babeuf'un "Eşitler Demokrasisi" tasarısına egemen olacaktı. Gerçi Babeuf'un ve Jakobenlerin düşmanı aynı düşmandı ama, Babeuf, "örf ve adetlerin yerine ilkeleri" geçirmek, "hümanizmanın yasalarına uymak, felsefenin vaadlerini yerine getirmek" isteyen

aydınlanmacı Robespierre'den çok farklı bir gelenekten ses vermektedir.

Bu radikal gelenek devrime kadar düşünce düzeyinde dile gelmek konusunda çok daha cılız kalmış, daha çok bir yorumlama tarzı olarak varolmuş ve ancak devrimle birlikte kendisini siyasal bir eylemlilik olarak ifade edebilmişti. O halde nasıl ayrıştırabiliriz bu radikal geleneği aydınlanmacılıktan? 18. yüzyıl radikalizmi, kimlerin tasarılarını dile getiriyordu?

İnsan Hakları ve Mülkiyet

Gerek aydınlanmacı, gerekse radikal gelenekler için mülkiyet, pratikte bütün insan haklarının temeli, onların maddi teminatıdır. Ancak bu söylem içerisinde baş köşeyi tutan bu kavramla ne kasdedildiği "mülkiyet"in ne anlama geldiği alabildiğine muğlaktır.

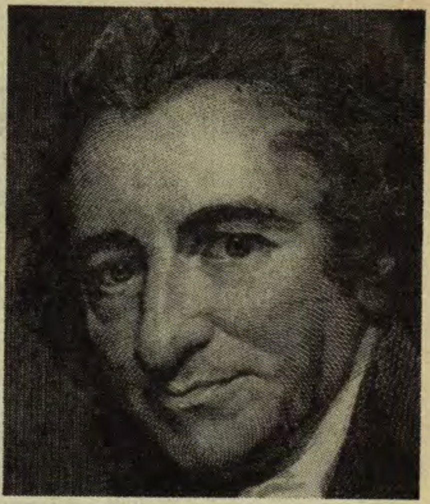
İnsanı akıl olarak tanımlayan aydınlanmacı tasarı, aslında kişi ile gündelik çevresi, pratik hayatı arasındaki bütün tanımlayıcı/oluşturucu bağları koparma/çözme girişimidir. Bu yüzden aydınlanmacı bakışın gözünde hiçbir dünya parçası ayrıcalıklı bir statü kazanamaz; her şey aynı derecede dışsaldır. Bu tasarı emeği özgürleştirmeyi, işgücüne dönüştürmeyi öngördüğü gibi, mülkiyet üzerindeki bütün sınırlılıkları, mülkün geleneksel olarak içinde yer aldığı yükümlülükler bağlamını da ortadan kaldırmayı öngörür. Mülkiyet servettir; aldığı somut biçim ne olursa olsun (ürünler, toprak, başka insanların emeği), mülkü dilediğince kullanma hakkıdır.

Oysa terime içkin olan çağrışımların da gösterdiği gibi, mülkiyet, geleneksel olarak, çok daha farklı bir anlama gelir. Mülkiyet soyut ve hukuki bir ilişki olmadan önce, kişinin melekelerinin temelini oluşturan, emeğinin alacağı omut biçimi belirleyen ve ancak bu emek aracılığıyla varolan sınırlı bir dünyadır. Bu, geleneksel küçük üreticinin anlayışıdır. Bu anlayışa göre, kişi ile mülkü arasındaki ilişki öylesine yakın ve tanımlayıcı bir ilişkidir ki, mülkiyetin kişinin dünyadaki varoluş biçimi olduğu söylenebilir. Küçük üretici için mülkü ve özellikle de üretim araçlarının mülkiyeti, onun ürünleri aracılığıyla dünyaya açılma vasıtasıdır.

Geleneksel küçük üretici için özgürleşme ne anlama gelir?

Pre-kapitalist toplumlarda genel olarak ürününün tüketicisi önceden belirlenmiştir ve çoğunlukla da ürüne iktisat dışı yollarla el koyar. Bu önceden belirlenmiş tüketici, küçük üreticinin dünyaya açılmasının sınırlarını belirler, onun dünyasının aşılmaz ufkunu oluşturur.

Evrensel İnsan Hakları söyleminin iki kurbanı. Tom Paine hayatının son yıllarını savunduğu devrimin önderleri tarafından horlanarak ve yoksulluk içerisinde geçirdi. Gracehus Babeuf (sağda) ise burjuvazi ile zanaatkârlar ve esnaftan oluşan küçük üretici kesim arasındaki sınıfsal kopuşun en ileri noktasını temsil ediyordu. 1797 Mayısı'nda giyotinde can verdi.

İşte küçük üretici için özgürleşme, bu sınırın kalkması, ufkun aşılmasıdır. Önceden belirlenmiş bir tüketiciye iktisat dışı araçlarla mahkûm edilmiş olmaktan kurtulan üreticinin ürünü artık, potansiyel olarak, evrensel ticaret dolayımıyla bütün insanların gözünde değer kazanacaktır.

Bu yüzden Tom Paine ve Babeuf gibi radikaller için özgürlük düşüncesi, değer kavramı ile, erdemlilik ülküsün ile iç içedir. Oysa liberallerin en yetkin biçimini vereceği ve daha aydınlanma döneminde dile getirilmeye başlamış olan bir "gizli el olarak piyasa" anlayışı, tam da özgürlük ile kişisel erdemlilik arasındaki bu ilişkiyi koparmaya yönelikti. Bir yanda geleneksel anlamlar temelinde üretim araçlarının bireysel mülkiyetinin savunusu, öte yanda tarihte ilk kez olarak mülkiyetin servet olarak, daha teknik bir biçimde söyleyecek olursak, sermaye birikiminin ve yalnız sermaye birikiminin mantığına uygun olarak kavranması.

O halde şöyle özetleyebiliriz: 18. yüzyıl gerçekten de burjuvazinin altın çağıydı. Emek ve mülkiyet üzerindeki feodal sınırlama ve yükümlülüklerin kaldırılması, tarihte ilk kez özgür üreticiler toplumunun tasarlanabilmesini mümkün kıldı.

Ancak birbirleriyle bağlantılı iki farklı gerekçeden ötürü, bu düşü kuranların ufku dardı. Birincisi, kendi varoluş koşullarının yeniden üretiminin, daha o zamanlarda bile bireysel mülkiyet temeli üzerinde mümkün olamayacağını göremiyor, bir hasım olarak gördükleri devletin iktisadi işlevini net bir biçimde saptayamıyorlardı. Başka bir deyişle, devletin aynı zamanda üretim sürecini doğrudan doğruya denetlemeye ve düzenlemeye muktedir, yoğun bir sermaye birikimini temsil ettiğini ve kendi bireysel varoluşlarının bile ancak bu ölçekte tasarlanmış bir üretim temelinde mümkün olduğunu göremiyorlardı.

Buna kısmen bağlı olarak devlet karşısında giderek edilginleşen konumlarının iktisadi boyutunu tespit edemediler. Gerçekleştirdikleri siyasal devrim, mutlakiyetçi devleti mümkün kılan merkezileşmiş sermayenin el değiştirmesini sağladı. Bu süreç içerisinde burjuvazi kendi özgün mülkiyet anlayışının, ancak bir işgücü piyasası, bir can pazarı ile birlikte varolabilen kurumlaşmalarını oluşturdu.

Kapitalist üretim ilişkilerine özgü bu yeni mülkiyet biçiminin yeniliğini kavrayamadıklarındandır ki, küçük üreticiler ile kendilerinin "mülkiyet", "özgürlük" ve "eşitlik"le kasdettiklerinin, burjuvazinin insanlarla eşya arasındaki farkı hiçe sayan eşitlik anlayışıyla aynı şey olmadığını göremediler ve devrime burjuvaziyle birlikte yürüdüler.

İnsan Hakları ve Özgürlük

Ufkunun bütün darlığına karşın insan hakları söylemini savunan radikallerin çok net olarak gördüğü bir şey vardı: İnsanlar ancak ortak bir dünyayı paylaştıkları, kişiler birbirlerinin dünyalarının bir parçası olduğu sürece insan haklarından söz edilebilir. Bir başkasının hakkı, ancak sözkonusu kişi benim dünyamın bir parçasıysa, yokluğu benim dünyamı da yoksullaştıracaksa benim gözümde gerçeklik kazanabilir.

18. yüzyılın radikalleri, insan haklarını mümkün kılacak evrenselliğin bireysel

mülkiyet ve devlet eliyle kollektif olarak denetlenen ticaret temelinde gerçekleşeceğini sanıyorlardı.

Onlar için ürünler, yüzyüze olmayan insanları, yine de birbirlerinin hayatlarının birer parçası kılabilecek tek şeydi. Oysa kapitalizm, ürünlerle üreticileri arasındaki ilişkileri onmazcasına birbirinden kopardı. Bugün kullandığımız hiçbir eşyada bir başkasının emeğinin, umutlarının, tasarılarının, kısacası dünyasının izlerini göremiyoruz, bu yüzden ürünlerin üreticileri karşısında kayıtsızlığımız tam. İşgücü piyasasında daha fazla üretkenlik/daha fazla iktidar mantığının dışında girişilebilecek ortak tasarıların, ortak ürünlerin olanaksızlığı, diğer insan ilişkilerini de geçici sözleşmelere dönüştürüyor.

Ortaçağ filozofları iki özgürlük türü arasında bir fark gözetirlerdi: Kayıtsızlık özgürlüğüyle (ya da, tam kelime anlamıyla çevirecek olursak "farketmezlik" özgürlüğü) kendiliğindenliğin özgürlüğü. Birincisi, herhangi bir koşulun bulunması ya da bulunmaması halinin, nasıl davranacağımız için farketmemesi. İkincisiyse, davranışlarımızı yönlendiren ilkelerin bize dayatılmaması, kendimizden kaynaklanması.

Kapitalizm bize ikincisini vermeden birincisini verdi. Oysa evrensel insan haklarını mümkün kılacak olan, özgürlüklerin tam da tersine dağılımı. Birbirimize karşı kayıtlı kalacağımız, birbirimizi farkedeceğimiz, birbirimiz için farkedeceğimiz birkendiliğindenlik. İnsan haklarının maddi temelini oluşturacak böylesi bir birlikteliğin hangi mülkiyet ve üretim biçimleri temelinde mümkün olacağını keşfetmek, bugün dünya sosyalistlerinin, özellikle de pratikte çözmeleri gereken en önemli sorunları. Bunu gözardı etmek, insan haklarının, mülkiyet ilişkilerini dönüştürmeyi hedeflemeden, yalnızca insan haklarından söz etmekle savunabileceğini ummak, Fransız Devrimi'nden neredeyse ikiyüz yıl sonra tekrarlanmaması gereken bir tarihsel hata.□

"ŞAHSİ" Bir İnsan Hakları Bildirgesi

BÜLENT SOMAY

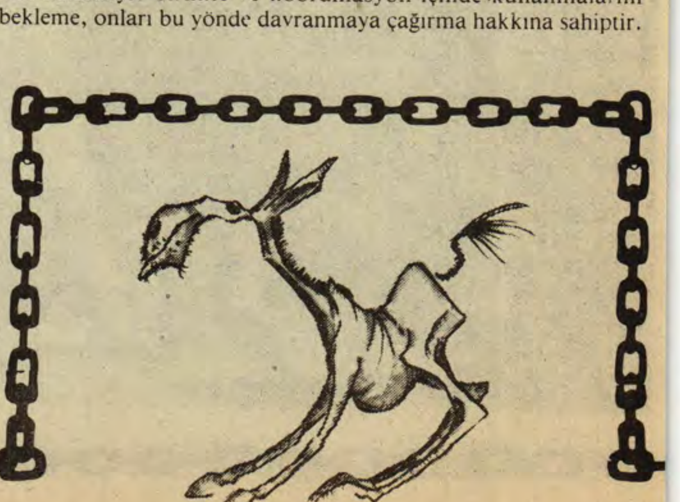
İnsan Hakları Bildirgeleri, hep yuvarlak masa başına toplanmış perukalı Fransız ihtilalcileri, Amerikan bağımsızlıkçıları, ya da (daha beteri) kravatlı diplomatlar tarafından yazılacak değil ya. Bu da benim "insan hakları bildirgem". Tabii benim bildirgemin esaslı bir sorunu var: hayata geçirilmesini sağlayacak bir makam, bir merci yok henüz, yakın gelecekte de olacak gibi görünmüyor. Ama bunun çok büyük bir sorun olduğuna inanmıyorum. Sonuçta Birleşmiş Milletler'in de bildirgelerini hayata geçirme konusunda pek bir yaptırım olduğu söylenemez. Helsinki Belgesi bugüne kadar kimsenin takmadığı bir Yalova Kaymakamı olmaktan öteye pek az geçebildi. Devletlerüstü bir yaptırım bugün bir hayal gibi görünüyor; devletlerin ise insan hakları konusundaki iyiniyetine güvenmek kediye ciğer emanet etmekten daha da safça bir inanç. Ülkeler düzeyinde insan haklarının kullanılmasını düzenleyen belgeler tam da "kaldırım taşlarını bağlayıp köpekleri salmanın" örnekleri. Çünkü artık toplumsal sözleşmeler kapitalizmin ilkbaharında taşıdığı anlamdan çok uzakta. Eskiden bu sözleşmeler topluluğun bütünsel çıkarlarını, iyi niyetli ve iyi kalpli çoğunluğun çıkarlarını kötü niyetli ve kötü kalpli azınlığın saldırılarından korumak için yazılırdı. Şimdi ise hepsi bir tek amaca yönelik: Devleti yurttaşlardan korumaya, ya da yurttaşların kendilerini devletten korumalarının amaçlarını ortadan kaldırmaya. Öyle ya, "topluluğun bütünsel çıkarları" ve "sessiz çoğunluk" devlet tarafından temsil edildiğine, her bir yurttaş ise potansiyel bir suçlu, hem de "devlete karşı suçlu" olduğuna göre bunda şaşılacak bir şey yok. İşin doğrusu, artık devlet kendisinin ve buna paralel olarak da toplumda üretim araçlarını kontrol eden sınıfın (tabii henüz bu araçları kendi tekeline almamışsa) çıkarlarından başka bir şeyi savunmuyor. Zamanında yurttaşları korumak için ortaya çıkan hukuk, artık yurttaşların zincirlerinden başka bir şey değil.

Bu duruma karşı yurttaşlar, bireyler kendilerini nasıl koruyacaklar? Bunu tek tek yapmaları ahlakî açıdan anlamlı olmakla birlikte, pratik olarak sonuç alıcı değil. İşkenceye direnmek bireyin insanlık onurunu kısmen kurtarabilir, ama vücudunu kurtaramaz ve vücutsuz bir onur da (romantik edebiyat dışında) pek faydalı bir nesne değildir; faydalı bir özne hiç değildir. İşkence gibi aşırı tedbirlere tevessül etmeyi daha seyrek olarak gündeme getiren devletler olabilir, kimileri de varolan devlet mekanizmalarını bu tür devlet mekanizmalarına dönüştürmek için çalışabilirler. Ama sorun "daha az" baskı, "daha az" yasak, "daha az" dayak elde etmek değil. Çünkü gün gelir daha azlar daha çok olur. Yasağa kapıyı araladınız mı ayağını oraya sıkıştırır ve bekler; dikkatiniz dağıldığında da yüklenir ve içeri dalar. Artık onu ne oturma odanızdan ne de yatak odanızdan kovamazsınız. Peki buna karşı ne yapmalı? Toplumun ezici çoğunluğu "biz yasakları, dayağı, baskıyı istemiyoruz" deyip inat ettiği zaman en baskıcı devlet mekanizması bile çaresizdir. Ya toplumun çoğunluğunu itlaf (telef) edecektir, ya da boyun eğecektir. Ama o günler pek yakın görünmüyor, en "demokratik" toplumlarda bile. Öyleyse yapılacak olan henüz varolmayan bu ezici çoğunluğu "temsilen", onun "örgütlü ruhu" olarak davranmak değil, kendi bireysel ve örgütlü, toplu faaliyetlerimizde "yasaksız, dayaksız, baskısız" davranmak, yasak ve dayak canavarlarımızı tek tek ya da topluca hayatlarımızdan kovmaya çalışırken kafalarımızdan ve toplumun geri kalan kısmına karşı kullandığımız ifadelerden, çağrılardan kovmaktır. İşte bunun için hiç uygulanmaya konulmayacak bile olsa bir "insan hakları bildirgesine" ihtiyacımız var. Ben benimkini yazdım. Herkes de kendisininkini yazarsa belki biri üzerinde anlaşmamız mümkün olur.

Madde 1: İnsanlar doğuştan özgür ve eşit değildirler. Önce ailelerinin, sonra okullarının, kadınsalar müstakbel kocalarının, patronlarının, devletin, ordunun esiridirler. Eşit değildirler; farklı kiloda, farklı genetik yapılarda, farklı zeka ve yetenek potansiyelleriyle doğmuşlardır. İnsanlar "ben özgürüm" dedikleri andan başlayarak özgür olma yoluna girerler. Diğer insanlarla aralarındaki eşitsizlikleri ve bunların nedenlerini kavradıkları andan başlayarak da eşitliğe hak kazanırlar.

Madde 2: Her birey, kendi zihni vücudu ve cesedi üzerinde tam tasarruf hakkına sahiptir. Bu hakkının tek güvencesi, aynı hakkı başka her birey için tanıması ve savunmasıdır. Başka bir deyişle, her birey, diğer bireylerin vücutları ve zihinleri üzerindeki baskı, sindirme ve yok etme girişimlerinde tekil ya da kollektif olarak karşı çıkma, bunları engelleme hakkına sahiptir. Böylece aynı hakkı kendisine yönelik baskı, sindirme ve yok etme girişimlerine karşı kullanma ve diğer bireylerden destek ve dayanışma bekleme hakkına sahip olur.

Madde 3: Her birey, kendisini insan yapan üretici potansiyelini, istediği yönde kullanma, geliştirme ya da kullanmama hakkına sahiptir. Aynı biçimde, diğer bireylerden bu potansiyellerini kendisiyle birlikte ve koordinasyon içinde kullanmalarını bekleme, onları bu yönde davranmaya çağırma hakkına sahiptir.

Madde 4: Her birey kendisini canlı kılan cinsel varlığını ve bunun başka bir veçhesi olan üreme potansiyelini istediği gibi kullanma, geliştirme ya da kullanmama hakkına sahiptir. Her birey kendi fizyolojik cinselliğini ve cinsel tercihlerini savunma, bu amaçla kendi hemcinsleri, karşı cins üyeleri ve benzer veya farklı cinsel tercihleri olanlarla işbirliği yapma hakkına sahiptir. Her birey cinsel kimliği nedeniyle baskı gören diğer bireyleri savunma ve bu baskıyı engelleme ve bu yüzden de aynı davranışı başkalarından bekleme hakkına sahiptir.

Madde 5: Her birey, içinde yaşadığı insan topluluğunun kollektif ürünlerinden yararlanma hakkına sahiptir. Her birey, yaş ayrımı gözetilmeksizin bu kolektif üretime kendi seçtiği biçimde katılma hakkına ya da sonuçlarını göze alarak katılmama hakkına sahiptir.

Madde 6: Her bireyler topluluğu, kendisi topluluğun maddi ve/veya manevi üretimine katılmadan topluluğun ürünlerinden yararlanan birey(ler)i topluluğun dışına atma ya da atmama hakkına sahiptir.

Madde 7: Her birey, içinde yer aldığı bireyler topluluğunun faaliyetlerinin düzenlenmesinde ve örgütlenmesinde yönlendirici rol alma ya da rol alacak bireyleri belirleme, yöneltme ve her an geri çağırmaya girişme hakkına sahiptir. Her birey yönlendirilme biçiminden hoşnut olmadığı bir topluluğu terk etme hakkına sahiptir.

Madde 8: Her bireyler topluluğu faaliyetlerini düzenlemek amacıyla kurallar oluşturmak ve bunları yürürlüğe koymak hakkına sahiptir. Her birey tabi olmak istemediği kurallara karşı çıkmak ve tercih ederse, bu kuralları işleten topluluğu terketmek suretiyle bu kurallara uymamak hakkına sahiptir.

Madde 9: Her birey düşünce ve inançlarını savunmak, bu amaçla kendisinin ya da topluluğun denetimindeki iletişim araçlarını kullanmak, diğer bireyleri bu düşünce ve inançları paylaşmaya ve uygulamaya çağırmak hakkına sahiptir. Her birey başka bireylerin düşünce ve inançlarını paylaşmamak, diğer bireyleri bu paylaşmamasını paylaşmaya çağırmak hakkına sahiptir.

Madde 10: Her birey, diğer bireylerarası ya da topluluklararası ya da birey-topluluk arası uyuşmazlıklarda kendi değerleri ve düşünceleri doğrultusunda taraf olmak, uyuşmazlıkların çözümlenmesine katkıda bulunmak hakkına sahiptir.

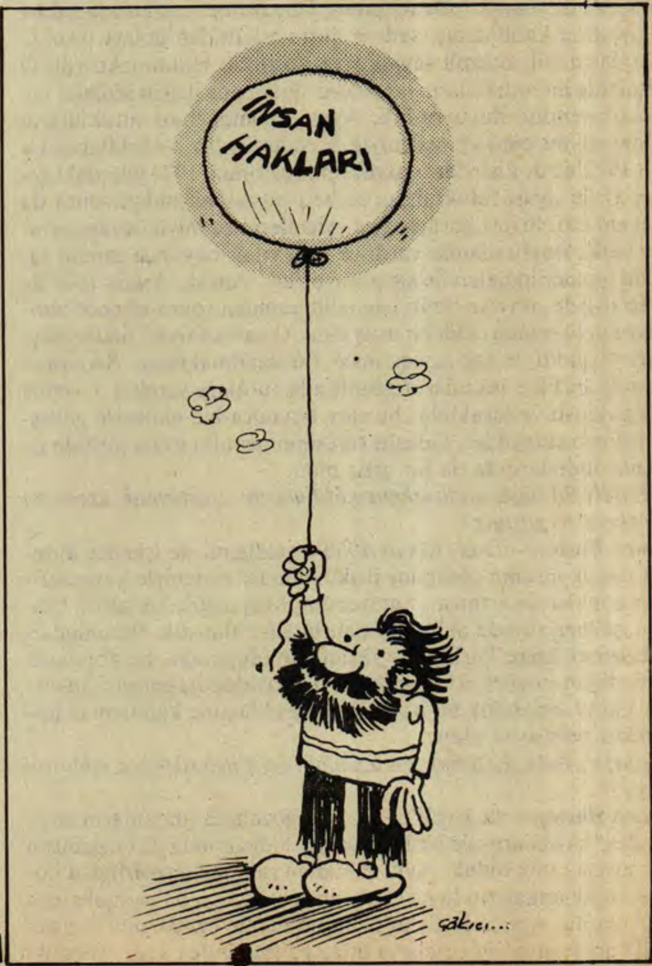
Madde 11: Her birey kendi maddi ya da zihinsel ürünlerini içinde bulunduğu toplulukla paylaşmak ya da paylaşmamak hakkına sahiptir. Bu anlamda her birey özel yaşantısının gizliliğini ve dokunulmazlığını savunma hakkına sahiptir. Her birey özel yaşantısını diğer bireylerle paylaşma, diğer bireyleri de buna çağırma hakkına sahiptir.

Madde 12: Her birey yaşamını, düşünce ve inançlarını, kişisel mallarını, özgürlüğünü ve haklarını savunmak üzere mücadele etmek, bu amaçla diğer bireylerle işbirliğine gitmek hakkına sahiptir. Her birey kendisini ilgilendirmediğine karar verdiği bireyler ya da topluluklararası mücadelelerde tarafsız ve pasif kalma hakkına sahiptir.

Madde 13: Olumsuz Madde: Hiç bir birey, kurum ya da kuruluş, yukarıdaki haklara istisnalar getirme hakkına sahip değildir.

Madde 14: Yukarıdaki hakların hiçbirinin işletilmediği durumlarda bile, her birey "Yapmayacağım" ve "Haydi, beraberce" deme haklarına sahiptir.

Son not: Bu bildirgeden bir hattâ birkaç ütopya çıkarsanabilir. Bence bu ütopyaların hiçbiri de sütliman, sorunsuz ve çelişkisiz olmayacaktır. Zaten böyle bir ütopya peşinde koşmak da benim işim değil. Koşanlar düşünsün... Bu arada, sorunsuz, çelişkisiz, mükemmel bir toplum hayalcilerinin düştüğü acıklı/komik durumlara bir örnek vereyim: 1930'lar civarı, yer Moskova. İlk "Sosyalist Gerçekçi Yazarlar Kongresi" toplanıyor. Dünyanın dörtbir yanından sosyalist yazarlar davetli. Jdanov okulundan Sovyet yazarları, "sosyalist gerçekçiliğin" ilkelerini açıklıyorlar. Olumlu, sosyalist işçi kahramanlar. Aydınlık, mutlu ve parlak bir "sosyalist toplum" tablosu, herşey yolunda, herşey güllük gülistanlık. Sosyalist yazarlara düşen tek şey bu "natürmort"u (ölü-doğayı) uygun renklerle boyamak. Aragon dayanamayıp soruyor: "Peki, sosyalist toplumda bir tramvay genç bir kızı ezerse buna ağıt yakılamayacak mı? Madem ki işimiz yalnızca güzelleme ve koçaklama yapmak, ağıta yer yok mu sanatımızda?" Ortalık karışıyor, Jdanov öğrencileri bu dersi çalışmamış olduklarından paniğe kapılıyorlar ve iş hasta Gorki üstadı yatağında ziyarete kadar varıyor. Neyse, sonunda tek, tartışmasız ve resmî cevap densiz Aragon'a iletiliyor: "Sosyalist bir toplumda tramvaylar genç kızları ezmez." Gene de yumuşak bir cevap sayılır. Sosyalist toplumda tramvayların genç kızları ezmesi yasaktır da denilebilirdi. Bizim ütopyalarımızda tramvaylar (eğer kalırlarsa) genç kızları ezebilir, daha beter talihsizlikler, hattâ yapısal açmazlar da olabilir. Ama üzülmeyin, her bireyin dikkatsiz vatmanı (eğer kabahat ondaysa) dostça tartaklamak, genç kızın ardından ağlamak ve hattâ ağıt yakıp bunu başkalarına da duyurmak hakkı olacaktır.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye'yi anlatıyor:

"Yaygın ve sistematik işkence..."

Zemin'e yurt içinden olduğu kadar, yurt dışından da katkılar gelmeye başladı. Londra'dan Dario Navarro'nun, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Sorumlusu Anne Burley ile ZEMİN adına yaparak gönderdiği söyleşiyi aynen yayınlıyoruz.

***ZEMİN:** 70'li yılların başlarından itibaren Türkiye'deki insan haklarının ihlaline ilişkin olayları Af Örgütü için izlemektesiniz. Bu dönem boyunca özellikle hangi konular üzerine eğildiniz?*

Anne Burley— Türkiye'ye ilişkin çalışmaların sorumluluğunu 1972'de ilk olarak üstlendiğimde Türkiye'de, aralarında şiddet olaylarına katılmamış, sadece düşüncelerinden dolayı tutuklu olanlar dahil, önemli sayıda siyasi tutuklu bulunmaktaydı. O günlerde bu tutukluların işkenceye uğradığına ilişkin iddialar nedeniyle endişe duyuyorduk. Aynı zamanda bazı tutukluların idam edilme olasılığı nedeniyle de endişeliydik. Ve bildiğiniz gibi, 1972'de üç kişi idam edildi. Endişelerimiz, 1974 yılındaki genel af ile siyasi tutukluların serbest bırakılmasından sonra da devam etti. Siyasi görüşleri ve eylemleri nedeniyle cezaevlerinde hâlâ tutuklu olanlar vardı ve 70'li yıllar boyunca zaman zaman işkence iddiaları ile karşılaşıyorduk. Ancak, Aralık 1978'de bazı illerde sıkıyönetimin ilan edilmesinden sonra işkence iddialarının sayısında ciddi bir artış oldu. O zaman siyasi şiddet olayları yaygındı ve çok sayıda insan tutuklanmaktaydı. Sıkıyönetim ile birlikte insanların gözaltında tutulma süreleri 15 güne çıkarılmıştı ve tutuklular bu süre boyunca hiç kimseyle görüştürülmemekteydiler. Gözaltı süresinin uzatılmasıyla birlikte işkence iddialarında da bir artış oldu.

***ZEMİN:** 80 başlarında işkence iddialarını araştırmak üzere mi Türkiye'ye gittiniz?*

Anne Burley— Evet, Mayıs 1980'e geldiğimizde işkence altında birçok insanın öldüğüne ilişkin bilgiler nedeniyle kaygularımız son derece artmıştı. Sanıyorum, Mayıs 80'e kadar on kişinin işkence altında öldüğüne dair bilgiler almıştık. Bu iddiaları incelemek üzere Türkiye'ye gittim. Döndüğümde, beraberimde getirdiğim bilgiler Af Örgütü'ne Türkiye'de işkencenin tekrar yaygın ve sistematik bir hale gelmekte olduğunu kanıtlamak açısından belirleyici oldu.

***ZEMİN:** Peki, 12 Eylül sonrasındaki gelişmelerden söz eder misiniz?*

Anne Burley— 12 Eylül'den sonra gözaltına alınanların sayısındaki büyük artış ile birlikte işkence iddialarında da olağanüstü bir artışa tanık olduk. Aynı zamanda salt düşüncelerinden dolayı tutuklananların sayısındaki artıştan dolayı da endişelerimiz sürüyordu. Ayrıca 12 Eylül'den sonra idam cezalarının sayısındaki artıştan ve bu cezaların infaz edilmesinden korkuyorduk.

***ZEMİN:** Türkiye'deki bu gelişmeler karşısında Avrupa ülkelerinin tavrı ne oldu?*

Anne Burley— Batı Avrupa ülkelerinin hükümetleri, özellikle de Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler, Türkiye'deki gelişmelerle yakından ilgilendiler. Türkiye'nin de imzaladığı Avrupa Konseyi'nin "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Sözleşmesi"nin 3'üncü maddesi işkenceyi yasaklamaktadır. Her ne kadar Türkiye bir Olağanüstü Hal ilan etmiş ve bu nedenle Avrupa Sözleşmesi'nin bazı maddelerini uygulayamayacağını açıklamış idiyse de, bu durum hiçbir şekilde işkenceyi yasaklayan maddeye uyulmaması için bir neden oluşturamazdı. Bu nedenle aldıkları işkence raporları üzerine Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler son derece hassas davranmak zorundaydılar.

***ZEMİN:** Nisan 81'de Af Örgütü adına Avrupa Konseyi'nin Siyasi İşler Komitesi'ne Türkiye'de yaygın ve sistematik işkence olduğunu belirten bir rapor sundunuz...*

Anne Burley— Evet, Türkiye'deki gelişmeleri izlemek üzere Avrupa Konseyi bünyesinde bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon, Siyasi İşler Komitesi ile Yasama İşleri Komitesi'nden oluşuyordu Mayıs 81'de Türkiye'deki durumu görüşmek üzere Paris'te bir toplantı düzenlediler ve Af Örgütü'nü bu toplantıya davet ettiler. Toplantı, Türkiye'den dönüşümün kısa bir süre sonrasına denk geldi. Türkiye'ye Hollandalı emekli bir amiral ile birlikte gitmiştik. Bu ziyaret esnasında askerî ve sivil yetkililerle, güvenlik teşkilatının yöneticileri ile ayrıca avukatlarla ve diğer bazı insanlarla görüşmüştük. Gezimizin sonunda işkencenin yaygın ve sistematik olarak uygulandığı konusunda hiçbir kuşkumuz kalmamıştı. Ayrıca, şiddet olaylarına hiç karışmamış olan, sadece siyasi görüşlerini açıklamaktan ya da sendikal faaliyetleri nedeniyle çok sayıda insan tutuklu bulunuyordu. Paris'teki toplantıda bunları anlattım. İşkencenin son bulması için Türkiye'deki yetkililerin ciddi tedbirler almaları gerekeceğini belirttim. Ancak işkence olaylarının önlenmesi yönünde hiçbir adım atılmadı ve çok sayıda işkence iddialarını almakta devam ettik.

***ZEMİN:** Mart 1982'de Devlet Bakanı İlhan Öztrak, "Uluslararası Af Örgütü'nün 60 işkenceyle ölüm iddiasından 15'i doğru" şeklinde bir açıklamada bulundu. Bu açıklama, hükümetin Af Örgütü'nün iddialarına karşı ilk yanıtı mıydı?*

Anne Burley— Daha önce de, tek tek işkence iddialarını aldıkça bunlarla ilgili Türkiye'deki yetkililerden bilgi istiyorduk. İlhan Öztrak'ın açıklamasından önce, tutuklu iken öldüğü bize bildirilenlerin bir listesini yetkililere iletmiştik. Bu konuda özellikle dikkatli davranmak zorunda olduğumuzu tahmin edersiniz. Biz bu kişilerin işkencede öldüğünü söylememiştik. Bu kişilerin tutuklu iken öldüklerine dair aldığımız bilgiler üzerine yetkililerden bu ölümlerin nedenlerini incelemelerini talep etmiştik. Tek tek iddialar konusunda yanıtlar almış ve Şubat ayında bu yanıtları da içeren bir bildiri yayınlamıştık. Adını verdiğimiz kişilerden birkaçının hayatta olduğunun bize bildirilmesi üze-

rine bu bilgilere de bildirimizde yer vermiştik. İşkence nedeniyle ölüm iddialarından birçoğunu kabul eden yetkililer, bu olaylara ilişkin soruşturmaların da açıldığını belirttiler, ancak diğer ölüm iddiaları konusunda bir yanıt alamadık.

ZEMİN: İşkence iddiaları karşısında ülke yetkililerine başvurmanın çalışmalarınız içinde ağırlıklı bir yeri olduğu görülüyor. Çalışmalarınızın genel yöntemi üzerine biraz bilgi verebilir misiniz?

Anne Burley— Sadece Türkiye değil, insan haklarının çiğnendiğine inandığımız tüm ülkelerde çalışma yöntemimiz şöyle: Öncelikle bize gelen bilgilerin doğruluğunu saptamaya çalışırız. Ancak Af Örgütü'nün yapabileceği araştırmalar kaçınılmaz olarak sınırlıdır, örneğin bu süre boyunca Türkiye'de değildik, kendilerine işkence yapıldığını iddia eden tutuklularla görüşme ya da onların tıbbi açıdan bakılmasını sağlamak gibi olanaklarımız yoktu. Ancak, işkence yapıldığına dair *prima facia* kanıtlara sahip olduğumuzda ülke yetkililerinden bu konuyu soruşturmalarını talep ederiz. Eğer, yetkililerin yanıtından tam olarak tatmin olmamışsak ya da hiçbir yanıt alamamışsak, o zaman genelinde yöntemimiz kuşkularımızı ve endişelerimizi kamuya açıklamaktır. Bu gibi durumlarda esas amacımız işkencenin durdurulması, ya da düşüncelerinden dolayı tutuklu olan kişinin serbest bırakılmasıdır. Bundan dolayı, amacımıza ulaşmak için en uygun gördüğümüz yolları denemeye çalışırız.

ZEMİN: 1983 sonrasında, seçimlerle birlikte Türkiye'de sivil bir hükümet kuruldu. Özal'ın BBC'ye verdiği demeçte "Türkiye'de siyasi tutuklu yoktur" dediğini hatırlarsınız. Bu, yeni hükümetin insan hakları konusundaki tavrının bir özeti miydi?

Anne Burley— Hükümetin insan hakları konusundaki tavrı üzerine ben pek bir şey söyleyemem, ama sivil hükümetin iktidara gelmesinden sonra belirgin bir değişikliğe de rastlamadığımız bir gerçek. Üstelik, sivil bir hükümete rağmen, ülkenin büyük çoğunluğu hâlâ sıkıyönetim altındaydı. Ve bizzat sivil yetkililer, örneğin Adalet Bakanı'nın kendisi, askeri cezaevlerindeki tutuklularla görüşme yetkisine sahip olmadığını açıklamıştı. Bu nedenle, eğer sivil hükümetin bir şeyleri değiştirme niyeti olsaydı bile, herhalde pek bir şey yapamazdı. Bizim açımızdan hiçbir şey değişmemişti. İnsanlar salt görüşlerinden dolayı hâlâ tutukluydular, hâlâ karakol ve askeri cezaevlerinde tutukluların işkenceye uğradığına ilişkin bilgiler alıyorduk. Ve bu durum bugüne değin süregelmiştir.

ZEMİN: 1983 yılında askeri cezaevlerinde ilk "açlık grevleri" yapıldı. Önce İstanbul cezaevlerinde başlayan bu eylemler, sonraları diğer cezaevlerine yayıldı ve 84'te tekrarlandı. Bunlara ilişkin İstanbul ve Diyarbakır'a ziyaretleriniz oldu. Gözlemlerinizi anlatır mısınız?

Anne Burley— Tutuklulara kötü davranıldığı ve bazılarının ölümün eşiğinde oldukları iddialarından dolayı son derece endişeliydik. Doğru bilgiler almak ise son derece güç oluyordu. Bunun üzerine İstanbul'a gittim. Ancak, İstanbul'da bile yeterli bilgi elde etmek kolay değildi. İnsanlar Af Örgütü ile herhangi bir bağlantı kurmak konusunda son derece tedirgin görünüyorlardı. Hatırlamak gerekir, Ceza Yasası'nın 140. maddesi devletin itibarını zedeleyebilecek bilgilerin verilmesini yasaklamaktadır ve bu maddeden doğan cezalar özellikle bilgilerin yabancılara verilmesi halinde ağırlaşmaktadır. Ceza Yasası'nın bu maddesinden dolayı da insanlar mahkûm edilmişlerdir. Dolayısıyla Af Örgütü ile ilişkide görünmek konusunda insanlar çok huzursuz idiler. Bu nedenle, kapsamlı bilgi almakta çok güçlük çektim, ama almayı başardığım bilgiler de oldukça endişe vericiydi. Tutukluların açlık grevine gitmelerinin bir nedeni de cezaevlerindeki baskıları protesto etmekti. Elde edebildiğim tüm bilgiler de tutukluların askeri cezaevlerinde gerçekten kötü muamele gördüklerini doğrular nitelikteydi.

84'ün başlarında ise, Diyarbakır Cezaevi'nde baskıları protesto etmek üzere bir açlık grevi başlamıştı. Birçok tutuklunun, açlık grevinden çok cezaevindeki baskılar nedeniyle ölümün eşiğine geldiğine ilişkin son derece endişe verici raporlar alıyorduk. Bunun üzerine Diyarbakır'a gittim ve askerî yetkililer ile görüştüm. Kötü muamele iddialarını bütünüyle reddettiler, ancak bazı tutukluların değişik nedenlerden dolayı öldüğünü söylediler. Bunlardan bir kısmının intihar ettiğini, diğerlerinin ise farklı nedenlerden öldüğünü, örneğin Necmettin Büyükkaya'nın bir beyin kanaması sonucu öldüğünü belirttiler. Zaten bizim aldığımız enformasyon da bir beyin kanaması sonucunda ölmüş olabileceğini gösteriyordu, ama aynı zamanda beyin kanamasına başına tüfek kabzasıyla indirilen darbelerin neden olduğu iddia ediliyordu. Bilgi edinme konusunda Diyarbakır'da, İstanbul'dan daha çok zorluk çektim. Cezaevinde ölenlerin ya da diğer tutukluların aileleri ile hiçbir irtibatım olamadı; görüştüğüm avukatların bana karşı tavırları ise son derece resmi olmak zorundaydı. Cezaevindeki olaylar konusunda hiçbir bilgi vermediler. Uluslararası Af Örgütü'yle konuştuklarında askerî yetkililerle kendi başlarının derde gireceğinden korkuyorlardı. Sonuçta, askerî yetkililer dışında kimse ile gerçek bir kontakt kuramadım; ölümlerin nedenleri konusunda askerî yetkililerin açıklamaları ise ikna edici olmaktan uzaktı.

ZEMİN: Açlık grevlerinin cezaevi koşullarının düzelmesi yönünde bir etkisi oldu mu?

Anne Burley— Evet sanıyorum ki, açlık grevleri birçok kez cezaevlerindeki koşulların biraz düzelmesine yol açtı, ancak bu genellikle geçici bir düzelmeydi ve uzun bir süre sürmediğini sanıyorum. Zaten kısa bir süre sonra tutukluların yeniden dövüldüklerine dair bilgiler almağa başladık.

ZEMİN: Ekim 85'de Türkiye'de insan hakları konusunda kapsamlı bir rapor yayınladınız, "İşkence Dosyası" adı altında. Raporda yer alan iddialara hükümetin bir tepkisi oldu mu?

Anne Burley— Türkiye'deki yetkililerin temel tavırları ta başından itibaren işkencenin sistematik olduğunu inkâr etmek yönünde olmuştur. Yetkililer işkence olaylarını reddetmemektedirler, zaten işkence altında ölüm vakaları dahil çok sayıdaki işkence kanıtının varlığı koşullarında bunu yapmaları da pek mümkün olamazdı; işkencenin tespit edildiği olaylar üzerine söyledikleri, bunun tek tük polis ya da askerlerin aşırı davranışlarından kaynaklandığıdır. Bu anlamda bu işkencenin sistematik olmadığını vurgulamaktadırlar. Af Örgütü ise işkencenin siste-

DANEK ADLA - Dikenli Telin Ardında Direniş 1944 yılında Buchenwald toplama kampında yapılmış bu desen, Buchenwald Müzesi'ndedir. Sanatçı ile ilgili hiçbir bilgi elde edilememiştir.

matik olarak uygulandığını ve uygulanmaya devam edildiğini söylemektedir. Bununla kastedilen, işkencenin karakollarda sıradan bir uygulama olarak sürdüğüdür. Türkiye'de işkence olağanüstü bir olay olmayıp gözaltına alınan hemen hemen herkesin yaşadığı olağan bir uygulama haline gelmiştir. Bu son yıllar boyunca Türkiye'nin dört bir köşesinden yüzlerce, hatta binlerce işkence olaylarından haberdar olduk. Ankara, İstanbul, Bursa, Diyarbakır, vs. polis merkezlerinde uygulanan işkencelere ilişkin bilgiler aldık. Bu bilgiler ülkenin her bir yanından ve son derece sık olarak geliyordu. Elbette gözaltına alınan herkes konusunda bilgi alamadık.

***ZEMİN:** Bu şiddet uygulamalarının yaygınlığını nasıl açıklıyorsunuz?*

Anne Burley— İnsanlar Türkiye'de gözaltına alındıklarında kimseyle görüştürülmeksizin tutulmakta ve bu süre içinde muhakkak çeşitli baskılara ve işkenceye uğramaktadırlar. Baskı ya da işkenceye uğramamış pek az sayıda insan var. Buna gösterebileceğim tek örnek, Barış Davası tutukluları. Onlar dışında hemen hemen herkes şiddetli baskıya maruz kaldığını iddia etmiştir. Hatırlarsanız, 12 Eylül'den sonra binlerce ve binlerce insan göz altına alındı. Ve 90 gün ne avukatlarıyla ne de aileleriyle görüştürülmeden tutuldular. 12 Eylül'ü izleyen yıllarda, gözaltına alınanların, yani binlerce kişinin işkence gördüğüne inanıyoruz. Gerçi, daha sonraları işkence iddialarının sayısında bir azalma olmuştur, ancak bu, güvenlik kuvvetlerinin genel davranışlarında bir değişiklik anlamına gelmemektedir. Sadece, daha az sayıda insanın tutuklanmasının bir sonucudur. Bugün hâlâ insanlar gözaltına alınmaktadır ve işkenceye uğradıklarını iddia etmektedirler. Hatta, sıkıyönetim kalktıktan sonra bile -ki 5 il dışında kalkmıştır- 15 günlük gözaltı süresi 30 güne kadar uzatılabilmektedir. Ve görülen odur ki, insanların kimseyle görüştürülmeksizin gözaltında tutuldukları süre içerisinde işkence iddiaları artmaktadır.

***ZEMİN:** Bir süre önce çıkarılan İnfaz Yasası ile birçok tutuklu erken salıverildi. Ancak hükümetin bir Genel Af'a karşı olduğu biliniyor, ayrıca bu konunun muhalefet partileri tarafından da etkin bir şekilde öne sürülmediğini görüyoruz. Bu durumda siyasi tutuklular için sizce ne yapılabilir?*

Anne Burley— Bir genel af, Uluslararası Af Örgütü'nün iki temel talebini karşılayacaktır. Birincisi, düşüncelerinden dolayı tutuklu olanların tutukluluk halleri sona erecektir. İkinci olarak, idam cezalarının infazını durduracaktır. Bildiğiniz gibi Türkiye'de yüzlerce insan idam cezasına mahkûm edilmştir ve Af Örgütü hangi nedenle olursa olsun idam cezasına kesinlikle karşıdır. Elbette, İnfaz Yasası'ndan sonra birçok tutuklunun serbest bırakılmasını memnuniyetle karşıladık; böylece birçok siyasi tutuklu da beklediklerinden daha önce serbest bırakıldılar. Ancak, cezaevlerine yeni gönderilecek olanların yanısıra, cezaevlerinda hâlâ pek çok siyasi tutuklu bulunmaktadır. Unutmayalım ki, 1930'lardan bu yana Ceza Yasası'nda yer alan ve siyasi tutuklamalara yol açan 141, 142, 163, önceden sözünü ettiğim 140 ve 169 sayılı maddeler halen uygulanmaktadırlar. Ayrıca birçok siyasi tutuklu uzun mahkumiyetleri nedeniyle infaz yasasındaki bu değişikliğe rağmen serbest bırakılmayacaklardır. diğer bazıları ise bu değişiklikten yararlanamamışlardır, çünkü İnfaz Yasası tutuklulukları süresince dört ve daha çok kez hücre cezası alanlara uygulanmamıştır. Örneğin, Gaziantep Cezaevi'nde tutuklu bulunan İsmail Beşikci dörtten fazla hücre cezasına çarptırıldığından bu yasadan yararlanamamıştır. Bu tutuklular şimdi dokuz ay süresince tutuklu kalacaklar ve ancak bu süre içinde yeni bir hücre cezası almazlarsa serbest bırakılacaklardır. Ne var ki, cezaevi koşullarında disiplin cezasına çarptırılmak son derece kolaydır. Bu nedenle, İnfaz Yasası esas olarak bizim üzerinde durduğumuz sorunlara çözüm getirmemiştir. Biz hâlâ, düşünceleri nedeniyle tutuklu olanların serbest bırakılması ve idam cezalarının durdurulması için çalışıyoruz.

***ZEMİN:** Daha önce Türkiye'yi ziyaretleriniz sırasında insanların Uluslararası Af Örgütü'yle temasa geçmekten duydukları tedirginlikten söz etmiştiniz. Gerçekten de insan haklarının ihlaline ilişkin suçlamalara karşı en yetkili ağızlardan sık sık duyulan bir tepki, bu iddiaların uluslararası düzeyde Türkiye'nin itibarını düşürmeğe yönelik bir 'tertip' olduğu yönünde. Af Örgütü'nün de bu 'tertibin' içinde görüldüğünü sanıyorum. Ancak, son dönemde, Bulgaristan'da Türk azınlıklar üzerine uygulanan baskıları sergilemesiyle birlikte, basında Af Örgütü'ne geniş yer verildi ve çalışmaları övüldü; Galiba Af Örgütü bir kez daha saygın kuruluşlar kategorisine katılmış görünüyor. Bu gelişmenin bundan sonra Türkiye'ye yönelik çalışmalarınızda kolaylık sağlayacağını düşünüyor musunuz?*

Anne Burley— Türkiye'deki insan haklarının ihlaline ilişkin eleştirilerimize karşı Türk hükümetinin tavrını değiştirip değiştirmeyeceğini bilemiyorum. Sanıyorum ki, bu sadece, Af Örgütü'nün gerçekten tarafsız ve bağımsız bir örgüt olduğu konusunda belki bundan önce kuşku duyanları ikna edecektir. Af Örgütü'nün herhangi bir hükümetin niteliği konusunda bir tavrı yoktur; hükümetleri değil, nerede olursa olsun insan haklarına aykırı davranışları eleştirmekteyiz. Dolayısıyla, hükümetin biçimi bizi ilgilendirmez; eğer insan haklarının çiğnendiğine ikna olmuşsak, bunu eleştiririz. Bulgaristan'a ilişkin yaptığımız da bundan ibarettir. Geçmişte de yaptığımız buydu ve hem Türkiye'de hem de insan haklarının çiğnendiği dünyanın herhangi bir ülkesinde bundan sonra yapmağa devam edeceğimiz de budur. Eğer Bulgaristan'daki çalışmalarımız ile insanları gerçekten tarafsız olduğumuza ve eleştirdiğimizde bunu bir 'tertib'in bir parçası olarak yapmadığımıza ikna etmişsek, o zaman elbette çok memnun olacağız.

***ZEMİN:** Son olarak, insan haklarının nasıl güvenceye alınabileceği konusundaki düşüncelerinizi sormak istiyorum. Sizce, belirleyici olacak olan uluslararası kuruluşlar mıdır yoksa ülke içi faktörler mi?*

Anne Burley— Sanırım ki, bunların bir kombinasyonu olmak zorundadır. Herhalde, son tahlilde ancak bir ülkenin insanları kendi ülkelerinde insan haklarına uyulmasını sağlayabilirler. Eğer bir ülkenin insanları insan hakları çiğnendiğinde harekete geçmiyorlarsa, o zaman sanmıyorum ki, dışarıdan bir şey yapılabilsin. Af Örgütü'nün görüşü, herkesin Evrensel İnsan Hakları Sözleşmesi'nde belirlenen maddelere uyulmasını sağlamak açısından bir görevi olduğudur. Dünyadaki her ferdin, her hükümetin bu hakların sağlanması yönünde çalışması gerektiğine inanıyoruz. Aynı nedenle, herhangi bir ülkenin dışındaki insanların da hakları çiğnenen kişilere yardımcı olmak gibi bir sorumlulukları vardır. Fakat aynı zamanda, ülke içindeki insanların da insan hakları konusunda çalışmaları gereklidir ve çoğu zaman bu iki unsurun bir bileşiminin temel bir değişime yol açacağını düşünüyorum.

***ZEMİN:** Anne, bu alandaki çalışmalarınızın ne denli yoğun olduğunu ve işinizin çokluğunu biliyorum. Bu yükün hafifleyeceği bir gelecek görebiliyormusunuz? Uluslararası Af Örgütü'ne ihtiyacı olmayan bir gelecek?*

Anne Burley— Elbette her zaman bunun umudunu taşıyoruz. Ama korkarım ki, Af Örgütü genişlemektedir. Ve bu zamanda dükkanı kapatmayı hiç düşünmediğimizi üzülerek söylemeliyim. Ayrıca, uğraşlarımızın bir yararı olduğunu düşünüyoruz, yoksa bunda ısrar etmezdik. Her değişimin temelinde birden çok faktörün bir bileşimi yatar. Bu nedenle tek tek başarılar iddia etmemekle birlikte belirli durumlarda çalışmalarımızın etkin olduğuna ve bir değişmeye yardımcı olabileceğine inanıyoruz. Ancak sorun şu ki, bir ülkede bir düzelme olduğunda diğer bir ülkede işler aksamaya yüz tutuyor, bu nedenle de dünya çapında insan haklarının ihlalinin toplamı sabit kalıyor. Ama, çok yavaş ilerleyen bir iş olmakla ve çok uzun bir zaman gerektireceği görülmekle birlikte, dünyadaki herkesi insan haklarını korumanın önemi konusunda ikna edebilirsek, sonuçta gerçek bir değişmenin olacağına inanıyoruz. Fakat bu uzun bir süre alabilir.

İnsan Hakları Derneği'ne çağrı

Kuruluş çalışmaları İstanbul Valiliği'nce ve Emniyet görevlilerince bir süre engellenen evrakları geri çevrilen Tutuklu ve Mahkum Aileleri Yardımlaşma Derneği Başkanı Mustafa Eryüksel İnsan Hakları Dosyası için ZEMİN'in sorularını yanıtladı.

ZEMİN: Ülkemizdeki insan hakları konusuna nasıl bakıyorsunuz?

M.ERYÜKSEL: Ülkemizde insan hakları konusu gerçekten en çok ihmal edilen ve toplumun büyük bir kesiminin çeşitli nedenlerle, sahip çıkmadığı bir konudur. Bu sahip çıkmamada, çeşitli uygulamalar ve politikalar etken olmaktadır. Özellikle ülkemizde, demokrasi ve insan hakları konusu sadece kişiye özgü bir konu olarak yorumlanmakta, kişilerin veya belirli bir kesimin insan haklarının ve demokrasinin gereklerinden, nimetlerinden yeteri kadar yararlandığı gözlenmektedir. Oysa özlenen demokrasi ve çağdaş demokrasi, toplumun tüm kesimlerinin kısıntısız yararlanabileceği ve kişi hak ve özgürlüklerinin sözkonusu kesimlerce keyfen engellenmesine, kısıtlanmasına cevaz vermeyecek bir demokrasi olmalıdır. Eğer bugün ülkemizde çocuğunun veya yakınının içerde oluşu, kişinin gözaltına alınabilmesine neden olarak gösterilebiliyorsa, kuruluşunu yasalardan aldığı yetkiyle gerçekleştiren demokratik kuruluşlardan dernek ve sendika yöneticileri yasalar çerçevesinde üyelerinin hak ve menfaatlerini korumak için yaptığı başvurular nedeniyle suçlanıyor ve gözaltına alınıyorsa, en doğal hakkı olan yaşama hakkı çeşitli keyfi uygulamalarla gasp ediliyor, sağlığı tehlikeye atılabiliyorsa, her fırsatta "İşkence yoktur" gibi açıklamalarla işkencecilere yeşil ışık anlamına gelen beyanlar yapılabiliyorsa, bu ülkede insan hakları ve çağdaş demokrasinin var olduğunu savunmak mümkün değildir.

ZEMİN: İnsan haklarının gerçekleştirilmesi için mücadelede dernek olarak ne gibi projeleriniz var?

M.ERYÜKSEL: Derneğimizin kuruluşu insan haklarının işlerlik kazanması ve gerçek demokrasinin, çağdaş demokrasinin ülkemizde uygulanır olmasını sağlamak acmacını taşır. Tüzüğümüzde amaç maddesi olarak, "Tutuklu, hükümlü ve bunların ailelerinin sosyal, kültürel ve sağlık sorunlarının iyileştirilmesi içerde bulunan yakınlarımızın yasal hak ve isteklerinin kısıntıya uğramadan kullanılabilme imkânlarının sağlanmasında, cezaevi ve ilgili kuruluşlar nezdinde girişimde bulunmak"tır. Bu amacı gerçekleştirmek için üyelerimiz ve ülke genelinde tüm tutuklu ve hükümlülerin yasal haklarının korunması, ekonomik sorunları olanlara maddi yardımlar yapılması, cezaevlerinden çıkanlara resmi ve özel kuruluşlarda iş bulma imkânlarının araştırılması gibi projelerimiz var.

ZEMİN: Bu amaçlarınıza yönelik hiç girişimde bulundunuz mu? Sonuç aldığınız girişimler var mı?

M.ERYÜKSEL: Kuruluş aşamasının uzun zaman alması, kısa sürede resmi olarak kuruluşlara başvuruda bulunmamızı engelledi. Fakat ön çalışma olarak, basın toplantıları, cezaevi müdürlüklerine ve adli müşavirliğe, tutuklu ve hükümlülerin çeşitli sorunlarına ilişkin başvuruda bulunduk. Şifahen görüştük. İsteklerimiz uygun görüldü. Kuruluş olarak olumlu karşılandık. Örneğin: kitap ve dergi, sağlık, ziyaret günü değişiklikleri gibi isteklerimizi ilettik. İsteklerimiz olumlu karşılanıp, yerine getirileceği yolunda sözler verildi.

Gözaltında kaybolan veya akibetinden haber alınmayan kişilerin yakınlarına derneğimize müracaatları konusunda çağrıda bulunduk. Ayrıca, derneğimiz üyeliğinin tüm tutuklu ve hükümlü ailelerine açık olduğu üye kayıtlarımızın devam etmekte olduğu çağrısını da yaptık.

Adana ve Amasya cezaevlerindeki kötü cezaevi koşullarının, baskı ve işkencenin, ziyaret kısıtlanmasını, havalandırmaya çıkarılmama kitap ve dergi alınmaması, tek tip elbise, televizyon alınmaması, savunma ve haberleşme özgürlüklerinin kısıtlanmasını kaldırmak ve haklarını geri almak için tutuklu ve hükümlülerin giriştikleri açlık grevine destek olması için, cezaevi müdürlüklerine, Cumhuriyet savcılığına, Adalet Bakanlığı'na ve grevdeki tutuklulara telgraflar çekildi. Tutuklu ve hükümlüler üzerinden keyfi uygulamaların kaldırılması ve yasal hakların geri verilmesi istendi.

Elazığ, Çanakkale, G.Antep, Kırşehir, Burdur ve İstanbul cezaevlerine ayrı ayrı gidilerek, ailelerle tanışılmış ve bu cezaevlerinin sorunları tespit edilmiştir.

ZEMİN: Bundan sonrası için neler yapmayı düşünüyorsunuz? Geleceğe yönelik çalışma programınızda neler var.

M.ERYÜKSEL: Yedi kol komisyon üzerinden, her komisyon konusunun gerektirdiği bir yıllık çalışma programı taslağı oluşturdu. Bu taslaklardan aylık çalışma, iş takvimleri hazırlanarak uygulamasına 1 Kasım 1986 tarihinden itibaren başlanmasına karar verildi. Kollarımız, hukuk, sağlık, haberleşme, kültür, arşiv, basın ve diğer demokratik kuruluşlarla ilişkili konulardadır.

Bu arada en yakın zamanda (Aralık ayı içinde olabilir) bir panel ve gece düzenleme çalışması içindeyiz.

İnsan hakları ve demokrasi konusunda tüm demokratik kuruluş ve kişilerle, özellikle "İnsan Hakları Derneği" ile aynı paralelde çalışma ve ortak tavır alma arzusundayız. her şeyden önce "insanım" diyen herkesin bu konuda katkıda bulunmasını vatandaşlık görevi olarak görüyoruz.

Türkiye'de insan haklarının gerçekleşmesi için ortak tavır almaya, bunun için de tüm duyarlı kuruluşlara çağrıda bulunuyoruz.

Mustafa Eryüksel — "Kendimizi kabul ettirdik".

İnsan Hakları Derneği'nin iki kurucusu ile söyleşi

"Sen ne hakla Devlet'in işine karışırsın..."

Bir süre önce amaç maddesi nedeniyle kuruluş evraklarına İçişleri Bakanlığı'nca itiraz edilen İnsan Hakları Derneği'nin iki kurucu üyesi, gazeteci yazar Emil Galip Sandalcı ile Türkiye Barolar Birliği eski Yönetim Kurulu üyesi Merih Sezer ZEMİN'in sorularını yanıtladı.

ZEMİN: İnsan Hakları Derneği'nin kuruluş sürecini ve amacını anlatır mısınız?

E.GALİP: 12 Eylül'den bu yana, insan haklarının, özgürlüklerinin Türkiye'de ne duruma geldiğini hepimiz biliyoruz. Bu durumda, insan haklarının ve özgürlüklerinin kısıtlanmasından geniş ölçüde ızdırap çeken tutuklu aileleri sıkıntılarını dile getirmek ve bunları giderici bir çıkış yolu bulmak için giriştikleri bir girişimdir insan hakları derneğinin ilk adımı. Bu arayış içerisinde ülkenin aydınları, çeşitli meslek sahipleriyle işbirliği yapmak durumunda kalmışlardır. Buna gösterilen olumlu tepki sonucunda da, bu hareket başlamıştır.

ZEMİN: Peki, geçmişte ve günümüzdeki başka girişimlerle arasındaki farkı nasıl koyuyorsunuz?

E.GALİP: Bir kere bu çok canlı. Doğrudan doğruya hayatın içinden gelen birşey.

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durum gözönüne getirilirse çok basit bir hesapla, hiç abartmadan söylenebilir ki iki yüz küsür bin kişi -çok az bir rakamdır bu, bence daha da fazla- şu son altı yıl içerisinde gözaltına alınmış, tutuklanmış ve hapse sokulmuştur. Ve bu insanların onda sekizi ya da onda yedisi -yine abartmadan- bir günden doksan güne kadar, hattâ daha uzun süreler içinde de, maddi, manevi, çeşitli işkencelere maruz kalmışlardır. Bu korkunç bir rakamdır, bir toplum için ve bunun çok daha geniş tepkilerinin olması gerekir. Bu korkunç trajedinin doğal bir tepkisi olarak bir ay içerisinde böyle bir derneğin kurulması çok doğal ve çok zorunludur. Bu kaynaktan güç almaktadır İnsan Hakları Derneği ve bu kadar da pratik bir amacı vardır. Amaçları içerisinde çok ütopik şeyler de söz konusu olabilir. Yahut da öyle görünebilir ama aynı zamanda çok pratik ve çok da zorunlu bir şeydir. İnsan Hakları Derneği de o ütopik amaçlara varmak yolunda daha çok pratikten hareket ederek yola çıkmış bulunuyor.

ZEMİN: Bu derneğin kuruluş girişimleri sürecinde tüzüğü İçişleri Bakanlığı'nca geri çevrildi. Geri çevrilme gerekçesi üzerine sizin görüşünüz nedir Merih Bey?

M.SEZEN: Önce şunu söylemek isterim ki, Emil Galip'in nitelemesine ben katılıyorum. Şimdi ele alalım; Tüzüğe ne suretle itiraz etmiş Yönetim? Amaç maddesini okuyorum: "Derneğin amacı, ülkemizin imzaladığı uluslararası belgelerde yer alan, insanlığın özgürlük mücadelesi tarihinden ve insan olma onurundan kaynaklanan uygar dünyanın benimsediği çağdaş özü ile belirlenen insan haklarının toplumumuzda tüm boyutlarıyla yaşama geçirilmesi için uğraş vermektir."

Şimdi, itirazı da bir gözden geçirelim. İtiraz der ki, "2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun birinci maddesinde derneklerin kanunlarla yasaklanmamış belirli bir gayeyi gerçekleştirmek üzere dernek kurulacağı öngörülmüştür." Devam ediyorum: "Tüzüğün ikinci maddesindeki amacı bu anlamda belirli saymaya imkan yoktur. Anayasamın 12 maddesinde ifade edildiği üzere kişiliğe bağlı dokunulmaz ve devredilmez oldukları kabul edilen temel hak ve hürriyetlere bütün boyutlarıyla hayatiyet kazandırılması çok geniş kapsamlı, hattâ devletin dahi faaliyet ve görev alanını aşan bir çalışma ve faaliyeti gerektirebileceği gibi, bu faaliyet de siyasi bir nitelik gösterebilir."

Burada derhal yanıtlamak gereken bir olayla karşı karşıyayız. Öncelikle şunu belirtmeli; insan haklarını belirli saymaya nasıl imkan yoktur? Bu nasıl bir düşüncedir, neye dayanıyor, bunu bilmemiz lazım gelir. Bunu sezersek, bu yanlışlığı daha kolaylıkla ortaya koyarız.

Buna hemen yanıt vereyim. Yönetimin hatası şundan ileri geliyor: İnsan haklarını koruma ve kollamanın yalnız ve yalnızca yönetimin görevlerinden sayılması. İnsan hakları eğer uygulamada, yanlış uygulamalarda zarar görürse, bunun, bu zararı veren yönetim tarafından düzeltilmesini düşünmek, yanlışlığın kaynaklandığı temeldir. İnsan haklarını koruyamayan yönetime karşı insan haklarının korunması bahis konusu. Bütün dünyada bu böyle. Çağımızda tüm ülkelerde Amerika'dan tutun Fransa'ya kadar bütün Batı demokrasisi dediğimiz demokrasilerde insan haklarıyla ilgili dernekler ve Helsinki'de alınan kararların uygulamasını kontrol eden komisyonlar devletin kontrolü dışında, doğrudan doğruya kişiler tarafından yapılan organizmalarla, yani kuruluşlarla yapılmaktadır. Türkiye, Batı demokrasisini uygulama iddiasında olduğuna göre, eğer Türkiye'de insan hakları yönetim tarafından uygulamada yanlışlıklar yapılarak alaşağı edilmeye başlanmışsa, bunu önlemek, kamuoyunda bunu savunmak bir derneğin hakkı olması lazım gelir. Bu kadar belirli ve açık bir şeye belirsiz demek, doğru değildir.

En büyük hata da, devletin dahi bu faaliyetleri zorlukla yapacağı gibi bir düşünceyi ortaya atmaktır. Bütün mesele şundadır, İnsan hakları yönetimler için değil insanlar içindir ve yönetim, insanları yönetmekte olduğuna göre, insanların korunması yönetime düşmüş bir görevden ziyade, insanların kendisine aittir. Bu nasıl olacaktır? Teker teker insanlar kendi haklarını koruyamadıkları zaman, bir dernekte bu hakların nasıl olması lazım geldiğini dile getirerek bunu yapacak olanlara iletmek ihtiyacı meydana çıkar. Dernekler bunun için kurulur. Emil Galip çok geniş kapsamlı olarak söyledi, ben daha üzerine gitmiyorum. Demek ki, yapılan itirazda "belirlilik" olayı, "devletin dahi gücünün zor yettiği" gerekçeleri kabul edilebilir gözükmemektedir. Çünkü insan hakları yönetim tarafından kısıtlandığı takdirde, yönetime karşı insanların korunması ihtiyacı, sosyal hukuk devletini, hukuk devletini ve insan hakları terimlerini Anayasalara geçirmiş bulunuyor.

E.GALİP: Ben burada bir saptama yapabilir miyim? Çok açık bir şekilde söylemek gerekirse, "Sen ne hakla benim işime karışıyorsun, benim sınırlarımın içine giriyorsun?" deyiş var burada, devlet ve yönetim tarafından. Bu çok tipik, çok belirleyici bir tutum. Ve bizim de en büyük dertlerimizden biri bu herhalde Türkiye'de. Yani, bireyin karşısında devlet... devletin karşısında kendisini sadece burada da gösterildiği, vurgulandığı gibi, korumak zorunda kendi haklarını. Çünkü bütün gücüyle, bütün anlayışıyla üstüne gelmekte. "Siyaset yapmaya varabilir" deniyor. Tabiî yapacağım siyaseti. Siyaset yapmak demek yalnızca bir partinin

içerisinde olmak demek değil, eğer ben haklarımı, özgürlüklerimi korumak için bir çaba gösteriyorsam, bu da bir anlamda siyasettir ve bunu da yapmak ferdin hakkıdır. Devlete karşı, deletin gücüne karşı bütün o mekanizmaya karşı ferdin ezilmemesi meselesi sözkonusu ve devletin bireyin karşısında ona yardımcı olmak, onun mutluluğunun hizmetinde olmak yerine, "benim anlayışım içerisinde sen şu kadar mutlu olabilirsin, bu kadar özgür olabilirsin" demesi ile karşı karşıyayız burada. Aslında İnsan Hakları Derneği'nin kurulmasına bir neden olarak da bunu göstermek lazım. Bilmem anlatabiliyor muyum?

Uluslararası bildirgeleri imzalıyoruz, insan hakları üzerine yasamızı koyuyoruz; anayasamızı koyuyoruz; konuşmalarımızda, nutuklarımızda devamlı olarak bunun edebiyatını yapıyoruz; fakat iş uygulamaya geldiği zaman da, bütün gücüyle devlet tarafından "Dur bakalım, sen buradan öteye gidemezsin. Özgürlük benim sınırlarım içinde sözkonusu olabilir," itirazıyla karşı karşıya kalıyorsun. Devlet olarak belirli bir sınırlama koymasını bir dereceye kadar, hukuksal olarak anlayabilirim; ama bu öyle değil. Burada en basit haklarının ihlallerini önlemeye ve onları korumaya çıktığın zaman, karşında o korkunç gücü buluyorsun. O zaman da fert eziliyor. Türkiye'de de olan bu zaten. Devamlı olarak eziliyor.

***ZEMİN:** Bu noktada birşey sorabilir miyim? Valilikten gelen itirazlar üzerine yeni bir tüzük değişikliğiyle müracaat ettiniz mi? Ya da ettinizse bu değişiklik aşağı yukarı ne tür bir değişikliktir?*

E.G.: Yapılan itirazda, dar anlamda haklı olan bir yan var. O da bazı teknik eksikliklere dayalı. Ve bunlar düzeltildi. Fakat amaç maddesinde ve derneğin yapacağı işleri sayan altı madde içerisinde, yönetimin istediği değişiklikleri yapmak, derneğin varlığından vazgeçmekle eşittir. Bu konuda bizim verecek bir tavizimiz yoktur. Biz bu düşüncenin ışığı altında tüzüğümüzde bazı teknik değişiklikler yaparak yeniden İçişleri Bakanlığı'na verdik. Amaç maddesinin de içeriğini değiştirmemek ve bir redaksiyon yapmak suretiyle bunu ilettik.

***ZEMİN:** Şu anda derneğin kuruluşuna bir bakıma bir dürtü teşkil eden, somut işkence sorunu...*

E.G.: Evet işkence; O da bir olgudur. Altı yıldan beri Türkiye'nin içinden geçtiği olayların doğal sonucu olarak böyle bir derneğin kuruluşunda da, bu olayların ve bu sürecin itici faktörü olması gayet doğaldır, başlangıç olarak. Fakat kapsamı itibariyle, tabiî ki, bunu çok aşan ve çok genişleyen bir şey oluyor. Aksi halde tutukluları ve tutuklu ailelerini kapsayan daha dar kapsamlı bir dernekle yetinilebilirdi. Nitekim öyle bir dernek de şu anda mevcut. Fakat bu yeterli değil.

Bir noktayı daha ifade etmek gerekir ki, bizim İnsan Hakları Derneğimizde savunulacak olan. Genel ilkelerdir. Ve bu anlamda da herkese açıktır. En sağından en soluna kadar her fikir ve her düşünceden olan insanın destekleyebileceği bir dernektir. Bir şartla ki, o da herhangi bir siyasi eğilimin egemen olması amacını güden katılımların bu derneğin içinde yeralmaması gerekir. Bunun üzerinde özellikle durmak lazım. Çünkü bizim geçmişte çok acı tecrübelerimiz vardır bu konularda...

M.S.: Burda senin bu sözüne birşey katmak istiyorum. İşte siyasetle siyaset olmama meselesinin sınırı da zaten burada başlıyor.

E.G.: Evet. O da çok doğru. Falan yahut filan siyasi görüşün veya onun mensuplarının egemen olacağı bir dernek kurmak sözkonusu değildir.

***ZEMİN:** Bu anlamda dernek siyasi değildir, diyorsunuz.*

E.G.: Bu anlamda da apolitik oluyor.

***ZEMİN:** Buna karşılık, politikanın içine giren muhtelif alanlara da, ister istemez...*

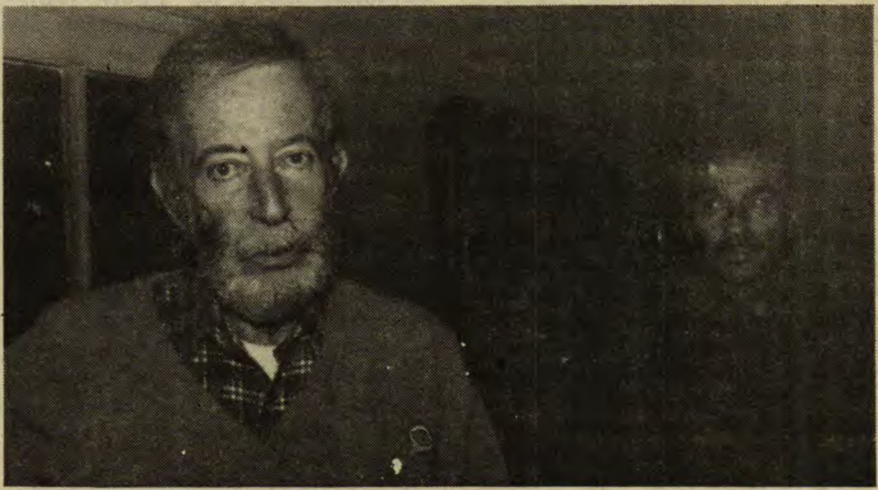
E.G.: Ama bu hakları savunmak politikaysa, o zaman bal gibi de politika yapılır.

***ZEMİN:** Ben tekrar bu işkence konusuna döneceğim. İşkence konusu geçtiğimiz dönemde iyice, hem Türkiye'nin hem dünya kamuoyunun gündeminde özel bir durum olarak çıktı. Ama biz de biliyoruz ki, bu sadece bugüne özgü birşey değil; Sizin bundan 15 yıl öncesinden beri bunu dile getiren yazılar yazdığınızı ve tanıklıklarınızı biliyoruz. Buna göre açıklık getirir misiniz?*

E.G.: Geçmişte de vardı. Yalnız son onbeş sene içinde görülen bir şey olarak değil; çok daha gerilere de gitsek Türkiye'de bu her zaman mevcuttu. Fakat 12 Mart'la birlikte Türkiye'de bu daha sistemli ve daha yoğun bir şekilde uygulandı. Fakat 12 Eylül'den sonra ise bu 12 Mart'la kıyaslandığında, çok daha yoğun, çok daha geniş, çok daha yaygın bir şekilde yeraldı. Burada çok önemli bir nokta var. O da şu. Sık sık sorumlu yöneticiler tarafından gerek Türk kamuoyuna, gerek dünya kamuoyuna, gerek Türk basınına, gerekse yabancı basına verilen beyanatları var. Orada da Türkiye'de ilk defa askerî dönem içerisinde, başka ülkelere kıyaslandığında bu tür işkence olaylarının kovuşturulduğu bir çeşit iftiharla sözkonusu edildi ve bu arada da birtakım insanların kovuşturmaya uğradığı, hattâ birtakım sorumluların cezalandırıldığı, mahkum edildiği de söylendi. Fakat bunların kamuoyuna, dünya ve Türk kamuoyuna takdimi daima bir şekilde oldu. O da, "Bunlar münferit olaylardır ve üzerine gidildi". şeklinde. Yani sorumluluğu üzerine almadan yönetim, bu dönem içerisinde, "Heryerde olduğu gibi burada da ne yaptığını bilmeyen insanlar vardır. Onlar da kovuşturuluyor, cezalandırılıyor" şeklinde açıklama yaptı. Oysa gerçek bunun tam dışında. Gerçek şu, benim kanıma göre, Türkiye'de belirli bir sistem içerisinde bir devlet terörizmi tipi geliştirildi, belirli bir amaçla, belirli bir yılgınlığı sağlamak için yapıldı bu...

***ZEMİN:** Emil Galip, daha çok 12 Mart, 12 Eylül kıyaslaması yapıp o dönemlere özgü birşeyi vurguladı. Merih Bey size göre Barolar Birliği'ne bu alanda kamuoyuna yansıyanların dışında yansıyan bir şey var mı yok mu? O konuda birşeyler söyleyebilir misiniz?*

M.S.: Soruna şöyle bir yanıt vermek istiyorum. Herşeyden önce bir hastalığın teşhis edilmesi tedavisi için en gerekli yön-

İnsan Hakları Derneği'nin iki kurucu üyesi: Gazeteci-Yazar Emil Galip Sandalcı ve Türkiye Barolar Birliği eski Yönetim Kurulu üyesi Hukukçu Merih Sezen.

temdir. Bundan şunu söylemek istiyorum. Türkiye'de şu dönemde ve bundan önce de işkence vardı; fakat bu son dönemde somut olarak işkence yapılmıştır, dersek, bu bir teşhistir ve bunun tedavisi de üzerine gitmek ve bunu bir an önce durdurmakla mümkündür. Sanırım ki bu yöntemi uygulama zamanı gelmiştir. Bu "işkence vardır" sözünü neye dayanarak ben söylüyorum? Hukukçu olarak meslekdaşlarımdan almış olduğum bilgilere; bir yandan da ülkenin çeşitli mahkemelerinde sanık olarak davaları görülen kişilerin beyanlarına ve aynı zamanda yakınmalarına; bunlar avukatları eliyle, bazen de doğrudan doğruya kendilerinin başvurularıyla Türkiye Barolar Birliği'ne intikal etmiştir. Türkiye Barolar Birliği o dönem içinde o gelen yakınmaları bir dosya halinde baştan aşağı örneklerini çıkartmak suretiyle ilgililere sırasıyla intikal ettirmiştir. Görevi ancak bu kadar yapabilmiştir. Daha ileriye bir görev yapması o günün şartları içerisinde mümkün değildi. Fakat inanın ki, her gelen yakınma, bütün belgeleriyle beraber örnekleriyle, dosyalar yapılmak suretiyle ilgililere, yani o zamanın yönetimine kurucular meclisinden, İçişleri Bakanlığı'ndan, Adalet Bakanlığı'ndan Milli Güvenlik Konseyi'ne intikal ettirilmişti. Daha ileri bir soruşturma ve sonuçlarını almış değiliz. Demin söylediğim gibi teşhis tedavi demektir. Bu teşhisi yapmış olduğumuza göre sanıyorum ki bunu yönetim de istemektedir. Ülkenin bütün güçleri de bunun tedavisini istemektedir. Olan olmuştur demek istiyorum. Bundan sonra işkence eyleminin artık Türkiye'de uygulanmaması lazım geldiğini kabul etmek ve bunun için bir an önce üzerine gitmek suretiyle yöntemini bulmak gereklidir, diye düşünüyorum. Yönetimin bütün kademelerine gönderilen örnek dosyaların asılları Türkiye Barolar Birliği'nde muhafaza edilmekte olduğunu sanmaktayım.

ZEMİN: Şimdi bir başka konuya da girmek istiyorum; ki sizin amaç maddelerinizle derneğin yapacağı işler başlığı altında sıralanan şeylerde de var: "Tüm hükümlü, tutuklu ve gözetim altında bulundurulanların ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi görüş vs. ayrımı gözetmeksizin yaşamalarının insan olmaya yaraşır maddi ve manevi koşullar içinde geçmesi için her türlü çabayı harcamak."

Şimdi burda şöyle bir noktayı açmak istiyorum. İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanması, yaşam hakkı vb. Bunlar devletin, yönetimin sorumluluğu altında olan şeyler; ama sonuçta dışarıda dolaşan insanlar için bu denetim oldukça güç olabilir. Yani arabanın birine çarpması, birinin birini öldürmesi ancak sonradan kovuşturulabilecek şeyler gibi geliyor. Buna karşılık cezaevlerinde ya da emniyetin elinde bulunan insanların bu tür haklarının güvence altına alınması çok daha dolaysız bir konu... Ve geçmiş dönemle ilgili bu bakımdan birçok iddia var. Yani resmî ellerde açlık grevi sonucunda, işkence yüzünden veya intihar suretiyle şu kadar adam öldü diye resmî açıklamalar var. Bu konuda birşeyler söylemek ister misiniz?

E.G.: Evet, bir kere 3 sene önceki mızrağın çuvala giremeyeceği ya da güneşin balçıkla sıvanamayacağı meselesi geçtiğimiz yıllarda, ortaya çıkmıştır. Şunu biliyoruz ki tutuk evlerinde haftalarca süren ölüm oruçları yapılmış, insanlar intihar etmiş, kendilerini yakmış. Protestc etmek için, sesini duyurabilmek ve koşulların düzeltilmesini sağlayabilmek için kendilerini yakmışlar, intihar etmişler; bu arada "işkenceye son, yaşasın ölüm" diyecek kadar ümitsizlik içerisinde sloganlar atmak zorunda kalmışlardır.

Bu edebiyat değil bir işi tasvip ettirmek, gözyaşı döktürmek için söylemek istediğim bir şey değil. İnsanlar o hale getirilmişlerdir ki, ölümü evla görmekte ve "yaşasın ölüm" diye bağırabilmektedir. Bu da hangi koşullar altında insanların tutuklandıklarını göstermektedir. Binlerce kişi bu süreçlerin içerisinden geçmiş, bu uygulamanın içerisinden geçmiştir. Halen de koşulların ideal olduğu iddia edilemez. Bugün nispeten düne nazaran koşullar bir miktar düzeltilmişse de hâlâ bir tutuklunun doğal hakları olan haberleşme özgürlüğü, avukatlarıyla rahat koşullar altında görüşebilme özgürlüğü, kitap, dergi okuyabilme olanakları çok geniş ölçüde hâlâ daha kısıtlı durumda bulunmaktadır. Suçlandıkları dava ile ilgili belgeleri elde edememektedirler. Ayrıca pek çok kişi maddi olanaksızlıklar dolayısı ile de yeterince mahkemelerde işlerini ve davalarını takip edememektedir. Büyük bir yetersizlik ve çaresizlik içerisinde bulunmaktadırlar. Ve bütün bir genç kuşak yıllardan beri ezilmekte ve toplumun içerisinden silinmeye çalışılmaktadır. Oysa toplumsal barış söz konusu olduğunda bugün hapisaneleri doldurmakta olan binlerce siyasi tutuklunun bir çeşit gözden çıkarılmış insanlar olarak görülmemesi, tam tersine, toplumsal barışı sağlamak yönünde durumlarının ele alınması gerekmektedir. Bunlar gözden çıkarılan insanlar değil, kazanılması gereken insanlar olarak düşünülmesi gerekir.

Halbuki -hapisane konusunun dışına çıkıyoruz burada- hapisaneden çıkan bir insan, (ki hangi koşullar altında içeride oldukları bilindiğine göre ne durumda dışarıya çıkacakları; maddi, manevi nasıl bir rahatsızlık içinde oldukları, hattâ sakatlıkları söz konusu olduğuna göre), bu kimseler dışarıya çıktıklarında yine çok kısıtlı ve çok, tabiri yerindeyse, süfli bir yaşam içerisine atılmaktadırlar. Siyasi hakları ellerinden alınmış bulunmakta, iş bulma olanakları asgariye indirilmiş bulunmakta ve normal bir vatandaş olarak yaşamalarına olanak verilmemekte, tam tersine ömürleri boyunca damgalı ve sakıncalı insan muamelesi görmeleri öngörülmekte.

ZEMİN: Konuya girebilir miyim? Yıllardır sınırsız genel af dile gelmekle beraber henüz gerçekleşmiş değil. Bu açılardan baktığımız zaman suçlu oldukları kabul edilse bile cezaevlerinde bulunan insanların bir affa uğraması, yönetimin sağlayacağı bir lütuftan yararlanmasından çok, uygulamalara bakılırsa, yönetimin af dilemesi gibi durum var...

E.G.: Gayet tabiî. Af bir lütuf değil, bugüne kadar düşünülen ve gösterilen o. Af bir lütuf gibi, bir atıfet gibi düşünülmekte. Halbuki bunun, aslında yarayı kapatmak için yapılması gereken bir çeşit ameliyat gibi düşünülmesi gerekir. Bir hastalığı, hasta olan çocuğu sağlığa kavuşturmak için yapılması gereken bir operasyondur af.

Eğer toplumsal barışı istiyorsak, eğer toplumun içerisinde bir takım ezilmiş ve itilmiş ve normal yaşamın dışarısında yaşama mücadelesi vermek zorunda kalan insanların bulunmasını istemiyorsak ve hattâ gerçek anlamda bir çeşit yeni anarşi tohumları ekmek istemiyorsak affı sağlamamız gerekir, şarttır yani.

ni.

Başka bir şey daha vardır. 74 affından çok bahsedilmiş, çok sözü edilmiştir. Bunun bugün bir hata olduğu iddia edilmekte ve bugün de bu yüzden başkanın ağzından "Allah bir daha bize genel af şeyi göstermesin" şeklinde beyanlar verilmektedir. 74 affıyla ilgili şu söylenmektedir: "Af yapıldı, 74 affından sonra affedilen insanlar tekrar bir takım eylemlerin içerisinde kendilerini buldular ve eylemlerin öncüleri oldular" denmektedir. 74 affından yararlanıp da bugün hapiste bulunan insanlar yok değildir; vardır, ama bunların sayısı 10.000'lerin içerisinde parmakla sayılacak kadar azdır. Bu da hiçbir önem taşımaz. Aslında 74 affı, 74 affına gelinceye kadar yapılmış olan bir takım insan hakları ve özgürlükleri ihlallerinin üstünün örtülmesine yaramıştır. Yani 74 affı sadece o dönem içerisinde içeriye atılmış olan insanların tekrardan bir takım eylemlere geçmesinin nedeni olmaktan çok, o dönem içerisinde devleti, cumhuriyeti koruyoruz adı altında yapılmış insan hak ve özgürlüklerinin ihlallerinin üzerinden bir silgi geçilmesine neden olmuştur. Bunu böyle düşünmek lazım.

Öyle olduğuna göre, "o günkü af bu sonuçları doğurdu" dyerek bugün sözkonusu edilmemesi tamamen yanlıştır.

tır.

M.S.: E. Galip'in konuşmalarına bir ilavede bulunmak istiyorum. Suçlunun, suç işlemiş olsa dahi suçlunun devlete tevdi edilmiş, devletin korunmasına tevdi edilmiş olarak hapisaneye girdiğini gözden ırak tutmamak gerekir. Suçlu en ağır suçu işlemiş olsa dahi insanlık haysiyetine

aykırı, haysiyet kırıcı bir cezaya maruz kalması kabul edilemez. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi giriş kısmından sonra maddelerine geçişte, 5. maddede aynen şöyle demektedir: "Hiç kimse işkence, zalimane, gayri insani, haysiyet kırıcı cezalara ve muamelelere tabi tutulamaz." Anayasamızda da bu yasak aynen ele alınmıştır. Yönetim, eline geçirmiş olduğu -sanık olarak dahi olsa- kişilere eğer bu haysiyet kırıcı cezaları uyguluyorsa işkence şeklinde, ya da daha ağır haysiyet kırıcı her türlü hareketi yapmış olursa, ince bir olayla karşı karşıyayız. Devletin saygınlığına yönetim karşı çıkmaktadır.

ZEMİN: Ben bir konuya daha girmek istiyorum. Her ne kadar derneğin amaç maddesinde uygulanmasını sağlayacağını belirttiği metinlerde yeralmıyorsa da yaşama hakkının ortadan kaldırılması gibi bir sorun var. Dolayısıyla idam cezalarının, yani bazı suçların ölümle cezalandırılması anlayışının, en azından bir soru haline getirilmesi gerekir. Tartışılması gerekir. Bu konuda ne dersiniz?

M.S.: Şöyle söyleyeyim istersen. Hani bir deyim vardır. Okullar olmasa maarifi idare etmek ne kadar kolay olurdu. Bana göre ölüm cezası da böyledir. Ölüm cezası, cezaların ceza verenler tarafından en kesin ve en kolay çözümü gibi geliyorsa da, ölüm cezası ceza hukuku müessesesi içerisinde kabul edilmez bir olaydır bence. Nitekim, bir hayli devlet, ölüm cezalarını anayasalarından kaldırmış durumdadır. Çağ ilerlemekte. İnsan unsuru toplum içinde çok önemli bir değer taşımaktadır. Bir insanın hayatını yok etmek, yani bir ceza yasasında bir insanın hayatını ipin ucunda yok etmek düşünülemeyecek derecede ağır bir olaydır.

Kaldı ki, modern ceza hukukunda, ceza bir insanı tekrar topluma kazandırmak için, onu eğitmek için verilen bir yaptırım. Oysa ölüm cezasında, bilindiği gibi, insan ortalıktan kalktıktan sonra, ne eğitimi ne insanlığı kalır. Diyeceksiniz ki, çok ağır suçlu insanların toplum içinde dolaşması toplum için çok büyük bir zarardır. Onun için onu yok edelim. Hayır, bu kabul edilemez.

Türk toplumu içindeki insanların işlediği adi suçlardan bahsetmek istiyorum. Kan davası gibi, ırza geçtikten sonra öldürmek gibi, gururuna dokunduğu bir söz dolayısıyla insanı öldürmek gibi, bu törelere bu yanlış yerleşimlere dayalı olarak, insanların eğitimden geçmemiş olmalarına dayalı olarak, yapmış oldukları fiillerden dolayı onları eğitimden yoksun bırakarak dünyadan yok etmek çağdaş ceza hukukuna uymadığı gibi, toplumsal sosyolojiye, psikolojiye de uymaz. Kanıma göre, çağdaş bir toplum isek, diğer çağdaş toplumlar gibi insanlarımıza bakmayı bilmek gerekir. İnsanlar hangi suçu işlerlerse işlesinler, bilinmesi gerekir ki bu suça toplumun bir yüzde oranında katkısı vardır. Bireyi eğitimsiz bırakmak, bütün davranışlarında haklı farzetmek, er keklik gururu adı altında yapmış olduğu işlerde alkışlamak, aynı gururla suç işledikten sonra da onu ipe çekmek suretiyle kendimizin katıldığı suçluluğu kendimizi dışarı tutup, cezalandırmak; bu modern ceza hukukuyla katiyen bağdaşamaz. Kişisel olarak, hiçbir zaman, hukukçu olarak ölüm cezasını kabul edemem.

ZEMİN: Şimdi siyasi suçlulardan bahsedelim.

M.S.: Şimdiye kadar ben adi suçlardan söz ettim. Düşüncesi dolayısıyla bir insanı, yani yönetimin uyguladığı politikaya aykırı bir politika uyguladığından dolayı düzene karşıdır diye, bir insanı tutup öldürmek, ölüm cezası değil, cinayettir. Bir cinayet sayılır. Bu derece ağır söylüyorum.

E.G.: Söylediklerine yüzde yüz katılıyorum. Ek olarak şunu söylemek istiyorum. Genelde de karşı olduğum ölüm cezasına, bizim ülkemizin koşullarına özgü nedenlerden dolayı ayrıca karşıyım. Herşeyden önce bizim adalet mekanizmasının işlemesi açısından verilen pek çok ölüm cezasının ne dereceye kadar gerçeği yansıtıp yansıtmadığı tartışma konusudur herşeyden evvel. Büyük hatalar yapılmakta, büyük aceleciliklere getirilmekte. Eksik kovuşturmalar söz konusu olmakta ve de pekçok hallerde de masum insanlar veyahut da idam cezasını, mevcut yasalar karşısında bile haketmeyen insanlar idama mahkum edilmekte ve idam edilmektedir. Türkiye garip bir ülke.

ZEMİN: Şimdi, şöyle bir konuya girebilir miyiz? Sanıyorum ki hâlâ derneğin esas gündemindeki sorun cezaevleri, sorgulamalar, işkence iddiaları gibi bazı temel, ama insan hakları kavramının yalnız bir kısmını oluşturan sorunlar...

E.G.: Tabiî ki bir kısmını oluşturuyor. Ve İnsan Hakları Derneği deyince, İnsan Hakları Derneği'nin ele aldığı konular içerisine bundan çok daha geniş bir kapsam sözkonusu oluyor. Her çeşit düşünce ve haklarının savunulması, her çeşit azınlığının haklarının ve özgürlüklerinin savunulması bunun içerisinde yeralıyor. Bu da çok geniş bir anlamda, feministlerden eşcinsellerden tut, bütün baskı ve ayrım politikasına maruz kalan kesimlere kadar uzanıyor; mevcut olan kısıtlamaların veya anti-demokratik veya insan hakları ve özgürlüklerini zedeleyici maddelerin değiştirilmesine kadar giden çok geniş bir kapsam.

ZEMİN: Burada bir başka noktaya daha girebilir miyiz? İnsan hakları konusunda çeşitli dönemlerde çeşitli ülkelerde ortaya çıkmış bazı belgeler var. Bunlar resmî belgeler. Bu görevleri yönetimlere ya da devletlere bırakan şeyler. Bu anlamda İnsan Hakları Derneği'nin girişimi burada konuşulan ayrı bir konu. Bir dernek girişimiyle aslında tabandan, yani ilgili insanlar tarafından denetlenmesi ihtiyacının bir ifadesi oluyor. Bu açıdan bu belgeleri tartışabiliriz gibi geliyor. Örneğin biraz önce, idam cezası konusunu tartıştık. Aslında o belgeler açık ve seçik bir şekilde idam cezası kaldırılmalıdır hükmünü getirmiyor. Biz bunu aşıyoruz. Demek ki hali hazır uluslararası birtakım belgelerin ötesinde de bazı talepler olabilir ve bunları gündeme getirmek gibi bir çabamız olmalıdır. Bu konuda ne diyorsunuz?

M.S.: Çok güzel bir noktaya değindin. Biliyorsun ki tüm toplumlar ve insanlar gelişim ve oluşum içindedirler. Dün, en yakın tarihte imzalanmış bir belge 24 saat sonra eskimeye başlıyor. İnsanlar devamlı bir oluşum içinde olduklarına göre çok haklı olarak demin söylediğin gibi yeni 21. yüzyıla doğru kapı açılan bir dönem içerisinde insana daha onurlu daha güzel bir yaşam hazırlamak zorundadır, toplumu yönetenler. Onun için katılıyorum, ama bu biraz tabi ideal oluyor. Yani ütopik oluyor. Ama kapıları buraya da açmak lazım. İnsan Hakları Derneği. İnsan haklarının savunulup korunması herşeden önce bu hakların sahibi olması gereken insanların münferiden ya da topluca yapacakları girişimlerle sağlanmalıdır. Yalnızca yönetimin ya da resmî kurumların kontrolüne bırakılmamalıdır, düşüncesinden hareket etmektedir. Onun için diyorum ki, İnsan Hakları Derneği kurulmasını önlemeye çalışmak, demokrasinin Türkiye'ye gelmesini önlemeye çalışmakla eşdeğerdir. O bakımdan, bunun önleneceğini sanmıyorum. Fakat önlense dahi er ve geç Türkiye'de çağdaş ve çağın yeni kapılarını açacak olan bir toplum olmak hakkını hiçbir zaman elinden almamak gerekir. Buna kimsenin hakkı yoktur. Türk toplumu da çağın en ileri toplumlarının içerisinde yaşamak hakkına sahiptir. Ben olaylara böyle bakıyorum. Onun için haklısınız. Belgelerin içerisindeki sınırlara da bağlı değil. İnsanın en temel hakları ne gerektiriyorsa onu ele geçirmek de vazifesidir.

Yalnız şunu söylemek isterim ki; Burada benim bütün söylediklerim E. Galip'in bütün söyledikleri, İnsan Hakları Derneği'nin resmî sözcüsü olarak dile gelmiş sözler değildir. Bunlar bizim kişisel düşüncelerimizdir. Yani insan hakları derneğinin birer kurucu üyesi olarak, kişi olarak neler düşündüğümüzü anlattık. Bu şekilde kayda geçmesini dilerim.

KONUŞAMAYANLARIN ve KONUŞULAMAYANLARIN SAYFASI

Kadın ve Hakları Üzerine

SEDEF ÖZTÜRK

Fransız ve Amerikan insan hakları bildirgelerinde en damıtık ifadesini bulan ve günümüzde uluslararası meşruiyet kazanan "insan hakları" kavramı genel ve yaşı, ırkı, cinsi olmayan bir "insan" kavramından hareket eder. Oysa, böyle ayrımların olmadığı bir dünyanın ütopyasını kurmak bir şeydir, içinde yaşadığımız toplumların gözle görülür elle dokunulur insanı ise başka bir şey.

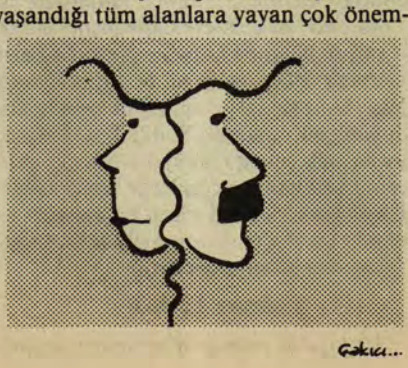
Günümüz kapitalist toplumu sınıf ve cinsiyet hiyerarşisine dayanan, otoriter, sömürücü ve baskıcı bir toplumdur. Sömürülen bir sınıf olduğu gibi baskı ve ezilmeye tâbi olan kesimler, gruplar da vardır:

Bunlar ırk, dil ve din farkı nedeniyle ezilen azınlıklardan, emek sürecinde, hiyerarşik biçimde örgütlenen aile içinde, doğurganlık ve çocuk bakımı alanında ve cinselliğin yaşanışında ezilen kadınlara, belli bir eğitim ideolojisiyle yetiştirilen gençlikten, ana babalarının mutlak hakimiyetinde birer mülk olarak algılanan çocuklara kadar geniş bir yelpazedir.

Baskı ve ezilmeleri tam da bu "farklılıklardan" kaynaklanırken, hepsinin, bu farklar yokmuş gibi, bir "insan" kavramı altında toplanması mücadele odağını birden muğlaklaştırıyor. Her baskı ve ezilme ilişkisinin bir özgüllüğü vardır. İlişkiyi tahlil etme ve dönüştürme perspektifini oluşturmamızı sağlayan da budur zaten. Benim burada sözünü etmek istediğim ezilen grup kadınlar. "İkinci cins" tarih içinde, insan hakları bağlamında kendilerine tanınmayan hakları talep eden ve erkeklerle eşit toplumsal konuma sahip olma amacını taşıyan bir mücadele anlayışından, böyle bir eşitlik mücadelesinin anlamlı olmadığını (eşit olunmaya çalışılan erkeklerin konumu ve durumu da değişmelidir çünkü) kavrayıp, sadece siyasal ve ekonomik iktidar yapılarını değil, daha zor farkedilir olan (ama zor da olsa arayınca farkedilen) iktidar yapılarını, meselâ erkeklerin kadınlar üzerindeki ideolojik, ekonomik, siyasal ve fiziksel egemenliğini de değiştirmek gerektiği düşüncesine ulaştı. 150 yıllık bir öyküdür bu.

Kadın hakları için ilk kongre tasarısının 1840 yılında ABD'de ırk ayrımcılığına karşı (yani insan hakları başlığı altında incelenen bir konu) bir toplantı sırasında alınmış olması kadar bu toplantıda köleliğin şartsız ilgasını savunmak isteyen kadınların arka galeride perde arkasına oturtulup kendilerine sadece dinleme izni verilmesi de ilginçtir. Bu toplantı sırasında, ayrı örgütlenerek mücadele vermeleri gerektiğinin bilincine varan kadınlar (özellikle Stanton ve Mott) 1848 yılında Seneca Falis (19-20 Temmuz) Kadınlar Konferansı'nı örgütlediler. Önce kadın sonra insan olarak muamele görmeye karşı çıktılar. Erkeklerle ekonomik eşitlik istediler. Siyasal eşitlik (oy hakkı) ise o yıllarda aşırı bir talep olarak görüldü. 150 yıllık süreçte "kadın değil insan olmak istiyoruz" talebinden "Durumumuzun kadın-erkek yok, insan var diye geçiştirilmesini istemiyoruz, "kadın olarak özgül ezilişimize karşı çıkıyoruz" talebine varıldı.

Kadın hakları üzerine feministlerden başka kapsamlı söz söyleyen sosyalistler olmuştur dünyada. Ve kadınların özel mülkiyet-aile-kapitalist emek süreci içinde tâbi oldukları baskı ve ezilmeyi görmüş, mücadele önermişlerdir. Kadın haklarımücadelesinin bir yandan sosyalizmle içiçe geçtiği ancak temel eksen olan sınıf mücadelesi etrafında ele alındığı XX. yy. başında kadınlar çeşitli devrimci örgütlerde örgütlendiler. Ancak feminizmin 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ikinci dalgasına kadar "cinsiyetçilik", yani bir cinsin diğerine ekonomik-ideolojik-siyasal ve fiziksel olarak (kastedilen fiziksel şiddet kullanma hakkının meşruluğu) egemenlik konumunda olması yaygın olarak sorgulanmadı. Bu sorgulama için kadınların çıkıp, özel olduğu için konuşulmaz kabul edilen "özel yaşam"ın aslında siyasal boyutu olduğu ve bir iktidar ilişkisi taşıyan aile içindeki ilişkilerin siyasal mücadele alanı olduğunu söylemeleri gerekti. Siyasetin kapsamını salt dar siyasal iktidar kavramından çıkarıp iktidar ilişkilerinin yaşandığı tüm alanlara yayan çok önemli bir saptamaydı bu.

Bugün kadın hakları açısından da insan hakları için olduğu gibi uluslararası anlaşmalarda "eşitlik" talebinin dile getirilmesine izin veren bir meşruiyet sağlandığı açıktır. (Türkiye her ne kadar kadınlara karşı ayrımcılığa karşı anlaşmayı imzaladı ise de, bunun kadınların mücadele vermiş olmasıyla ya da mücadelelerinin meşru kabul edilmesiyle alâkası yok).

Bir feminist olarak bu anlaşmanın uygulanması için uğraş vermek gerektiğini düşünüyorsam da, sorunlarımızın nihaî çözümünün burada olmadığını belirtmek şarttır diyorum.

Biz erkeklerle sadece eşit olmak yani aynı işlere girebilmek ya da askere alınmak istemiyoruz. Biz,

1) Kadın ve erkeklerin daha çocukluktan itibaren onları belli davranış ve düşünce kalıplarına girmeye zorlayan,

2) Bir cinse (erkekler) diğeri (kadınlar) üzerinde şiddet kullanma hakkı dahil iktidar veren,

3) Kadını bir üretim (çocuk doğurma) ve yeniden üretim (evde çalışarak ev çalışanlarının yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak) aracı olmaya mahkûm eden,

4) Cinselliği genel olarak baskı altına aldığı gibi kadınların cinselliğini ayrıca erkekler için tahrik ve eğlence unsuru haline getirerek de baskı altına alan,

5) Sonunda kadınların bilè kendi ezilmişliklerini doğal, doğru ve değişmez olduğuna inandıran ideolojiyi yeniden ve her alanda üreten,

6) Konum ve durumlarının bilincine, farkına varan kadınlar biraraya gelip örgütlenmeye ve başkaldırmaya başladıklarında fiziksel şiddet ve baskının yanısıra aşağılayan ve yok sayan ve bu durumu -toplumun muhalif kesimleri bile cinsiyetçi baskının varlığını yaygın olarak kabul etmediklerinden- başarıyla gerçekleştiren, kapitalist, cinsiyetçi, erkeklerin egemenliği ve üstünlüğü ideolojisini kabul eden, ettiren ve ettirten baskıcı ve ezici bir toplumda yaşamak istemiyoruz.

Tüm sömürülen ve ezilenlerin başkaldırma ve durumlarını değiştirmeye hakları varsa, kadınlar da kendi sömürülme ve özgül ezilmişliklerinin bilincine varma, örgütlenme ve bu konumu değiştirme hakkına sahiptirler. Ancak bu "haklar" bir kez kabul edildikten sonradır ki, kadınların mücadelesi diğer yaygın veya marjinal muhalefet odakları ile sağlıklı bir ortak mücadele temeline oturacaktır.

Cinsel Açıdan da Özgür İnsan

Dr. Yüzgün — Eşcinsellik suç değil!..

DR. ARSLAN YÜZGÜN

Cinsiyet Ayırımı

"Cinsel Özgürlüğe evet mi?" biçimindeki soru ile bu yazımıza başlasak daha mı anlamlı olur acaba diye düşünüyorduk. Gerçekten de, böyle bir sorunun yazımızla yakın ilintisi var. İlerici, demokrat, hoşgörülü ve kuşkusuz sosyalist kişilerin, bu soruya yanıtı "evet" biçimindedir. Bu varsayımla, anlatımlarımızı sürdürüp, yazımızı oluşturacağız. Buna karşın, görüşlerime karşı çıkan "sıkı sosyalistler"in cılız "hayır"larını da şimdiden duyar gibiyim.

Oluşturduğumuz yazımızda; halkımızı yakından ilgilendiren temel hak ve özgürlüklerin geniş boyutları yanında, bir "azınlığın" sorunu gibi gözüken ilginç bir cinsel özgürlük özeline değiniyoruz. Öncelikle vurgulamakta yarar gördüğüm temel görüşüm (ki pek çok gazeteci öncelikle bu soruyu bana yöneltiyorlardı); tüm insanların ve her cinsiyetteki kişilerin geniş boyutlu cinsel özgürlüğünü savunuyor olmamdır. Kuşkusuz daha pek çok kadının (veya kızımızın) çok küçük boyutlu cinsel özgürlük belirtilerini bile bastırmaya çalıştığımız, bir tutam cinsel özgürlükleri için sonsuz acılara yönelttiğimiz bir düzende, yazım süresince ele alacağım eşcinsellerin (ve daha alt grupta travesti ve transseksüellerin) özgürlüklerinden söz etmek biraz şaşırtıcı ve yadırgatıcı bulunabilir. Unutulmamalıdır ki; insan onuruna uyan "en güzel düzene" ulaşırken, insanlar arasında dil, din, ırk, renk ve yazımızın temel konusu olan cinsiyet ayırımına yer veremeyiz... Ayırıma yöneldikçe de, o güzel, aydınlık, insanca düzenden uzak kalırız. Hepimizin insan hakları ve özgürlükleri konusunda sonsuz bir saygı ve hoşgörü taşımamız koşulunda barış sağlanacak, insanlar mutlu olacaktır. Bu, dünya barışı için de gerekli koşullardan biri değil midir? O halde, insanların cinsiyetleri ve bir aşama sonra cinsel yaşam biçimlerine bakarak ayırıma yönelmek, insan hak ve özgürlüklerine saygılı kişilerin karşı çıkması gereken bir olgudur.

Kesin çizgilerinin saptanması olanaksız bir dizi nedenlerle insanlar kendi cinslerine de yönelmişlerdir. Türkiye'de kökü derinlere giden bir eşcinsel yaşam biçiminin varlığı kesindir. Böyle olmasına karşın, özellikle günümüzde eşcinseller sürekli horlanmakta ve bu kişilerin yaşamı çekilmez kılınmaktadır (Geçmişte eşcinsellerin dışlanmaları olayının, İslamiyetin eşcinsellere yaklaşımı ışığında yorumlanması zorunludur). Geniş yankılar uyandıran *Türkiye'de Eşcinsellik (Dün, Bugün)* adlı kitabımda konu geniş boyutları ile ele alınmış olmakla birlikte, yaşanan son örneklerin bir bölümünü bu yazımızda ortaya koymaya çalışacağız.

Halkımızın eşcinselliği ve eşcinselleri "hoşgörmediği" sorunu ilk bakışta doğru gibi gözükmekle birlikte, öylesine ilginç göstergeler bulabilmekteyiz ki, halkımızın eşcinsellik olgusuna hiç de hoşgörüsüz davranmadığı sonucuna ulaşılabiliyor. Bunun gerçek ve elle tutulabilir göstergesini kimse bulamaz. Bu alanda sayısal bir inceleme yapılıp, halkın bu konudaki kesin görüşü saptanmamıştır. Saptanması da olanaksızdır. Ancak, halkın en sevdiği yazarlar, oyuncular (sinema, tiyatro), ses sanatçıları, modacılar, işadamları ve hattâ zaman zaman politikacıların bir bölümünün eşcinsel olduğu görülmüştür. Halk bu konuda çok olumsuz düşünüyorsa, bu kişilerin yükselip, yücelmesi, ünlenmesine olanak tanımaz, onları silip geçerdi. Bu bir tutarlı gösterge olamaz mı?

Esas hoşgörüsüzlük (bu deyim biraz "hafif" kalıyor, "acımasızlık" desek daha doğru olacak) gerçekte, halkımızın mutluluğunu, güvenliğini sağlaması gereken polislerce yöneltiliyor. Bu konuyu çok yineledik ve usandık... Polisler yasaların tersine, eşcinselleri "suçlu" kişiler gibi düşünüp, cezalandırma yoluna başvurmaktalar. Ceza yöntemleri küfürden, komaya sokuncaya dek dövmeye bile uzanıyor. Eşcinsellere yöneltilen bu "zulüm ve baskılar" öylesine yoğunlaşmıştır ki, eşcinsel olmayan kişiler bile bu olaya karşı çıkmak zorunda kalmış, onlardan da "protesto"lar gelmeye başlamıştır. Sürekli çarpık biçimde konuya yaklaşan basın yanında, olayı gerçekçi boyutları ile ele alan, haksızlıkları vurgulayan bir basın da doğmuştur denebilir. Şimdilik bu karşı çıkışlar pek cılız gözüküyor. Ancak, gelecekte umulmayan ölçülerde karşı çıkışlar gözlenecek ve uzun süren bir savaşın sonunda bu kişiler de insan olduklarını polislere kabul ettireceklerdir.

Fişleme Faciası

Türkiye'de polislerin heryerde eşcinselleri köşeye sıkıştırma "operasyonu" sürüp gidiyor. *YeniGündem* Dergisi'ne bir demeç veren İstanbul Ahlak Şubesi Müdürü Hasan Ceyhan bile yasalara göre eşcinsel olmanın suç sayılmadığını, kimsenin eşcinsel olması nedeniyle saçının kesilip, cezalandırılamayacağını belirtmişti. Oysa, bu kişinin bilgisi ve emirleri ışığında, İstanbul Emniyet Örgütü eşcinselleri toplayıp, ana-avrat küfür ediyor, onurlarını ayaklar altına alıyor, dövüyor, saçlarını kesiyor, kent dışına sürüyor ve nihayet fişliyordu.

Yine H.Ceyhan, demecinde bu işlemenin suç nedeniyle olmadığını, ehliyet alan kişilerin bile fotoğraflarının çekilip, parmak izlerinin alındığını belirtecek kadar komikleşiyor... Oysa, eşcinsellerin fişlenmesi bir "facia" niteliğindedir. Kentin değişik tüm köşelerinde toplananlar, hastane adı altındaki tımarhane-hapisane karışımı yerlerde günlerce gözaltında tutulduktan ve uyduruk tahlillerle oyalandıktan sonra Mecidiyeköy'deki Teknik Şube'ye götürülüp boynu bükük fotoğraflar çekilmekte ve suçsuz parmaklar kara mürekkeplere bulanarak kartlara izleri alınmakta. Hem de pembe kartlardaki suç karşılığına "homoseksüel" yazaraktan...

İnsan onurunu derinden sarsan bu uygulama, herkes için bir tehlike niteliğindedir. "Ben homoseksüel değilim" deyip olayı görmemezlikten gelenler için bile görünmez tehlikedir...

Bu çirkin ve pis uygulama böylece kalmamakta, fişlenenler işyerine ve aile çevrelerine duyurulmakta, yaşam çekilmez kılınmaktadır. Böyle bir "şantajı" düşünmek bile uykuları kaçırır niteliktedir. Hele gizli mektuplardan öte, bazı güçlü ve dişli kişileri korkutup, gözdağı vermek için şantajları Bab-ı Ali'nin yüzkarası bazı gazetelere taşırmak, altından kalkılamayacak bir "suç eylemi" olup çıkıyor. Bunun

örneklerini yakında basından izleyeceksiniz ve suçlulara hesap sorulduğunu göreceksiniz...

Her türlü fişlemeye karşı çıkmak en tutarlı yol olsa gerek. Siyasi içerikli fişlemelere karşı çıkıp, Türk Ceza Yasası'nda hiç bir yaptırım bulunmayan, "ne bir suç ne de bir kabahat" olarak ele alınmamış bulunan eşcinsellerin fişlenmesine ses çıkarmamak çirkindir, ayıptır... Tam işe gireceği sırada çarpık politik içerikli fişlere dayanarak bazı kişilere yeni bir *ekmek kapısı açmama* yanında, işi gücü olup dürüstçe uğraşlarını sürdüren bir kişinin "homoseksüellik suç fişi" nedeniyle *ekmek kapısını kapama* da affedilemeyecek gerçek suçtur. Günümüz Türkiye'sinde böylesi acılar yaşanırken, bu haksız uygulamayı sürdürenlerle savaşanlar yalnız bırakılıyor.

Eşcinsellerin de ödedikleri vergilerle evlerine ekmek götüren şantajcı polislerin bu gerçeği görmemezlikten gelip, eşcinselleri işlerinden edip, karanlık kuyulara itmesinin hesabı mutlaka sorulmalıdır. İnsan haklarından, hukuk devletinden söz edilecekse, bu tür yasa-masa tanımayan polislerin yakalarına yapışılmalı ve mahkemeler önünde hesap sorulmalıdır. Bu konuda bir takım adımlar atılacaksa, bunu yapacak olanlar "erkeklerin önlerine saldıran" bazı bilinçsiz eşcinseller değil, aydın, demokrat, ilerici, savaşımcı eşcinseller ve onların yanında yer alacak başkaca kişiler olacaktır.

Travesti ve Transeksüellerin Sorunu

Eşcinseller içinde çok küçük bir oranı travesti ve daha da düşük bir oranı ise transseksüeller (ki kendilerini eşcinsel olarak görmezler) oluşturuyor. Ne var ki, bunların karşılaştığı acı ve haksızlıkların boyutları çok daha fazla.

Normal görünümlü (bıyıklı veya sakallı da olabilir) eşcinseller fişlenerek işlerinden, evlerinden, barklarından edilince, bir takım çıkış yolları arıyorlar. Olumlu yolların yanında, zorunlu olarak "paralı seks" yoluna başvuranlar da gözleniyor. Ahlak polisi "Fuhuşu önleyeceğim" diye yola çıkıp, uygulamaları ile fuhuşu körüklemiş oluyor. Cinsel özgürlük darbe yedikçe, fuhuş özgürlüğü "rüşvet koşutunda" giderek yaygınlaşmış oluyor. Ne var ki, bu gerçeği ülkemizin yetenekli(!) yöneticileri görmemezlikten geliyorlar.

Erkek eşcinseller içindeki bu azınlığın, travesti aşamasına gelinceye değin bir dizi başkalaşmalardan geçtiği kuşkusuz. Giyim ve kuşamın kadınlara özgü olanlardan seçilmesinden öte, kılların yok edilmesi, hormon tedavileri ve estetiklerle yüzün değiştirilip, göğüslerin şişirilmesi yolunda yoğun uğraşlar veriliyor.

Travestiler, son aşamada "fazlalıklarını" atarak özledikleri (ne bileyim belki de fazla özlemiyorlar) cinsiyet olan "kadınlığa" bir yolculuk başlatıyorlar. Hem de koşarcasına... Türkiye'deki ilginç örnekler ise bu koşunun sonunda ipin bir türlü göğüslenemediğini gösteriyor. Kuşkusuz sonuca ulaşamayanların başında Bülent Ersoy geliyor...

Pek doğaldır ki, yazımızın konusu bu sanatçı olamaz. Ancak, cinsiyet arayışları ve sanatını yürütmesi açısından herkesi şaşırtan, kafa yorduran olaylar yaşamıştır B. Ersoy Adli Tıp "kadın" raporu vermesine karşın, pek çok hukukçuyu hayretlere düşüren bir kararla Yargıtay, "kadınlığı" onaylamamıştır.

Bülent Ersoy'a "erkek" denildiğinde, Türkiye'nin nüfusunun dörtte üçünün de erkek olarak belirmesi ve doğal dengenin yitirilmesi de sözkonusu olabilecektir. Doğuramayan kadınlara kadın değildir deyince, sapsız erkeklere de erkek deyip bu çıkmazdan kurtulacağımızı kimse ileri süremez. Kanımızca, Türk Adliyesi bu konuyu kökünden çözümleyecek; "kamu düzenini sarsıcı ve genel ahlakı zedeleyici" niteliğe bürünen bu çelişkiyi giderecektir. Ameliyatını tamamlamış, Adli Tıp raporları ile kadınlığı onanmış kişilerin, erkek olarak varsayılması koşulunda, kamu ve hukuk düzeni sarsılacaktır. Bu tür kişilere askerlik yaptırılmasını, erkekler koğuşunda yatırılmasını, erkekler hamamına gitmesini kim savunabilir ki?

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (veya Mahkemesine) "kişisel başvuru" yollarının açılması koşulunda, eşcinsellerin de bu kapıları arayacaklarını şimdiden söylemek bir "kehanet" sayılmamalıdır. Bu tip başvurulardan korkanlar, yolu kapalı tutmak için son direnişlerini yapıyorlar...

"İnsan Hakları ve 1982 Anayasası"

ALEV YÜKSEL

Türkiye'nin gariplikler, gelenekler, alışkanlıklar, karikatürler ve tüm dünyada olduğu gibi acılarla dolu siyasi yaşamı son zamanlarda yeniden renklenmeye başladı. Artık kaderin mi bir cilvesidir bilemiyoruz, politik arenada sermaye tarafının simgesel lideri Demirel ve arkadaşlarının, bugün işçiler dendiğinde, bugün insan hakları dendiğinde, bugün demokrasi dendiğinde, "sol muhalefet" partilerini kıskandıracak demeçlerini okuduğumuz, dinlediğimiz günleri yaşıyoruz. Geleneksel "demokrasiye geçiş"lerimizden birindeyiz ve sosyalistlerin Türkiye'de, her seferinde olduğu gibi, yine öğrenecek yenilmiş orduları yok, anılacak olanlarsa bu kez oldukça fazla; belki de bu yüzden, gündemin ilk maddesi klasikleşmiş geçmiş değerlendirmesi yerine, birlik sorunu.

Görünen o ki, sosyal demokratların efsanevi lideri de, yeni dönemde ihbarcılığı bir dönem politik söylem olarak benimseyenlere özenmeye başladı. Sosyalist(ler) parti(si) tartışmaları önümüzdeki günlerde de bugünkü gibi ilgi toplayacak mı, bilemiyoruz ama, sosyalistlerin bir süre daha -somut şartlar dayatıncaya kadar- legal örgütlenme ve mücadele olanaklarını, zorlayacakları, kullanacakları kesin. İşte tam da bu noktada, hemen hemen hiçbir muhalif yazarın tırnak içine almadan yazmadığı "demokrasimize" bir göz atalım diyoruz ve tâbi elimize ilk aldığımız, gelecekte hukuk öğrencilerinin kendilerine öğretilen temel doğrularla ilişkisini kurmak için epey ter dökeceklerini düşündüğümüz 1982 Anayasası.

1982 Anayasası'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni "İnsan haklarına saygılı(...)demokratik, laik ve sosyal bir

hukuk devleti" olarak tanımlıyor. 5. maddede ise, "temel hak ve hürriyetleri sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak biçimde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak" devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılıyor. Ancak, temel hak ve özgürlüklerimizin ne derece güvence altına alındığını öğrenme amacıyla Anayasayı karıştırmaya başladığımızda, bu maddeleri okuduktan sonra rahatlayıp, elimizden bırakmamamız gerekiyor. Aksi takdirde, yanılgımızın faturası aynı Anayasa temel alınarak çıkarılabilir.

1982 Anayasası, kişinin temel hak ve özgürlüklerini çeşitli başlıklar altında düzenliyor, bir yandan da, genel ve özel sınırlamalar getiriyor. Bu başlıklar, kişi dokunulmazlığı, zorla çalıştırma yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği. Özel hayatın gizliliği ve korunması, yerleşme ve seyahat hürriyeti, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, basın hürriyeti, toplantı hak ve hürriyetleri, mülkiyet hakkı vb. konulardan oluşuyor.

Temel hak ve özgürlüklere getirilen ilk genel sınırlama 13. maddede yer alıyor. Bu haklar ve özgürlükler "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyet'in, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacıyla(...) sınırlanabilirler." Bu sınırlama, 82 Anayasası'nda hak ve özgürlüklerin özünü de kapsamakta (62'de hiç olmazsa "öz" dokunulmaz kabul edilmişti). Demek ki yasama organı, daha doğrusu Meclis'te gerekli çoğunluğu olan parti yukarıdaki gerekçelerden herhangi birini göstererek, Anayasa'daki hakları tümüyle yürürlükten kaldırabilir ya da kısıtlayabilir. Ancak aşağıda görüleceği gibi, 1982 Anayasası'na göre sınırlama koymak için, çoğu kez kanun çıkartmaya gerek duyulmayacak, "gecikmesinde sakınca bulunan hal" sözkonusuysa, yetkili merciin emri yeterli olacaktır.

14. madde, yine genel bir düzenlemeyle, temel hak ve özgürlüklerin "kötüye kullanılmasını" engellemeyi hedeflemiş. Maddeye göre bu haklar, TC Devleti'nin "ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyet'in varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, din, ırk, mezhep ayrımı yaratmak" vb. görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılmazlar. Kullanırlarsa, uygulanacak yaptırım Türk Ceza Yasası'nın herkesce malûm "Anayasayı tağyir, tebdil, ilga edenlere" uygulanan maddeleridir.

Genel sınırlar koymada 15. madde daha da ileri giderek, savaş seferberlik, sıkıyönetim, veya olağanüstü hallerde, uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulabileceğini veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabileceğini belirtiyor. Demokratlığı kimselere bırakmak istemeyen parlamenterlerimiz başta olmak üzere, ulusça sıkıyönetim veya olağanüstü hal düzeninde yaşamaya ne kadar alıştığımız, hatta üniversiteye başlayan gençlerimizin henüz "olağan" bir yönetim biçimi ile tanışma fırsatı bulamadıkları anımsandığında, 15. maddenin önemi daha somut olarak algılanabilir.

82 Anayasası'nın sonraki maddeleri kişi hak ve özgürlüklerini tek tek ele alıyor ve özel sınırlamalar getiriyor.

Anayasa'nın hazırlayıcıları bile "kişinin maddi ve manevi varlığı ve bunun dokunulmazlığı"nın önemini sezinlemiş olmalıdır ki konuya, özel düzenlemelerin en başında 17. maddede yer vermişler.

"Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz. Rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz. Kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz."

Ne var ki yine aynı maddede, mahkemelerce verilen ölüm cezalarının infazı, kolluk güçlerinin tutuklama ve yakalama kararlarını yerine getirmeleri, tutuklu veya hükümlülerin kaçmalarının önlenmesi, bir ayaklanma ve isyanan bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkilerin emirleri uygulanırken, silah kullanılması ve kanunun izin verdiği zorunlu durumlarda öldürme fiilleri birinci fıkranın hükmü dışındadır.

Kısaca devlete kendi vatandaşını yine kendi güçleriyle öldürme yetkisi verilmiştir. Bu yetki Anayasa güvencesindedir. 82 Anayasası'nın konuyu "kişinin hakları ve ödevleri" bölümünde düzenlemesi, ister istemez, devlet güçlerinin uygun bulduğu durumlarda ölmenin T.C. vatandaşları için bir Anayasal ödev olduğunu düşündürüyor. Herkes bilir ki Anayasal sorumlulukları yerine getirmemek suçtur.

Özel sınırlamalar getiren maddelerde özellikle "gecikmesinde sakınca bulunan

hal" deyimi ilgi çekici. Bu deyimi daha yakından tanımak için birkaç örnek verelim:

19. maddeye göre, herkes kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Tutuklama hakim kararıyla olabilir. Ancak "gecikmesinde sakınca bulunan hallerde" hakim kararı gerekmez.

20. maddeye göre, herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir, "gecikmesinde sakınca bulunan hallerde", hakim kararı olmadan yetkili merciin emriyle herkesin üstü, özel eşyası aranabilir, bunlara el konabilir.

21. maddeye göre, kimsenin konutuna dokunulamaz. Ne var ki "gecikmesinde sakınca bulunan hallerde", yetkili merciin emriyle herkesin konutuna girilebilir.

22. maddeye göre, herkes haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. Ancak, "gecikmesinde sakınca bulunan hallerde", yetkili merciin emriyle haberleşme engellenebilir ve gizliliğine dokunulabilir.

Nedir "gecikmesinde sakınca bulunan hal?" Bunu elbette ki hak sahibi değil, yetkili merci takdir edecektir. Çünkü bu halin tanımı Anayasa'da verilmiyor. Sözkonusu yetkili merci ise, yöredeki kolluk üstleridir, yani içişleri bakanıdır, validir, emniyet müdürüdür.

1982 Anayasası sözkonusu deyimi kullanmadan da sınırlamalar getiriyor. Bunlar o kadar çok ki, yalnızca ilgi çekici birkaç maddeyi gözden geçirelim.

24. maddeye göre, herkes vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip. Yine aynı madde metninde İslami din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında sayılıyor. Yani TC. Devleti'nin öğretim kurumlarında okuyan herkesin dini eğitimi, yedi yaşından onyedi yaşına kadar, bizzat Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimindedir.

Anayasa'nın 25. ve 26. maddelerinde düzenlenen "düşünce ve kanaat özgürlüğü"nü ve elbette ki sınırlarını burada ele almayı gereksiz buluyoruz. Sanırız 13. ve 14. maddeler bu konuda gerekli bilgiyi vermeye yeterli olur.

82 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri düzenleme mantığının tipik örneklerinden biri de 34. madde. Burada toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkından söz ediliyor. Maddenin ilk cümlesi, her zamanki gibi demokratik bir söylemle, herkesin önceden izin almadan silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğunu belirtiyor ve elbette ki "ancak" diye sürdürüyor.

Ancak,

"Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla, yetkili idari merci gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzargahı tespit edebilir".

Ancak,

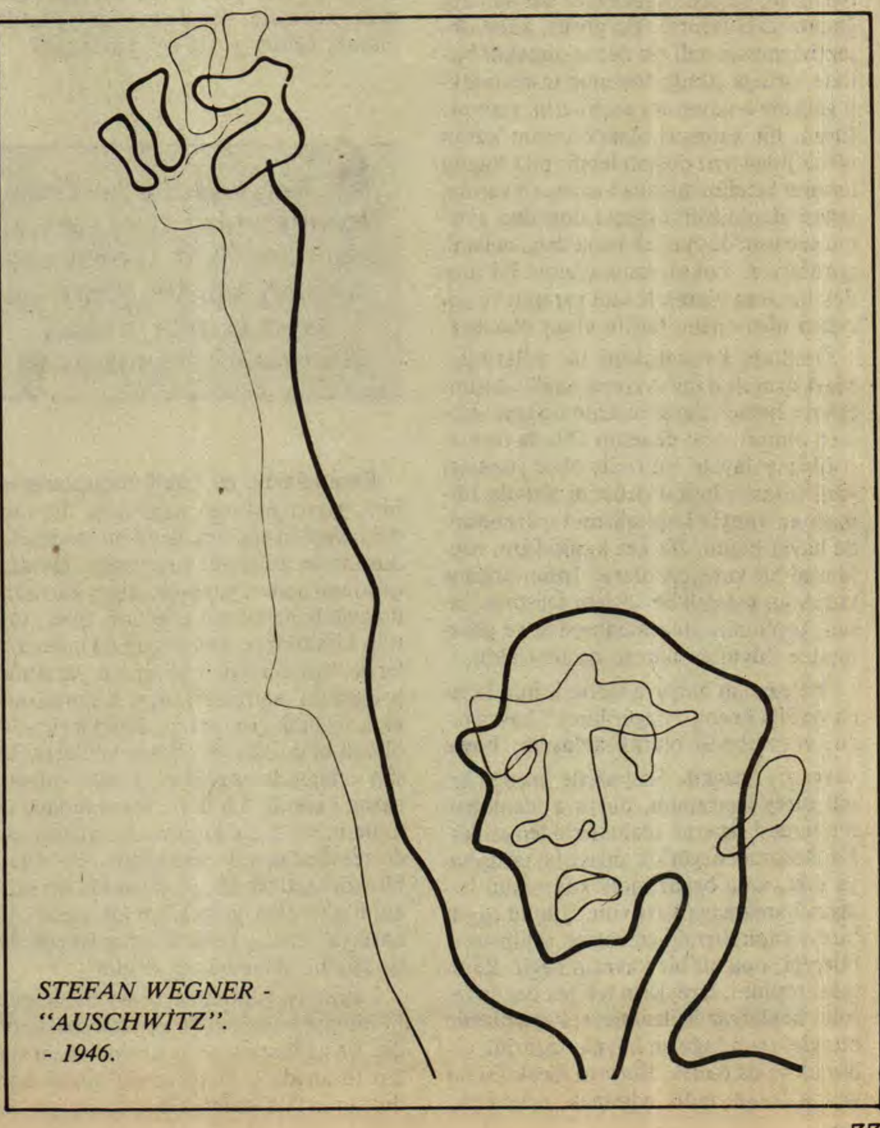
"Kanunun gösterdiği yetkili merci kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyet'in ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde, belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir..."

Ancak,

"Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler."

Hemen paniğe kapılmayalım. 82 Anayasası'nın "temel hak ve özgürlükler" bölümünde, bol "ancak"lı olmayan, "gecikmesinde sakınca bulunan hal" ya da "yetkili merciin emri" deyiminin kullanılmadığı maddeler de var. Örneğin "mülkiyet hakkı" yalnızca kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlanabiliyor.

Yazının başında da belirtmiştik, amacımız bir gözatmaktı. Anayasa'nın demokratik olmadığının kanıtlanması ya da Sosyalist(ler) Parti(si)nin kurulma ve çalışma olanaklarının anayasal dayanağı olup olmadığının araştırılması değildi. Ne var ki, önümüzdeki süreçte, "sosyalist" kimliğiyle yaşamayı seçiyorsak, -son zamanlarda epey düneyin kazanmış olsak da- temel haklarımızı sık sık yargı mercileri önünde (ve elbetteki sanık sandalyesinde) savunmak zorunda kalacağımız açık; ve sanırız savunmamız sırasında düşmememiz gereken bir yanılgı da, dil sürçmesiyle de olsa, "Anayasal hakkım" deyimini kullanmak olmalı.□

STEFAN WEGNER - "AUSCHWİTZ". - 1946.

Çok yaşasın çok yasalılık

MELTEM AHISKA

Doğadaki tek ölümlü varlık insandır. Ancak türler ölümsüz kalabilir ve her biri kendini farklı sayan bireyleri doğal bir tür içinde anmak mümkün değil artık. Bireyin özgünlüğü insanı ölümlü kıldı. Doğal bir tür olarak insan belki yalnızca biyoloji metinlerinde var.

Marx ve Engels, insanı diğer canlılardan ayıran birçok özellik sayılabilir, ama önemli olan insanın kendini diğer canlılardan nasıl ayırdığıdır, diyor. Yani üreten insan, doğayı değiştirerek kendini doğadan farklılaştırdı. Bu görüş, kaba objektivizme önemli bir darbe olmakla birlikte, ortaya çıktığı dönemin insan odaklı gelişme anlayışının terimlerini taşıyor. İnsan, bir kategori olarak İnsanı kuran ideolojiden ayrı düşünülebilir mi? Bugün insanın kendini doğadan ayırması yerine, İnsan ideolojisinin insanı doğadan ayırma çabasını düşünmek bana daha anlamlı görünüyor. Yoksa, kapitalizmin bir model, bir yasa olarak İnsanı yaratan ve yücelten ideolojisini hafife almış olacağız.

Özellikle kapitalizmin ilk yıllarında, Marksizm de dahil Avrupa odaklı düşüncelerin hemen hepsi insanın doğaya egemen olması, onu denetim altında tutması fikrine dayalı. Bu fikir, öbür yüzüyle, yani İnsanın insanı denetim altında tutması anlamıyla kapitalizmin gelişmesinde hayat buldu. İlk kez kapitalizm, toplumsal bir kategori olarak İnsan üzerine kurulmuş sistemli bir söylem geliştirdi. İnsan, toplumun düzenlenmesine ve gelişmesine duyulan inancın nesnesi oldu.

Öte yandan burjuva ideolojisinin İnsana verdiği önem, "özgür birey" kavramının yüceltilmesi olarak anlaşıldı, böyle yaygınlık kazandı. Sosyalistlerin çoğu özgür birey kavramını, burjuva ideolojisinin ifadesi sayarak sözlüklerinden attılar. Kapitalizmin özgürlük anlayışını tartışmaya evet, ama özgür birey kavramını kolayca harcamaya karşıyım. Çünkü özgür birey, kapitalizmin gerçekten sahip çıkabileceği, ona ait bir kavram değil. Kapitalist toplum, bireylerin tek tek özgür varoluş haklarıyla ilgilenmiyor; kapitalizmin bireylere sunduğu en büyük özgürlük çalışmak ya da ölmek. Burjuva ideolojisi bir yanda İnsanı mülk edinmek, evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi şahsına(?) ait istekleri olan bir birey olarak tanımlarken, bir yandan da bireyi bir İnsan tanımlamasına mahkûm ediyor.

Kapitalist toplum içinde birey rasyonel gelişmeyle eşanlamlı sayılan kurumları devam ettirmekle yükümlü bir misyonerdir. Bireyin yüklendiği misyon, varolan ilişkileri, kurulu düzeni meşrulaştırır. Bireylerarası çatışmaların gerçekliği yoktur, çünkü bu çatışmalar birey-üstü kurumların alanında çözülür. Ve bireyler toplumsal güç ilişkilerinin ne tarafında yer alırlarsa alsınlar, ideolojinin gözünde bu kurumları sürdürme misyonuyla eşitlenmişlerdir. Burjuva ideolojisinde toplum için varolmak erdemdir; yönetici ya da yönetilen olarak, eğitici ya da eğitilen olarak.

> **Kapitalizmin en köklü başarılarından biri, yarattığı insan modelidir. Toplumdaki ideoloji ağı, bireylerin bu modele uydurulması temelinde yaygınlaşır.**

Kapitalizmin en köklü başarılarından biri, yarattığı İnsan modelidir. Toplumdaki ideoloji ağı, bireylerin bu modele uydurulması temelinde yaygınlaşır. Okulun, ordunun açıkça yaptığını diğer kurumlar dolayımlı olarak gerçekleştirir. Birey, uzatılıp kısaltılarak, yoğurulup biçimlendirilerek "her bireyden bir İnsan yaratma" projesinin malzemesi olur. Kapitalizmin akla uygunluğunun baş destekleyicisi ve ölçütü olan bilimler, bilme hırslarını İnsan odağında toplayıp, İnsanı bilginin nesnesi olarak kurarlar. İnsan modeli bilimlerin ve diğer kurumların alışverişinde tamamlanarak yetkinleşir. Bu süreç, bireyi gözetleyerek, inceleyerek, denetim altında tutarak gerçekleşir. Böylece açık baskıya oranla, karşı konulması çok daha güç bir denetim ağı örülür.

Kapitalist toplumda İnsan bir ideoloji, bireyse yoğrulmaya açık bir malzemedir. Ve ne İnsanın ne de bireyin tarihi vardır. İnsan ideolojik bir model olarak dondurulmuş, içi tarihten boşaltılmıştır. Bireyin hayatı ise tarihten ayrı düşmüştür. Bireyin hayatı tesadüflerle örülür; hiçbir şey bir kez daha tekrarlanmaz, hiçbir şey dünyanın gidişatını etkileyecek bir "büyüklük"te seyretmez. Birey, toplumu ve tarihi dışsal olarak algılar. Onun önüne konulan hedef, saptanmış olana yaklaşmak, yani kendini evrensel akla uygun hale getirerek toplumsal kontrata uygun iyi ve zorunlu bir kiracı olmaktır. Bireyin "özel hayatı" bu süreçte tüm özelliğini yitirmiştir.

Kapitalizmin sırtını sıvazladığı "üretici insan"ın nasıl yaratıldığını ve bu uğurda ödenen bedelleri tarih kitapları yazmıyor. Örneğin İngiltere'de endüstrinin hızla geliştiği, çok sayıda kadının ve çocuğun fabrikalara çekildiği yıllarda, farklı yaşama tempoları, farklı davranış biçimleri olan bu kalabalığın nasıl "üretici insanlar" haline geldiğini belki romanlardan çıkartabiliriz. Ancak şurası kesin ki, bu bireylerin işçileşmesi yalnızca işin nasıl yapılacağını öğrenmek anlamına gelmiyordu. Fabrika, zaman kavramından başlayarak, duygularına, alışkanlıklarına değin herşeyin, yani onları kendileri yapan herşeyin değişmesini talep ediyordu. Bireylerin yeni bir kalıba dökülmesi, onları denetlemenin en önemli mekanizmasıydı. Bugün Üretici İnsanın nasıl davranması gerektiğini artık hepimiz öğrendik.

Şimdiye değin sözünü ettiğimiz İnsan modelini yalnızca iktidarın oluşturduğu ve kullandığı bir model olarak düşünmemek gerek. İktidarı sınırlamaya ya da iktidara alternatif olmaya yönelik muhalif söylemlerin çoğu da bu modeli zımnen kabul etmiştir. İnsan Hakları bildirgeleri de bu İnsan modeliyle kurulmuştur. Bu metinler sırtını bir İnsan yasasına yaslar. 1791'de Fransız Ulusal Meclisinin açıkladığı İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin ilk maddesi şöyle başlıyor: "İnsanlar hukuk açısından özgür ve eşit doğarlar; özgür ve eşit yaşarlar." Birinci madde bu genel insan nitelemesinin hemen ardından bir şart koyarak tamamlanıyor: "Toplumsal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilir." Bu, İnsan Hakları metinlerine özgü bir ikiliktir; genelde olumlu, özelde olumsuz kipte konuşurlar. İnsanı özgür olarak tanımlayıp, bireyin özgürlüğüne şart koyarlar.

İnsan Hakları metinleri ortaya çıktıkları dönemlerde devrimci bir rol oynamış-

lardı kuşkusuz. Çünkü bu metinlerin asıl hedefi eskiden gelen iktidar sahiplerini sınırlamaktı. Bu metinlerdeki devrimci yan bizi heyecanlandırabilir ya da bugün, İnsan Hakları kurumlarının resmi/gayrı resmi baskıya, zulme karşı oluşturduğu gücü önemseyebiliriz. Ama varolan sınırların kendisini sorgulamadan bu sınırlara uyulmasını istemek sınırlayıcı bir anlayışı meşru kabul etmek anlamına gelir. Bu anlayış bir kez meşru kılınınca, eski nesnesi ortadan kalksa da yeni nesneler yaratarak iktidarını sürdürecektir.

Diyelim ki insan yerine sosyalist insan dedik. Bu sosyalist insanı kim, nasıl tanımlayacak?

1641'de İngiltere'de John Pym'in Strafford Kontuna karşı parlamentoda yaptığı suçlama konuşması bu söylediğimize iyi bir örnek. Bu metin, genel yarar kavramının bir karşı koyuş söyleminden otoriter bir söyleme nasıl kolaylıkla aktarılabileceğini gösteriyor. John Pym, kralın veto hakkıyla Avam kamarasının müdahale hakkı arasında bir dengenin kurulmasını istiyordu. Suçlamasını kontun keyfi davranışlarına yönelten Pym, "İyiyle kötü, haklıyla haksız arasında ayrım yapan bir yasayı ortadan kaldırırsak, herşey birbirine karışır. Sonunda herkes kendi başına buyruk bir yasa olur çıkar; bu da insanın doğasındaki bozukluğu gözönüne alacak olursak, ister istemez birçok büyük felakete yol açacaktır.", diyor. Bugün bu metni kolaylıkla kendimize yöneltilmiş bir saldırı olarak algılayabiliriz. İnsanın genel bir norm, bir yasa olarak bireye karşı vurgulanması, bireylerin ya da İnsan tanımlamasında erimek istemeyen kolektivitelerin farklı taleplerini denetim altında tutmaya yarıyor. İyiyle kötü, haklıyla haksız arasında, tek merkezden yapılan bir ayrım, gücü elinde tutanların kendi yararlarını gözeten normları yansıtır. Bu normlar evrenselleştiğinde, evrenselleşmiş bir güç çıkar karşımıza.

Kapitalizmin İnsan modelinin bir baskı modeli olduğunu söyledikten sonra, biz kapitalizmin çocukları, yeni bir toplumu yaratmak için mücadele ederken halen gardrobumuzda duran bu modelle nasıl hesaplaşacağız? Herşeyden önce kapitalizmin genel yarar kavramıyla hesaplaşmamız gerekli herhalde. Bugün emeğini satarak yaşayanlarla, birikmiş emeği kullanma hakkını elde tutarak canlı emeğin yarattığı değere el koyanların olduğu; toplumsal zenginliğin, bir bölümün yoksunlaştırılması ve yoksullaştırılmasıyla geliştiği; farklı kültürel oluşumların bir potada eritilmek istendiği; kadının erkeğe, erkeğin kadına karşıt olarak tanımlandığı bir toplumda yaşıyoruz. Bu toplumda, genel yarar kavramının bizim gibiler için zararlı olduğunu açıkça biliyoruz. Ancak, gelecek için düşlediğimiz bir toplumda başka türlü tanımladığımız bir genel yarardan söz edilebilir mi? Çelişkileri, farklılıkları yok sayan İnsan modelinin varlığını tartışmadan bu modelin tanımını değiştirmeye kalkarsak, örneğin İnsan yerine başka bir total kavram koyarsak, aynı baskıcı anlayışın takipçisi olmayacak mıyız?

Diyelim ki İnsan yerine Sosyalist İnsan dedik. Bu Sosyalist İnsanı kim, nasıl tanımlayacak? İdeal **bir** Sosyalist İnsan bulunamıyacağına göre, gene içini yöneticilerin ve eğiticilerin dolduracağı bir Sosyalist İnsan modelinin, norm koyanlar/norma uyanlar modelini radikal olarak değiştirdiğini söylemek mümkün değil.

Yeni bir toplumun çelişkisiz olacağını kim garanti etti? Sosyalizmi, çatışmaların, çelişkilerin, karşı koyuşun, direnmenin tatil edildiği bir yer olarak düşünmek en azından beni heyecanlandırmıyor. Bu tatil, bugünkü yorgunluğumuza değecek bir hedef gibi görünmüyor. Yeni bir toplumun bireylerini, sosyalist de olsa bir norma uydurmak; varolan ayrışmaları yok etmek, farklı sesleri boğarak bir iktidar yapısını sağlamlaştırmak, iktidarı değişebilirliğe, değişime kapalı tutmaktır. "Toplumsal farklılıklar ancak genel yarara dayanabilir" diyor Fransız İnsan Hakları Bildirgesi. Bu, "özelliğin" olumsuzlanması, sınırlanmasıdır. Biz ise yeni toplumu bugüne değin hayal edilemeyen bir potansiyelin özgürce gerçekleşmesi olarak düşünmüyor muyuz?

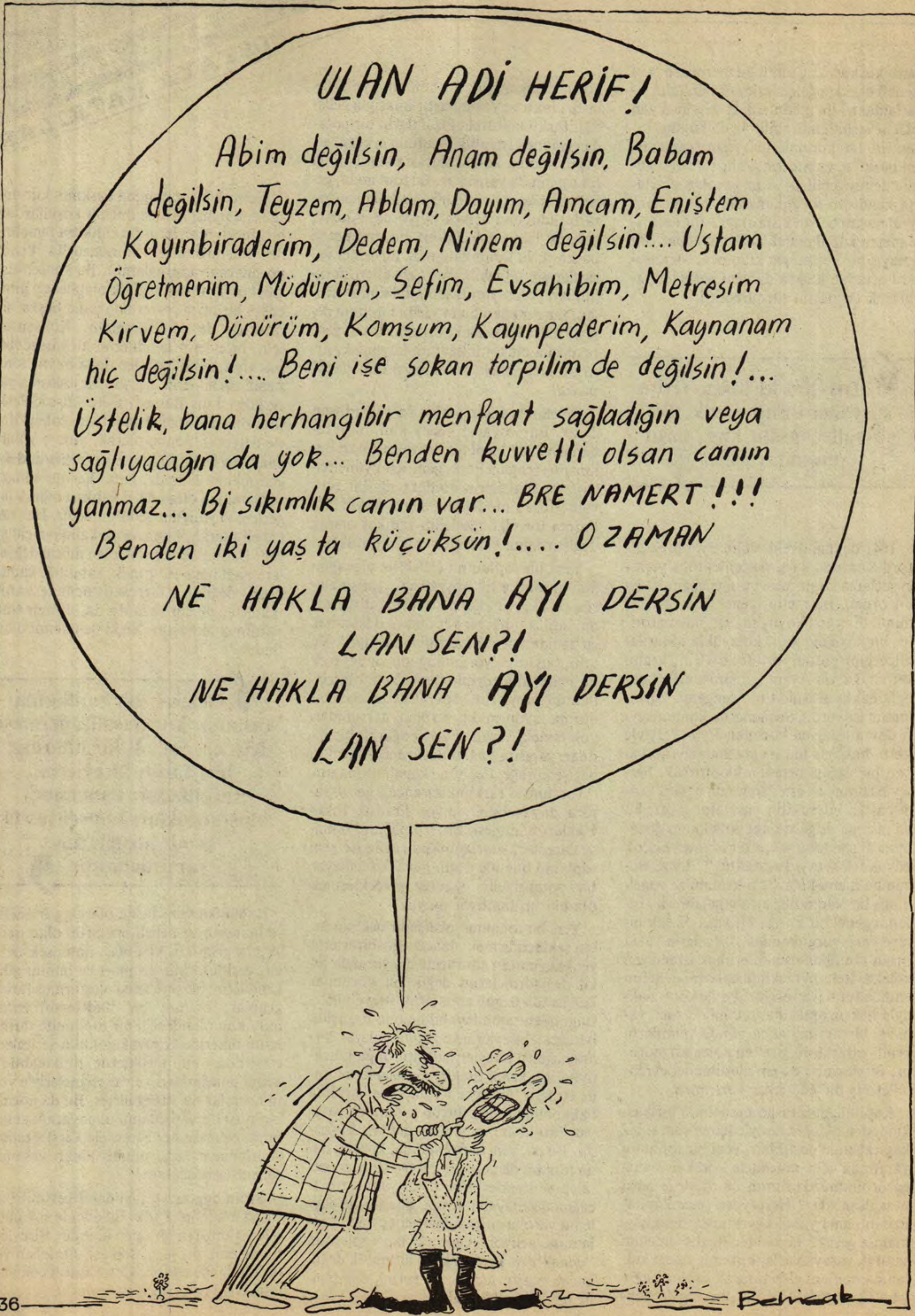
Yeni bir toplumu şekillendirmek, insanları şekillendirmek olamaz. Biz bireylerin yeni kurumları sürdürme misyonuyla şekil değiştirmelerini değil, bu kurumlar karşısında özgür olmalarını isteyebiliriz. Bugünden tanımlayabildiğimiz özgürlük ise ancak bireylerin ve gönüllü olarak biraraya gelen bireylerin oluşturduğu kolektivitelerin kendi isteklerini, taleplerini ifade etmesi, tüm farklı yönleriyle varolma hakkı bulmasıdır. Bugün yeraltında yaşayan farklılığın meşru bir alana çıkmasıdır. Bu da, yeni bir toplumda, ki belki buna toplum demek bile yanlış, çatışan özel talep ve isteklerin nasıl yanyana varolacağını tasarlayabilmemiz, zihnimizde böyle bir varoluşun hayaline yer açmamız anlamına geliyor. Gelecek bir toplumun "genel"'i varsayılacak bir bütünlük değil, ancak oluşturulabilecek geçici, değişebilir bir bütünlük olabilir.

Gelecek bir toplumda baskının kurumsallaşmaması için en önemli koşullardan biri farklı bireylerin farklılıkları temelinde oluşturdukları konsensus'la kendi normlarını yaratmalarıdır. Bu konsensus, sıkı bir yaşamsal bağlılık olabileceği gibi, edebi bir tavır çevresinde daha başka bir düzeyde de gerçekleşebilir. Konsensus için, bireylerin kendilerini ait hissedebilecekleri, kendilerinden daha büyük ama kendi özelliklerini taşıyan bir anlaşma yeterlidir. Luis Bunuel, Gerçeküstücülerle ilişkisini anlatırken bence bunu çok iyi ifade ediyor: "Sonuç olarak, yine o yıllardan bana kalan, düşünce ve zevklerimdeki gelişmenin üstünde, hatta her tür sanatsal yaratının ötesinde, o katıksız moral değerlere duyduğum gereksinmedir. Her tür engeli aşarak, buna sadık kalmaya çalıştım. Bu son derece açık olan moral değerlere bağlılığı sürdürmek, sanıldığı kadar kolay değildi... Gerçeküstücülere katılmam, çoğu durumlarda da, direnmeme yardımcı olmuştur. Belki de önemli olan budur."

Gelecek bir toplumda baskının kurumsallaşmaması için en önemli koşullardan biri farklı bireylerin farklılıkları temelinde oluşturdukları konsensus'la kendi normlarını yaratmalarıdır.

Bugün kendini İnsan olarak görmekle yetinmeyen ve belirli bir tarihi olan işçiler, ırk grupları, kadınlar, homoseksüeller, çeşitli kültür grupları ve bunun gibi kendilerini bir şeye **karşı** oluşturmuş farklı gruplar, olumlu bir ifadelendirmenin mümkün olabileceği bir toplumda tarihlerini önlerine koyarak gönüllü seçimleri etrafında yeni birliklerde toplanabilir; kendi anlaşmaları ve vazgeçmeleriyle yeni normlar oluşturabilirler. Bu da normlar arası bir çatışmanın olmayacağı anlamına gelmese de, evrensele karşı özelin, sınırlamaya karşı olumlamanın yaşama şansını artıracaktır.

Bizim bugünden savunabileceğimiz bir İnsan modelimiz yok. Bu alanda savunabileceğimiz tek bir talep olabilir: Bireylerin gelecek projeleri serbest bırakılsın ve tarihleri iade edilsin. Çok yaşasın çok yasalılık. □

ULAN ADİ HERİF!
Abim değilsin, Anam değilsin, Babam değilsin, Teyzem, Ablam, Dayım, Amcam, Eniştem Kayınbiraderim, Dedem, Ninem değilsin!... Ustam Öğretmenim, Müdürüm, Şefim, Evsahibim, Metresim Kirvem, Dünürüm, Komşum, Kayınpederim, Kaynanam hiç değilsin!.... Beni işe sokan torpilim de değilsin!...
Üstelik, bana herhangibir menfaat sağladığın veya sağlıyacağın da yok... Benden kuvvetli olsan canım yanmaz... Bi sıkımlık canın var... BRE NAMERT!!!
Benden iki yaş ta küçüksün!.... O ZAMAN
NE HAKLA BANA AYI DERSİN LAN SEN?!
NE HAKLA BANA AYI DERSİN LAN SEN?!
Behiçak

Aydınca Bir Tavır: DİLEKÇE

ŞAHLAN AĞIRBAŞLI

Tüm dünyada, insanlığın onurlu tarihini halklar yaratmıştır. Ülkemizde de halkımızın kendisi yaratacaktır, bundan kimsenin kuşkusu olmamalıdır".

Aziz Nesin tarafından basına açıklanan ve imzaya açılan Ekmek ve Hak Dilekçesi bu cümlelerle sona eriyor. Bu dilekçenin siyasal tarihimize hayırlı ve uğurlu olmasını dileyelim, sonra da gerçekten bir aydınsak altına imzamızı atalım! Sağolsunlar, ülkemizin büyükleri, aydın adamları şu karanlık ve zamlı günlerde kendilerini cehennem ateşlerinin ortasına ve halklarının önüne atarak üzerlerine düşen görevlerini yerine getirmenin huzuru içinde şirketlerine döndüler. Türkiye halkı bu kadirbirliği inkar etmeyecektir. Ama şu nankör ve aydınlarımızı anlamayan halkımıza bu işlerde pek de güvenilmez, değil mi? Halkımız ne kadar nankör olduğunun ve sözdinlemezliğinin örneğini çok kısa zaman önce göstermedi mi?

Ekmek ve Hak Dilekçesi'ne imza atan aydınlarımızın bir çoğu 28 Eylül Ara Seçimleri'nde halkımızın hangi partiyi desteklemesi gerektiğini, uzun araştırmalar ve gerekçelerle basında açıklamışlar ve nankör halkımız (işte bu yüzden nankör!) yine aydınlarımızın sözünü dinlemeyerek SHP'ye oy vermemişti. Zaten ülkemizde aydınla halk arasındaki tüm çelişki de bu değil midir? Aydımız halkımız için en iyiyi, en güzeli, en doğruyu düşünür Osmanlıdan bu yana, ama cahil halkımız bir türlü anlamaz, anlamak istemez bu ülkenin ateşler içinde yanan *münevverlerini!* Anlamazsa anlamasınlar, ne yapalım, dilekçe vermek için artık beş liralık damga pulu da gerekmiyor nasıl olsa, bir dilekçe daha verirler devlet yöneticilerine, bir dilekçe daha... Onlar anlatana, halkımız ve devletlümüz anlayana kadar...

Elbette aydınımızla halkimız arasındaki çelişki bugün başlamadı, bugün bitmeyecek. Koskoca vatanperver ve sultansever Namık Kemal için bile bu halk oturup Namık Kemal fıkraları uydurmadı mı? (Nankörlüğün ve erotizmin bu kadarına biz de hayır diyoruz, gerekirse bu protestomuzu kaleme alır ve imzaya bile açarız inandırıcı olmak için?)

Türk aydınının mücadele biçimleri değişiktir. Türk aydını, halkına doğru yolu göstermek için neler yapmadı ki, bir dilekçeyi çok görsün: Örneğin Yakup Kadri, oturdu Kurtuluş Savaşı'na geç ilhak etmenin acısı içinde Yaban'ı yazdı. Koskoca Kadrolar oluşturdu; halkımıza doğruyu, iyiyi, güzeli anlatmak için, Sonuç: Soluğu Zoraki Diplomat'lıkta buldu. Halkımızın kılı kıpırdadı mı güzelim kadrolar için? Halkımızın nankörlüğü bununla kalsa affedilebilirdi belki. Ama nankörlüğün sınırı yoktur: Nica Madanoğulları, nice Avcıoğulları halkımız için oturup, düşünüp taşındılar, bir çıkış yolu da onlar buldular, sosyalizmin darbeci-cuntacı mücadele biçimleri arasından. Olmadı, halkımız onları da anlamadı: Ölüm günlerinde onların yolunda olanlar için adalarda şaraplı anma toplantıları düzenlendi de halkımızdan kaç kişi maşrapasını kapıp güzelim yamaçlara tırmandı aydınımızla birlikte. (Üstelik yalnızca halkımız gelmese neyse, ordumuzdaki kemalist subaylar bile rağbet göstermediler bu çağrıya!)

Örnekler çoğalınca biz de kuşkulanmaya başladık ister istemez: Halkımızı bunca acıdan kurtarmak isteyen bu aydınlar kimdir, diye?

1. Aydınımız her şeyden önce dilekçecidir ve dilekçeler yazıp, imzaya açmakta ustadır (Örn. İ. Tatlıses, Ö. Serengil bunlardan).

2. Bu aydınlarımız sosyalisttirler ve bir sosyal demokrat damgalı partiyi ehven-i şer politikasıyla en ilerici, en anti-faşist ve aynı zamanda anti-emperyalist ilan ederek ve de kayıtsız şartsız destekleyerek sosyalizm yolunda büyük adımlar atarlar.

3. Her zaman ve her yerde varolmalarının dayanılmaz ağırlığını(!) bir sosyal demokrat partide duymak ve halklarına duyurmayı kendilerine görev bilirler.

4. Bununla kalsalar yine de fena insanlar değildir ama, sınırsız sorumsuz yapı kooperatifleri gibi herkese akıl vermeye kalkarlar. (Ah şu 12 Mart'ı destekleyen yazıları, 28 Eylül bildirilerini kaleme almasalardı!)

5. Bir de niyeyse kızıp kızıp birbirlerine şizofren, palyaço gibi sevimli ve entel sıfatlar yakıştırmasalar, halkımız belki de bu kadar nankörleşmeyecek, belki biraz güvenecek bile. Ama ne çare kader!

Sahi siz kimsiniz arkadaşlar? Kendi sesinizi halkınızın sesi sayacak kadar halkçısınız bir yandan, bir yandan da halkınıza sesleniyorsunuz: "Biz senin için doğru olanı bulduk, oyunu ona ver" diye, eğer oy'unu bu aydınlarımızın beğendiği partiye vermezsen ne olur? Ne olacak, bu kez de aydınlarımız oturup Devlet makamlarına senin adına bir dilekçe yazarlar ve altını senin adına imzalarlar, devlet de gerekeni yapar. 141-142 mi kaldırılacak kaldırır, grev hakkı mı verilecek verir, 24 Ocak Kararları'ndan vaz mı geçecek geçer, işkencecileri arayıp bulması mı gerekiyor bulur, YÖK mü kaldırılacak kaldırır, kaldırmakla da kalmaz 1402'lileri bir üst dereceden terfien BİLKENT ÜNV.'ne bile öğretim üyesi olarak tayin ederek. Yasakları delmek değil delik deşik eder, şirketlerin partileşmesi için ve partilerin vergi iadesinden yararlanması için yasal düzenlemeleri de yapar. Varolan devlet düzeni ve hükümet bunları yapmazsa ne olur? O zaman bir dahaki seçimlerde sosyalizm için oylarımızı (cümleten) SHP'ye veririz olur biter. Üstelik çok kafamızı bozarlarsa SHP'nin propagandasını da Bilar şirketine veririz bu iş de hâllolur. Bunlar olmayacak şeyler değil, dünya işçi sınıfının ve sosyalizmin tarihi böylesi örneklerle doludur. Alay ediyorsun diyeceksiniz, bu kadar da değil diyeceksiniz... Bir gün aydınların demokrasiyi kurduğu, halklarına en güzel ve en iyi gösterdiği, üniversitelerinin gül bahçesine dönüştüğü güzelim bir ülkede Yökzede bir öğrencinin sinirleri bozulmuş. Çeşitli halisünasyonlar görmeye başlamış. Tabi sonucu psikiyatri kliniği! Profesörler, doçentler, asistanlar toplanmışlar,

Başlamışlar sormaya; "Rahatsızlığınız nedir?" diye. Çocuk uzun uzun anlatmış: "Dünyanın kaderi benim elimde. Uzaydaki diğer canlılarla haberleşiyorum, bir gün de dünyaya gelip oralarda iyi gitmeyen işleri düzelteceğiz diyorlar. Beni aracı tayin ettiler. Kendinize gelin, yoksa gelecekler bakın bir gün." Tüm doktorlar çocuğun anlattıklarını ilgiyle dinledikten sonra, sorular sormaya başlamışlar. Ne zaman ilişki kuruyorsun, nasıl konuşuyorsun? v.b. Aklı evvel bir doktor sonuçta dayanamamış "Peki demiş ne zaman geleceklerini de söyle bari de biz de tedbirlerimizi alalım." Yökzede çok ciddi bir tavırla "O kadar da değil" diyerek yanıtlamış doktoru!

Eğer devlet sizin verdiğiniz dilekçelerle tüm bu işleri yapacaksa ya da SHP seçimlere katılan anti-faşist, anti-emperyalist, sömürüye karşı bir partiys[e] ve iktidara gelince bu talepleri yerine ge[tirecekse] ne gerek var sosyalizm mücad[e]lesine, ne gerek var sosyalist partiler[e]

O kadar da değil, beyler!

TARTIŞMA

Karamsar Bir Sataşma Denemesi

BÜLENT SOMAY

Evet, *Kara* ile tartışılmalıdır. Derginin yayımcıları her ne kadar (bence) gerçek anlamda bir liberter/"başsızcı" düşünceyi temsil etmiyorlarsa da, kullandıkları terminoloji, temel yaklaşım biçimleri bu düşünceye ait. Muhtemelen kendileri de kendilerini bu gelenek içinde addediyorlardır. Bence sorun *Kara* dergisi dolayımıyla sosyalistlerin liberter düşünceyi meşru bir tartışma odağı olarak görmeleri. Yoksa bu düşünceyi yoksaymak, ya da (şimdi *Kara* da bu fırsatı yarattığından) düşüncenin beceriksiz temsilcilerinin şahsında düşünceyi batırmak pek hoş bir yol değil. Bu ikinci söylediğim kimi "ortodoks" sosyalistlerimizin vicdanları pek sızlamadan seçtikleri bir yol: Bakınız, Nail Satlıgan'ın Sokak Yayınlarının önsözünü hedef alarak *Kronstadt*'ı bir bütün olarak kolay yoldan harcama girişimleri. Düşünce bir kere gündeme gelince "başsızcılığın" kafasız olmayan temsilcileri de er geç ortaya çıkacaktır. Ve bu temsilciler de kolay yoldan kahraman olmak için "her şeyden önce anti-sosyalist" olmayı seçmezlerse (ve *Kara* ve benzeri birçok liberter tavır bunun pek ötesine gidemiyorlar), sosyalizmin ortodokslaşmasının, otoriterleşmesinin ve bürokratlaşmasının karşısındaki en sağlam sigortayı oluştururlar. Sosyalizm kendisini artık özgürlük ve demokrasiyle birlikte tanımlayacaksa (umuyoruz), bu tür acı ilaçlara şiddetle ihtiyaç vardır.

Bu kadar kibarlık yeter sanırım. Artık *Kara*'ya yönelttiğim eleştirilerin kolay yoldan liberterleri harcama anlamına gelmeyeceği ortada olduğuna göre biraz eğlenebilirim. Şimdi, Woody Allen'ın hızlı okuma kursuna giden kahramanının açık-lamasını hatırlarsınız: "Dün *Savaş ve Ba-*'ı okuduk. Olay Rusya'da geçiyor." yalist literatürü ve sosyalizm tarihini i ki benzer bir kursta gören *Kara* ya- (bu arada, kim bu şahıs?) sosyalist inin ne olduğu sorusuna kolay bir ce- veriveriyor: İşte, iktidara oynayan, n ele alan, devreden, devletleştiren, erin çıkarlarını kollayan, onlara ba- eden, Greenpeace gemisine bomba türde örgütlerden biri filan. Hani insan "olay Rusya'da geçiyor" lafını aramıyor da değil. Olay Rusya'da geçiyor, bıyıklarından kan damlayan bir Stalin var, seller gibi kan akıyor, anarşistler kesiliyor, Lenin ve Troçki bir ayaklarını Kronstadt şehitlerinin üzerine koymuş poz veriyorlar, birörnek robot-insanlar ortada dolaşıyor, *1984*, büyük birader, babam, filan. Sosyalizm *adına* yapılan (ve sayıları da pek az olmayan) kafasızlıkları ve işlenen cinayetleri sosyalizmin kendisiyle özdeş görmek, en başta değindiğim kolaycı düşüncenin, düşünceyle hesaplaşmadan beceriksiz ve kötü niyetli temsilcilerini batırma tavrının bir başka örneği. (Aslında içimden "dinsizin hakkından imansız gelir" demek de gelmiyor değil.) *Kara* yazarı sosyalist örgütlenmenin başka ne anlamlara gelebileceğini merak ediyorsa, örneğin 1. Enternasyonal tarihine bakabilir. Kalın bir kitaptır, vakit alabilir, aman dikkat! Bu tarihi Marx'a "aman üstad, ellerinizden öperim, size biat ettim, görüşleriniz yolumuza ışık tutuyor" gibi iki yüzlü mektuplar yazıp arkasından bal gibi de otoriter bir fesat örgütü kurmaya çalışan bir "ata" aracılığıyla öğrenenler için faydalı bir girişim olur gene de. 1. Enternasyonal'de otoriter olmayan her ne vardıysa marksistlerden geldi. 1968 Paris: İşin başını çeken situasyonistler (itiraz eden varsa "Situationist International" antolojisini okumalarını söylerim, o daha kalın) bal gibi de (kendilerince) marksist bir örgüt oluşturuyorlardı. Üstelik daha sonra bir tekkeye dönüştüklerini farkedince örgütü feshedecek kadar da bağnazlıktan uzaktılar. 1920'yi izleyen yıllarda faşizm ve stalinizm tarafından iki kollu sarılma devrinde de "parti iktidarı" düşüncesini reddeden konseycilerin kendisine "sosyalist" diyen marjinal örgütleri vardı. Yani kısacası, *düşünsel bir çerçeve* olarak sosyalizmi bolşevizm ve stalinizmle, giderek Avrupa komünizmiyle ve avrupa sosyal demokrasisiyle özdeş görmek, en hafif tabirle ucuzculuktur.

Gelelim sosyalist parti meselesine. Nuhun gemisinde ne gibi bir sorun var anlamıyorum. Evet, bir tufan var ve sanıldığı gibi kısa süreli bir tufan da değil. *Kara* yazarı ortalığı sel götürürken herkese "aman tosunum, sen kendi başına yüz, bu filler seni yerler" öğüdünü vermekte tabii ki özgür. Ama alemi cahil kendini akil sanmanın ifade biçimi de biraz daha usturuplu olmalı: Sayın *Kara* yazarı (Bay/Bayan X), siz sosyalizmin her türlüsünden ümit kesip ikrah etmiş olabilirsiniz (normal bir 12 Eylül sonrası sendromu); ama bunu biz cahil radikallere de lisan-ı münasiple anlatsanız. Ne bileyim, ben hâlâ "sosyalizm" terimini tanımlamak kaydıyla kullanabileceğime inanıyorum, sosyalistlerle (bazılarıyla) birlikte demokrasi ve özgürlük mücadelesi verilebileceğine inanıyorum. Beni aydınlatmadan ne diye benle dalga geçiyorsunuz. Ben otoriter olmayan, devletçi olmayan bir sosyalizmden yanayım. Sosyalist bir örgütlenmenin iktidarı ele geçirme hedefine değil, bugün yaşanan hayatın siyasi olan ve olmayan tüm veçhelerini dönüştürme hedefine yönelmesini istiyorum. Mücadeleyi hazır, sınırları çizili bir ütopyaya yöneltmemeyi, ütopyayı mücadele içinde oluşturmayı savunuyorum. Redd-i temsil etmiyorum (zahmet olacak ama *Akıntıya Karşı 2*'deki yazımın dipnotuna bakıveriniz), temsilin geri dönüşlülüğünün, geçiciliğinin tanınmasını savunuyorum. Ne diyorsunuz, bu sosyalist parti girişimindeki insanlarla bunlar olamaz mı? Saflık mı ediyorum? Tüh, ben ise *PDA* dergisinin ilk sayısına göz attığımdan beri Doğu Perinçek beyefendiyle birlikte bir parti kurmayı hayal etmişimdir hep. Demek ki kendisi Kemalist imiş. Nasıl olmuş da anlayamamışım!

Öte yandan, *Cumhuriyet*'teki hafiyesi yazarlardan bahsederken siz de biraz zehir hafiyelik yapmıyor musunuz sayın *Kara* yazarı (efendim, isim-i âliniz?)? Mesela, Aybar ve çevresinin suret-i haktan görünmek için biz "küçükler"e tahammül ettiğini nasıl da anlayıvermişsiniz. Hele biz küçük radikallerin, parti kurulsun, kitleler gelsin, biz de payımızı kaparız hesapları içinde olduğumuzu yakalayıvermeniz neredeyse bir deha eseri. Oysa biz bunu Aybar'dan saklamak için ne zahmetlere girmiştik. Heyhat, hepsi boşunaymış. Ama pek de şaşmamak gerek: Siz sosyalistlerin iyi niyetli olamayacağına, (nihai olanı iktidar hesabı olmak üzere) bir dizi hesapla davranacağına, sosyalistlerin demokratik, otoriter olmayan bir örgütlenmeyi hedefleyemeyeceğine, geçmiş hataları ve kötü niyetli davranışları bir kena-

ra bırakamayacağına bir kere baştan vakıfsınız. Eh, hal böyle olunca da yapılacak tek şey basit bir tümdengelim oluyor ki o da sizin için çok zor değil.

Bu yazının burasında biraz şahsi dertlerimi dökmek istiyorum. 15 Haziran'da ETAP'taki toplantıda kuyuya bir taş attım kırk akıllı aylardır çıkaramıyor- gibi görünüyor. Bir *Nokta* muhabirinin muhtemelen iyi niyetli bir özetleme girişimi sonucu söylemiş gibi göründüğüm bir lafı üstüne alınan alınana. Ben kısaca ne dediğimi söyleyeyim. (Sanıyorum) Gencay Gürsoy: "Bu girişimde şu anda girişimin karşısında gibi görünen eğilimler, örneğin TİP ve TSİP yandaşları da olmalı." (gibi birşey). Ben: "Olmaz öyle şey. *Bu sözü edilen gruplar* bizim burada temel aldığımız örgüt içi demokrasi konusunda en ufak bir taviz bile vermezler. Onların kara kaplı (ya da isterseniz kırmızı kaplı da diyebiliriz) kitapları vardır, onlar için gerçek tektir, farklı görüşler aynı örgüt içinde özgürce yer alamazlar. Bunu bilerek onları yanımıza çağırmak ya boşuna gayrettir, ya da örgüt içi demokrasiden taviz vermektir ki, bu da olmaması gereken bir şey." Demek ki ben *belli* grupları, *belli* bir bağlamda, *belli* bir nedenle dışlamayı önermişim. Şimdi, lütfen ETAP toplantısını *Nokta*'dan öğrenmiş olan arkadaşlarınıza söyler misiniz: Pek akıllı olmayabilirim, ama üstelik kendi girişimim olmayan bir toplantıda "gelmeyen gelmemiştir, gelen sağlar bizimdir" diyecek kadar da sapıtmadım. *Kara* yazarının sadece renklerin çağrışımıyla bu lafı üzerine alınmış olması da bence hayret verici bir şey. Bence *Kara* çevresi bu toplantılara, bu girişime katılsa ve sosyalizmin ne kadar dehşet verici bir şey olduğunu söylemenin ötesinde anlamlı eleştiriler ve anlamlı öneriler getirse, buna itiraz edilmemelidir. Ama şimdi *Kara* yazarları (kim bu muhteremler?) "pışık, biz oyuna gelmeyiz" derlerse, onlara da söyleyecek bir sözüm yok.

Gelelim şu *"Akıntıya Karşı* sayfalarında siyaset eleştirisi yapma" mevzuuna. *Akıntıya Karşı* sayfalarında benden gizli siyaset eleştirisi yapan birisi varsa çok kurnazca yapmış, ben farkedemedim. Eğer (sandığım gibi) kasıt benim *Akıntıya Karşı 2*'deki "Öteki Kültür, Öteki Hayat" makale/denememse, *Kara* yazarının (şu isim meselesine biraz sonra geleceğim artık, ben de sıkıldım) yazıyı okurken gözlerini içerki odada unutmuş olduğunu söyleyebilirim. Söz konusu deneme, soyut ve evrensel bir siyaset eleştirisi değil, yeniden tanımlanmış bir *politika* alanına *geri dönüş* çağrısıydı. Niye anlaşılmadığını anlayamadım; pek de gizli kapaklı yazmamıştım. Kısaca tekrarlayayım: Bence toplumsal işbölümünün (özel mülkiyetin) sınırlayıcı alancıklarına hapsolmuş insanların dünya ahvali hakkında söz söylemek, etkili olmak için, bu alanların üzerinde bir düzeye ihtiyaçları vardır. Bu düzey de "politika"dır. Ancak bunun gerçekleşmesi için, politikanın toplumsal işbölümünün alancıklarından biri haline gelmiş olması durumu *dönüştürülmelidir.* Bu da profesyonel politikacılardan (ya da profesyonel devrimcilerden) oluşmayan bir örgütün, toplumda politikaya ayrılmış olan özel yerin dışında faaliyet göstermesiyle mümkündür. Böyle bir hareket noktasından kalkarak, *Kara* yazarının (isim meselesine az kaldı) terimiyle "kurt" politikacılarla ister aşık atarım, istersem de barbut. Yeter ki o politikacıların "profesyonel politikacı" olarak kalmak istemediklerinden emin olayım. Önümüzdeki sosyalist parti girişiminde de, bu girişim içindeki şahısların çoğunun yeni tür bir örgüt, yeni tür bir politik faaliyet anlayışı konusunda en azından iyi niyet düzeyinde tartışabileceğim, ortak bir işe girişebileceğim insanlar olduğunu düşünüyorum. Yoksa, "marjinal" kalmayı seçip her tür girişime alayla bakmak, ellerimi kullanmadığım için temiz tutmak kolay. Ha, eğer yeniden "Doğu sorunu" gündeme getirilecekse, Doğu Perinçek değil ceketini, gömleğini ve atletini çıkarsa bile derisine yazılmış olan "resmî toplum" yazısını göremeyecek kadar kör olduğumu iddia edenleri ciddiye alamayacağım, kusura bakmayın. Öncülük ve temsilcilik iddiasında olmayan, toplumsal hayatın bir sürü alanındaki dönüştürücü faaliyeti *politika* üst-düzeyinde ifade ederek toparlayıcılık işlevini üstlenen bir sosyalist parti hayal değildir. Şu anki girişim sonucuna ulaşır ya da ulaşmaz, o büyük ölçüde girişimi başlatanlara, biraz da biz "ufaklık" radikallere bağlı. Bağlı, çünkü geçmişteki kafasızlıkları ve suçları gözardı etmeden, üzerlerine parmak basıp eleştirisini yaparak, ama bunlardan da bir "politika" öcüsü yaratılmasına izin vermeden davranılırsa, yeni bir sosyalist söylemin, stalinizmden, bolşevizmden uzaklığını koruyan, demokrasiyi ve özgürlükçülüğü hiç bir süslü söze ya da "iktidar payesine" feda etmeyecek bir sosyalist kuşağın ortaya çıkmasına katkıda bulunabiliriz. Bu çabayı köşesinden alaycı gözlerle seyredip her adımı yuhalayanlara ise saygı duymadığımı belirtmenin yeterli olacağını sanıyorum.

İsim meselesine gelince; Liberter düşünce bireyin özgürlüğünü ve özgüllüğünü ortaya çıkartmada tüm diğer düşünce akımlarının önünde gelir. Bireyin örgütlere ve topluluklara ve sürülere karşı vurgulanması, çoğu sosyalistin unuttuğu, liberterlerin ise hatırlatmaktan hiç geri kalmadığı bir konu. Öyleyse, liberterlerin de eleştirilerini bireyler olarak yapmaları gerek. Bir *Kara* anonimliğinin gerisine saklanarak, imzasız "liberter" yazılar yazmak, baştan kendi kendisini yok etmeye mahkum. Nam-ı müstear denilen şey (eğer gerekiyorsa) asırlar önce icad edildi. Beni ve katıldığım girişimleri eleştirenin karşıma bir birey olarak çıkmasını beklerim, adı sanı olan, belirli bir birey olarak. Yoksa her yazıyı "kanımca, bence" üslubuyla yazıp kolektif bir *Kara* imgesinin ardına saklanmak, hele hele "redd-i temsil" ettiğini söyleyen bir düşüncenin kendisine saygısızlığıdır. İnsan hiç olmazsa "Takma Müstear" adıyla yazar. Bu cesareti (gerçek adını kullanıp başını -belki de- belaya sokma cesaretini değil, ileride yazdığı yazıya "benim" diyebilme cesaretini) gösterecekleri güne kadar bütün *Kara* yazarları benim için "Kara Karaoğlu"dur. Bu da bir hakarettir-anlamayanlar için.□

"İdeolojilerin sonu"nu haber veren bir ideoloji

KÜRŞAT BUMİN

Geçenlerde gene "ileri gelenler/ileri gidenler"den birisi asıl öğretilmesi gereken felsefe ve sosyolojinin "Atatürkçü felsefe" ve "Atatürkçü sosyoloji" olduğunu söylüyordu. Ben kendi adıma böyle bir felsefe ve sosyolojinin varlığından haberdar olmadığımı söyleyebilirim. Bu mantığın sürdürülmesi ortaya "Atatürkçü tıp" ya da "Atatürkçü hukuk" gibi gerçekten içinden çıkılamaz bir dizi kavram çıkaracak ve iş giderek sonunda mizaha dönüşecektir. Aslında bu tür bir söyleme -yani bir ideolojinin (hem de resmîsinden) değişik disiplinlerle izdivacını talep eden bir söyleme- yüzyılımız pek yabancı değildir. Hepimiz biliyoruz ki XX. yy demokrasinin olduğu kadar totalitarizmin de yüzyılıdır. Bu nedenle yukardaki türden bir istek bize hemen faşist İtalya ya da Nazi Almanyası'nı olduğu kadar Lyssenko'nun Rusyası'nı da hatırlatmaktadır.

Totalitarizm deyince akla ilk gelen ideolojidir. Siyaset bilimcilerini ve felsefecilerini çok uğraştıran bu kavramı işe katmadan totaliter rejimleri anlamak imkansızdır. Ayrıca, bu kavramı totalitarizmle ilişkisi içinde düşünmek ilginç karşılaştırmalar yapmaya da izin vermektedir. Bu bağlamda işimize yarayacak önemli bir diğer kavram da, *YeniGündem*'de yayınlanan bir yazımda sözünü ettiğim *ideokrasi* kavramıdır. İdeokrasi kısaca, devletin oluşturmaya çalıştığı resmî bir ideolojinin daha çok zorla toplumun her alanında benimsetilmeye çalışıldığı, ya da daha iyi bir ifadeyle "kafalara çakıldığı" bir rejimdir diyebiliriz. Bu türden bir devlet-ideoloji ilişkisinin yaşandığı bir rejimi karakterize eden söz konusu ideolojinin ne olduğu değil, onun devletle olan birlikteliğidir. Yani değişik hatta birbirine düşman ideolojiler bu birlikteliği yaşar duruma geldiklerinde artık ön plana çıkan aralarındaki farklardan çok, üstlendikleri benzer rollerdir. Bu durumda ideokratik rejimlerin hangisinin ideolojisinin haklı olduğundan değil, etrafa yayılan ortak kokudan, totalitarizmin kokusundan söz etmek gerekir.

İdeokrasi ya da ideoloji-totalitarizm ilişkisini düşünmek için ilk kavramdan başlayacak olursak; İdeoloji nasıl anlaşılmalı ya da bu kavramın nasıl bir kullanımı benimsenmelidir? Raymond Aron'un bir değerlendirmesini hatırlayacak olursak, ideoloji teriminin pejoratif-eleştirel ve nötr-övücü olarak iki farklı kullanımından söz edebiliriz. İdeoloji birinci şekliyle bir yanlış düşünceye, çıkarların haklı çıkarıldığı bir alana, nötr olarak anlaşıldığında ise siyasal ve toplumsal gerçeklik karşısında az çok kesin bir tavır alışa, var olanın ve olması istenenin az çok sistematik bir yorumuna işaret etmektedir. Bu ayrımdan hareket edersek, ideolojinin pejoratif anlamda kullanılışının en iyi örneğini, bu kavrama kendinden öncekilerden tamamen farklı yaklaşan Marx'ın düşüncesinde buluruz.

> **İdeokrasi, kısaca devletin oluşturmaya çalıştığı resmî bir ideolojinin daha çok zorla toplumun her alanında benimsetilmeye çalışıldığı, ya da daha iyi bir ifadeyle 'kafalara çakıldığı' bir rejimdir diyebiliriz.**

Marx için ideoloji gerçeğin bozulmuş, tersine çevrilmiş bir yansıması ve dolayısıyla yabancılaştırıcı ve aldatıcıydı. İdeoloji öyle bir düşünceler bütünüydü ki, gerçeğe yaklaşımı onu aydınlığa kavuşturmayı ve değiştirmeyi değil, onu gizlemeyi ve haklı çıkarmayı amaçlıyordu; insanla gerçek, gerçek bilgi ve bilinç arasında bir perde idi. Fakat dinsel, ahlaksal, felsefi, siyasal bütün bu tasarımlar birer yalandan da ibaret değildi. Her ne kadar sınıflı bir toplumda hakim ideoloji, hakim sınıfın ideolojisi ise de (ve hattâ din "halkın afyonu" olarak nitelense de) hakim sınıfın temsilcilerinin bütün bu tasarımları hakimiyetlerini ve dolayısıyla sömürüyü sürdürmek için uydurdukları ileri sürülemezdi. İdeolojinin temeli insanların içinde bulundukları tarihsel-toplumsal koşullar, üretim ilişkileri, iş bölümüydü. İdeologlar halkı aldatmak için uydurmuyorlardı, ama kendilerinin de içinde yüzdükleri bu ideolojiler -her ne kadar evrensellik iddiasında ise de- bir sınıfın üstünlüğüne dayalı mevcut koşulların idealleştirilmesinin ürünüydü. Yerleşik düzenin meşrulaştırılmasını sağlayan ideoloji toplumu tarih içindeki bütünlüğüyle kavramaya değil, bir sınıfın hakimiyetini sürdürmeye yöneldiğinden, bir sınıfın çıkarını toplumun genel çıkarı olarak sunmaya çabaladığından bir "yanlış bilinç" di. Oysa proletaryanın sınıf bilinci sınıfsız bir toplumu hedef aldığından bir ideoloji ya da "yanlış bilinç" değil, doğru bilinç, hakikatin, dolayısıyla ilerlemenin ve bu ilerlemenin motoru olan olumsuzluğun taşıyıcısı bir bilinçti.

Marx bize ideolojiyi açıklayan kuramını bir ideoloji olarak görmedi. Onun ideolojik olmayan açıklamaları ve devrimci praxisin birliği ideolojilerin sonunu haber veriyordu. O ünlü "II. Tez"in önemi de ideolojiden kopuşun yalnızca kuramsal bir geçişle mümkün olmayacağını vurgulamasındaydı. Ama ne oldu? Marx ne kadar "ben marxist değilim" dese de marxizm yeni bir ideoloji hattâ kurumlaşarak (ve başına en büyük felaket gelerek) "sosyalist" ülkelerin resmî ideolojisi oldu. Marx, devletin ortadan kalkacağını söylerken, marxizm bir devlet ideolojisine dönüştü. Bu dönüşüm bilindiği gibi Lenin'in marxizme katkısı ile başlayıp, Marx'ın ideoloji eleştirisini tam bir resmî ideoloji haline sokan Stalin'le devam etti. İdeolojilerin artık sakınılacak bir yanı yoktu. Burjuva ideolojisinin karşısında, artık marxizmin "ithaliyle" reformizmi ve anarşizmi aşmış (tabiî Parti dolayımından geçerek) bir proletarya ideolojisi vardı. Burada ideoloji üzerinde durmuş birçok marxist düşünüre yer vermemiz mümkün değil. Fakat bunlar arasında adları özellikle anılmaya değer olan Gramsci ve Althusser'in de aralarındaki bütün farklara rağmen ideolojiyi pejoratif anlamda kullanmayıp, marxizmden ve onun gerçek kimliğine kavuşturduğu proletarya ideolojisinden insanlık tarihinin yeni bir ide-

olojisi olarak söz ettiklerini söyleyebiliriz.

Buraya kadarki belki gereksiz görülebilecek bu hatırlatmalar yazının başında sorduğum şu sorunun açıklanmasına bir hazırlık olarak anlaşılmalıdır: Biz bugün ideolojinin nasıl bir kullanımını benimsemeli, bu kavramı ideokrasi ya da totalitarizmle ilişkisi içinde nasıl bir yere koymalıyız? Bugün ideoloji tanımını Marx'ın ve marxistlerin ona yüklediklerinden daha geniş tutmak çok daha açıklayıcı olacaktır. Özellikle Lenin'in "yapılacak şey burjuva ya da sosyalist ideoloji arasında seçim yapmaktır. İnsanlık bir üçüncü ideoloji yaratmamıştır" biçimindeki ideolojiyi yalnızca sınıfsal temeliyle anlayan sözleri işlevsel olmaktan çok uzaktır. İdeolojiyi insanların, sınıf, ulus, mezhep, siyasal parti gibi toplumsal grupların birbirleriyle, çeşitli iktidar odaklarıyla, toplumsal kurumlarla, doğayla, imgelemsel ve sembolik olanla, Tanrı, hayat, ölüm, umutla ilişkileri konusunda geliştirdikleri ve içinde türlü değerler, ilkeler, imge ve düşünceler barındıran az ya da çok tutarlı -ve kuşkusuz tarihsel- sistemler olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımdan hareketle yapacağımız ilk tesbit bir toplumda birçok ideolojinin bulunduğudur. Gene buradan hareketle bir toplumda siyasal, dinsel, mitik, artistik birçok ifade biçiminin varlığından söz edebiliriz. İşte totaliter rejimlerin tahammül edemediği de ideolojilerin bu çoğulluğudur. Totaliter rejimlerin görmek istemedikleri, ideolojik söylemin bölünmüşlüğü, iktidar söyleminin dışında birçok merkezde biçimlenen toplumsal söylemin varlığını sürdürmesidir. "Totaliter ideoloji düşünce ve talimatlarını toplumsal ve özel hayatın bütün alanlarına yaymak istemektedir." Totaliter ideoloji bütün alanların aynı ve tek normu uygulamasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu özellikler burjuva ideolojisine yabancıdır. Claude Lefort'u hatırlayarak söyleyecek olursak, burjuva ideolojisini tek bir söylem olarak görmek ilkel marxistlerin bir değerlendirmesidir. Burjuva ideolojisini oluşturan değişik söylemler ortak bir işlevi üstlenmeye yönelmiş olsalar da, değişik merkezlerde oluşmakta, iktidarla arasındaki mesafeyi korumaktadırlar. Burjuva ideolojisi totaliter ideolojiden farklı olarak çeşitliliğe ve iç çelişkilerini yaşamaya açıktır. Oysa totaliter ideoloji -"Taş gibi ideoloji" (Soljenitsin)- bütün ideolojik söylemleri tek bir merkezde toplamaya, toplumsal söylemle iktidar söylemini çakıştırmaya, sivil toplumu devlette eritmeye yönelmektedir.

Bu haliyle totaliter ideolojinin yukarda verdiğimiz ideoloji tanımının içinde yeri yoktur. O şimdi daha çok, ideolojiyi bir araç olarak, hakim sınıfın bir yalanı olarak tanımlayan anlayışı çağrıştırmaktadır. Bu ideoloji artık iktidar için polis ve ordu gibi, insanların yönetimine yarayan bir söylemden ibarettir. Fakat işin karmaşık yanı, totaliter ideolojinin bir yalan olmasının onun bilinçli olarak seçilip halka sunulduğu anlamına gelmemesindedir. İktidar piramitinin içinde yer alanların kendileri de iktidar ideolojisinin, yalanın içinde yüzmektedirler. Her ne kadar herkes işin az ya da çok farkındaysa da, iktidarın da kendini kaptırdığı yalan, kendine gönderide bulunulmadan herhangi bir açıklamanın yapılamayacağı bir zatiyat kazanmaktadır. (Bu rejimlerde yaşayan insanların kapalı kapılar ardında bir türlü, bürolarda, meydanlarda bir başka türlü düşünüp konuşmaları başka nasıl açıklanabilir?)

> **Totaliter ideoloji için 'ideolojilerin sonu' gelmiştir. Ulaştığını iddia ettiği hakikat dışında hiçbir düşünceye, diyaloğa çeşitliliğe yer yoktur.**

Totaliter ideoloji için "ideolojilerin sonu" gelmiştir. Ulaştığını iddia ettiği "hakikat" dışında hiçbir düşünceye, diyaloğa, çelişkiye, çeşitliliğe yer yoktur. Bu "hakikatler" çoğu zaman, kendisine her zaman gönderide bulunulacak nerdeyse kutsal bir nitelik kazanan mitinglerde mevcuttur. Bu "hakikatler", bu ideoloji devletin bütün aygıtlarında her zaman hazır ve nazırdır. Burada totaliter rejimlere özgü bir diğer nokta da resmî ideolojinin, "resmî hakikatler"in "kafalara yerleştirilmesinin" demokratik toplumlardakinden farklı bir biçimde gerçekleştiğidir. Totaliter ideoloji devletin hegemonik (Gramsci) ya da ideolojik (Althusser) diye adlandırılan aygıtlarının (okul, basın, televizyon, partiler, sendikalar vb.) tek ideolojisi olarak kaldığı gibi, polis, ordu, hapishane gibi genelde ideolojiden çok baskıyla yürüyen aygıtlara da el atmaktadır. Kamplar, hapishaneler birer okula, "yeniden eğitim merkezlerine" dönüşmekte, şiddetle ideolojinin arasındaki mesafe (ideolojinin kendisi şiddetleşerek) ortadan kalkmaktadır. Hattâ devlet aygıtları sınıflandırmasında adı geçmeyen hastane, psikiatri kliniği gibi kurumlar da bu ideolojinin anavatanı haline gelmektedir. Rejim aleyhtarları yalnızca siyasi polisin değil, bilimin elinden de kurtulamamaktadır. (Stalin Rusyası'nın toplama kamplarında okunmasına izin verilen tek eserin marxizm-leninizmin klasikleri olmasını başka nasıl açıklamalı?)

Şimdi yazının başına dönecek olursak; Önce son aylarda basında yer alan iki yazıdan alıntı yapmak istiyorum: Bülent Ecevit, Cüneyt Arcayürek'le yaptığı konuşmada *(Cumhuriyet,* 10 Mayıs 1986) şöyle diyor: "(...) İngilizce sözlük de verildi. Fakat İngilizce felsefe kitapları gelmedi. 'Niye?' dedim. Dediler ki, 'Üç tür kitaba izin veriliyor burada... Birincisi, savunma için gerekli belge ve kitaplar. İkincisi Atatürk'ün nutku. Üçüncüsü, ders kitapları.' "Doğu Perinçek, *Saçak*'ın 27. sayısında Mamak Askeri Tutukevi'ni şöyle anlatıyor: "(...) 4. kısım hücrelerinde, bir gece geç saatlerde duyduğum, genç bir tutuklunun canhıraş bağırtılarını hatırlıyorum. Çocuk, boğazını parçalayarak öğürüyor, öğürtülerin arasında 'Yetti artık, içimiz dışımız Atatürkçülük, yat Atatürkçülük, kalk Atatürkçülük, avuçlarını uzat Atatürkçülük, yere yat tabanlarını kaldır Atatürkçülük!..' diye bağırıyor, sesi duvarlarda yankılanıyordu... Günde yaklaşık beş saat yapılan "Nazari Atatürkçülük Eğitimi" tutukluları sindirme ve kişiliği ezme uygulamasının bir parçasıydı." (Gerçi Doğu Perinçek bu yazısında, Stalin'in kamplarında "Ah İlitch sağ olsaydı!" diye hayıflanan bolşevikleri çağrıştırıyorsa da bu konuya burada girmeyeceğim.) Yaptığım şu iki küçük alıntı bile çok ciddi bir durumla karşı karşıya olduğumuzu açıkça gösteriyor. İçinde yaşadığımız -demokrasi olmadığı kesin- bu rejimin adı ne? Öyle bir rejim ki resmî ideolojisi yaptığı tek bir ideolojiyle "hakikate" ulaştığını iddia ediyor, kendi dışındaki bütün ideolojileri "kökü dışarda" olarak niteliyor ve ideolojisini yalnızca kafalara değil, ellere, ayaklara da çakıyor. Bu ideolojinin taşıyıcısı kim, hangi kurum? Bu ideolojinin "organik entellektüelleri" kimler? (Bunlar arasında yer alan bazı sosyologlara, siyaset bilimcilerine bir başka yazıda dönmek istiyorum) Bu soruların tartışılması sanıyorum ülkemizde gündemdeki ilk madde olmalıdır. Nasıl oldu da bu ülkede ideoloji kavramı pejoratif anlamını yitirdi ve tek bir ideoloji iktidarı giderek artan bir hızla içine aldı ve "ideolojilerin sonu"nu ilan etti. Marx, "ben marxist değilim" diyordu, ama marxizm totaliter bir ideolojiye dönüştü. Bilmiyorum Atatürk "ben Atatürkçü değilim" diyor muydu? (Burada önemli olan Atatürkçülerin bunu söylemesi değil, Atatürk'ün bunu söyleyip söylemediği). Ama şurası açık ki Atatürkçülük de demokratik olmayan bir rejimin ideolojisi oldu.

"Sorunları bilmek yetmez"

İstanbul Demiryolu İşçileri Sendikası Başkanı Zafer Boyar kamuoyunda ve sendika çevrelerinde özellikle asgari ücret ve gelir dağılımı konularında yaptığı çalışmalarla ve yöntemsel katkılarıyla tanındı. Zafer Boyar son altı yılın muhasebesi konusunda ZEMİN'in sorularını yanıtladı.

ZEMİN: *12 Eylül'den bu yana geçen süreyi toplumdaki ücret dengesi ve gelir dağılımı açılarından değerlendirir misiniz?*

Z.BOYAR: Bilinir ve kabul edilir ki, işçi hak ve özgürlüklerinin kazanılması, korunması ve geliştirilmesi ancak güçlü sendikacılık hareketinin, toplu sözleşme ve haklarının bulunduğu demokratik rejimlerde mümkündür.

Daha önce de defalarca ifade ettiğim gibi, bir ülkede hür demokratik parlamenter rejim yoksa ya da bu rejim sık sık kesikliğe uğruyor ve yeniden silbaştan yapılabiliyorsa o ülkede özgür sendikacılıktan, işçi hak ve kazanımlarının varlığından söz etmek mümkün değildir.

Bu, bir noktada demokrasinin kaderi ile özgür sendikacılığın kaderi arasında vazgeçilmez bir bağ kurmaktadır. Onun için sendikalar, sendikacılar, demokrasinin işleyişi ve gelişimi üzerinde toplumun birçok kesiminden daha titiz, çok daha duyarlıdır. Duyarlı olmak zorundadır. Çünkü demokrasi varlıklıların değil, bizim sorunumuzdur. Demokratik rejimin her suskunluğunda büyük lafların ardından faturanın kime çıkartıldığını artık bilmeyen kalmamıştır.

Bu noktada denilebilir ki, işte ülkemizde 6 Kasım 1983 seçimleriyle milli irade yeniden meclise girdi ve üç yıldır da ülkeyi yönetiyor.

Doğrudur, ancak unutmayalım ki seçilmişlerin seçilmesi noktasında gerçekleşen 6 Kasım seçimleri, halkın özgür iradesinden çok o günkü yönetimin ön tercihi ve tezkiyesi ile oluştu.

Onun içindir ki, siyasal iktidar, kendisini son üç yıldır demokrasinin gerçek tabanı olan geniş halk kitlelerinin istem ve beklentileriyle bağlı hissedip onlara çözüm aramak yerine, bu kesimlerin 1980 sonrası yaşamak zorunda bırakıldığı zorunlu özveriyi önümüzdeki on yılda da geçerli kılmanın ekonomik-sosyal ve hukuki düzenlemelerini kurmak, kurulanları pekiştirmekle yükümlü görmüş ve görmektedir.

İktidar, bu tarihi fırsatı sonuna kadar kullanma yolunda önemli ölçülerde başarılar elde ederken muhalefetin, meclis içinde yeterli denetim kurup meclis dışında halkın ızdıraplarıyla yeterince özdeşleşememesi de yaşanılan buhranın boyutlarını artırmakta, kitleleri rejim ve bize özgü demokrasi kavramı üzerinde yeniden düşünmeye itmektedir.

Siyasal alandaki bu görüntünün sosyo-ekonomik alandaki sonuçları da emeği ile geçinen kesimler adına kesinlikle iç açıcı, ümit verici değildir.

Gerçi, gerek bu hükümet ve gerekse de bu hükümete güç veren iç ve dış çevreler, Türkiye'de ekonominin iyileştiğini, istikrarlı bir büyümenin sağlanmaya başlandığını, ülkemizin halledilemeyecek hiçbir sorununun olmadığını sık sık iddia etmektedirler.

Son altı yıldır geniş halk kitlelerinin, demokratik, ekonomik ve sosyal haklarından, bunca ödün vermek pahasına katlanmak zorunda bırakıldığı bu ekonomik politika gerçekten iddia edildiği gibi başarılıysa o zaman son altı yılda;

Neden, *ulusal gelir içindeki maaş ve ücretlilerin payı % 35'lerden % 26'lara inmiştir.*

Neden, *kârlar % 100'leri aşarken, üretim değeri içindeki işçilik maliyeti % 20'lerden % 9'lara düşmüştür.*

Neden, zaten *hakça olmayan gelir dağılımı daha da bozulmuştur.*

Neden, *işsizlik üç milyon sınırını çoktan aşmış, iş bulmaktan ümidini kesen insanlar son 5 yılda 5 misli artan bir biçimde çözümü, intiharda arar hale gelmiştir.*

Neden, hâlâ *enflasyon % 40'larda dolaştırılmakta, dahası ulusumuzun geniş bir kesiti için yaşanan hayat pahalılığı, istatistik verilerin de çok ötesine taşmaktadır.*

Neden, dün her birine, hür teşebbüsün temel taşı diye bakılan ve gene her birine birer, Koç, birer Sabancı olma ümidi dağıtılan *onbinlerce esnaf ve sanatkâr birbiri ardına kepenk indirirken, Türk ekonomisi, giderek sayıları 30'a ulaşmayan Holdinglerin denetimine girmiştir.*

Neden, kamuoyuna, alt gelir grupları lehine diye lanse edilen *vergi yasalarındaki tarife değişikliklerinde, özellikle üst gelir grupları korunurken, yüzbinlerce ücretlinin fatura kovalamacası sonunda alabildiği vergi iadesi tutarı, bir avuç ihracatçıya çeşitli yollardan verilen vergi iadesinden çok daha gerilerdedir.*

Z.Boyar: "Düne kadar ne yaptık?"

Neden, her şeyin iyiye gittiği iddia edilen *Türkiye'de hükümet, iş veremediği, umut veremediği insanlar için Fakir Fukara Fonları oluşturmaya mecbur kalmıştır.*

Ve neden, *bu ekonomik politika, uygulamaya girdiği günden bu yana sıkıyönetim ve fevkalâde hâl uygulamalarının desteğine ihtiyaç duymaktadır.*

Neden, *son altı yılda ulusal gelir, toplam % 20 artarken işçilerin satın alma gücü % 45 gerilemiştir.*

Neden, *yüksek hakem kurulu, KKK. ve hükümet eliyle güdümlü kamu işveren sendikaları oluşturulmuştur.*

Neden, *hak grevi kaldırılmıştır.*

Neden, *menfaat grevi yasada var ama uygulamada yok kılınmıştır.*

Neden, *sendikaların idari ve mali çalışmaları, siyasal iktidarın kontrolu altında tutulmaktadır.*

Neden, *sendikacılar, anayasal haklarını üyeleriyle birlikte kullanmaya kalktıklarında poliste, savcılıkta ifade vermeye zorlanmakta, kamuoyu önünde valilerce suçlanabilmektedir.*

Evet bütün bunların nedenini ve cevabını düşünmek, değerlendirmek zorundayız. Bu zorunluluk bir yerde neyle karşı karşıya bulunduğumuzun, iktidarın işçilere, emekçilere bakış açısının ne olduğunun açığa çıkartılması kadar, akılla bilinçle kullanılmamış, oyların kendimize karşı nasıl bir tehdit ve baskı aracına dönüştüğünü belirlemek ve bir daha aynı hatalara düşmemek açısından da önem taşımaktadır.

ZEMİN: Geçen altı yıl içinde sendikal mücadelede ortaya çıkan zaaflar sizce nelerdir?

Anayasa ve yasalardaki sınırlamalar, hükümet ve uzantısındaki kuruluşlarca her fırsatta ortaya konulan baskılar ve kural dışı kestirme yöntemler nedeniyle *bugünkü toplu pazarlık sistemi de maalesef 1980 öncesi işlerliğinden çok uzaktır.*

Sendikaların, o dönemde verdiği mücadelelerle elde ettiği ancak daha sonra, hukuki düzenleme, yargı kararları, yüksek hakem kurulu tasarrufları ve de tek taraflı idari önlemlerle yitirdiği kazanımlar, sanıldı ki, yeniden karşılıklı toplu sözleşme dönemine geçildiğinde geri alınabilecek ve hatta yitirilen zaman kazanılabilecektir.

Oysa, 2822 sayılı yasaya uyarlı toplu sözleşme görüşmelerinin başladığı ve devam ettiği son ikibuçuk yılda açıkça görüldü ki, ne hükümet, ne bu hükümete ekonomik dayatmalarını ve denetimini devam ettiren uluslararası kuruluşlar ne de işverenlerimiz, olağanüstü dönemde demokrasi dışı yollarla işçiler karşısında elde ettikleri kazanımları iade etmek niyetinde değiller ve hatta iktidar,kendi güdümündeki kamu işveren sendikaları ve de özel kesim işveren kuruluşları üzerindeki etkinlikleriyle bu haksız kazanımlarını daha da pekiştirmek istemekte ve itiraf edelim ki, yer yer de başarılı olmaktadır.

Bu noktada açıkça iddia ediyoruz ki, bugün ülkemizde ne gerçek anlamda hür sendikacılık kuralları geçerlidir ne de gerçek anlamda serbest toplu pazarlık ve grev hakkı sözkonusudur.

Dünün YHK ve koordinasyon kurullarının işçi karşıtı fonksiyonlarını, son ikibuçuk yıldır, sözde özgür toplu pazarlık sistemi adına yeniden üstlenen kamu ve özel kesim işveren sendikaları, toplu sözleşme masalarına, işçilere bir şeyler vermek amacıyla değil, mevcutlardan daha neler kapabilirim umuduyla, ön yargısıyla oturmaktadır.

Nitekim yaşayarak da gördüğümüz gibi, işveren sendikaları, hele hele kamu kesimi işveren sendikaları, iktidarın koyduğu limitleri sözleşme masalarında daha da daraltmayı, sadece işçi karşıtı olmanın verdiği konumlarından dolayı değil, 1980 öncesinin eziklikleriden kurtulmanın varlıklarını ispatlamanın, güçlerini kanıtlamanın bir tarihi fırsatı olarak da görmekte ve sürdürmektedirler.

O zaman biz de kendi çıkarlarımızın, kendi konumumuzun bilincine varmak, bilinçte gerekli dayanışmayı sağlamak zorundayız. Bize zorla kabul ettirilmeye çalışılan bu olumsuzlukları reddetmeye, ona karşı mücadele etmeye kendi adımıza olduğu kadar gelecekte bizim yerimizi alacak çocuklarımız adına da

ASGARİ

Sunuş

Son olarak 1 Ekim 1985 tarihinden geçerli olmak üzere günde 1380.00, ayda 41.400 liraya çıkartılan asgari ücretin 1963'deki rakamsal görünümlerini, sendikamızın yıllardır sürdürdüğü araştırma zinciri içinde yeniden ortaya koymak ve asgari ücretle ilgili önerilerimizi haksızlığın, daha da büyümemesi umuduyla tekrarlamakta yarar görmekteyiz.

Saygılarımızla

Demiryol-İş
İstanbul Şubesi
Zafer BOYAR
BAŞKAN

Ülke Çapında Asgari Ücret Tesbitleri

1.	....	1 Temmuz 1969	(6 grupta 19.50-15.50 arası)	
2.	(40 ay sonra)	1 Kasım 1972	(4 grupta 25.00-22.00 arası)	
3.	(20 ay sonra)	1 Temmuz 1974	40 TL.	1200 TL.
4.	(23 ay sonra)	1 Haziran 1976	60 TL.	1800 TL.
5.	(19 ay sonra)	1 Ocak 1978	110 TL.	3300 TL.
6.	(16 ay sonra)	1 Mayıs 1979	180 TL.	5400 TL.
7.	(24 ay sonra)	1 Mayıs 1981	333 TL.	10000 TL.
8.	(19 ay sonra)	1 Ocak 1983	540 TL.	16200 TL.
9.	(15 ay sonra)	1 Nisan 1984	817.50 TL.	24525 TL.
10.	(18 ay sonra)	1 Ekim 1985	1380.00 TL.	41400 TL.

Not: 1. Tesbitle 2. Tesbit arasında Anayasa Mahkemesi 931 sayılı İş Kanunu'nu iptal etti.

	1963		Ağustos 1986		Katsayı Artış
	Günde TL.	Ayda TL.	Günde TL.	Ayda TL.	
Geçinme İndk. 1963-100	12-	360-	1380.00	41400	114 Mis.
Asgari Ücret (Net)	10.37	311-	936.20	28086	89 Mis.
Asgari Ücret (Brüt)	100		16601-		166 Mis.

Fiyatlar

	1963 Ort. TL.	Ağustos 1986 TL.
1 Kg. Ekmek Fiyatı	0.96	158.33
1 Kg. Etin Fiyatı	8.17	1892.86
1 Kg. Zeytinin Fiyatı	5.95	1861.90
1 Kg. Beyaz Peynirin Fiyatı	7.63	1644.28
1 Çift Erkek Ayakkabısı	55.05	18000.00
Kira (2 Oda 1 Hol)	155.75	21200.00

ÜCRET NE OLMALI?

Net asgari ücretin 89 misli artırıldığı 1963-1986 döneminde, ücretlilerin tüketim eğilimi içindeki çeşitli maddelerin fiyatları:

	1963 Yılına Göre Ağustos 1986'da Çeşitli Tüketim Mallarındaki Artış Katsayısı
1 Kg. Ekmek Fiyatı	164 Misli
1 Kg. Etin Fiyatı	231 Misli
1 Kg. Zeytinin Fiyatı	312 Misli
1 Kg. Beyaz Peynirin Fiyatı	215 Misli
1 Çift Erkek Ayakkabısı	326 Misli
Kira (2 Oda 1 Hol)	135 Misli

Ağustos 1986 Ayında Asgari Ücretli Bir İşçinin Bazı Zorunlu İhtiyaç Maddeleri İçin Çalışması Gereken Süre

	1963	Ağustos 1986
1 Kg. Ekmek İçin	44 Dk.	1 Saat 16 Dk.
1 Kg. Et İçin	6 Saat 18 Dk.	15 Saat 10 Dk.
1 Kg. Zeytin İçin	4 saat 35 Dk.	14 Saat 55 Dk.
1 Kg. Beyaz Peynir İçin	5 Saat 53 Dk.	13 Saat 10 Dk.
1 Çift Erkek Ayak. İçin	42 Saat 29 Dk.	144 Saat 14 Dk.
2 Oda 1 Hol Ev Kirası	120 Saat 11 Dk.	169 Saat 52 Dk.

Bu rakamsal sonuçları biraz daha açtığımızda görürüz ki;

KİRA: 1963 yılında 15 günlük çalışmasıyla gecekondu bölgesinde iki oda bir holden ibaret ev kirasını ödeyebilen asgari ücretli bir işçi Ağustos 1986'da aynı evde oturmak istiyorsa kira için 23 gün çalışmak zorundadır.

AYAKKABI: Aynı asgari ücretli işçinin 1963'te 5 günlük bir çalışmasıyla satın alabildiği bir çift erkek ayakkabısı için Ağustos 1986'da çalışması gereken süre 19 güne çıkmıştır.

ET: 1963 yılında bir günlük çalışması karşılığında eline geçen parayla 1.270 gram et alabilen asgari ücretli işçi Ağustos 1986'da eline geçen bir günlük net asgari ücretle sadece 494 gram et alabilmektedir.

EKMEK: Aynı işçi 1963 yılındaki bir günlük çalışması karşılığında eline geçen parayla 11 kg. ekmek alabilirken bugün sadece 5 kilo 910 gram ekmek alma olanağına sahiptir.

Bütün bunlar göstermektedir ki;

Son yirmiüç yılda kalkınan, büyüyen, ulusal geliri katlanan ülkemizde asgari ücret düzeyindeki yaşam bu gelişim paralelinde daha iyiye değil, aksine daha kötüye gitmiştir.

Asgari ücreti yıllardır içine sindirememiş, onun sosyal içeriğini kavrayamamış ve hiçbir zaman o ücretten çalışmamış kesimlerin her asgari ücret yükseltilmesi sözkonusu olduğunda ortaya koymaktan vazgeçmedikleri klasik iddiaları ve de asgari ücret tesbitini geciktirme çabaları, yüzbinlerce insanımıza karşı yapılan büyük bir haksızlıktır.

Ne Olmalı

1963 yılında yerel asgari ücret komisyonlarınca tespit edilen günde 12, ayda 360 liralık brüt asgari ücretten, evli 2 çocuklu bir işçinin eline ayda 311 TL. net geçmekteydi.

Ağustos 1986'da 1963 yılındaki o asgari ücretin satın alma gücüne erişebilmek için halen günde 1, 380.00 ayda 41.480.00 TL. olan brüt asgari ücretin, artışla günde 2400, ayda 51.626 Net-78.000 (Brüt) liraya çıkarılması gerekmektedir.

Hemen ifade edelim ki 23 sene öncenin koşullarını 23 sene sonrasında muhafaza edebilmenin rakamsal ifadesi olan bu miktar, tesbit edildiği günden başlayarak yeniden tesbit edileceği güne kadar erimesi peşinen kabul edilen rakamdır.

Öneriler:

1- İşçi ve ailesinin en düşük düzeydeki yaşam hakkının parasal karşılığı olan asgari ücretin belirlendiği noktada, devletin o işçiye sağladığı faydaları öne sürerek bu ücretten dahi vergi alması, işçinin kazancının değil, aş'ının, canının vergilendirilmesidir.

Bu nedenle asgari ücret, bütünüyle vergi dışı bırakılmalıdır.

2- Asgari ücretin tesbitinde 3.5 milyon işsizin bulunduğu bir ülkede o ücreti paylaşmaktan başka çözümü olmayan işçinin ailesi de gözönünde tutulmalıdır.

3- Saptanan asgari ücretin, uygulama dönemi içinde ve en geç altı ayda bir "eşel mobil"e tabi tutulmasını, bu ücretin fiyat artışları karşısında uğradığı tahribatı sınırlı tutabilmek için zorunlu görmekteyiz.

Nitekim sadece bu önerimizin benimsenmesi bile, asgari ücretin uygulama dönemi içinde tesbit edildiği tarihteki konumundan da daha geride haksızlıklara yol açmasını önleyebilir.

Asgari ücretin olağan tesbit dönemlerinde ise genel ekonomik ve sosyal gelişmenin payları asgari ücretin reel düzeyini yükseltmede kullanılmalıdır.

mecburuz.

Toplumun geniş kesimlerini ekonomik sosyal ve kültürel erozyona tabi tutan bu olumsuz gidiş karşısında, *özellikle işçi kuruluşlarına, "ne yapalım yasalar engel" deyip işin kolayına kaçmak değil,* aksine sorunlara çözümler aramak, bulmak, meşru zemindeki bir umudu sonuna kadar zorlamak düşer. Konfederasyon başkanından bir günlük üyemize kadar, Anayasada, yasalarda son derece sınırlı da olsa var olduğu iddia edilen hakla-

rımızı kullanmaya çalışmalıyız. Bunları birbiri ardına zorlamaya başladığımızda anayasanın, yasakların, bu hak ve özgürlüklerin kullanımına hangi ölçülerde müsaade ettiğini, yönetimin bu hak ve özgürlüklere ne denli tahammüllü olduğunu açığa çıkaracağız.

Onun içindir ki, önümüzdeki dönemde işçiler olarak, işçi kuruluşları olarak, demokratik haklarımızı yoğun bir biçimde gündemde tutmaya ve var olanları kullanmaya, kullanma yollarını sonuna kadar zorlamaya mecburuz.

Şu gerçeği de açıkça itiraf edelim ki; Sadece dışımızdakileri eleştirmekle bize yanlış gelenleri, ızdırap verenleri saptamakla sağlıklı sentezlere, sağlıklı sonuçlara varmak mümkün değildir. *Bugün şikayetçi olduğumuz birçok sorunun temelinde kendi hatalarımızın, kendi tercihlerimizin de küçümsenmez payı vardır.*

Yıllar boyu, işçiyiz dedik ama işçi olmadık, işçi gibi düşünmedik. İşçi olmak sadece bir hizmet aktiyle bir başkasının emrinde ücret mukabili çalışmak, sadece robot gibi üretmek değildir. İşçi olmak, önce insanım diye yola çıkmaktır. İşçi olmak, toplumların bugün sahip oldukları gelişmişliklerin yaratıcısı olduğunu, var olan her şeyde kendi varlığını, emeğini görmektir. İşçi olmak, bir eziklik değil, üreten değerler yaratan olmanın mutluluğudur, gururudur. İşçi olmak sözde değil, özde insanı sevmektir, özgürlüğü sevmektir. barışı sevmektir ve bunların içinde yaşamının, eyleminin, sınıfının bilincine varmaktır.

Buna varmadan işçiyiz demek, buna varmadan sendikalıyız demek sadece lâftır. Nitekim yıllardır sendikalıyız demedik mi, dedik ama sendika üye bağını aidat-menfaat ikilisinde aradık. Sendikacılığı, paralı bir ilişki, profesyonel bir ilişki olarak gördük. Sendikaya inançla-bilinçle değil, çoğu kez menfaatle bağlandık, değerlendirmeleri, aklımızla değil midemizle yapmaya kalktık.

Ve bugün ön yargısız, kendimizi savunma güdüsünden uzak geriye dönüp bir bakalım, düne kadar ne yaptık. Her birimiz ayrı ayrı etiketlerin, sözlerin, kişilerin peşine takıldık, siyasal alandaki tercihimizi, yapıları ve özdeki politikaları emekten yana olmayan güçler için kullanıp ülke yönetimini ve iktidar gücünü ona teslim ederken, sendikal alanda kullandığımız oylarla seçtiğimiz insanlarada kendi oylarımızla yarattığımız iktidar deviyle boğuşma görevi verdik. Çoğu kez bu kavgaya kendi adımıza, kendi yanlışlarımız pahasına soyunan insanları da oy verdikten sonra, yalnız bırakmaktan, oturduğumuz yerden eleştirmekten çekinmedik, bunda bir sakınca görmedik.

***ZEMİN:** İşçi sınıfının bağımsız bir şekilde siyasete ağırlığını koyması gerektiğine inanıyor musunuz? Bunun şimdiki durumda ve gelecekteki biçimleri neler olabilir.?*

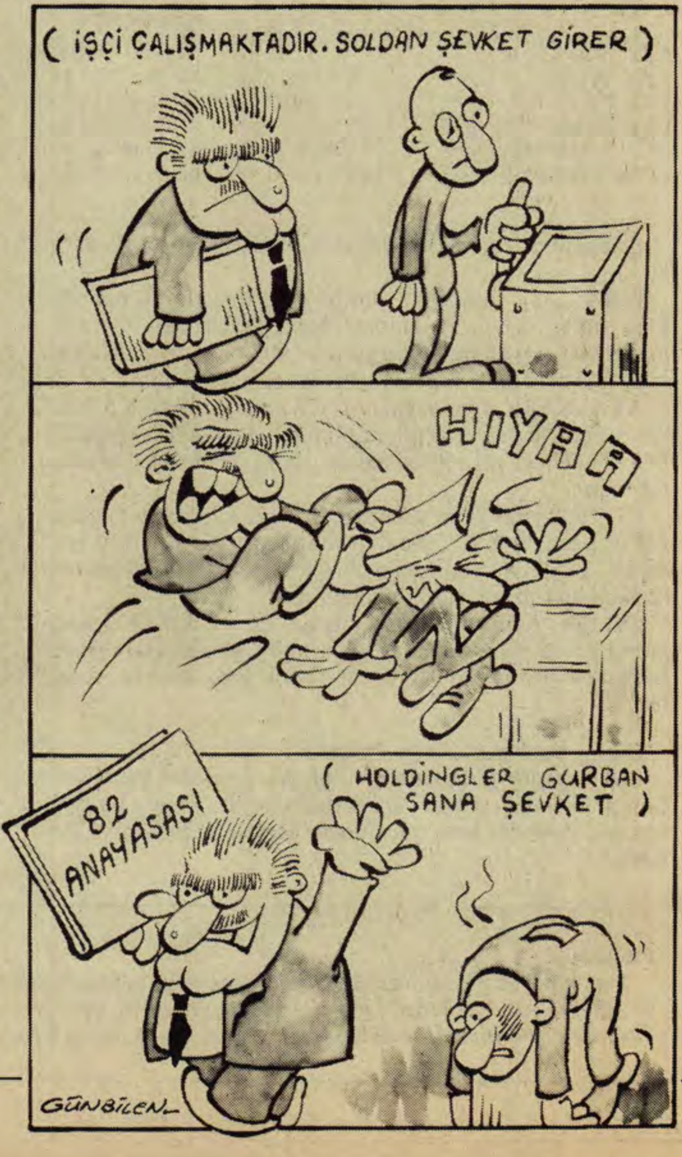
Z.BOYAR: Sendikal mücadelenin bir ayağı ekonomik, bir ayağı siyasidir. Geçtiğimiz dönemde bir ayak kopmuştur. İşçi sınıfı tek ayakla yürütmek zorunda bırakılmıştır, hem de o tek ayağına da pranga takılarak. Anayasadan başlayarak, yasalara ve tüzüklere ve başbakanlık genelgesine kadar uzanan bir dizi köstekler vardır. İşçi sınıfının önündeki sorunlar tek yönlü mücadeleyle ortadan kaldırılamaz. Parlamentoda da toplum içindeki ağırlığımıza uygun olarak temsil edilmeliyiz. Şu anki geçiş sürecinin getirdikleri yeterli değildir. 12 Eylül birçok kurum ve ilişkide kökten değişim düşünmüştü. Bu arada üniversiteler gibi sendikalar da kendi varlıkları ve katkıları ve istekleri dışında yeniden şekillendirildi. Bugünkü yapıları belirtmek konusunda bu kuruluştakilerin katılımı olmadı. O dönemde söz sahibi olmayanlar sıkıntı sahibi oldular.

Siyasete, işçilerin katılımı mutlak surette zorunludur. Hür demokratik rejimin kuralları içinde sendikal hak ve özgürlükleri kullanmak, siyasal ve toplumsal yaşamda işçiler ve kuruluşlar olarak söz ve gerektiğinde karar sahibi olmak herhalde her 10 yılda bir ekonomiyi de demokrasiyi de çıkmaza sokanlardan çok bu çıkmazdan kurtuluşun faturasını ödeyen kesimlerin hakkıdır.

Türkiye'de sol hareketin, sosyal demokrat hareketin gelişmesi için önce sanayileşmenin gelişmesi, işçileşmenin olması gerekir. Şu durumda evet, işçiler vardır ama bunların çoğunun köyle bağlantısı sürmektedir. İşçi, işçi gibi düşünmeli ve yaşamalıdır. Herhalde bir, iki, üç kuşak işçileşmiş ülkelerde durum daha farklıdır. Sendikalı işçi sayısının iki-ikibuçuk misli işsizin olduğu bir ülkede bunların ortak tavrı olamaz. Bu kesimler arasındaki bu farklılık politik olarak kullanılır.

Türkiye'de 60'lı yıllar farklıydı. O dönemin çoşku ve heyecanı yeniden yaşanamaz demiyorum ama oldukça zor olabilir. Son on yıldan da gerekli derslerin çıkarıldığına inanıyorum. İşçilerin önüne katı birtakım doktrinlerden ziyade pratik yaşamla ilgili olayları alıp koyarak bunları onlarla tartışarak tavır belirlemek gerekli. Evet bir işçi partisi gereklidir. Çağın gidişi zaten bu doğrultudadır. Ama yönetimdeki, öndeki isimler de son derece önemlidir. Bunlar işçilere itici ve bazı dönem ve olayları hatırlatıcı olmamalıdır. İşçiler, parti yönetimindeki kişiler yüzünden demokrasinin kesintiye uğramasından yana değildir. Ama bu duygumuzu da yöneticiler istismar etmek isteyeceklerdir.

Gündemin temeli demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işlemesidir. İşçinin haklarının en iyi işçi tarafından korunacağına inanıyorum. Demokraside vekaletin kendimizden olana verilmesini gönlümüz arzu eder. Ama bu da hızla olmuyor. Bir sindirme ve kabullenme süreci gerekiyor.

"Teminat çalışan sınıfların kendisindedir"

● Türk-İş Genel Kurulu çalışmaları yoğunlaşırken Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Oktay Kurtböke ZEMİN'in sorularını yanıtladı.

● ***Bir sendikacı gözüyle, içinde yaşadığımız dönemi ana hatlarıyla tanımlayabilir misiniz?***

● 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren, demokratik hak ve özgürlüklerimiz gasp edildi. "Geçiş dönemi" ve benzeri sözlere rağmen, hâlâ hiçbir demokratik hak ve özgürlüğün teminat altında bulunduğu söylenemez. Bu hakların temel güvencesi olması gereken Anayasa'nın hem özü hem de yapılış ve kabul edilişi her türlü demokrasi anlayışının fersah fersah ötesindedir. Bu yüzden de, Türkiye'de hâlâ "12 Eylül felsefesi" iktidardadır ve bu gidişle de iktidardan inmeye niyetli gözükmemektedir. Özal iktidarı, seçimlerin hemen öncesinde yönetimdeki askerlerin desteklediği MDP'ye karşı "sivil" bir alternatif gibi görünüyordu. Ne yazık ki, bu zahiri bir görüntüden ibaretmiş. Özal, varlığının biricik temel nedenini "12 Eylül felsefesi"ne bağladı. Bu "felsefe"nin sonuyla Özal'ın sonu aynı anda gelecek.

● ***Özal hükümetinin başlangıçtaki zıtlığa karşılık, sizin deyiminizle "12 Eylül felsefesi" ile böylesine özdeşleşmesi nasıl açıklanabilir?***

● Sözünü ettiğiniz zıtlık, aslında çok yüzeysel. Onun için de, kolaylıkla aşıldı. Her iki yaklaşımın çok güçlü bir ortak noktası var. Bu ortak nokta, sendikal mücadelenin önüne aşılmaz sanılan veya en azından öyle olması için çaba sarfedilen setler çekilmesi. Böylece, işçilerin ve emekçilerin egemen güçlerin kıskacında tutulması düşünülmektedir. Özal'ın ucuz emek, köle emeği olarak gösterdiği ve yabancı tekellere peşkeş çekmeye çalıştığı emek gücümüzün "uslu" durmasını sağlayan bir Anayasal düzenin mimarları ile uygulayıcılarının birbirlerine temelde ters düşmeleri hiç düşünülebilir mi? 12 Eylül muhtemelen Özal için yapılmadı ama, onun üzerine tam oturdu.

● ***Bu durum, Türk sendikal hareketi açısından bir gerileme olarak nitelenebilir mi?***

● 1961 Anayasası'nda yer alan hükümlere bakarak konuşacak olursak, elbette bir geriye gidişten sözedebiliriz. 1961 Anayasası ile Türk Sendikacılığına kazandırılan kimlik ve bu kimlik ile Türk işçi hareketinin aldığı yol, 1980'li yılların ilk yarısında tümüyle yok edilmek istenmiştir. Ama, burada hemen şunu ilave etmek isterim ki, Türkiye'de işçi hakları, aradan geçen bu zaman dilimi içinde güvencesini sadece anayasalarda yeralan hükümlerde bulmanın çok ötesinde bir noktaya getirmiştir. Teminat şimdi çalışan sınıfların bizzat kendisindedir.

● ***Bu gelişmelerde uluslararası konjonktürün bir rolü var mıdır?***

● Elbette. Türkiye'de çalışan sınıfların güçsüzleşmesi ve buna paralel olarak emeğin reel karşılığının giderek azalması bütün uluslararası finans örgütlerinin ortak temennisidir. Bunu, başta IMF olmak üzere, bütün uluslararası örgütler açık açık ifade etmektedirler. Türkiye'nin Batı'nın ekonomik düzenine eklemlenmesinin vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir bu önlemler. Batı, yüz küsür yıl önce geçirdiği acılı deneyimi Türkiye'nin de aynen yaşamasının kaçınılmazlığını savunmaktadır. Ama, çalışan kitleler bunun faturasını çok pahalı ödeyeceklermiş,

Kurtböke: 'İşçi haklarının çiğnenmesi rastlantı değildir'

Wall Street'deki veya City'dekilerin hiç umurunda mı? İşin bence acıklı yanı, bir ülkenin başbakanının, halka değil de yabancı ülkelerdeki uzmanlara dayanarak siyaset yapmaya kalkışmasıdır. Hiçbir demokratik ülkede, sırtını kendi halkı yerine yabancı akıl hocalarına dayamış bir iktidar göremezsiniz.

● ***Bizde demokrasinin hâlâ tam anlamıyla oturmamış olmasının nedeni bu anlayış mı sizce?***

● Hiç şüpheniz olmasın. Demokrasilerde bazı temel öğeler vardır ki, birbirlerinden asla koparılamaz, ayrılamazlar. Birinin olmadığı bir yerde diğerinden de gerçekçi bir biçimde söz edemezsiniz. Sözgelimi, işçi hak ve özgürlüklerinin temelini sendikal özgürlük oluşturur. Emekçilerin hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için de örgüt kurabilme ve dilediği örgüte üye olabilme hakkının işlemesi gerekir. Her ikisinin de temel insan hak ve hürriyetleri içinde anılmaları bu yüzdendir. Nitekim, sendika özgürlüğü için işçiler yüzyıllardır mücadele vermişler ve bu mücadelenin sonunda özgürlükler, küçük bir azınlığın ayrıcalığı olmaktan çıkmıştır. İşçiler siyasal yaşama, zaman içinde yönetime ve iktidara ağırlıklarını koyarak, demokrasiye yeni boyutlar kazandırmışlardır. Çoğu ülkenin ulaşma çabası içinde olduğu özgürlükçü demokrasi, bu temel üzerinde yükselebilmiştir. Bu nedenledir ki, çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi ile işçi hak ve özgürlükleri arasında bire bir ilişki vardır. Demokrasinin tehdit ve tahdit altında olduğu ya da kaldırıldığı yer ve dönemlerde, örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması, işçi haklarının çiğnenmesi basit ve talihsiz bir rastlantı değildir.

● ***Antidemokratik olarak nitelediğiniz bu durumun yasal yansıması nedir?***

● Tabii başta Anayasa'yı saymak gerekir. Anayasa'nın yanısıra 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu ile de bu makro çerçeve ayrıntılarına kadar tesbit edilmiş bulunmaktadır.

● ***Birkaç örnek verebilir misiniz?***

● Elbette. Sözgelimi, Sendikalar Kanunu'nun getirdiği kısıtlamaların başında, Anayasa'ya dayalı olarak "devlet memuru" statüsünde çalıştırılanlara sendikalaşma hakkının tanınmaması gelir. İşçi-memur ayırımına yol açan bu kısıtlamalar ile işçiler sürekli olarak memurlaştırılmakta ve temel haklarından yoksunlaştırılmaktadırlar.

Yine, Sendikalar Kanunu ile, işçi statüsünde olan bir kısım çalışan için özel kısıtlamalar getirilmiştir. Öğrenci olan işçiler, özel okullarda çalışan öğretmenler ve diğer bir kısım çalışan, haksız surette sendikalaşma hakkını yitirmişlerdir.

● ***Sendikaların çalışma düzenleri açısından durumu nasıl yorumluyorsunuz?***

● Öncelikle, işçilerin kendilerini temsil edecek yöneticileri seçme haklarının büyük ölçüde zedelenmiş olduğunu kaydetmek isterim. Kanunun yönetici olmak için istediği, en az on yıl işçi statüsünde çalışmış olunması yolundaki amir hükmü bu zedelemeye bir örnektir.

Ayrıca, kendi çalışma ve iş programlarını, iç işleyişlerini özgürce belirleme hakkına sahip olması gereken sendikalar, son derece ağır kısıtlamalar altındadırlar. Genel siyaset yasağı, gelir kaynaklarını özgürce belirleyememe, giderlerini genel kurul kararları çerçevesinde serbest bir biçimde yapamama, demokrasinin temel hiç bir ilkesiyle bağdaşmayan bir sendikacılık anlayışının ürünüdür.

Bunların yanısıra, devletin sendikaların idarî ve malî denetimi adı altında gerçekleştirdiği siyasal denetlemeler, iktidarın amansız bir baskısına dönüşmüştür. Hiçbir sivil toplum yoktur ki, devlet bu kadar özgür iradeleriyle biraraya gelen vatandaşların işine karışsın ve kamuyararı adına böylesine bir devlet diktası uygulasın.

● *Bu kadar ayrıntılı bir biçimde tedbir alınmasına gerek nedir?*

● Çalışanların güçlenmesini umutsuzca önlemeye çalışmak. Umutsuzca sözünü bilhassa kullandım. Çünkü, demokrasinin bütün nitelikleriyle Türkiye'de hızla kurumlaşacağına inanıyorum. Demokrasi kurumlaştıkça da, çalışan kitlelerin güçlenmesi önlenemez bir biçimde gerçekleşecektir. Üstelik bütün bunların yasal yollarla parlamentonun çatısı altında aşılacağına da inancım tamdır. Ama yine de, bugünkü hükümet, umutsuzca da olsa, işçi örgütlerinin sermaye karşısında güçsüz ve çaresiz kalabilmesi için gerekli yasal çerçeveyi hızla yaratmış bulunmaktadır. Çarpık ve ne idüğü belirsiz bir demokrasiye geçiş döneminin oluşturduğu ortamda, bu işler hiçbir sorun çıkmaksızın kolayca halledilmektedirler.

● *Somut bazı örnekler...*

● Yetki, Çalışma Bakanlığı'nın tuttuğu istatistiklere göre gerçekleşmektedir. Arabuluculuk kurumunun işlerliği tartışmalıdır. Özellikle az işçi çalıştıran işyerlerinin çoğunlukta olduğu işkolları bakımından, arabuluculuk önemli bir külfet haline gelmiştir. Külfetin de ötesinde, uyuşmazlığın çözümünde başarı oranı son derece düşüktür.

Grev hakkına gelince; Sayın Başbakan'ın var olduğunu iddia etmesine karşılık, grev sadece kağıt üzerinde kalmış bir haktır. Bugün Türkiye, son derece yaygın bir grev yasakları ile sarılmış bulunmaktadır. İstisnai bir uygulama olması gereken hükümetin grev erteleme yetkisi, son derece genişletilmiştir. Taraf olan sendika için, Yüksek Hakem Kurulu kararlarına uymaktan başka çare kalmamıştır. Grev kararlarının bildirilmesi ile birlikte çalışanları zorlayan gün sınırlamaları, en ufak bir sapmada yetki düşüşüne neden olmaktadır. Sözleşmelerin uygulanmaması halinde işçinin en güçlü silahı olan "hak grevi" kaldırılmıştır. Grev sırasında işverene stokları eritme, mamul ve yarımamul mallarını satma, grevdeki işyerine hammadde sokma imkanı verilmiştir. Grev gözcülerinin yetkileri yokedilmiş, barınaksız bir ortamda gözcülük yapmaları amaçlanmıştır. Grevde kamuoyunun desteğini elde edecek çalışmalar yasayla yasaklanmıştır. Daha fazla somut delil ister misiniz?..

● *Sayın Kurtböke, bir de meşhur "tarafsızlık" anlayışı var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

● Son söylenecek şeyi en başta söyleyeyim bu kez. İşçi örgütleri için tarafsızlık, sermaye çevrelerini tutmak anlamına gelir. Yerli ve yabancı sermaye çevrelerine karşı emekçi halkımızın sürdürdüğü hesaplaşmada sendikalar nasıl tarafsız kalabilir? Bu mümkün değildir. Bizim işimiz, görevimiz, yerli ve yabancı sermaye çevrelerinin birlikte ürettikleri ve Özal iktidarının büyük bir şevkle uygulamaya koyduğu politikaların faturasını sahibine iade etmek olmalıdır. Bu emek düşmanlarına iktidar yolu kapatılmalıdır. Bütün bunlar acil olarak gündemdeyken, nasıl olur da kalkıp "tarafsızlık"tan söz edilebilir.

Tarafsızlık anlayışının temelinde sakat bir varsayım bulunmaktadır. Bu da, ülkedeki çıkar çatışmalarının üzerinde ve bunlardan tamamen bağımsız, sanki gökten zembille inmiş bir "ülke çıkarı" olduğudur. Tarafsızlık yanlıları, bu ülke çıkarının "yüce" olduğu ve her türlü maddi temelden kopukluğu üzerinde adeta tam bir fikir birliği içindedirler. Bu "yüce çıkar" yerine, çalışan kitlelerin çıkarlarını savunmak, uzun yıllar "vatan hainliği" gibi gösterilmek istenmiştir. Bugün de böyle gösterilmeye çalışılmaktadır. Demokrasinin, tarafların çıkarlarını özgürce -ama gerçekten de tam bir özgürlük ortamı içinde- savunması demek olduğunu bu "tarafsızlık" yanlıları asla hatırlamak dahi istemezler. Ben, yıllarca "ülkenin yüce çıkarları" diye iç ve dış sermaye çevrelerinin çıkarlarının savunulduğunu iddia ediyorum. Bir de, bir ülkenin çalışan sınıflarının çıkarlarıyla o ülkenin -varsa- "yüce çıkarları"nın asla çelişemeyeceğini öne sürüyorum.

● *Ancak Türk-İş hep bu "tarafsızlığı" savundu...*

● Türk-İş, kendisini oluşturan emekçi kitlesinin uyanışından, beklentilerinden geri kalmamalıdır. Ülkenin en büyük işçi örgütü olmanın ister istemez getirdiği bir takım sorumlulukların mevcut olmadığını iddia etmek mümkün değildir. Bu yüzden Türk-İş, kendi örgütsel düzeyini de aşan bir sorumluluğun altındadır. Şimdi, böyle bir sorumluluk sözkonusu iken, "tarafsızlık" gibi, sorumluluktan kaçmanızı sağlayacak bir politikanın savunucusu ve takipçisi olamazsınız. Türk-İş, kaybedilmiş anayasal ve yasal haklarımız için çok daha etkin politikalar üretmelidir. Siyasal ve ekonomik özgürlüklerimizi kısıtlayan engelleri yasalardan kaldırmak ve demokrasiyi gerçekleştirmek için bütün emekçi örgütlerin tam bir işbirliğine yöneleceği günlerde Türk-İş'in "tarafsızlık"ın çok ötesinde bir misyonu olmalıdır. Unutulmamalı ki, hiçbir örgüt, kendisine can veren kitlenin öz çıkarlarını savunmadan uzun süre yaşayamaz.

● *Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın bu bağlamda özel bir konumu var mı?*

● Bence var. Zira, demokrasinin gerçekleştirilmesi, yoğunlaştırılması ve yaşama geçirilmiş bir düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü, emekçi halkın önde gelen amacı olmalıdır. İşte bu mücadelede, basın emekçilerinin ve dolayısıyla da onların sendikal örgütü olan Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın özel bir yeri vardır. Türkiye Gazeteciler Sendikası olarak biz basın emekçilerinin demokratik bir ortamda, fikir özgürlüğüne dayalı bir düzende, her türlü siyasal ve ekonomik baskıdan uzak çalışması için mücadele veriyoruz. Yalnız siyasal iktidarın değil, bugün Türkiye'de varlığını çarpıcı bir biçimde duyuran dışa bağımlı ekonomik iktidarın da gazeteleri baskı altına almak isteyen eğilimlerine karşı mücadelede kararlıyız.

Ancak bu yolda başarı sağlanırsa, basın emekçileri sağlıklı çalışma ve güvenceli yaşama olanakları bulurlar. Böylece, Türkiye'de düşünce özgürlüğüne giden yollardaki engeller aşılır. Bütün bunlar gerçekleşmeden ve tabii düşünce özgürlüğünü yok eden bütün maddeler başta Anayasa olmak üzere çeşitli yasalardan kaldırılmadan, özgür bir basından söz etmek mümkün değildir. Özgür bir basının varolmadığı bir yerde de, özgür bir toplumdan söz edilemez. Biz, Türkiye Gazeteciler Sendikası olarak, bütün fikirlerin sınırsız bir özgürlükle halka ulaşmasından yana olduğumuzu her zaman ısrarla ifade ettik. Çünkü, emekçinin hakkının, ancak özgürlük ortamında savunulabileceğine inanıyoruz. Hem özgürlüğe karşı çıkmak, hem de işçiden yana görünmek bir aldatmacadır.

Sendikal Demokrasi ve Yeni Tip Sendikacılık

METE GÖNÜLTAŞ

Çeşitli ülkelerde, işçi sorununun, güncel ekonomik-demokratik hareketi ve bu alandaki sendikal yapılanmaları, siyasal yapılanmalarıyla birlikte oluşurken, ülkemizin siyasi konjonktüründen dolayı bir yanı eksik işçi hareketi gelişmiştir.

Osmanlı dönemindeki ilkel makina gelişiminin başlangıcına, feshane, tersane, tramvay işçilerinin direnişlerine dayanan işçi hareketi İkinci Dünya Savaşı sırasında, Avrupa'nın Nazi ideolojisi etkisi altında kaldığı yıllardan başlayarak geriletilmeye ve iktidarlar tarafından denetimde tutulmaya çalışılmıştır.

Çok partili döneme geçiş sırasında DP ve CHP, bu "bir yanı eksik işçi hareketini", kendilerine çekme ve genel olarak da işçi hareketinin kendilerine engel çıkartmasını önlemek için, bağımsız işçi örgütlerinin üzerinde çalışmaya başlamışlardı.

Farklı anlayışta ortaya çıkan sendika ve sendikal birlikler CHP'nin ve Amerikalı uzmanların özel çabaları sayesinde kurulan Türk-İş çatısı altında uzlaştırılmak istenmişti. Ama 1952 yılında işçi hareketinin bağımsız, kendi istemleri doğrultusunda büyüyen örgütlenmelerini kırmak için başlatılan bu operasyondan 1980 yılına kadar sonuç alınamadı.

1960'lı yıllardan başlanarak Türk-İş'te DİSK'in oluşumunu yaratan faktörler hiç de küçümsenecek ve aşılması olası cinsten değildi. Bu ayırım ise, bir işçi konfederasyonunu, sendikal demokrasiyi politik boyutlarda götürme ve işçi haklarını alman ın yanısıra, koruyup zenginleştirme çabası karşısında, diğerinin toplu iş sözleşmesine ağırlık verme ve işçilerin hak alma mücadelesini küçültme eğiliminde kendini göstermiştir.

1980'li yıllarda beşyüzbinlik bir işçi kitlesinin bulunduğu sendikaların kapısına kilit vurulmazsa bile, fiilen işlerliğinin ortadan kaldırılması sendikal demokrasi olayına yeni boyutlar getirmesi gerekirken, sonucu kabullenmek mantığı sendikal demokrasi anlayışı açısından menfi bir durumdur. Bu anlamda DİSK mahkemelerinin devam etmesi sırasında üyelerinin fiilen sendikasız bırakılması, aynı dönem içinde Türk-İş'in genel sekreterinin hükümette işçilerle ilgili bakanlıkta görev alması ve 1983 yılında 2821 sayılı ve 2822 sayılı yasaların çıkartılmasıyla, 1952 yılında başlatılan bugüne kadar başarılamayan operasyon nihayet başarılmıştır.

İşçi sendikalarını iyi ya da kötü diye ayıran patron mantığının siyasi iktidarlara yansıması sonucu kaçınılmaz olarak etki altındaki siyasi yapılanmalar bağımsız yargı organlarını da, atlayarak bu anlayışa göre özgürlükleri sınırlandırmışlardır.

Önünde, temel işçi sorunlarını çözmede engel teşkil eden bir yasaklar bütünü dururken, sendikalar yasasındaki bir kaç maddenin, özellikle yöneticilerle ilgili maddenin değişmesi doğrultusunda polemik geliştirmek Türk-İş'in yeni dönem taktiği olmuştur. Eylem olarak öne çıkardığı mitingler ise hedefler iyi konulmadığından, soyut ve esastan uzak olması, genel demokrasi mücadelesini küçültmesi bakımından lokal alanlara sıkıştırıcı amaç gütmektedir. Kendilerine karşı büyüyen muhalefeti kırmak, bu yolla ülke çapında yaygınlaşan hoşnutsuzluğu azaltmak ve DİSK'ten kendilerine geçmek zorunda kalan tabanı "uyumlulaştırmak", giderek Türk-İş içindeki etkinlikleri birbirinden koparmak amacı, mantığı, Türk-İş'teki bazı sendikaları büyülü değnek göstererek genel yapıyı gizlemek, işte bunlar Türk-İş'in örgütlenme yöntemidir.

DİSK'in faaliyetlerinin durdurulması ve Türk-İş'in tek konfederasyon durumuna getirilmesi karşısında etkin yeni tip sendikacılık yaratılmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Çünkü gerek DİSK'in durumu karşısında takındığı tavır, gerekse işçi haklarının geriye götürülmesinde takındığı tavır Türk-İş için bir handikaptır. Ve Türk-İş'le sendikal özgürlüklerin ileriye götürülmesi buna bağlı olarak olası değildir.

Sendikal alandaki sıkıntı yalnızca toplu iş sözleşmesi yapma ya da yapmamayla sınırlandırılamaz. Çünkü toplu iş sözleşmesi sorunun yalnızca görünen yanıdır. Ama ne nedendir ne de sonuç. Gerçekte toplu iş sözleşmesine giden yol ve toplu iş sözleşmesi yapıldıktan sonraki dönemler çok daha önemlidir.

Toplu iş sözleşmelerinde gerçekçi hakların alınabilmesi, toplu iş sözleşmelerinde alınan hakların sürekli kılınması, işçilerin toplu iş sözleşmelerine sığdırılamayacak meşru ekonomik-demokratik, toplumsal haklarının mücadelesinin verilebilmesi, toplu iş sözleşmesini direkt ilgilendirmeyen ama onun için olması gereken sendikal demokratik hakların genişletilmesinden geçer.

Sendikal ve sendika içi demokrasiyi engelleyen yasal ve pratik etmenler olduğu sürece sözleşme tek taraflı bağlayıcılığı olan bir akit olacaktır. Serbest toplu pazarlık için, işçinin sendikasını özgürce seçmesinin koşullarının olmadığı bir ülkede toplu iş sözleşmesi yapmak önemli bir hak değildir. Bu nedenle toplu iş sözleşmesiyle ne hak alınırsa alınsın yeterli değildir.

Bu anlamda somut ileri talepler ve program doğrultusunda bileşikliği olmayan bir kitle örgütünün üye sayısı ne olursa olsun etkinliği ve gücü su götürür. İşçi sendikasının programı, ekonomik-demokratik ve daha ileri istemler doğrultusunda somut önermeler içermiyorsa, ekonomik-demokratik, politik kazanımların kalıcı olması doğrultusunda öneriler yok ise, işçilerin örgüt içinde kalmalarını sağlayan çıkar ortaklığı zincirinin halkaları kurulamaz.

Sendikal demokrasi niye işlemiyor? Çünkü bugün zorlama ve yasaların yeni kurulacak sendikaların gelişmesi karşısında güçlenen, işçilerin en yoğun bulunduğu Türk-İş ve ona bağlı sendikalar, programı ve ilkeleriyle işçilerin demokratik-ekonomik mücadelesini küçültüyor da ondan. Diğer yandan da işçileri önündeki hedeften koparan kronikleşmiş "Türk-İş'i ele geçirme" hastalığı Sendikal Demokrasinin genişletilip yaygınlaşma savaşımını başka alanlara taşıyarak gerilemesine neden oluyor.

Sendikal demokrasinin ve gerçek anlamda işçi sendikacılığının hayata geçirilebilmesinin bu koşullarda olup olmayacağından öte, sınıf sendikacılığına inanmak gerekiyor. Öncelikle işçilerin serbest örgütlenme, sendika seçme hakkının sonuna kadar kullanılabilmesi, yetkili sendikaların iş yerinde mahkemelerce belirlenmesi, sözleşmenin yürütülmesinin sendikalarca denetlenmesi, sendikaların politik baskı aracı olmaktan koparılmaması konularında etkin ve kalıcı mücadele vermek işçilerin ve işçi örgütlerinin önünden kaçamayacağı görevdir. Yoksa Türk-İş'in yöneticilerine sendika içi demokrasiyi uygulayın, ya da işçi haklarına sahip çıkın demekle soruna çözüm mümkün değildir. Hele DİSK olgusuna hiç dokunmamak samimiyetsizliğin kanıtıdır.

Türkiye işçi sınıfı, tarihsel gelişimi içinde önemli evrelerinden birini yaşamaktadır. Akıp giden zamanı işçi sınıfının ileri mevzilere götürmesi gerekirken, mücadele sağından ya da solundan çekiştirilirse bir yerlere gidilemez. Bu yasalar işçilerin iradelerinin dışında oluştuğundan, yasal zorlamayla gelinen nokta gerçek istemi yansıtmaz.

İşçilerin bağımsız politik örgütlenmesinin şu ya da bu yolla sürekli olarak güdükleştirilmesi, ya da sapmaya uğratılması, sendikal siyasal anlamda karışıklıklar ortaya çıkarmaktadır. Sürekli politik insiyatiften yoksunluk demokratik hakların geriletildiği dönemlerde (genelde) şaşkınlık yaratmıştır.

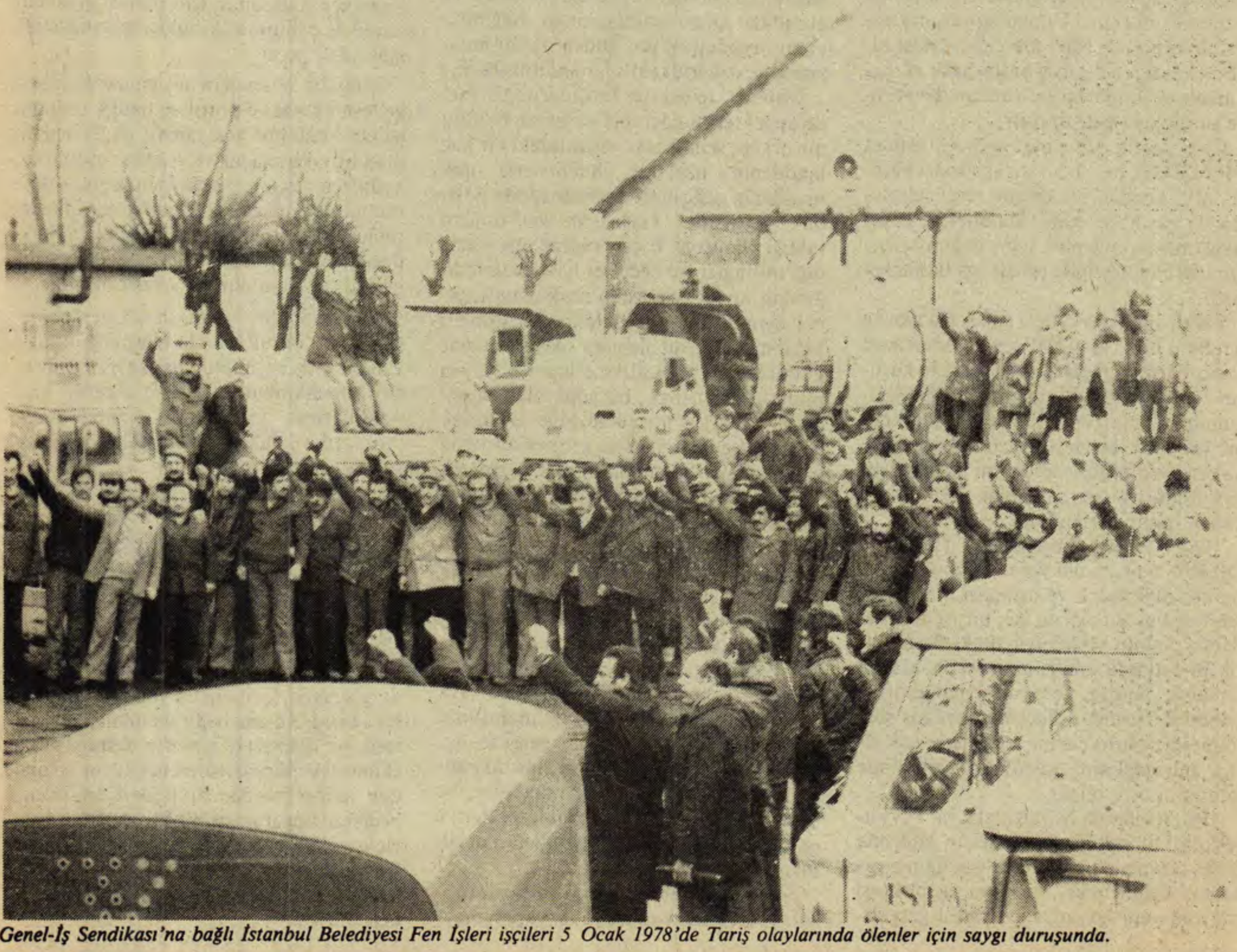
Yaşadığımız koşullarda, işçi sınıfının sendikal örgütlenmesini 1980 öncesinde bulunduğu noktadan geriye götürme çabaları, tek bir merkezden yönetilmekle birlikte, gerek sosyal karakterinden ötürü, gerekse işçilerin gücüne inanmamanın etkisiyle destek sağlanmaktadır. Hattâ bu çabalara bir zamanlar Türk-İş'e en katı biçimde çatan unsurlar da eklenmiştir.

Önemli bir yanılgı ise işverenlerin temsilcilerinin sınıf ve kitle sendikacılığını boğma harekâtı karşısında, bazı ilerici çevrelerin sarı sendikalarda sınıf mücadelesi yapma mantığıdır. Bu da işçi sınıfının sendikal örgütlenmesindeki politik yanını küçümsemektir. Ya da kendi politik gücüne güvenememenin teslimiyetidir.

Anarko sendikalizm, sarı sendikacılık ve sınıf sendikacılığı arasında derin uçurumların olduğunu görmezlikten gelmek ve işçilerin sarı sendikalarda sınıf sendikacılığı yapmasını önermek de hiç bir bahanesi olmayacak yanlıştır.

İşçi sınıfının derlenip toparlanması ve kaldığı noktadan ileriye götürülmesi için yeni araçlara gereksinimi varken onu çağın gerisinde bir araca bindirmenin mantıksal izahı yapılamaz.

Bu noktada sendikal anlamda işçi sınıfına düşen görev, Türk-İş'in Hak-İş'in, Misk'in dışında sendikal alternatif oluşturarak onun genişlemesi ve ileriye götürülmesine çalışmak, Türk-İş'in içindeki demokratik yapılanmaları Türk-İş'in dışındaki bu oluşumlara çekecek merkezi yaratmaya yönelik olmalıdır.

Genel-İş Sendikası'na bağlı İstanbul Belediyesi Fen İşleri işçileri 5 Ocak 1978'de Tariş olaylarında ölenler için saygı duruşunda.

Sosyalist Parti Çağrısı Herkesedir!

UĞUR CANKOÇAK

Kurulması için çalışmalar yapılan Sosyalist Parti çağrısının eksik anlaşıldığı bazı arkadaşlarca ifade edildiğinden bir boy daha, derli toplu açıklanması gerekiyor sanıyorum.

Birincisi, Sayın Mehmet Ali Aybar, Türkiye'deki tüm sosyalistleri bir parti çatısı altında toplanmaya çağırmıştır. Bu çağrıda hiç kimse dışlanmamıştır. Geçmişteki sosyalist platformda nerede yer almış olursa olsun, tüm sosyalistler bu çağrının muhatabıdırlar.

İkincisi, bu çağrı KIŞILERE'dir. Yani, eskiden parti, dergi ya da grup olarak bir arada bulunmuşlara parti, dergi, grup olarak çağrı yapılmamaktadır. Tek tek kişiler çağrılmaktadır. Elbette, geçmişte çeşitli şekillerde bir arada olmuş olanlar, şimdi de toptan bu çağrıya cevap verebilirler ama, gelenler yine tek tek kişiler olarak gelmiş olacaklardır. Yani eski SDP'liler eski TİKP'liler gibi gruplar yoktur, tek tek sosyalistler vardır.

Üçüncüsü, bu çağrı, elbette 1976-1980 yıllarının eylemci gençlerini de kapsamaktadır.

Dördüncüsü, bu çağrı kimsenin düşüncesini değiştirip gelmesi koşulunu kapsamamaktadır. "1986 yılının koşullarında Türkiye'deki bir sosyalist parti kurulmalıdır, ben de bu partide yer almalıyım" diyen tüm sosyalistlere açıktır bu çağrı. Sosyalistler kendi düşünceleriyle gelecekler, bunu açık yüreklilikle, sonuna kadar ifade edeceklercir.

Beşincisi, parti kurulmasından yana olan sosyalistler ortak parti programını, tüzüğünü, her kademedeki yöneticilerini *ortaklaşa* oluşturacaklardır. Bunun için oluşturulacak olan komisyonda KİŞİLER yer alacaktır. Ancak kendi düşüncesine yakın kişilerin yer aldığı komisyonda bulunmak özgürlüğü ve özverisi koşulu geçerlidir. Yani, söyleyecek sözü olan herkes, sözünü söyleme olanağını bulacaktır.

Altıncısı, kurulmasına çalışılan sosyalist parti yeni bir parti olacaktır. Herkesin hazırlığına özgürce katıldığı, program ve tüzüğünü ORTAKLAŞA oluşturduğu parti, herhalde geçmişteki hiçbir partinin devamı niteliğinde olmayacaktır. Yukarıdaki ifade, partinin bir yamalı bohça olacağı anlamına da alınmamalıdır. Elbette, kuruluşundaki demokratik işleyiş, partinin iskeletini meydana getirecektir. Tüm kurucu, yönetici ve üyeler düşüncelerini özgürce ifade ve savunma haklarına sahip olacaklardır. Parti içi teorik ve pratik tartışmaların partiye canlılık ve yaratıcılık vereceği de su götürmez bir gerçektir. Fakat bu, ortaklaşa yapılmış olan program ve tüzük çerçevesinde olacak, esas mücadelenin dışa dönük olması geçerliliği hiçbir zaman unutulmayacaktır.

Çağrının ana başlıkları ve amacı budur. Sosyalist Parti kurulması için çalışmalar sürmektedir. 15 Haziran'da yapılan ETAP toplantısından sonra oluşturulan irtibat komitesi bazı arkadaşların çekilmesi ve temsil niteliğinin genişletilmesi amacıyla yenilenmiş olarak görev yapmaktadır. İkinci toplantıyı Kasım ayının sonuna doğru gerçekleştirmek için çalışmalar yapılmaktadır.

İrtibat komitesi, her cumartesi Beyoğlu İstiklal Cad. Balo Sok. No:18 Oda No:5 (Beyoğlu Adliyesi karşısı) adresinde saat 14.00'te toplanmaktadır. Konuyla ilgilenen, sorusu olan, önerisi olanlar gelebilirler.

Hizip Sorunu Üzerine

MUZAFFER BAL
ORHAN DİLBER

Ara seçimlerin telaşı geçer geçmez Sosyalist Parti çalışmaları yeniden gündeme geldi. Ancak görülen o ki tartışmanın ana ekseni değişiyor. İlk başlarda ağır basan "Sosyalist bir Parti yasal olarak mümkün mü, değil mi?" tartışması geride kalmış görünüyor. Nitekim *Nokta*'nın 26 Ekim tarihli sayısında yer alan yazıdan tartışma gündeminin değişmekte olduğu seziliyor; şimdi kuruluşa giden yol, partinin iç işleyişine ilişkin görüşler, partiye katılması beklenen kesimlerin tanımlanması öne çıkıyor.

Nokta'nın haberine göre, M.Ali Aybar "Çağrımız tüm sosyalistlere. Ve de 80 öncesi 'eylemci' gençlerine" diyerek önceden yaptığı çağrıya açıklık getiren bir vurgulama yapıyor; böylelikle farklı görüşlerin birlikte olması görüşünün peşisıra öne çıkan bir diğer konu da partide hizipler sorunu. Anlaşılan en çok tartışılacak olan ve tartışılması gereken de bu.

Sosyalistler partisini birçok eğilim bir araya gelerek oluşturacaktır; böyle olması da gerekir. Bu yüzden, farklı görüşlerin olduğunu varsayarak ve kabul ederek yola çıkılırken, bu görüşlerin nasıl bir arada yaşayacağı sorusu önem kazanıyor. Aybar, baştan beri farklı görüşlerin bir ara-

da bulunması gerektiğini söylemekle birlikte, bunun nasıl formülleştirileceği konusuna titizlikle yanıt getirmiyor. D. Perinçek ise "Farklı görüşler olmalı, ama hiziplere hayır" diyerek hiziplerin partiyi zayıflatacağını öne sürüyor. Biz, *Nokta*'nın haberine göre, "ısrarla hiziplerin olmasını savunan, nispeten genç kişiler"e katılıyoruz. Bir partide birçok düşüncenin ve bunun doğal sonucu olarak hiziplerin varlığı partiye zarar vermez; tam tersine yeni düşüncelerin gelişmesini sağlar; partinin politikalarının sürekli denetlenmesine ve hataların saptanıp düzeltilmesine olanak sağlayan bir mekanizma oluşturur.

Hiziplerin varlığı neden kaçınılmazdır ?

Farklı düşüncelerin kaçınılmazlığı hizip ya da eğilimlerin de kaçınılmazlığını peşinden getirir. Bu durumda yapılması gereken hizipleri yok etmek değil; onların sosyalist düşünce ve eylemi geliştirmesini sağlamak olmalıdır. Bu yüzden kurulması tartışılan bir sosyalistler partisinin tüzüğünde hizip ve eğilimlere özgürlük tanıyan bir yaklaşımın yer alması gerekir.

Sosyalist bir partinin üyesinin asıl özelliklerinden biri görüşlerinin militan savunucusu, ısrarlı bir propagandacı ve örgütleyici olmasıdır. Böyle olunca, eğer farklı görüşleri varsa, bu farklı görüşleri de aynı tutumla savunma eğiliminde olması doğaldır; buna engel olunamaz. Öte yandan insanlar zihinlerinde beliren soruları, oluşmakta olan farklı görüşlerini başkalarıyla tartışmak, yakın buldukları kişilerle ortak bir ifade ve davranış birliği geliştirmek isterler; buna da engel olunamaz. İşte bu ihtiyaç ve eğilimlerin örgütsel ifadeleri ve zemini eğilim ya da hizipler olmaktadır. Bu yöndeki eğilimler ortadan kaldırılamaz; ancak *yasaklanabilir*; yasaklar da önleyici olmaktan çok cezalandırmayı amaçlar.

Hiziplerin yasak olduğu nice parti görüldü; bu partilerin hiçbiri içinden hizip çıkmayan partiler olmadı. Aksine hizipçilik kavramı en çok hiziplerin yasak olduğu partilerde teleffuz edildi; en çok hizip bu tür yapılarda çıktı; tasfiyelerin, bölünmelerin birbirini izlediği, sert iç çatışmaların belirdiği ortamlar bu tür partilerdi.

D.Perinçek, "Hizipler partiyi zayıflatır" diyor. Bu, öteden beri duymaya alışkın olduğumuz, belki de bu yüzden yadırgamadığımız bir gerekçe. Ama üstünde düşünüldüğünde bir totolojiye vardığı açık. Eğer partinin güçlü olmasını monolitik bir blok gibi duruşuyla açıklıyorsanız, farklı seslerin, hiziplerin çıkması bunu zayıflatır. Ama, güçlülüğün böyle tanımlanması gerektiği de nereden çıktı? Aksine birbirinden farklı görüşlerin, farklılıklarını koruyarak bir ortak programda ve eylemde birleştiği, çok sesli, çok renkli bir parti daha sahici, daha inandırıcı ve daha güçlü olur. Partinin güçlülüğünü tek ve değişmez bir ses olmasıyla tanımlamak "kol kırılır yen içinde kalır" anlayışıyla hataların ve farklılıkların örtbas edilmesine varır ki, bir partiyi asıl zayıflatacak ve güven verici olmaktan çıkaracak olan da budur.

Hizipleri reddedişin ardında ne yatıyor?

Hiziplere karşı çıkışın ardında uzun zamandır bildiğimiz bir görüş yatıyor: "Tek doğru, tek çizgi vardır", "İşçi sınıfının tek partisi olur" anlayışları. Bu görüş hem dünya işçi hareketi tarihindeki, hem de Türk sosyalistlerinin tarihindeki bütün iç çatışma, bölünme, tasfiye ve hatta "imha" olaylarının ardında yatmaktadır. Sözümona sosyalist ülkelerdeki bürokratik tek partili (ya da göstermelik çok partili) rejimler bunun bir ifadesidir. Çünkü kendini "tek doğru", "sınıfın biricik temsilcisi" görme anlayışı doğal olarak, kendi içindeki ve dışındaki farklı akımları en iyi ihtimalle "sapma" (ki bu suçlama bile birçok durumda "ölümü hak ettiriyor" ya da "düşman sınıfların temsilcisi" olarak tanımlamaya varır. Böylelikle işçi hareketinin gerçek mozayiği birbirine düşman organizmalara dönüştürülür.

Bu sekter anlayışın bir başka doğal sonucu da karşıtların ortadan kaldırılmasının mümkün olamadığı hallerde "teşhir edilmesidir", bu teşhir bir uç noktada resmi güçlere açık hedefler gösterip ihbarcılık yapmaya kolaylıkla varır; birçok durumda da varmıştır.

Doğu Perinçek neden inandırıcı değil?

İşte bu yüzden sosyalist parti tartışmalarında "hiziplere karşı çıkma" anlayışının başını D. Perinçek'in çekmesi şaşırtıcı değil. Aynı nedenle "geçmişteki düşüncelerinin değişmediğini" vurgulamakta ısrar eden ve bu yoldaki imaları tekzip etme ihtiyacı duyan Perinçek'in "herkesin partiye katılabileceğini, ama bireyler olarak katılmaları gerektiğini" söylemesini, kendilerinin de "partinin güçlenmesine paralel olarak kendi yapı ve ilişkilerini ortadan kaldırmayı düşündüklerini" açıklamasını, farklı görüşleri bir araya getirmek üzere sunulan bir çözüm yolu olarak algılamak kolay değil; aksine bu önerileri ileride girişilecek tasfiye ve muhtemelen "teşhir" girişimlerine yönelik manevralar olarak yorumlamak haksızlık olmaz.

Yine aynı nedenler, "Söyleyecek sözleri olup da bunları açıklayamayacaklarını düşünenler varsa gelsinler. Ne konuşmak istiyorlarsa versinler, ben kendi yerlerine topluma açıklayacağım" diyen Perinçek'in bunları nereye açıklayacağı hâlâ kuşkuludur; bu yüzden kimsenin kendisine böyle bir "vekalet" vermemesi şaşırtıcı olmayacak.

Şimdi birisi çıkıp bize Perinçek'in Saçak Panelinde (ve belki başka yerlerde de) sarfettiği şu sözleri hatırlatabilir: "Bu mutlak doğru iddiası ve saf Marksizm iddiası kaçınılmaz olarak sosyalistler arasında şiddet kullanmaya dönüşür arkadaşlar. Anti-demokratik bütün baskıların da köküdür, çünkü 'benimki mutlak ve saf bir tane doğrudur başka karşıtı vs. olamaz başka seçenek de yoktur' dedikten sonra hain damgası vurmalar, ezmeler ve kovuşturmalar başlar ki bunun pratiğini hepimiz çok iyi yaşadık, çok acılarını çektik bunlardan, herhalde dersler çıkarmalıyız."

Bu sözlerden bir iyi niyet ifadesi ya da görüşlerinin değiştiğine dair belirtiler çıkmıyor, bizce. Bundan D. Perinçek'in görüşlerinin zaman içinde değiştiği sonucu değil, zaman zaman ortaya çıkardığı farklı görüşleri olduğu çıkıyor.

SOSYALİST PARTİ:
Kuruluş için öneriler

EMİN TANRIYAR

Sosyalist Parti kurma tartışmalarında bir dönüm noktası sayılabilecek ETAP toplantısından bu yana beş ay geçti. İkinci büyük toplantının da bu ay yapılacağı ilan edildiğine göre çalışmaları "bir sosyalist" olarak gözden geçirmenin zamanıdır.

82 Anayasası'nın bir sosyalist parti kuruluşunu engellemediği ve partinin kurulabileceği ve kurulması gerektiği şeklindeki Aybar'ın tespit ve önerisi gündeme geldiğinden bu yana sosyalist parti konusunda beklenen yoğunlukta ve kapsamda tartışmalar olmadığını görüyoruz. Üstelik birleşik sosyalist parti tanımlamasıyla *SAÇAK* dergisinin ve Doğu Perinçek'in bu süreçte bilfiil yer alması, sosyalist parti tartışmalarını neredeyse "Doğu sorunu" ile sınırlamış durumda. Partinin niçin ve nasıl kurulması gerektiğini tartışmaktan çok, Doğu'nun varlığına ilişkin bir tartışmanın ağırlıkta olması, şüphesiz sosyalist harekette önemli bir zaafa işaret ediyor. Ama bundan da önemlisi, sosyalist hareketin (bütün kanatlarıyla) kendisini şu anda net önerilerle ve görüşlerle sunamayışı ve tanımlayamayışıdır. Bugün hâlâ SHP-DSP dolayımlarında hatta DSP'ye SHP ağzıyla küfredecek kadar SHP dolayımlarında olan "sosyalistlerimiz"in "Doğu'yla bu iş olmaz, Doğu varsa biz yokuz" şeklindeki yakınmaları, olsa olsa yerim dar türünden bahaneler olabilir. Hani bu çevreler ve eski "liderler" bir taraftan gerçek anlamıyla sosyalist parti tartışmalarına girseler ve kurulması gerektiğine inansalar ve tam da bu nedenle "Doğu'yla bu iş olmaz" deseler, bu sağlıklı bir tartışma olabilirdi. Nitekim kuruluş çalışmalarına katılan sosyalistlerin "Doğu sorununu" tartışmaları bu anlamda sağlıklıdır. Çünkü herhangi bir faaliyetin ertelenmesi amacına yönelik değil, tam tersine sorunu çözmeye yöneliktir.

Olumsuzluklar

Bugün sorun artık sosyalist partinin Anayasa'ya uygun olup olmadığı şeklindeki bir hukuki tartışmanın sonuçlarını almak değildir. İşçi sınıfının bağımsız bir siyasi örgütlenmesini kurmak için nasıl ve ne zaman, ne yapmak gerektiğini tespit edebilmektir. Doğu sorunundan bağımsız olarak öncelikle bu soruların cevabının verilmesi gereklidir. Örneğin *GÜN* dergisi çevresinde bir süredir işlenmeye çalışılan "Demokratik Sol blok", "Cephe" partisi türünden yaklaşımlar daha baştan böylesi bir "bölünme" hattına işaret ediyorsa, bunun nedenleri ve gerekçeleri konusunda da bir "hesaplaşma tartışması" yaşanmalıdır.

Ortamda genel bir kısırlık olduğu açık. Etap toplantısına katılanların suskunluğu ya da azlığı ile daha sonraki çalışmaların ve çalışmalara katılanların yetersizliği de belirgin bir biçimde kendini hissettiriyor. Bütün bunlar bir sosyalist partinin kurulmasının ertelenmesi yerine mevcut imkânlarla en iyi bir kuruluşu nasıl gerçekleştirmemiz gerektiğini, tartışmamızı gerektirir.

Etap toplantısı bütün yetersizliklerine rağmen, "hukuki uygunluk" tartışmasını sona erdirmesi ve artık fiili adımlara geçilmesini simgelemesi bakımından "olması gereken" bir toplantıydı. Ancak, toplantının net bir dökümünün çıkartılmayışı ve irtibat komitesinin bu toplantıdan seçimle çıkmayışı bu toplantının olumsuz sayılabilecek sonuçları *haline geldi.*

Bu olumsuzlukları biraz aça aça değerlendirelim:

1. Etap toplantısında çoğunluk katılımın yetersiz olduğunu savundu ve bu çoğunluk görüşüyle ikinci toplantının daha geniş bir katılımla yapılması kararlaştırıldı. Ama katılımın niçin yetersiz olduğu ve daha geniş bir toplantının nasıl düzenlenebileceği tartışılamadı. Örneğin Bülent Somay'ın "Burada bulunmayanlar bulunmak istemedikleri için yokturlar" şeklindeki tespitinin en azından bir sonraki toplantı açısından tartışılması gerekirdi. Gerçekten de daha sonra 28 Eylül ara seçimleri için sosyalistlerin tavrı gündeme geldiğinde ortaya çıkan tablo Etap toplantısı sırasında da aynıydı. Yani sosyalistlerin önemli bir kısmı henüz "politika"ya soyunmaya ya da tavır belirlemeye "hazır" değillerdi. Bu hazırlıksızlığın ve deyim yerindeyse günlük yaşantıya gömülmüşlüğün ya da umutsuzlukların nedenleri ayrı ayrı incelenmeli, yazılmalı, çizilmeli ama şimdiki durum ortada: 12 Eylül'den 6 yıl sonra bile bir sosyalist parti kurulması için aktif bir şekilde uğraşanların ya da görüş alıp-görüş vermeye çalışanların toplamı ancak bir avuç ediyor. Bu nicel azlık aslında bir "haleti ruhiye"nin göstergesi ve sosyalistler parti kurma konusunda kendi dışlarındaki koşullardan ziyade birbirlerinin gözlerine bakıyorlar ya da bakamıyorlar bile.

Demek ki her şeyden önce bu ortamın bir tanıma ihtiyacı vardı ve daha sonra da "sürece müdahale"nin gündeme getirilmesi gerekliydi.

2. Bu bağlamda "irtibat komitesi" önerisi yeterince tartışılmadı. Fikir olarak benimsendi ama, işlevi ve amaçları üzerinde yeterince konuşulmadı. Sadece daha geniş bir toplantıyı örgütlemek görevi olduğu söylendi ve komitenin de Aybar tarafından atanması benimsendi.

Bunları izleyen süreçte ise irtibat komitesinin bu aya kadar herhangi bir eyleminin sözkonusu olmadığı görüldü. Bu arada komitenin teşkili "atamalar" yoluyla olduğu için irtibat komitesinin çalışmaları "atanmışların toplantıya gelmeleri" ile sınırlı kaldı. Ayrıca komitenin ilk bileşimi oldukça başarısızdı, çünkü zaten Etap toplantısına katılanlar arasından seçilmişti. Üstelik bunlardan kimisi görevi reddedip, kimileri de çalışmalara katılmayınca, komite bugüne kadar yenilene yenilene geldi denebilir. Hele hele Konak'ta yapılan işçi toplantısından sonra komitenin iki üyesinin kalkıp "bu toplantının irtibat komitesi çalışmaları ve toplantısıyla bir ilgisi yoktur. Biz işçi ağırlıklı toplantı için çalışmalara devam ediyoruz... Şimdilik 500'ü aşkın işçi toplantıya katılacak" gibisinden demeçler verip basına dağıtmaları, Doğu ve çevresinin de olaya, irtibat komitesinde olmalarına rağmen, oldukça farklı baktıklarını gösteriyordu. Hatta Doğu'nun daha sonra kalkıp *Nokta*'ya "Kasım toplantısına 1000 kişi getireceklerini" söylemeleri, iki üyenin açıklamasından sonra geçen kısa süre içinde 500 işçiyle daha temasların yapılmış olduğunu gösteriyordu ki, bu daha da ilginç bir durumdu. Demek ki Doğu ve çevresi Kasım toplantısını kesinlikle işçi ağır-

lıklı ve neredeyse kitlesel bir toplantı olarak düşünüyorlardı. Ama niçin? Ve bu toplantıdan ne bekliyorlar, işte bunlar açık değil.

Aybar ise program ve tüzük komisyonlarından ve isteyen herkesin bu komisyonlardaki tartışmalara girmeleri gerektiğinden bahsediyor ama bu komisyonların hangi toplantıda ve nasıl teşekkül edeceği de açık değil. Komitenin içinde yer alan kişilerin çoğunluğu ise nasıl bir toplantı olması gerektiği ve toplantıda neler yapılması gerektiği konusunda ya net fikirler sahibi değillerdi ya da şimdiye kadar açıklamamayı tercih ettiler.

Bu arada da GÜN gibi çevreler de demokratik sol blok cephe partisi önerisini geliştirdi ve buna da kimse cevap vermedi. Bütün bunlar sosyalistlerin genel olarak hazırlıksızlıklarının ve çalışmalara el yordamıyla girişlerinin sonucu ortaya çıkan olumsuzluklardı. Nereden başlanması gerektiği bir türlü kestirilemiyordu. Örneğin irtibat komitesinin ilk toplantısında "insanlara moral, cesaret ve şevk vermek için Türkiye'nin çeşitli illerinde sosyalist parti kuruluş toplantıları düzenlenmelidir" şeklinde gelen bir öneri, genelde olumlu bulundu ama, bu tür toplantıların kimler tarafından ve nasıl düzenleneceği belirlenemedi ve beş ay geçmesine rağmen bir tek İstanbul işçi toplantısı yapılabildi, o da "yarı açık" olarak.

Bazı Öneriler

Şimdi bütün olumsuzluklara ve muğlaklıklara rağmen bir büyük toplantı daha yapılacak. Bu belki kaçınılmaz. Ama hiç değilse toplantıda ve sonrasında daha olumlu gelişmeler için birtakım adımlar atılabilir. Sürece ilişkin önerilerimi şöylece özetleyebilirim:

1. Şimdiki halde bir sosyalistler partisi görünümünde olan çalışmalar Türkiye'nin çeşitli illerine kaydırılmalı ve işçi mahallelerinde kahve ve kapalı salon toplantıları sık sık düzenlenmeli. Tartışmaların bu şekilde yaygınlaştırılması moral açısından olduğu kadar, "bileşim" açısından da olumlu katkılara yol açacaktır. Sosyalistler partisi görünümündeki girişimin ilerde işçi kitle partisi için dinamik oluşturabilmesi için daha baştan sınıfla dolaysız ilişkiler her adımda gündeme getirilmelidir.

2. Bu tür toplantılarda aynı zamanda bir işçi partisinin program ve tüzüğü de gündeme getirilmelidir. Program ve tüzük tartışması komitelerde değil, öncelikle kamuoyunun bütün iletişim araçlarından yararlanarak geniş kesimlerin katılımıyla yapılmalıdır. Sorun sadece sözde sosyal demokratların peşine takılmış işçi sınıfı ve ezilen kesim öncülerini ve sosyalistleri eleştirmek değil, aynı zamanda bu kesimleri bir işçi sınıfı programına kazanmaktır. Dolayısıyla sosyalist parti ya da işçi partisi gibi girişimler salt bir "isim" olarak değil, program ya da programlar olarak da tartışılmalıdır.

3. İlk iki maddedeki çalışmaları yerine getirebilmek için böylesi görevlerle donatılmış bir irtibat komitesine ve bu komitenin de seçimle görevlendirilmiş olmasına gerek vardır. Bu aşamada irtibat komitesinin teşkili için iki yol vardır: Komite, ya illere ve bazı mahallelere göre işçi ağırlıklı olmak üzere temsil gücü ve ilişki yoğunluğu olanlar arasından seçilir. Ya da kendini çevre, grup, eğilim olarak ilan etmiş olup böylesi bir kuruluş çalışmaları için temsilci vermeye hazır kesimlerle yapılacak görüşmeler sonucu oluşur. İrtibat komitesinin görevleri olarak da şunlar önerilebilir: Sosyalist parti kuruluş çalışmaları için çeşitli il ve ilçelerde büyük illerin işçi mahallelerinde toplantılar, tartışmalar, paneller, sohbet toplantıları düzenlemek. Program ve tüzük tartışmaları için bir irtibat oluşturmak. Yazıların ve önerilerin komiteye gelmesini ve diğer kesimlere iletilmesini sağlamak. Basınla bu bağlamda geliştirici ilişkiler kurmak. Çalışmalar için gerekli giderler konusunda kampanyalar düzenlemek. Tek tek sendikaları ve varolan meslek kuruluşlarını dolaşarak tanıtma ve sohbet toplantıları düzenlemek.

İrtibat komitesi aynı zamanda Türkiye'nin çeşitli illerinde ve yurt dışında da irtibat büroları oluşturma yetkisini de almalı ve bunun için de çalışmalıdır.

Kurulması düşünülen bir sosyalist parti için bu tür çalışmalar "hayati" önemi olan çalışmalardır. Özellikle de bu tür çalışmaları yapabilecek yetenekte bir irtibat komitesinin seçimi ya da oluşturulması, üzerinde titizlikle düşünülmesi gereken bir konudur. Öncelikle böyle bir irtibat komitesinin nasıl bir ortamda seçilmesi gerektiğine karar verilmelidir. Bu ay yapılacak toplantı bu açıdan önemlidir. Örneğin sözkonusu toplantıya "kurucu" toplantı gözüyle mi bakılacaktır? Eğer öyleyse Doğu Perinçek niçin 1000'e yakın işçi getirmekten bahsediyor. Çünkü Etap toplantısında bizzat kendisi "sosyalist partinin elitler tarafından kurulması gerektiğini" söylemişti. Bu toplantı program tüzük komitelerinin seçimi ve oluşturulması görevini mi üstlenecek? Henüz bileşiminin bile tam olarak tanımlanmadığı bir toplantıdan program ve tüzük komiteleri nasıl, neye göre çıkar? Demek ki şu andaki irtibat komitesinin önünde en azından sözkonusu toplantının bileşimini ve gündemini saptama ve bunu ilan etme görevi durmaktadır. Bu yapılmadığı takdirde toplantının bir "kör döğüşü" haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Şurasını bir kez daha hatırlatmakta yarar var: Yukarda önerilen çalışmaların tümü başarılsa ve işçilerin katılımı (varolan veriler ışığında) sağlansa bile sözkonusu bir işçi kitle partisi olamayacaktır. İşçi kitle partisi genellikle bir yükseliş döneminde ortaya çıkar ya da çıkabilir. İşçilerin geniş kesimleri ya sendikaları aracılığıyla ya da bulundukları çeşitli örgütlenmeler aracılığıyla ortak bir program etrafında birleşme gereğini duydukları zaman böyle bir parti gündeme gelebilir. Ya da bir sınıf cephesi ortaya çıkabilir. Yoksa bir partinin kuruluş sürecinde tek tek işçilerin ağırlıkta olması onun bir işçi parti̇si olduğu ya da olabileceği anlamına gelmez. Sosyalistler çok sınırlı kadrolarla parti inşasına başlasalar bile hep böylesi bir perspektifi benimsedikleri ve korudukları sürece ve her adımda bir kitle partisi ve sınıf cephesi perspektifiyle tavır belirledikleri sürece sağlıklı bir dinamik oluşturabilirler.

SOSYALİST PARTİ tartışmalarına "söyleyecek sözü" olan her sosyalistin katılmasını bekliyoruz. Makaleler 5-6 daktilo sayfasını geçmediği ve yasal sakıncası olmadığı sürece müdahale edilmeyecektir.

Sosyalist Parti Kurulacaktır

METİN CANGİL

aşanan 12 Eylül ve onunla gelen "beyaz terör"den çıktığımıza dair ilk belirtiler, bizzat legal sosyalist parti tartışmaları olmaktadır, denilebilir. Bu aşamada 12 Eylül hedeflerinin başında gelen sosyalist alternatifi yok etme girişimleri, tarihsel olarak kapitalizmin egemen olduğu toplumlarda bu arada Türkiye'de, sosyalizmin ve onun güçlerinin daima bir alternatif olarak yaşayacağı gerçeğini değiştirememiştir. Fakat bu arada militarizmin koyu egemenliği altında uzun süre yaşamak durumunda kalınca, zaten önderlik sorununu çözememiş Türkiye'de bir kısım sosyalistler, ne acıdır militarizmin çekim alanından etkilenmişler ve yaratılmak istenen karamsar halet-i ruhiyeden kurtulamamışlardır.. Siyasal ifade olarak Türkiye'yi toptan sağa çekmeyi uman 12 Eylül'ün sosyalist cenaha yönelttiği fiziki baskıyı da gözönüne alırsak, bir kısım sosyalistlerin liberal mikropların bulaşıcılığına maruz kalması anlaşılabilir. Bu meyanda Sosyalist Parti (S.P.) tartışmalarında görülen kimi "çağdaş ve yeni gelişmeler ışığında" diye başlayan ve derinlemesine hiç tartışmadan, yılların deneyiminden süzülen "teorik ve pratik' gerçeklerin tasfiyesini öneren tutumların: İşte bu, militarizmin damgasından kurtulamamış anlayışlar olarak sürekli eleştirilmesi gerekmektedir. Bu şüphesiz, Türkiye'nin ihtiyacı olan yeni açılımlara kapıları kapatmak değildir. Sosyalizmin tarihsel kazanımlarını reddeden ve onu liberal açmazlar yoluyla düzen-içine entegre etmeye çalışan 'Eylül ruhlu' bir akım olarak bunları eleştirmek gerekli oluyor. Daha başlangıçta sağ çizgiye eğilimli bir S.P., bu sağlıksızlığı yüzünden potansiyel kaynaklarını kendi elleriyle kurutabilir.

Gündemdeki soruya dönebiliriz, Legal olan bir S.P. yaşanan 80'li yılların Türkiye'sinde gerekli midir? Soruda gizli bir endişe olarak kendini 'legal' sözcüğü belli ediyor. Zira akla hemen, Türkiye sosyalist tarihinde görülen ve özellikle 70'li yılların başında karşı tepkisini bulan legal pratik geliyor. Legal adı üstünde, işçi sınıfının mücadelesini, bu mücadelenin hedefi olan egemen sınıfların çizdiği yasal çerçeve içinde yürütmek ve örgütlemek anlamını taşıyor. Her ne kadar bu yasal çerçeve, işçi sınıfı ve partisinin gücü oranında yarattığı fiili durumlarla aşılıyorsa da tersi durumlarda, düzen-içine uyarlanabilen potansiyel bir tehlike de olabiliyor... Özellikle bazı ülkelerde faşizm ve diktatörlük burjuvazinin sık olarakkullandığı alternatiflerse, koşulsuz legal anlayışa sahip S.P.'ler anında dağıtılabiliyor. Olumlu yanları veya olumsuzlukları bir yana, 70'li yılların hemen başında Türkiye'deki legal S.P. pratiklere doğan karşı tepkiyi böyle anlamlandırabiliriz. TİP, TSİP, gibi partilerin bu manada giderek parlamentarizme kayan anlayışları bu kanıyı güçlendirmiştir. Hatta bugünlerde kimi eski SDP'lilerin, "12 Eylül öncesi en fazla oyu alan bizdik" türünden oy avcılığı mantığı veya Mitterand'ın Fransa'yı sosyalizme doğru götürebileceği" türünden kanıları, bu parlamentarizmin hali hazırda da devam ettiği izlenimini vermektedir. Halbuki dünya sosyalist mücadele tarihiyse bize, parlamenter yolun mücadelenin bin türlü yolundan sadece biri olduğunu gösteriyor. Tarih, iktidar yolunun parlamentodan geçeceğini diretmeninse Uğur Mumcu'ya has bir gaf olacağını kaydediyor. Fakat yaşadığımız günlerde neden bir 'legal' mücadelenin gerekli olduğu ise (buna tarihin ironisi de diyebiliriz) 70'lerden bugüne kadar uzanan legal olmayan yolun pratiğinden kaynaklanıyor. Bu yol giderek içine kapanarak, çok merkezli bir hal almış ve kitleler için bir önderlik yerine, tarihin giderek kobayı olma durumuna gelmiştir. Kabul edilse de edilmese de, kitle ölçeğinde sosyalizmin alternatif olma çabalarına karşı bu çok merkezli ve ne dediği anlaşılmayan keşmekeş, sosyalizmin önünde nesnel olarak bir tıkaç vazifesi görmüştür. İllegal, önemli kadroları düzenin bekçilerinden korumak yerine, ezel ebed sürecek bir fetiş karekter kazanmıştır. Zaten zayıf olan kitle bağları 12 Eylül'le beraber tümden koparak, nesnel olarak hiçbir somut kazanım bırakmadan geri çekilmiştir. Bu yenilgiyle beraber sosyalist hareket prestij kaybına uğramış ve toplumun nazarında sosyalizmin bizzat kendisi (bu belirlemenin sahibi yanılmıyorsam M. Belge idi.) illegal hale gelmiştir. İşte bu illegal pratiğin tam da kendisi verili Türkiye şartlarında legal bir S.P.'yi zorunlu kılıyor. Öncelikle çok merkezli ve grupçu zihniyet üzerine bina edilmiş güven vermeyen kapalı yapıların tarihsel misyonunun bittiğini kabul etmek gerekir. Bir çekim merkezi oluşturma yolunda, grupların da içinde bulunacağı, disiplin üzerine inşa edilen ve işçi sınıfına güven veren bir parti etrafında birleşmek zorunda. Bu zorunluluk her türlü öznel kaygının üzerindedir. Ve bu zorunluluk artık önderlik krizinin aşılması anlamına da gelmektedir.

Yine legal S.P. kitlelerle sosyalizmi tanıştırmak ve Türkiye'de düzene tek alternatif olduğunu göstermek için zorunludur. İllegalite, işçi ve emekçi yığınlarının acil ihtiyaçları ve somut sorunlarıyla, uzun erimli sosyalist iktidar ve sosyalist toplumun gerekliliği arasındaki bağı kurmaktaki yetersizliğiyle, beraberinde yenilgi ve prestij kaybını getirmişti. İşte legal S.P. bu açmazı yırtarak, kitlenin sosyalizme tanıştırılması ve sahip çıkmasındaki en önemli bağdır. Bugün anlaşılıyor ki sınıfın ve kitlesiyle açıkça ve yüzyüze konuşmak, tartışmak ve iknayla, sosyalist topluma en önemli mekanı, fetişleşmemiş bir legal anlayışı olan S.P. ile olacaktır.

Bugünlerde tartışılan S.P. ve bunu tartışanlar umut veriyor mu? Elbetteki hayır. Her kişioğlunun bireysel ve sınıfsal tarihi vardır. Kişiler bugünde, bu taşıdıkları tarihle vardırlar. Perinçekçileri ele alalım. Bu klik, Türkiye'de sosyalist cenahta kendisine yer bulamamıştır. Daima güvensizlik unsuru olmuş ve bu kanıyı değil haksız çıkarmak güçlendirmek için ellerinden geleni yapmışlardır. İhbarcılıklarını ya da kendi deyimleriyle "teshircilıklerini' ısrarla haklı göstermeye çalışmışlar ve bugün de aynı düşüncede olduklarını inkar etmemişlerdir. Geçmişte sosyalist cenahta yer bulamamalarına karşın bugün varolan boşlukta, S.P. tartışmaları vesilesiyle 'öncü' bir havaya bürünerek yer bulmaya çalışmaktadırlar. Malum neo-Kemalist tarih anlayışları, anti-Sovyetizmi, 12 Eylül öncesi 'terörist' diye nitelediği devrimcilere karşı 'milli devleti' savundukları T.C. mahkemelerinde belirten bu grup, düzen içine her daim göz kırpan bir tehlike olarak sağ çizgiyi benimsemiştir. Böylece Perinçeklerin

varlığıyla muhtemel bir S.P.'de en önemli ihtayaç olan güven unsuru nasıl sağlanacak sorusu boşlukta durmaktadır. Halbuki şaibeli isimlerle yapılan bir başlangıç, daha işin başında sağlıksız bir çıkış olmayacak mı? Muhtemel bir S.P.'ye en geniş katılım için, yıpranmamış ve geniş çevrelerce kabul görecek isimlere ihtiyaç var.

Konu sadece isimler değil elbet. Örneğin bir anti-Sovyetik jargonun S.P. tartışmalarında kurumsallaşmasına ne demeli? Dünyada yaşayan bir sosyalist sistemin varlığına inanan ama bunları reddetmeden eleştirmenin gerekliliğini düşünenlere, kapı baştan kapatılıyor. SDP'lilerin 'bağımsızlıkçı' söylemi ise yaratılan anti-Sovyetik havada, neredeyse kaybolup bu anti-Sovyetik havaya yaklaşıyor. Bu muğlak 'bağımsızlıkçı' tutum, ABD ile SSCB'yi aynı kefeye koyup, Sosyalist dünyadaki kazanımlardan hiç bahsetmiyor. İkisi arasındaki fark sadece uslup farkı olarak kalıyor. 4 Bağımsız ideolojiden yola çıkıp oradan 'Türkiye'ye özgü sosyalizme' varmak, oradanda bu 'özgü sosyalizmi' teorize etmek için Aybar'a müraacat dışında, SDP'liler fazla varlık gösteremiyorlar. Aybar, sosyalist cephede bir kişilik olarak inkar edilmez bir olgu. Ama artık anlaşılmalıdır ki, aynı zamanda çoktan aşılmış ve yapranmış bir olgu. 'Güler yüzlü sosyalizm', muğlak 'bağımsızlık' kavramı, 'Türkiye'ye özgü sosyalizmi' Lenin'in reddi gibi birçok getirdikleri, Türkiyeli sosyalistlerce epey önce aşılmıştı. Bu saygın olmasına karşın birleştirici olamayacak ismin S.P. tartışmalarında ortaya çıkması doğru gözükmemektedir. Her ne kadar burada önemli olan kişiler dersek bu gerçekçi olmaz. Kimi zaman belirli bir kişi veya isimde, siyasal bir eğilim maddeleşir. Yani o kişi, listede istemese de bir siyasal eğilimi temsil eder ve onun birey olarak ne olduğu pek önem taşımaz. Sayın Aybar elbette bir bireydir. Ama siyasal bir eğilimin billurlaştığı isimdir de ve bu yönüyle herkes için bir taraftır. Kısaca S.P.'yi tartışan 'isim'ler S.P.'nin ihtiyacı olan taze güçlerin oluşumunda olumsuz bir tıkaç olarak durmaktadır.

Yukarda yazılanlra bakınca S.P. tartışmalarında şiddetle kaçınılması gereken bir hatanın tekrar edildiği görülüyor. Tartışmalar adeta S.P.'nin 'dış politikasının' ne olacağı konusunda. Halbuki bu varolan gerçeklikte tali önemde değil mi? Tartışmalar, Türkiye'de S.P.'nin nereden yola çıkıp nerelere ulaşabileceği yani asli olan iç dinamiklere doğru yönelmeli. Türkiye'de sınıfsal güç dengeleri ne merkezde, devletin ve 12 Eylül'ün yapısı, işçi ve emekçilerin vaziyeti umumiyesi ne S.P. ile ilişkileri nasıl olacak, Doğu sorunu, ittifaklar, kısa, uzun, orta erimli strateji ve politikalar vb. konular ise tartışılmaya daha çok muhtaç. Bu yönlerde getirilecek somut çözüm önerileri tartışmaları daha sağlıklı yönlendirecek ve 'uluslararası politika' seminerleri havasından kurtaracaktır. Bu aynı zamanda partinin rehberi olacak programını da yavaş yavaş şekillendirecektir. Bu meyanda programın herkesin üzerinde uyuşabileceği fazla detaylı olmaması fikri, eğer pragmatik bir program anlamında değilse olumlu sayılmalıdır.

S.P. tartışmalarının ilerleyen safhalarında giderek artabilecek bir zaafa da değinmek gerek. Bir S.P. sağlıklı politikalar üretebilmek için iç yapısında, öncelikli sorunlara sağlıklı cevap arayan unsurların olması gerekir. Bir S.P. öncü işçiler S.P. 'ye nasıl kazanılır ve temsil edilir.

S.P. tartışmalarında giderek feministlerin, çevrecilerin vb. sosyal akımların sanki her şey bir kenara bırakılıp öncelikli olma statüsüne girmeye çalıştıkları görülüyor. Bunlara kimsenin karşı olduğu yok. Ama bu arkadaşlar, madem bir S.P. uğraşına omuz veriyorlar, öncelikli konulara kafa yormaları yok eğer beceremiyorlarsa ayrı bir örgütlenme çalışmasına girmeleri daha doğru olacaktır. Adı üstünde bir parti, siyasal karar alma süreçleri zaafa uğrarsa adına yola çıktığı kimselere güven vermezki.

SONUÇ: Yüzyılımızın ilk yarısında sosyalist devrimleri ve sosyalist toplumların kuruluşunu gördük. Periyodlara inanılırsa, bitmesine 14 kalan 20. yüzyılın sonlarından itibaren, Türkiye ve dünyada da sosyalizmin kuruluşu görülecek. Yaşanan kapitalizmin krizi ve gelişen insanlık bu gerçeği elbet doğrulayacaktır. İşte kurulması gerekli sosyalizm için bir parti gerekiyor. Tarih ve gerçeklik bize bir ikinci yol önermiyor. Türkiye'de bu gerçekten muaf değil. Bu yüzden fabrikada, tarlada, okulda, gecekonduda, mahallelerde ve tüm olarak eğitimde, kültürde, sanayide bir S.P. önderliğinde özgür, demokratik ve sosyalist Türkiye için ilerlemekten başka şansımızın olmaması ne güzel.

Eleştirisel değiniler ve anımsatmalar

TEMEL DEMİRER

Bir sosyalist parti 'kurulmalı mı, kurulmamalı mı?..' Panel'lerde, dergi sayfalarında, görüşmelerde ısrarla tartışılan bir konu bu...

Sadece ve sadece, 'kurulmalı mı, kurulmamalı mı?..' ikileminin bağnaz kısırlığına takılıp kalmaz ise, zorunlu sorularına yanıtlarını aramaya yöneltilirse, tarihseli atlamadan güncelin somutuna bağlanarak ayrılıkları ve aynılıkları billurlaştırarak, gelişime 'tercüman' olabilirse bu tartışma boşa değildir...

Legal planda, birleşik ve geçici bir örgütlenme: Amaçlaştırılmadan ve yalnız başına kendisi için var olma hastalığından 'duçar' olmadan, bir geçişin ilk adımı olabilir, kanısındayım...

Marjinal bir devre dışılığı aşabilmek, sosyal demokratik söylemli liberal platform içinde erimemek, 'varlığı' açısından verdiği kadardan ötede alabilmek için /edilgence susarak Godot'u beklemek yerine.../ sesini yükseltebilen ve en önemlisi sadece ve sadece legal bir mevzi olduğunu unutmayan birleşik ve geçici örgütlenme: Güncel tartışmaların hedeflediği ilk adım bu olmalı... Bunun ötesindeki öznel 'zorlamalar', 'ütopiler' ve 'tashih'lerle bezenmiş çıkışsızlıklar değil...

"O da mı neden?' İşte bu soruya ilişkin kimi anımsatmalar...

(...)

Sayısı az bazı başlıkları bir yana bırakırsak, devrimci savaşım tarihimizin, az veya çok önemli bölümü şu başlığı taşır: Devrimcilerin yenilgisi ve 'yapılarının' atomizesi...

(...)

Sisyphus dramını anımsatan, 1960'lardan 1986'lara kadarki bu süreçte, hep biz kaybettik... Onlar ise kazandı. Ama sırf biz kaybettiğimiz için onlar kazandı...

(...)

Kişiliklerle kaim kurumsallaşma kurgusu ile, 'dipten gelen dalga'nın devasa enerjisi ve insiyatifi 'iğdiş' edildi. İkamecilik her politik tercihe damgasını vurdu.

(...)

Böylelikle de tarih aşılamamış gelenekselliklerimiz çevresinde, yenilgilerimizle esir yaşanılmıştır. Samuray aperatları ise, marjinal edilgenliklerini aşamamanın uzatmalı trajedilerini yaşamışlardır.

(...)

Ne yapılıp ne yapılmaması konusunda, onca deneyimin ardından, fal açılmasına ya da 'sela' verilmesine gerek yoktur. Sorun, sadece ve sadece, E.Papaioannou'nun deyişi ile: "Bugünü kurmak için, dünü hatırlamak gerekir" öndeyişine uygun düşünüp-davranarak, geçmişle hesaplaşıp geleceğe yönelmektir.

(...)

"Evet, 'durum iç açıcı değildir'. Ayrıca da, 'içler acısıdır': Hem söyleyecek sözü olanlar ve hem de dinleyenler açısından.

(...)

Güneş ordusunun yenilgisi ardından, siyasal tabloda, yenik ordunun direngen neferleri, sürgündeki sökük apoletli eski generaller, 'icazet'li sol liberallerle, şimdilik kazanan egemenler vardır.

(...)

12 Eylül'de kazananlar, zırh içindeki ölü misali hâlâ ayaktadırlar.

(...)

Bu durumda, hiç olmaz ise sorunlarımızı konuşabilmeyi öğrenmeliyiz... Korku, kaygı ve ikircimlerimizden arınmayı becerebilmeliyiz... Korku, kaygı ve ikircimlerimizin bir kaynağı, içinde bulunduğumuz şart ve ilişkiler ise, öteki kaynağı da kendimizdir.

(...)

Bilimsel bir bakış açısının tartışamayacağı tek şey, tartışılmazlıktır. Bilim dışı, orta çağ kalıntısı bir tavır olan tartışılmazcılık açısından, tartışabilen bir başkaldırı akıl almaz bir suçtur... Otorite düşmanı ve bölücü konumlu anlaşılmaz bir hırçınlıktır. Totemci ve tabucu bir tutsaklık olan tartışılmazcılık, her ne kadar günümüzdeki yaygın ve etkin bir reel-politikerlik olsa da, şansının pek fazla uzun süreli olacağı zannedilmemelidir. Çünkü, kendini yeni eksenlerde ifadeye yönelen devrimci potansiyel, şekillenmesini sınıfsal zemin üzerindeki plüralist bir politik güçlülükle dıştalama ve ifade etme eğilimindedir."

(...)

"Belirli bir tarihsel durumun ilişki ve çelişkileri içinde açıklanması, eylemin bununla uygunluğunun saptanması ve tüm bunların da eylemli söylemin devrimci Marksist bilimle ve yaşamla bütünleşmiş yöntemiyle, sınıf organikliğinde yoğrularak, savaşımın içinde örgütlenerek örülmesi... İşte bizlere düşen görev budur.

(...)

Lakin 'kısa görüşlülük, dar çevrenlik... ve gönlüne göre gerçekçilikten' (A.Nesin) muzdarip Türkiye aydını, praksis felsefesinin bu yaşamsal sırrını kavrayabilmekte hep zorlanmış ve gerçeği de öznelliği ile zorlayarak anlamsızlaştırmış ve 'iğdiş' etmiştir.

(...)

Unutulmamalıdır ki, önce eylemci ideolojik söylemimizin birleştrici ilkesini oluşturan ve adlandıran şey, kavgamızın sınıf organikliğinde nesnelliğini aşan, insanal özneleştirilmesinin kolektivizasyonudur."

(...)
Unutulmamalı, kendisini sürekli olarak yineleyebilen, zorunlu bir sorgulama, ne bir zül ne de bir lükstür. Aksine, sorunların ve sorumlulukların tanıklığında, zamanın geçmişten geleceğe bağlanarak üretilmesidir. Çağsal ve toplumsal bir vazgeçilmezliktir.

'Arabesk'leştirilmiş verili duruma ve onun 'malumun ilam'ına karşı, boyun eğmeden yeniyi yaratabilmenin beyanı olan bu vazgeçilmezlik; 'etrak-ı bi idrak' bir aymazlığın oblomovizmine karşı da başkaldırır.

(...)
Artık kendimizi açıkça kamuoyu önünde tartışmalı bir eleştiri ve özeleştiri süzgecinden geçirmek... Evet bize düşen, kesin tercihlerine dönüşebilecek açık, net ve köktenci bir değerlendirmeye yönelik açık tartışmadır...

(...)
Onun içindir ki, hiç kimse bize 'eylemsizliğini eylemmiş' gibi sunarak marjinal edilgenliğini rasyonalize ederek, açmazlarını 'teori'leştirmemelidir... Onun için de bizlere düşen: Kollektivist eylemliliği ile kanıtlanmış samimiyetimizle, bütün yaşamlardar oluşmuş kavgayı, organik yoğunluklarına malolabilmiş bir haklılıkla yaşayabilmektir.

(...)
Bunun da biricik yolu, çözümün merkezine kendimizi koymadan, sosyalist sentezleşmeye acilen yönelmektedir."

(...)
Unutmamalıyız ki, teorik olan bilimsel anlamda, hareketin değişken bütünselliğidir. Onun içinde devrimci teori, /ancak ve ancak/ değişim ve gelişimin süregelen incelenişi ve kavranışı ile oluşturulabilir.

(...)
Bize gereken, cereyan eden dönüşüm sürecine bilinçli katılım ve önder teorik pratik kavrayışın kollektivizasyonudur. Bu da, eylemli söylemin sınıf organikliğinde ifadesini bulan devrimci Marksist yöntemin, 'bilgiç öğreticiliğe' teslim olmayan pratiği ile olasıdır.

(...)
"Çözüm de çözümsüzlük de kendi ellerimizde, bizde, kavgada... Bazı sayfalar çevrilerek kapatılalı çok oldu. Hem de bu işi, irademizin dışında, yaşam yaptı. Lakin bazıları aynı bölümleri yeknesakça okumakta ve tekrarlamakta inat ediyorlar. Sorunları aşamayışımız biz boyutunda tam da buradan kaynaklanıyor.

(...)
Ağırlıklı yaşam ve kavga bağı olması gereken devrimci teorinin, bilgiç öğreticiliğin labirentlerinde kaybolmamasının tek güvencesi, onun zorunlu praksisi ve kavga içindeki tekrar yeniden üretimidir. Bu anlamda, öznel nedenselliklerin rasyonalizasyonundan kaçınılması gerekir iken; sorunların çözümü için, bilgi ve varoluşun dinamik tarihsel niteliği unutulmamalıdır.

Devrimci teorinin yaratılarak kazanılması, praksis içinde önceden var olan eylemi yenileme ve eleştirisel duruma getirme düzeyinde kavranmalıdır. Ancak böylelikledir ki, yenilenen ve eleştirisel duruma getirilen praksisin üzerinde yükselen bu teori, eylemin önde gelen unsurlarına tekabül ederek, onlarla tanımlanabilir.

(...)
"Sorunlarıyla ve paradokslarıyla içiçe geçmiş bu süreçte, elimizdeki tek güç, döğüşen insanların gücüdür... Gelecek ise devindirilebilirse bu gücün olacaktır.

(...)
Yanılsama zincirlerinin ötesindeki yeni bir insan, yeni bir toplum düşü, kadim tarihten beri insanların gündeminde... Başkaldıran insana ve onun kavgalarıyla yazdığı karşıt tarihe yabancı olmayan herkes, bunu bilir...

Yanılsamaları gerektiren koşullara ve onun ürünü olan 'resmi' tarihe bir başkaldırı destanı olan karşıt tarih, bireyin gündemine hep yeni bir insan ve yeni bir toplumdan yanaki devrimci eleştirisellikle gelir. Sonra da, çağının ve toplumunun bilinçli eylemi aşaması devreye girer.

Yaşanan tanıktır: Önüne 'politik' sıfatı eklense de, marjinal konumlu bir yoğunluk, karşıt tarihin yaratılmasına katkıda bulunabilecek bir faktör olamamıştır. Ayrıca da, herhangi bir marjinal yoğunluktan hiçbir düzeyde, 'çağının ve toplumunun bilinçli eylemi' döllenmemiştir.

(...)
— İster kendine sosyalist diyen bir birey, ister grup-örgüt-parti olalım: Tarihsel dinamikler ve toplumsal objektivitelerin koşullandırıcı toplamında, onu yanıtlayabilirsek 'hızlandırmaktan' ve yazmaktan ne anlıyoruz?

— Hiçbir şeyi mutlaklaştırmadan ve fetişleştirmeden veya kaskatı bir öznelcilikle kör inançlara sarılmadan, öngörülen ile gerçekleşen arasındaki bağ ve uyuma ilişkin konumumuzu nasıl açıklayabiliyoruz?

— Yapısal bir gerçekliğin işçi sınıfı bağlamında, toplumsal ve tarihsel öznelleşmesi açısından biz neyiz ve ne yapıyoruz?

— İskambilden şatolar kurmaya kalkışmadan, ölmüş atı kırbaçlamaktan yarar ummadan, çadır tiyatrosunda Hamlet oynamadan, gölge boksu yapmadan veya tüm bu açmazların 'mirasyedice' üretimsiz tüketiminden kaçınan yapıcı bir sorumluluk ve cüret ile, toplumsallaşma perspektifine katkımız ne?.. sorusuna yaşananın yanıtı nedir?.. Ayrıca bu yanıtın, işçi sınıfının öndersizlik krizinin aşılması yolundaki yanıtı /veya 'cürmü'/ ne düzeydedir?..

— Tarihte bireyin ve birey kollektivitelerinin rolünü unutmadan ve atlamadan, 'yanıtsız' öznel bir zorlamacılığın aceleciliğinden kaçınmak, ertelenmiş ve Godot'u bekleyen bir tutum olabilir mi? Veya 'yol uzundur' önermesinden yola çıkarak, yolu uzatmak gerçekçilik midir?

(...)
Zorunlu soruları içerilmiş, kimi eleştirisel değinilerimiz ve açıklamalarımız, kuşkusuz okuyucunun da dikkatinden kaçmayacağı üzere kopuk kopuktur. Ayrıca da, Ezop da vari bir anlatımın komprimeleştirilmiş derdinden 'duçar'dır... Bu anlamda da, 'arif'e de tarif erekmektedir.' 'Bu sakıncaları bilmiyor değilim... Her neyse...

Diyeceklerimizi sonlarsak: Coşkuları ve istenci sömürmeye kalkan kolaycı ve banal bir umut tüccarlığından da, umutsuzluk deccallığından özenle kaçınmak gerek... Bu gerekliliğin sorumlulukları ile de, Barbusse'nin şu sözü anımsanmalı hep: "Gerekirse muhteşem bir dürüstlükle kendini yeniden yoğurmaya başla..."

Kendimizi yeniden yoğurabileceğimiz tüm dinamikleriyle, yaşam sürüyor. Önümüzden akıp giden olanak ve olasılıkları, bizleri güçlendiren ve bilinçlendiren olaylar olarak, her düzeyde değerlendirebilmeliyiz. Silkinerek kolları sıvamalıyız. Karşımızdaki güçlü engelleri geleceğin 'diyet'sel muştuları olarak kavramalıyız... Sonra da, Costa Gavras'ın şu anlatım gücü yüksek deyişini, düşüncelerimizden davranışlarımıza kulağımıza küpe etmeliyiz: "Susmak ya da söylemek... Hayır susmamak gerek. Eğer ilericiliğin bir anlamı varsa burada aramak gerek. Susmamak. Göze almak. Özgür olmanın tek koşulu bu." (C.Gavras) ***Paris, 19.10.1986.***

Öğrenci Dernekleri ve Politika(sı)

12 Ekim 1986
Merhaba,
Zemin'i bekliyordum(k). Çıktığında da çok sevindim ve beğendim. Ve bir öğrenci olarak (E.Ü. Ed. Fak. Felsefe. 3) "öğrenci dernekleri ve politka(sı) üzerine" yazdığım küçük bir yazıyı yollayarak beğenimi ve desteğimi göstermek istedim.
Dost sevgi ve selamlarımla
Memet.

M. ERKEN
6347 Sokak 3/2
Deniz Bostanlısı-İZMİR

Politikayı, içinde yaşadığımız mekânın, yani kentin, yani ülkenin, yani dünyanın sorunlarıyla ilgilenmek anlamak ve çözümler üretmek ve bu ürettiğimizi -en azından üretmek için çaba gösterdiğimiz- çözümlere göre değiştirme, dönüştürme mücadelemiz, etkinliğimiz olarak tanımlarsak eğer, içinde yaşadığımız mekanın ve ilişkilerinin sorunlarından, rahatsızlıklarından yola çıkarak çözümler üretmek, "dertlere çare bulmak" için kurduğumuz alternatif mekân ve ilişkiler yaratmaya, yaşamaya çalıştığımız dernekler ve bilumum kitle örgütlerinde de en geniş anlamda politika yapıyoruz demektir. Kimse bunu ifade etmese de.

Burada üretilecek politikaların, yaratılmaya, kurulmaya çalışılan ilişkilerin ve bu ilişkilerin içinde şekillendiği mekânın varolana muhalif bir karakteri olacağı, varolanı aşmaya çalışacağı, aşması gerektiği açık. Çünkü alternatif olmak, varolan içinde yaşanamayan ilişkilerin, kurulamayan diyalogların gerçekleşmesi için faaliyet göstermek demek. Eğer, varolana çok benzeyen hatta onunla aynı niteliklere sahip olan veya tersine varolanın bir tepkimesi olan, dolayısıyla aslında varolan tarafından belirlenmiş olan mekânlar ve ilişkiler yaratmışsak, yaratıyorsak "yeni" ve alternatif bir çözüm, politika üretmiyor, üretemiyoruz demektir. "Biz", "yeni" olduğunu "sandığımız" ilişkiler içinde "eski"yi yaşıyor ve yeniden "eski"yi, varolanı, egemen olanı üretiyoruz; kısacası akıntıya karşı değil, akıntı yönünde kürek çekiyoruz demektir.

Eğer, politikayı yukarıdaki gibi tanımlıyor, katılımı ve politikanın kitleselliğini savunuyor ve yönetici yönetilen ilişkileri başta olmak üzere her türlü iş bölümü ve ayrımı reddediyorsak ortada vahim bir durum vardır; ve bunun hemen düzeltilmesi gerekir. Fakat, politikayı yukarıdaki gibi tanımlamıyorsak, politikayı ve üretimini belirli ellere ("beyinlere") bırakıyorsak ve önemli olan "nasıl yaptığımız" değil, "niçin yaptığımız"dır türünden ayrımlara gidiyorsak ve biz zaten "kendimiz için değil, vekâleten mücadele yürütüyorsak" bütün güzel şeyler yarına aitse ve toplumun ve ahlakının altını çizmek adına bireyin ve ahlakının üstünü çiziyorsak ve de bunları "normal" ya da "sosyal, iktisadi şartların zaruri neticesi" olarak görüp kabulleniyorsak, bütün bunlar hiç dert değildir. Fakat "biz" bunları böyle görmüyor, kabullenmiyoruz, kabullenilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. "Biz" hâlâ "başka türlü" diyoruz "alternatif" diyoruz, "nitelikçe farklı" diyoruz. Demir disiplin ve otorite değil, farklılık ve demokrasi diyoruz. "Biz, düzenin "ciddiyetine" karşı "şenlikli muhalefet" edelim ve "onların ciddiyetini' meraklılarına bırakalım diyoruz. "Biz", öğrenciler olarak "YARINLARIN büyüğü değil, BUGÜNÜN öğrencisi" olduğumuzu ısrarla belirtiyoruz. VE "büyüklerimizin" ayak oyunlarına rağbet etmediğimizi ve etmeyeceğimizi söylüyor ve ne yazık ki arkadaşlarımız olan taklitçilerine de bu ayak oyunlarını, bu "resmi politikanın" pisliklerini alternatif mekanlara, derneklere ve kongrelerine taşımamalarını istiyoruz. "BİZ" kim miyiz? "Biz" politikayı içinde yaşadığımız mekanın, kentin, ülkenin, dünyanın sorunlarıyla ilgilenmek, anlamak ama kabul etmemek ve bu yüzden de çözümler üretmek ve bu çözümlere, arayışlara göre varolanı herkesin katılımıyla değiştirmek, dönüştürmek olarak anlayanlarız. Bu nedenle kaç kişiyiz "kelle sayımız" ne, kendi adıma bilemeyeceğim. Meraklılarından özür dilerim.

Öğrenci Dernekleri ve genelde kitle örgütleri veya belli bir alanda o alanın sorunlarından yola çıkarak çözümler üreten ve etkinlikte bulunan örgütlenmelerin "en geniş anlamda" politika yaptıklarını, fakat bu örgütlenmelerin varolandan nitelikçe farklı mekanlar, ilişkiler, yani yeni ve farklı bir hayat tarzı yaratmaya çalıştığında ancak, "devrimci", "radikal", "alternatif" bir nitelik kazanacağını da belirtmiştik.

Şimdi şunu sorabiliriz: Peki bu belli bir alanda etkinlik gösteren mücadele veren dernekler, hareketler vb. alanlarının "sınırlarını" aşmayacaklar, aşamayacaklar mı? İlk bakışta haklı gibi görünen fakat pek yerinde olmayan bir sorudur bu. Çünkü belli bir alanda etkinlik gösteren, yeni ilişkiler, yeni ve farklı bir hayat tarzı kurmaya çalışan bu örgütlenmelerin o alanın "sınırları" içine tıkılıp kalacağını kimse söyleyemez, söylemedi de. Elbette ki belli bir alandaki bazı sorunlar ve çözümleri o alanın "sınırlarını" aşar ki, yukarıdaki politikayı tanımlama çabalarında da faaliyet ve mücadele alanının içinde yaşadığımız mekandan bütün dünyayı içine alacak kadar geniş bir alana yayıldığını belirtmiştik. Kısacası belli bir alanda (bölgede) yürütülen faaliyetin hayatın diğer alanlarıyla ilişkisi mutlaka olacaktır. Çünkü dönüştürme faaliyeti içinde yaşadığımız çevreden, mekandan, gündelik ilişkilerden başlayarak hayatın her alanını kapsayacak biçimde yürütülmezse hayatımızı, o bir kere yaşadığımız hayatımızı, hep yarım yaşayacak ve bu yarım yaşamı kabulleneceğiz demektir. Oysa karşı çıktığımız dönüştürmeye çalıştığımızda böyle yarım yaşam(lar) değil mi? Ayrıca böyle yarım bir yaşantı kişilik yarılmalarına ve bunalımlarına yol açmaz mı? Ve bir yerde, "ellerimizle yapmış olduğumuzu ayaklarımızla yıkmış olmaz mıyız? Bunların yanısıra alanın, bölgenin sınırları içinde hapsedilmiş bir mücadele, faaliyet nereye kadar devam edebilir? Hayatın bütününü kapsamayan, hayatın her alanından başlatılmamış topyekün bir dönüştür-

me hareketi, faaliyeti bireyi ve toplumu ne kadar dönüştürebilir ya da dönüştürebilir mi? Kısacası "ya içindeyizdir çemberin ya da dışında".

Öyleyse, elbetteki toplumsal alanın her yerinden başlatılacak ve "belli" bir otonomisi olan bu hareketler, alan mücadeleleri olduklarını unutmadan ve otonomilerini yitirmeden ortak bir platformda zaten "bütünleşeceklerdir"; daha doğrusu "bütünleşmek" ihtiyacı hissedeceklerdir. Fakat bu, hiçbir etkinlik gösteremeyen 70-80 ya da en fazla 100 üyeli *tartışma klübü bile olamayan* yapıların, demokratik de olsa merkezileşmeleri demek olmamalıdır. Burada, merkezileşme alanında bir geleneğe sahip olmamıza karşın demokratik bir geleneğe sahip olmadığımız, olamadığımız unutulmasın. (Bu son cümle "tek ses, tek nefes, tek bir yumruk" olma meraklısı merkeziyetçiler içindir. Herkes üzerine alınmasın.) İşte, insan henüz kendi içinde bile oturmamış, kitleselleşememiş yeni ve farklı bir hayatın yaşanması için hiçbir şey yapmamış, yani yeni ve nitelikçe farklı ilişkiler, diyaloglar ve mekanlar kuramamış, yaratamamış, katılımı sağlayamamış yapıların ortak bir platform oluşturma çabalarının ardında ister istemez başka niyetler arıyor. Üstelik bunu isteyen ve bunda acele edenlerin demir disiplinci ve "tek" "tek"çi (tek ses, tek nefes gibi) oldukları da düşünülünce kuşkular iyice artmaktadır. Merkeziyetçilii savunanların "hızlı karar çıkartmak" gibi nedenler de öne sürmeleri ve gerilla savaşçılarına bile taş çıkartacak hızda olmaları ve sanki kendilerini bir savaştaymış gibi düşünmeleri de her düzeydeki merkezileşme taleplerini daha bir anlamlı hale getirmektedir. Ve tabiî bu arkadaşlara yeni bir hayat tarzından, insan-mekân ve insan-insan ilişkilerinin dönüştürülmesinden söz etmek ütopyacılık oluyor, ayakları havada olmak ya da yere basmamak oluyor. Bu yerçekimi tutsakları o kadar gerçekçiler ki, egemen güçlerle onların alanında dövüşmeyi göze alıp, kendi alanlarını kolayca terkedebiliyorlar. Ve biz "ütopistler" "savaş" halinde olduğumuzu unuttuğumuzda habire "demokrasi çığırtkanlığı" yapmış oluyoruz. Ve tabii "savaş ciddi bir iş" olduğu için, muhalefet ve mücadele ciddi bir iş olduğu için espriye, şakaya, humora burada yer yoktur. Şimdi mücadele vaktidir. Gülmenin de zamanı gelecektir; ve tabiî gülmenin de bir adabı vardır. (Bkz. Toplumcu Gerçekçi Adab-ı Muaşeret El Kitabı, yeni basım. 1986) Kısacası şenlikli muhalefet yapmazsınız, onun adı sulukluktur. O kadar!

Aslında biraz düşününce niye hep "savaş" halindeler ve neden çevrelerinde tıpkı "büyüklerimiz" gibi sürekli iç ve dış düşmanlar görüyorlar ve görmek istiyorlar anlamak mümkün. Çünkü bir muhalif örgütlenme, hareket, kendisini salt bir olumsuzlama, muhalefet olarak konumladığında, yani kendisini kendisinde tanımlayamadığında varlığını muhalefet ettiğine, karşıtına bağlamış demektir. Bu durumda eğer karşıtı (Pozitifi) karşıt olmaktan çıkarsa, durum değiştirirse ya da ortadan kalkarsa var olanın salt bir olumsuzlaması (negatifi) olan muhalif toplumsal hareket de varlıktan kesilir. Çünkü kendisini varlığa getiren, belirleyen, "varolandır". Dolayısıyla böyle bir toplumsal muhalefet hareketinin varlığının devamı için "sürekli düşman(lar)a" ve "savaşa" ihtiyacı olacaktır. Bu, bugün dış düşman ise, yarın iç düşman'dır; ama mutlaka bir "düşman"dır. Buna bazı aklı evveller "karşıtların birliği" adını verebilirler ve pratik zekâlarının parlaklığını gösterebilirler. Kimse de "kendileri adına" konuştukları sürece buna karışamaz. Ama lütfen kendileri adına konuşsunlar. Çünkü "vasi" ya da "baba" istemiyoruz.

Evet, ürettiğimiz daha doğrusu hem üretip hem de eylemlerimizde, eylemlerimizin içinde şekillendiği mekanlarda somutlaşan politika hakikaten yukarıda söylenenler gibi mi? "Biz". evet özellikle biz öğrenciler. "belli" bir bilinç ve bilgi düzeyinde olan, en azından bilgilenmeye en yakın olan biz öğrenciler bu yukarıda tanımlamaya çalıştığımız belli bir politika anlayışına tekabül eden mekanları ve ilişkilerini ne kadar yaratabiliyor, dönüştürebiliyoruz? Ya da en azından bundan sonra nasıl ve ne kadar dönüştürebilir, gerçekleştirebiliriz? Ve var olan kurumlar, mekanlar ve ilişkileri içinde gerçekleştiremediğimiz ilişkileri, kuramadığımız diyalogları nasıl kurabilir, gerçekleştirebiliriz? Çünkü bunlar bugün okulda, kampüste, sokakta; yarın fabrika, iş yerinde ve yine sokakta ve hep de evde karşımıza çıkacaktır.

EKİM 1986

EK: Aşağıya geçen öğrenim yılında (1985/6) E.Ü. Edebiyat ve Mühendislik Fakülteleri öğrenci derneklerine öneri olarak götürülmüş ve "ciddiye" alınmamış, "ciddiyetsiz" sloganları aktarıyorum. Herhalde geçen yıl bir ara Ed. Fak. öğrenci derneğinin duvarlarını süsleyen ve sonra indirilen (?) "Hak verilmez alınır" türü, ne kadar doğru da olsa, bayatlamış sloganlardan daha güzel, esprili ve "öğrencice". En azından bence. ("kafiye olsun diye değil")

Biz kendimiz için mücadele ediyoruz, vekaleten mücadele yürütmüyoruz.
Hep iyiliğimizi istiyorlar. Vermeyeceğiz işte!
Valla isteklerimiz masum, biz de.
Ne kuzu gibi oturuyorsunuz mee...
AIDS'ten mi korkarsınız ÖĞRENCİ'den mi?
Biz YARINLARIN büyüğü değiliz, BUGÜNÜN öğrencisiyiz.
Hamile öğrencilere bedava kürtaj hakkı
Öğrenci potansiyel suçlu değildir!
Gelin, derneğe gelin ama bir çay içip gitmeyin. (Tabiî içmeden de gitmeyin).
Her şeyi istiyoruz. Bir an önce.
Hareket etmeyen zincirlerinin farkına varamaz.
(Not: Bu zincirlerin proleteryanın zincirleriyle doğrudan bir ilgisi yoktur)
Mantıklı olun, imkansızı isteyin!
(Bu sloganların çoğu değişik yerlerden derlenmiştir.)

Krizin İmkânları

NURDAN GÜRBİLEK

I.

Stalin'in kültür sözcüsü Jdanov, 1948'deki Sovyet Müzik İşçileri Konferansı'nda biçimci ve atonal müziğin "normal insan kulağının temel fizyolojisine aykırı düşen" bir müzik olduğunu, insanın "ruhsal ve fizyolojik dengesini bozduğunu" savunmuştu.(1) Jdanov, Sosyalist Gerçekçiliğin SSCB'nin resmi kültür politikası ilan edildiği 1934'ten Stalin'in ölümüne kadar süren dönemde kültür alanında ne yaptıysa, hepsini birer sağlık tedbiri olarak sundu. Stalin sanatçıları "insan ruhunun mimarları" olarak tanımlamıştı. Jdanov tanımı biraz genişletti: sanatçılar insan ruhunun doktorları oldular.

II.

Yalçın Küçük, "Türkiye'de *her hücreye* akılcılığın egemen olacağı günlere kadar" insan ruhunun doktorluğunu politik bir görev olarak üstlenmiş görünüyor. *Küfür Romanları*'nın tek bir teması var: Sağlıksız sanat. Yalçın Küçük'ün konuya ilişkin yaptığı tek açıklamaysa, kendisinden önce Lukacs tarafından çok daha kapsamlı bir biçimde yapılan bir değerlendirmenin son derece sığ bir kopyası: Hastalıklı sanat "toplumun her hücresine iltihap dolduran tekelci aşama" sonucunda ortaya çıkmıştır. Atilla Özkırımlı'nın yine hastalıklı sanatı konu alan bir yazısında(2) kurduğu "ruh bozukluğu eşittir hezeyan" denklemi Yalçın Küçük'te "iltihap eşittir hastalık" denklemiyle karşılık bulmuştur. Bunların adı da edebiyat eleştirisi ya da politik tavır olur. Jdanov nasıl Ahmatova'nın "kilise ile garsoniyer arasında yalpalayan yoz ve düşmüş bir kadın" oluşu ya da Genet'nin "eşcinselliği" ile emperyalizmin "çürümüşlüğü" arasında kurduğu bağlantıdan bir teori çıkartmaya çalıştıysa Küçük de, Robbe-Grillet, Oğuz Atay ya da Latife Tekin'in "sağlıksızlığı" ile "iltihap dolu tekelci kapitalizm" arasında benzer bir bağlantı kurar. Şizofreni ve hezeyan ön teşhisiyle uzmanlara (Prof. Dr. Ayhan Songar, Prof. Rasim Adasal, Prof. Özcan Köknel) başvurur. Yalçın Küçük'ün politikasıyla bu uzmanların yöntemleri biraraya geldiğinde acaba nasıl bir tedavi çıkardı ortaya?

Küfür Romanları'nın bir şaka olduğu söylenebilir. Ama kitabı şakadan ibaret kılan, yazarının henüz tedaviye başlamamış olması, kısacası iktidar sahibi olmayışıdır. Üstelik Küçük'ün tek farkı, bir tür sosyalist edebiyat ya da kültür eleştirisinde öteden beri varolan ve son zamanlarda bir ölçüde yaygınlaşmış olan bir patoloji söylemini bir kitap boyutunda karşımıza çıkarmış oluşudur. Bir başka örnek verilebilir: "Patolojik bir vakanın kurgulanmış hezeyanlar toplamı biçiminde sunulması nereye kadar romandır? Ya da başka deyişle tipik bir patolojik durum, nesnel gerçekliğin bütünüymüş gibi sunulabilir mi?" Yine bir başka örnek: "İnsan ruhunun mimarları, o ruhtaki çürümeleri, tortuları, döküntüleri ateşe vermeden, yeni olanı da kuramazlar."(4)

Sağlık kavramını, sanatı ya da kültürü yargılayan bir ilkeye dönüştüren bu sığ kuralcılık ne üzerinde temelleniyor, hangi ihtiyaca cevap veriyor?

III.

"Toplumsal sağlık kavramı, gerçekten büyük olan tüm sanatın temelidir, çünkü toplumsal sağlık insanın tarihsel farkındalığının bir parçasıdır." Sağlık ve hastalık kavramları, Lukacs'ın geç dönem yazılarının temel kavramlarıdır. 1955'te yazdığı "Sağlıklı ya da Hastalıklı Sanat" adlı yazısında Lukacs, başta T.S. Eliot, D.H. Lawrence, Oscar Wilde ve Andre Gide olmak üzere çağdaş yazarları eleştirirken, "anormal", "dekadans" ve "hastalık" sözcüklerini toplumsal kavramlarmış gibi kullanır: "Genel olarak sağlığın ilerlemenin, hastalığın ise gericiliğin safında yeraldığı söyenebilir... Anormalliğe gelince, çoğu zaman bu, insanlığın ilerlemesinin yönüne ve yapısına karşı kısır bir muhalefettir, yani geleceğe dönük olmayan bir muhalefettir... Sağlıklı ve hastalıklı sanat arayışları arasında, temsil ettikleri sınıf ideolojilerinin arasında olduğu gibi, uzlaşmaz bir düşmanlık vardır... Bunlar yaşadıkları toplumla normal bir ilişki içinde olmayan kişilerin ruhsal ve ahlaki yozlaşmasının bir ifadesidir..."(5) Lukacs'ın eleştirisinde hastalık kavramı, modern sanatı tanımlamak üzere kullanılan kısırlık, sakatlık, yozlaşma, çürüme, can çekişme ve ölüm gibi metaforlarla örülerek insanın tüm biyolojik korkularını kullanmaya yönelmiştir. Baştan sona tıbbi terimlerle yaptığı ayrımların üzerine Lukacs, estetik, politik ve sınıfsal bir konumu yerleştirmiştir. Gerçekten büyük olan sanat Lukacs için, parçalanmamışlığın, bütünlüğün, uyumun, tamlığın ya da kısacası sağlıklığın sanatıdır. Sağlıklı sanat bütünlüğü yansıtır. Sağlıklı bilgi bütünün bilgisidir. Bu iki önerme üzerinde temellenen "Sağlıklı ya da Hastalıklı Sanat", 1930'lar ve 1940'lar boyunca korumaya çalıştığı mesafeye rağmen, Lukacs'ın Sosyalist Gerekçiliğe oldukça yakın düştüğü, hatta bütünüyle örtüştüğü bir yazısıdır.

IV.

Bütünlük, çoğu teorinin ortak arzusudur belki de. Ancak bütünlük kavramını temel felsefi-politik bir kavram olarak Marksizme kazandıran Lukacs olmuştur. Lukacs'ın kavramı ilk kullandığı yer ise, Marksist olmadan önce, 1914-15 arasında yazdığı *Roman Kuramı*'dır.

"Yıldızlı gökyüzünün gidilebilecek tüm yolların haritası olduğu, yolların yıldızların ışığıyla aydınlandığı o çağlar ne mutluydu. O çağlarda her şey hem yeni, hem de tanıdıktı. Serüven doluydu ama yabancı değildi insana. Dünya çok büyüktü, ama yine eviydi insanların. Çünkü insanın ruhunda yanan ateş, yıldızların ateşiyle aynı doğaya sahipti; dünya ve benlik, ışık ve ateş bütünüyle ayrı şeylerdi, ancak hiçbir zaman birbirleri için sürekli birer yabancı değildiler..."(6) Lukacs için destan ile roman arasındaki fark, bütünlüklü kültür ile parçalanmış kültür arasındaki farktır. Destanın içinde doğduğu eski Yunan toplumu, *Roman Kuramı*'nı bü-

yük ölçüde etkileyen Alman Romantikleri'nde olduğu gibi, Lukacs için de uyumun, bütünlüğün, tamlığın ve dengenin simgesidir. Marks gibi o da eski Yunan toplumunu, insanlığın "normal çocukluk dönemi" olarak görür. Doğa ile toplum, özne ile nesne, söz ile eylem arasındaki farklılığın henüz aşılmaz bir uçuruma ve kalıcı bir yabancılaşmaya dönüşmediği bir çağdır bu. *Roman Kuramı*'nda Lukacs, destan çağının bu uyumlu bütünlüğünü, sorunsuz gerçekliğini özler. Ama eski Yunan toplumunu estetik ütopyalarının temeli yapan Alman Romantik şairleri gibi o da farkındadır: bu dünya bir daha geri dönmemek üzere kaybolmuştur. Ya da Marks'ın ifadesiyle "Yunanlılar normal çocuklardı. Sanatlarından aldığımız tad,

o sanatın doğduğu olgunlaşmamış toplumsal koşullar bir daha geri gelmeyeceği için böyledir."(7)

Lukacs'ın modern topluma bakışının arkasında bu geriye dönüşsüzlük vardır. Bireyle topluluğun kaderlerinin ayrıldığı, bireyin iç dünyasının dış dünyadan koptuğu bir toplumun ifadesidir roman. Destanın bütünlüklü dünyasının duvarları yıkılmıştır: yorgun ve umutsuz ellerimizin değdiği her şey eksik kalacaktır artık. Bu yüzden Lukacs için roman *yersiz yurtsuzluğun* biçimidir; Tanrı'nın terkettiği bir dünyanın destanıdır.

Parçalanmamış, eksiksiz bir dünya. Böyle bir dünya oldu mu hiç? Şüphesiz Lukacs'a ve bizlere böyle bir dünyayı geçmişte kurduran, öncelikle bugün yaşadıklarımızdır, kendi bölünmüş gerçekliğimizdir. *Bu dünyada* yersiz yurtsuz kalışımızdır. Kapitalist toplumda hayatın parçalandığına, eksik ve yoksul kaldığına ilişkin kuşkularımız, başka türlü yaşanmış olduğuna dair tarihten edindiğimiz ipuçları ve başka türlü yaşanabileceğine dair beslediğimiz umutlardır. Lukacs'ın Markist düşünceye soktuğu bütünlük kavramı, başlangıçta böyle bir sıla hasretini dile getirir. Roman, destanın parçalanmış bir dünyadaki zayıf bir yankısıdır ama, biçiminde yeniden ürettiği bütünlükle, aslında bireyin dünyayla barışma umudunu ifade eder. Ancak Lukacs bunun, gerçeklikte varolmayan bir uzlaşma olduğunun farkındadır: İroni, Tanrı'nın terkettiği bir dünyanın bütünlük arayışının ayrılmaz parçasıdır. Ve Lukacs için modern romanın ayrılmaz parçasıdır.

Roman Kuramı bir ütopyayla biter. Bölünmüş gerçekliğimizi belli belirsiz bir fondan ibaret kılacak yeni bir bütünlük ütopyasıdır bu. Önemli ölçüde etkilediği Walter Benjamin gibi, Lukacs da, parça ile bütünün birbirine bütünüyle yabancılaşmamış olduğu homojen bir geçmişin anısını, radikal bir devrim düşüncesinin temel bileşeni olarak Marksizme sokmuştur. "Ama sanat böyle bir dönüşümün aracı olamaz" diye ekler Lukacs. "Roman bir günahkârlık çağının biçimidir... ve dünya aynı yıldızların etkisinde kaldığı sürece de hakim biçim olarak kalacaktır." *Roman Kuramı*'nın ütopik sonu kötümserlikle gölgelenir. Savaşın yıktığı bir dünyada "büyük dönüşüm"ün *maddi* bir habercisi yoktur henüz. Kitabın son sözleri, devrimsiz bir devrimcinin sözleridir: "Mutlak günahkârlık çağını geride mi bırakıyoruz, yoksa yeni bir dünyanın umutlarımızdan başka habercisi yok mu? O umutlar ki, varolanın kısır gücü tarafından kolayca ezilecek kadar zayıflar hâlâ."(8)

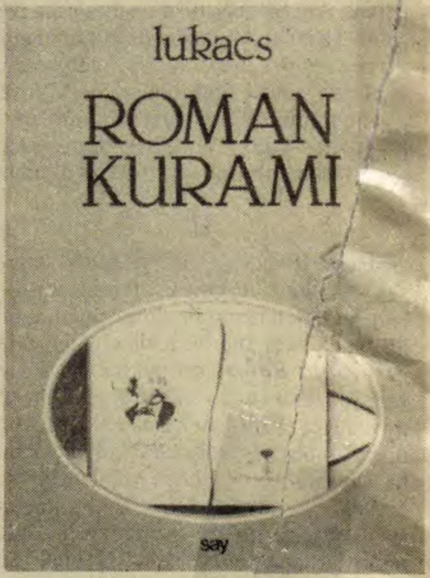
V

Yeni bir dünyanın umutlarımızdan başka habercisi yok mu?

Lukacs sorusunun cevabını ancak *Roman Kuramı*'ndan birkaç yıl sonra alabildi. Rusya'da başlayan devrim, dönemin birçok başka Marksisti gibi Lukacs'a da, dünyanın başka yıldızların etkisinde başka türlü kurulabileceğini haber verdi. 1922'de yayımlanan *Tarih ve Sınıf Bilinci*'ne gelindiğinde Lukacs için bütünlük, yitirilmiş bir geçmişin anısından çok, maddi bir gelecek ihtimaliydi. "1917'de, bana o ana kadar çözümsüz gelen sorunların cevabını buldum" der Lukacs sonradan. Gerçekten de, insanın bu dünyadaki yabancılığını ve praksis düşüncesini temel alan Marksist düşünceler, devrimle maddi bir karşılık bulmuşlardı. Marksizmi ütopyacı bir zemin üzerinde bir umut felsefesi olarak geliştiren Ernst Bloch için de devrim, "geleceğin bugün içindeki izlerinin" bir ifadesi ve "geçmişin gerçekleşememiş ihtimallerinin" gerçekleşme ihtimaliydi. Eksik bugünü *tamamlama* imkânıydı.

VI.

Burjuva toplumunda insanın kendi benliğiyle kurduğu ilişki kalıcı bir yabancılaşmadır. Lukacs, *Roman Kuramı*'nın bu saptamasının kapitalist üretim süreci ve işçilerin kaderiyle olan bağlantısını *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde kurmuştur. İşçinin emek gücüne, ürününe, üretim araçlarına, üretim sürecine ve diğer işçilere yabancı düştüğü bir toplumda tüm insanlar kendileri dışında nesnel bir varlık kazanan eylemlerinin sonuçlarına, koparıldıkları geçmişlerine ve sürüklendikleri geleceğe yabancıdırlar. Yalnızca işçilerin değil tüm insanların benlikleri, ayrı hayat-

lar süren ve çatışan parçalara ayrılmıştır. Bu yüzden Lukacs için "işçinin kaderi tüm toplumun kaderidir".

Lukacs *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde, Marksizmi burjuva düşüncesinden ayıran özelliğin bütünlük düşüncesi olduğunu savunur, ancak ısrarla savunduğu bir şey daha vardır: "Bireyden bütüne giden yol yoktur." Parça ile bütünün, ya da *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin kavramlarıyla özne ile nesnenin arasındaki yabancılığın ortadan kalkmasının olmazsa olmaz koşulu, kapitalist toplumun birbirinden kopardığı özne ve nesne kimliklerini birleştirebilecek bir sınıfın, yani proletaryanın eylemliliğidir. Lukacs için, gelecekteki bir bütünlük ihtimali, o bütünlüğü temsil eden bir öznenin faaliyeti sonucunda değil ancak devrimin kendi bütünleştiriciliğiyle mümkündür.

VII.

Sosyalistlerin devrimle gerçekleşeceğini umdukları bütünlüğün, parti hakimi-

yetine ve nihayet Stalinist diktatörlüğe çarpıp parçalanmasından sonra da bütünlük kavramı, resmi ve yarı resmi sosyalist söylemin merkezi kavramı olmayı sürdürdü. Ama kavramların serüveni, esas olarak da tarihin serüvenidir. Artık bütünlük, kapitalist toplumun parçalanmışlığını aşma yolundaki eleştirel bir kavram ve bugünkü bölünmüşlüğümüzün olumsuz imgesi olmaktan çıkmış, varsayılan bir bütünlüğe dönüşmüştür. Varsayıldığı andan itibaren de, sahte bir bütünlüktür. Kendisini bütünün yerine koyar ve kendi bütünlüğünü tüm topluma dayatan bir kadronun son derece *kısmi* çıkarlarının ideolojik örtüsüdür. İnsanlar, bu sahte bütünlük adına yönetileceklerdir artık. Lukacs'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde söylediklerinin tersine, artık özneden bütüne giden yol açılmıştır. Çünkü özne, bütün ilan edilmiştir. Bütünlüğün mutlak ve kuralcı bir olumlamaya dönüştüğü politik-ahlaki bir ideoloji içinde ise tüm çelişkiler dışsaldır. Parçalanmışlık bir sapmadır. Ve hastalık keşfedilmiştir: artık kriz ancak organizmanın yozlaşması ya da bozulması olarak anlam kazanır. Lukacs'ın 1955'teki *Sağlıklı ya da Hastalıklı Sanat* adlı yazısında savunduğu gibi artık "sağlık ilerleme safındadır, hastalık ise gericiliğin safındadır." Lukacs bu noktaya gelindiğinde, *Roman Kuramı*'nı ve *Tarih ve Sınıf Bilinci*'ni "idealist" ve "mistik" olarak nitelendirip unutmayı seçmiştir.

Dünyanın eksiksiz yaratıldığını, insan varoluşunun zaten iyi olduğunu ve günden güne daha iyiye gittiğini varsayan; tek bir tarih ve tek bir gelecek üzerine kurulu muzaffer bir ilerleme söyleminin parçalanmışlığı anlamlandırması mümkün değildir. Her türlü çatışmayı dışsal, dolayısıyla düşman olarak gören resmi ideolojiler ve devletmiş gibi davranan sözde muhalif ideolojiler, krizi zorunlu olarak dıştalarlar. Bu politik-bilimsel ideolojiler, adına konuştukları toplumun ya da düşünce geleneğinin parçalı tarihini kabul etmemek, onu kimliksiz ya da tek kimlikli bir bütün olarak göstermek ve bölünmüş bugünü daha şimdiden tekvücut bir geleceğe indirgemek zorundadır. Ne var ki, gücünü çelişkisizlik, bütüncüllük ve sahte bir tamlıktan alan böyle bir bakış, ancak tarih gerçekten ilerlediği sürece anlamlıdır: Kriz sağlıksızlıkla özdeşleştirildiği anda, tuhaf bir çakışmayla devrim de yerini ilerlemeye bırakmıştır.

Ve böyle bir ideolojinin içerisinde kriz yanlızca dışlanmakla kalmaz, anlamlandırılamaz da. 1930'larda Lukacs'ın tüm modern edebiyatı bir sapma olarak görmesinin nedeni budur.(9) Lukacs, 19. yüzyıl romanının bütünselliğini bir norm olarak kabul ettiği için ve artık varolmayan bu "normal bütünlük" adına konuştuğu için bölünmüşlük üzerinde yükselen modern edebiyatı ancak hastalık-gerileme ikilisiyle açıklayabilmiştir. Daha doğru bir ifadeyle, suçlamaktan öteye geçememiştir. Bloch'un da belirttiği gibi, "Lukacs'a göre klasikler sağlıklı, Romantikler hastalıklı, Dışavurumcular ise iflah olmaz derecede hastalıklıdır."(10) Bir zamanlar Lukacs'ın kapitalist toplumun "ayırdedici ilkesi" olarak tanımladığı parçalanmışlık, 1930'lara gelindiğinde bir "küçük burjuva hastalığı"na dönüşmüştür. Lukacs tarafından Kafka, Musil, Joyce, Camus, Dostoyevski ve Beckett, yani Thomas Mann dışındaki neredeyse tüm modern edebiyat, dekadant emperyalizmin kültürel ifadeleri olarak suçlanır. Bir gerileme olarak nitelenir ancak açıklanamaz. Plekhanov yozlaşmanın başlangıç tarihini daha da gerilere alır: Fransız edebiyatı, Balzac'tan bu yana, 1848 Devrimi'nden bu yana yozlaşma içindedir. Baudelaire ya da Flaubert bu yozlaşmanın örnekleridir. Dahası, Sosyalist Gerçekçiliğin SSCB'nin resmi kültür politikası olarak benimsendiği 1934'te Gorki, burjuva kültürünün aslında Rönesans'tan beri gerilemekte olduğunu söyleyebilecektir.

VIII.

Oysa bugün farkındayız: Marksizmin kendisi parçalanmıştır. Birbirine yabancılaşmış kimlikleri taşımaktadır içinde. Unutmamalıyız ki, bugün bir yerde reel politika, bir başka yerde saf teori, bir başkasında saf ahlak olarak karşımıza çıkan Marksizmler ortak bir geçmişe sahiptir. Belki başından beri tek bir Marksizm yoktu. Ama bugün bunu bizlere söyleten, öncelikle bugünkü bölünmüşlüğümüzdür. Eksilmişliğimizdir. Bizleri çepeçevre kuşatan bir dünyadaki karşı çıkışlarımızın kısmi kalışıdır. Marksizm içindeki farklı kimliklerin, artık kendine yeterli ve birbirine kapalı hale gelen konumların örtüşme fırsatı belki de kaçırılmıştır. Ama hâlâ bir şeyler umulabilirse eğer, bu öncelikle, bu farklılaşmanın kalıcı bir husumete dönüşmesine yolaçan sahte bütünlüklerin yıkılmasından geçer. Çünkü bugün, bu parçalanmışlığa rağmen bir bütünlüğü varsayan bir Marksist konum, kısmiliği bir kurala dönüştürmüş olur. Ve bu bütüncül söylem, parçalanmışlık üzerinde yükselen toplumu olduğu kadar kendi bölünmüş tarihini de açıklayamaz. Marksist konum, kısmiliği bir kurala dönüştürmüş olur. Marksist teoriyi, topluma ve tarihe saf bir ilkeler bütününün gözünden, dolayısıyla da *dışarıdan* bakan bir konuma hapseder. Bu saflıktan, bu sağlıklıktan bir şey umulabilir mi hâlâ?

Yepeni ve tavizsiz bir ilkenin kılavuzluğunda sıfırdan başlayarak biçimlendirilecek her toplum ütopyasının, onu biçimlendiren öznelerin kısmi düşünce ve çıkarlarıyla koşullanacağı açık. Böyle bir tasarının yalnızca safdillik değil, aynı zamanda ancak toplum mühendisliğiyle birlikte varolan otoriter bir konuma yolaçacağını düşünüyorsak eğer ve geçmiş bütünlüklere geri dönülemeyeceğinin de farkındaysak, tasarılarımız ne saf birlikler, ne de düz bütünlükler üzerinde yükselebilir. Ve sosyalizmi ancak, parçalanmışlığın yoksullaştırıcı ve yoksunlaştırıcı yönleri aşmaya yönelen ama mutlaka parçalanmışlığın içinde mevzilenen; farklı geçmiş ve kimlikleri eritmeden buluşturan; farklı tarihlerin çatışmasından doğan imkânları gerçekleştiren bir tasarı olarak savunabiliriz. Aksi takdirde bu tasarının üzerinde yükseldiği tüm düşünsel ya da politik birlik ve bütünlükler sahte, kısmi, bir o kadar da baskıcı olacaktır. İşte o zaman tüm bölünmüşlüğümüzü bir adımda silip geçen bir sağlıklılığa ve insan ruhunun doktorlarına ihtiyaç duyacağız.

Bölünmüşlük, aynı anda farklı dünyalarda yaşamaksa eğer, buna bir hastalık belirtisi olarak değil bir zenginleşme imkânı olarak da bakılabilir. İşte o zaman krizin imkânlarından sözedebiliriz. Çok parçalı bir toplumun içinde ama onun belirlediği kısmiliğe teslim olmaksızın, farklı tarihlerin çatışmasından doğan imkânlardan bir zenginleşme umarak ama kalıcı bir yabancılaşmayı kabullenmeden konum almayı deneyebiliriz. O zaman, biz-

leri kısmiliğe yenik düşüren ve kendi yenilgilerimizi açıklamasız bırakan tüm baskıcı ve sahte bütünlükleri yıkarak Lukacs'ın sorusunu yeniden cevaplamaya çalışabiliriz.

Yeni bir dünyanın umutlarımızdan başka habercisi yok mu?□

NOTLAR

1. Jdanov, A.A., Edebiyat, Müzik ve Felsefe Üzerine, *Bora Yayınları, 1977.*

2. Özkırımlı, A., "Kişiye özel açıklama, roman gerçekliğine dönüşebilir mi?", Cumhuriyet, *27 Mart 1986.*

3. age.

4. Zileli, Feyza, "1970 Sonrası Türk Romanında Sol", Saçak, *Eylül 1986.*

5. Lukacs, "Sağlıklı ya da Hastalıklı Sanat", Writer and Critic, *1970, s.103-109.*

6. Lukacs, Roman Kuramı, *Say Yayınları, 1985, s.25 (buradaki çeviri bana ait).*

7. Marks-Engels, Sanat ve Edebiyat Üzerine, *Birikim Yayınları, 1971, s.21.*

8. Roman Kuramı, *s.151.*

9. 1930'larda Lukacs, Bertolt Brecht, Walter Benjamin, Ernst Bloch ve T.W. Adorno arasında süren tartışmaların eksenini Lukacs'ın modern sanat karşısındaki tavrı oluşturur. Lukacs'ın Alman Dışavurumculuğunu, irrasyonalizmin ve "faşizmin öncüsü" olarak nitelendirdiği 1934 tarihli bir yazısıyla başlayan tartışmalar, diğer Marksistlerin de katılmasıyla gerçekçilik, roman, modern kültür gibi konuları içeren oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Lukacs'ın Dışavurumculuğu eleştiren yazısına ilk tepkilerden biri Ernst Bloch'tan gelmiştir. Bloch "Dışavurumculuk Tartışması" adlı yazısında Lukacs'ın, "kapalı ve nesnelci" bütünlük ve gerçeklik anlayışını eleştirir ve ayırdedici ilkesi parçalanmışlık olan bir dünyayı ve sanatı anlayamadığını vurgular. Lukacs, Bloch, Brecht, Benjamin ve Adorno'nun yazıları Estetik ve Politika *(Eleştiri Yayınları, 1985) adlı derleme içinde Türkçeye çevrildi.*

10. Bloch, "Dışavurumculuk Tartışması", age. s.25.

"Dil ve Maddecilik" Dolayısıyla

SÜLEYMAN BULUT

Dil ve ideoloji: Toplumsal yaşantımızdaki yeri, düşünce ve bilgi sistemlerindeki prestijleri, günden güne artan iki gözde kavram. Öyle ki, bugün gelinen hayatın karmaşıklığı noktasında... bu karmaşıklığı dil ve ideoloji kavramlarından bağımsız olarak açıklamaya girişecek her teorik çabanın mutlaka eksik kalacağını, rahatlıkla ileri sürebiliriz.

Öte yandan, Marksizmin bu iki kavrama yıllarca uzaktan baktığını söylemek de yanlış olmaz sanırım. Bu uzaktan bakış, altyapı-üstyapı ilişkilerini değerlendirme mantığının doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkıyordu tabiî.

Şöyle söyleyelim: felsefe üstüne çalışan Marx, (felsefenin üstyapıda değerlendirildiğini hatırlayalım) ünlü 11. tezinde "asolan dünyayı değiştirmektir" saptamasını yaparak altyapı kavramlarına yönelmiş; toplumsal yapıyı "değiştirmek için anlayacak" bir teorinin önce üretim tarzı kavramlarını üretmek zorunda olduğunu görmüş, bunun için bütün hayatını *Kapital*'e yatırmıştı. Marksizmin altyapıya verdiği önem daha sonra, her şeyi altyapıyla açıklama tehlikesine dönüşünce, Engels ünlü uyarısını yaparak, her şeyin karşılıklı ilişki içinde değerlendirilmesi gerektiğini, ekonominınse "son tahlilde" belirleyici olduğunu özellikle vurgulamak gereğini duymuştu. Ama bu "karşılıklı diyalektik ilişkinin" ve "son tahlilde"nin teorik mekanizmaları üretilmediği için, Engels'in uyarısı da bir işe yaramamış, altyapının, son tahlilde de, ilk tahlilde de bütün toplumsal yapının anahtarı olarak kullanılması anlayışı süregelmişti.

Her şeyi altyapıyla açıklama çabası içine girilince, dil ve ideoloji için şu tür akıl yürütmeler çok da yanlış olmuyordu tabiî: Dil, düşünceyi yansıtan bir anlaşma aracı değil miydi? Düşünce de altyapının bir yansıması olduğuna göre... dil, üstyapı içinde görülebilirdi ancak. İdeolojiye gelince... Marx, onu zaten "yanlış bilinç" olarak tanımlamamış mıydı? Yanlış bilinç?... Yani, bir çeşit düşünce. Öyleyse o da üstyapı içinde ele alınabilirdi. Biliyorum, çok basit ve şematik bir aktarım ama gerçeğe aykırı değil en azından.

Dil Ne Değildir?

Dilin üstyapı içinde değerlendirilmesine ilk karşı çıkanlardan biri Stalin oldu. Stalin, ünlü dilci Marr'ın, "dil, madem üstyapı içinde ele alınıyor, madem sınıfsal; o zaman sınıflarla birlikte değişmesi gerekir" tezine itiraz etti. Dil, ne üstyapı içinde ele alınabilirdi, ne de sınıflara göre değişmek gibi bir zorunluluk taşıyordu. Dil, bir iletişim aracı olarak bütün sınıflara hizmet veriyordu.

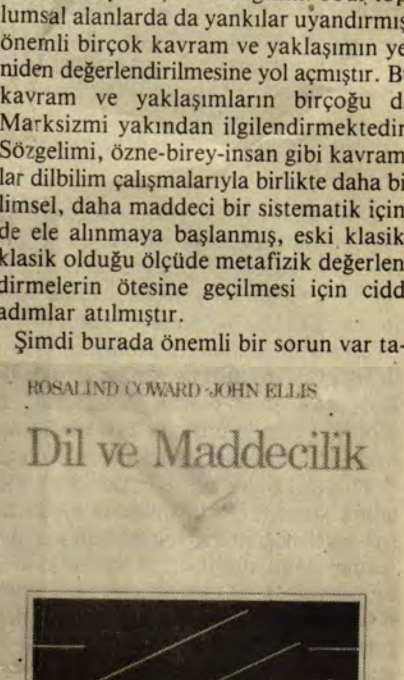
Böylece Stalin, dili bir üstyapı olgusu olarak değerlendiren yaklaşımı eleştirirken, dilin ne olmadığı konusunda da önemli bir saptama yapıyordu. Ama bu saptama durumu kurtarmaya yetmediği gibi, bir başka önemli soruya kapı açıyordu: Altyapı ve üstyapı içinde değerlendirilemeyen dil, toplumsal bütün içinde nasıl bir yer işgal ediyordu? Toplumsal bütün içindeki yeri neresiydi? Marksizm, o tarihlerde özellikle yaşadığı teorik buzul dönemi içinde bu soruya cevap verecek durumda değildi doğrusu.

Dil Bilimsel Alana Giriyor...

Dilin, bilimler tarihine katılmasının, bilimsel bir alan olarak inşa edilmesinin Saussure ile başladığı söylenebilir. Bugün aşılmış bile olsa, getirdiği langue/parole ayrımı dilin bilimsel alana açılmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

Hemen belirtilmesi gereken önemli bir nokta da: dilin, bilimsel incelemeye açılmasının getirdiği yeni olanakların, yalnızca dilin kendi alanıyla sınırlı kalmadığı gerçeğidir. Bu çalışmalar, dille doğrudan ya da dolaylı biçimde bağıntılı öbür toplumsal alanlarda da yankılar uyandırmış, önemli birçok kavram ve yaklaşımın yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu kavram ve yaklaşımların birçoğu da Marksizmi yakından ilgilendirmektedir. Sözgelimi, özne-birey-insan gibi kavramlar dilbilim çalışmalarıyla birlikte daha bilimsel, daha maddeci bir sistematik içinde ele alınmaya başlanmış, eski klasik, klasik olduğu ölçüde metafizik değerlendirmelerin ötesine geçilmesi için ciddi adımlar atılmıştır.

Şimdi burada önemli bir sorun var ta-

biî: bu tip konularda hemen ortaya getirilen bilgi-düşünce sistemleri arasındaki ilişki-alışveriş sorunu. Daha açık söylemek gerekirse, Marksizm kendi dışındaki bilgi sistemlerinden yararlanabilir mi, yararlanamaz mı? Onlardan öğreneceği bişey var mıdır, yok mudur?

Bu sorulara genellikle "yararlanamaz cevabı verilmiş, gerekçe olarak da bir bütün olarak bu bilgi sistemlerinin "burjuva" ve "metafizik" oldukları söylenmişti. Bu gerekçe doğrudur kuşkusuz ama, tarih, bu gerekçenin yeterli olmadığını gösteren başka örnekler de getiriyor önümüze. Akla hemen Marx'ın Darwin ve Hegel'den yararlanışı geliyor doğal olarak.

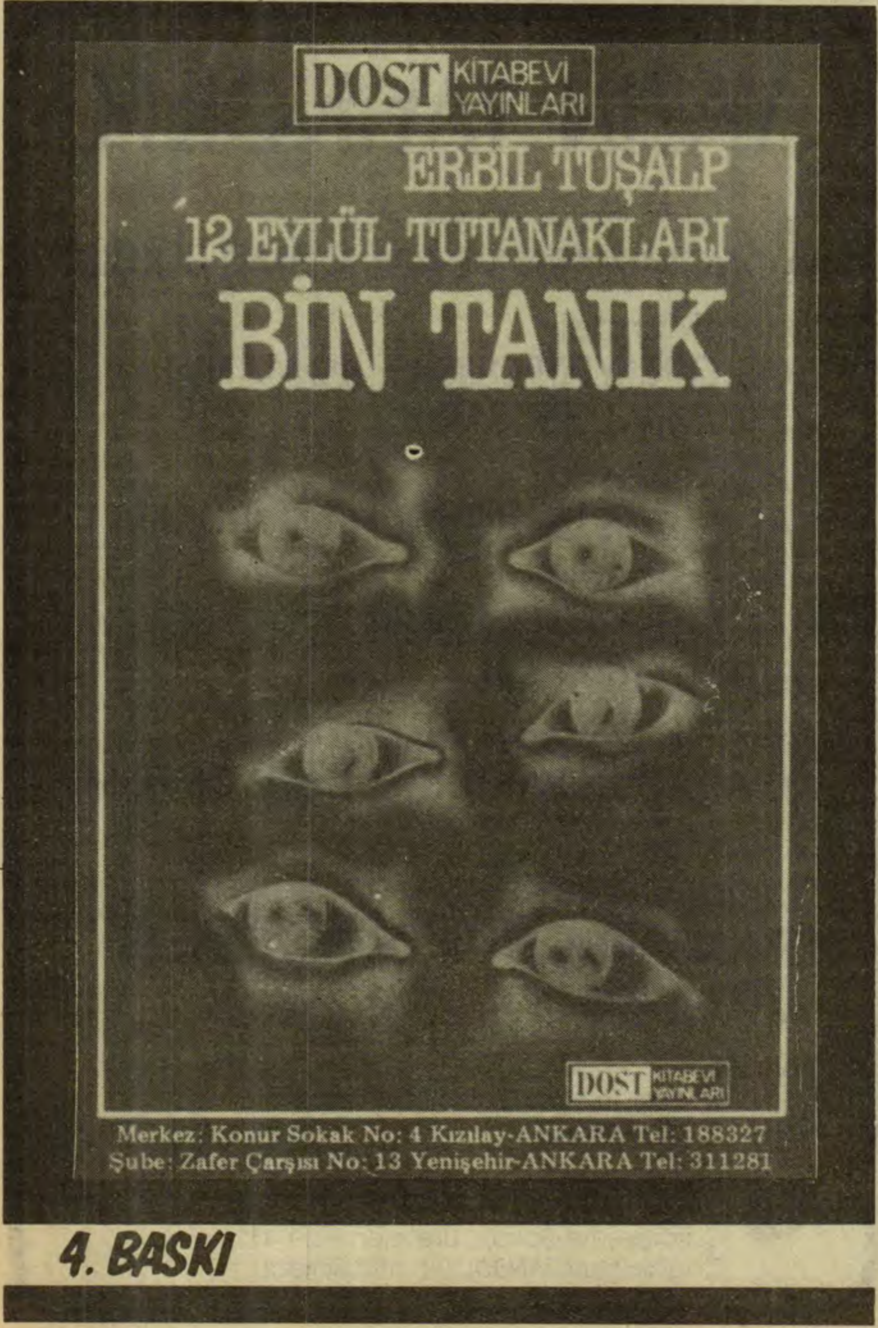
Marksizm-dışı bir bilgi sistemi olarak bakıldığında ne Darwinizmde ne de Hegel felsefesinde Marx'ın yararlanacağı bir şey olamazmış gibi geliyor. Ama Marx, defalarca bunlara olan borcundan sözeder yapıtlarında. Hemen eklemeli, bu yararlanma hiçbir zaman "bütünsel" bir yararlanma değil, çeşitli düzeylerde ortaya çıkan kısmi diyebileceğimiz bir yararlanmadır. Darwin'den hayatın ilerlemesi anlamında evrim olgusunu alan Marx, bu yaklaşımın politik-felsefi düzeydeki evrimcilik anlayışını reddetmiştir. Yine Marx, felsefi-politik sonuçlarına kesinlikle katılmadığı Hegel felsefesinden diyalektik gibi Marksizm için hayati önem taşıyan bir kavramı almış, ona maddi bir vücut vermeye çalışmıştır. Kısaca söylemek gerekirse Marx, düşünce sistemleri arasındaki ilişkiyi, bütünsel olarak bir red ya da kabul olarak değil, bu sistemlerin çeşitli düzeylerinde, yararlanılabilecek kavram ve yaklaşımlardan yararlanılması olarak görmüştür.

Yeniden konumuza dönersek, Marksizm, dilbilim çalışmalarından ve onun türevi sayılabilecek öbür disiplinlerden yararlanabilir mi? Böyle bir ihtiyaç ve o disiplinlerin çeşitli düzeylerinde böyle bir ihtiyacın karşılıkları var mı?

Bu sorulara cevap vermeden önce yine Marksizmle ilgili kısa bir özetleme yapmak gerekiyor sanırım. Marksizm bu noktadayken, Batıda başka gelişmeler oldu ve dil, bilimsel çalışmaların öznesi haline getirildi. Dilbilim, yapısalcılık, anlambilim gibi dille doğrudan bağlantılı ya da dile dayalı yeni disiplinler ortaya çıktı. Bu çalışmaların sonuçları, yukarıda söylediğim gibi hiçbir zaman yalnızca dil alanıyla sınırlı kalmadı. Dille yakından uzaktan ilgili, öbür birçok alanı da etkiledi. Yeni kavrama olanakları sağladı, yeni bakış açıları getirdi. Sözgelimi, dilin yalnızca yansıtıcı değil, *oluşturucu* bir yapı olduğunun anlaşılması, sonuçları henüz tüketilmemiş, araştırmaya açık, çok önemli bir saptamadır. Eskiden olduğu gibi dilin yalnızca basit bir düşünce aracı, bir iletişim aracı olarak düşünülmesi, onu bir gölge fenomen durumuna düşürürken, dille yakından ilgili birçok olgunun da (ideoloji gibi edebiyat gibi) sadece yansıtıcı, dolayısıyla edilgen bir yapı olarak anlaşılmasına yol açıyordu. Özerk bir yapı olarak ele alınmaları, en başta engellenmiş oluyordu böylece. Ama dilin sadece yansıtıcı değil, ondan daha fazla *oluşturucu* bir yapı olduğunun anlaşılması çok şeyi değiştirdi.

Dille yakından ilgili ama dildışı bir örnek Marksizmin "insan" kavramına yaklaşımı öteden beri çelişkili olmuştur diyebiliriz. İnsan hem devrim yapan bir özne, hem de toplum tarafından belirlenen bir nesne olarak değerlendirilmiştir. Yani hem belirliyor, hem de belirleniyor. Çelişki bunun neresinde, diyalektik denilen de tam bu işte. Hem belirliyor, hem de belirleniyor, karşılıklı olarak, demiyelim. Diyalektik, hiçbir zaman bu kadar basit

nek gerekirse, aklıma hemen insan-özne kavramları geliyor. İnsan, özne ideoloji... düşünce sistemlerinin bugün de en çok tartıştığı kavramların başında geliyor. bir ikilik değildir. Örnek vermek gerekirse, Kapital'de görüldüğü gibi diyelim. Bilindiği gibi, Kapital, diyalektiğin başarıyla uygulandığı çalışmalardan biri olarak gösterilir. Gerçi Kapital'deki bu diyalektik uygulamanın tam bir teorik çözümlemesi yapılmamıştır ama; en azından bu kadar basit ikilemlerle çalışılmadığı yüzeysel bir Kapital okunmasında bile kendini gösterir. Karşılıklı diyalektik belirlenme, diyoruz, evet ama Marksizm, toplumun bütün düzeylerini yeniden anlamlandırıp, bu anlamlandırma doğrultusunda değiştirmeyi hedefleyen bir düşünce sistemi olarak ortaya çıktı. Onun için hem genel teoriyi hem de bu genel teorinin kılavuzluğunda hayatın özerk düzeylerinin alan teorilerini üretmek durumundaydı. Sonunda böyle bir bütünlüğe varabilmek için bir başlangıç noktası seçmek gerekiyordu; felsefi düzeyde dünyayı değiştirmek gerektiğini saptayan Marx, üretim tarzı kavramlarına, yani altyapıya dönerek, bu başlangıç noktasını seçmiş oldu.

Ama yazının başında da değindiğimiz gibi, bu seçimin, her şeyi altyapıyla açıklama tehlikesine dönüşmesi, Marksizmi özellikle üstyapı konusunda kapalı bir bilgi sistemine dönüştürdü. Üstyapı ve üstyapının çeşitli alanları, kendi özerklikleri içinde değil de, altyapının bir gölgesi gibi değerlendirildi. Bu alanların, özgül teorilerinin üretilmesi yolu da böylece tıkandı. Dil de, böyle gölge fenomen olarak değerlendirilen olgulardan biriydi. Stalin'in müdahalesi, hiç değilse dil alanında, konunun bu kadar basit ve yansıtmacı bir tarzda ele alınamayacağını gösteriyordu ama asıl sorunun, yani toplumsal yapı içinde dilin yeri sorununun cevabı değildi bu.

İş o noktada bırakıldığı sürece, diyalektik bile bizi bir adım ileriye götürememektedir. Hem belirleyip hem de belirlenmenin mekanizmaları nedir? Bu mekanizma hangi koşullarda, nasıl işler? Bu soruların teorik karşılıkları üretilmediği için şimdiye kadarki insan kavramları da biraz metafizik kaldı. Ya hümanist bir yaklaşımla değerlendirilip tarihin öznesi ya da ekonomist bir yaklaşımla değerlendirilip tarihin nesnesi olarak görüldü.

Dilbilimsel çalışmalar, bu metafizik yaklaşımları parçalamaya yetti mi peki? Kuşkusuz hayır. Ama bu metafiziğin aşılması yolunda önemli bulgular getirdi, yeni bakışlar, yeni tanımlama olanakları yarattı. Kitabın yazarlarının dediği gibi: "Marksizm devrimci bir özne üretene kadar devrimci bir değişim imkânsızdır. Bu yönde bir ilerleme olmaksızın, Marksizm, ideolojinin başlıca belirleyici olduğu faşizmi veya başka konjonktürleri açıklamaz. Ama maddeci diyalektiğin, tarih, dil ve ideoloji arasındaki diyalektik olarak görülmesi gerektiği için, Marksizm bir dil anlayışı üretene kadar ideoloji de anlaşılamaz. Yapıcı özne olmaksızın analiz etmek ancak metafizik maddeciliğin bir biçimi olabilir; dil nesnesi olmadan analiz etmek ancak idealizm olabilir; ideolojiyi dil olmadan analiz etmekse ancak mekanik bir maddecilik olabilir, çünkü bu analiz biçimlerinin hepsi simgesel sistemin, insan öznesinin tarih ve ideolojik formasyonlardaki oluşumuna uygulanışındaki belirlenimini inkâr ederler." (s.162)

Rosalin Coward ve John Ellis'in Dil ve Maddecilik çalışması, Marksizm dil, ideoloji, yapısalcılık, işaret bilim ilişkilerini hem tarihsel geçmişleriyle hem de bugünkü iç ilişkileriyle yetkin bir şekilde değerlendiren önemli bir çalışma. Konuyu bu kapsamda değerlendiren, Türkçe'deki tek çalışma da bu sanırım.

Dil ve Maddecilik. Rosalin Coward-John Ellis. Çev: Esen Tarım. İletişim Yayınları. İst. 1985

69. YILINDA EKİM DEVRİMİ

ORHAN DİLBER

"Bolşevik devriminden hâlâ bir 'serüven' olarak söz edenler var. Evet, bu bir sürevendir ve insanlığın bugüne kadar giriştiği serüvenlerin en büyüğüdür. Bu emekçi yığınların önünde tarihe geçen, geniş ve basit istekleriyle her şeyi sarsan bir serüvendir. Bugün büyük toprakların köylüler arasında bölüşülmesi için gereken örgüt kurulmuş bulunuyor. Fabrika-atelye komiteleriyle sendikalar sanayinin işçiler tarafından denetlenmesi görevini üzerine almaya hazır. Her köyde, şehir, kasaba, bölge ve vilayette işçi, asker ve köylü delegeleri sovyetleri mahalli yönetimi ele almak üzere.

Bolşevizm konusunda ne düşünülürse düşünülsün Rus Devrimi insanlık tarihinin büyük olaylarından biridir ve Bolşeviklerin ortaya çıkışı da dünya çapında önem taşıyan bir olaydır."

Bir Amerikalı gazeteci olan John Reed 1919 yılbaşında böyle diyordu; yalnızca bir gazeteci olarak izlememişti Rus Devrimi'ni ve yalnız o değildi bu ilgiyi duyan. Gerek devrim sırasında gerekse de sonrasında Avrupa'dan Asya'dan Amerika'dan binlerce işçi, öğrenci düşünür, sanatçı bu deneyimi izlemek, yaşamak için Rusya'ya gidiyordu. Bütün dünyanın gözü kulağı oraya çevrilmişti. Neydi Rusya'da olup biten, insanları cezbeden?

Gizli diplomatik belgeler yayınlanıyor; subaylar ve tüm yöneticiler seçimle işbaşına geçip geri alınabiliyor; işyerlerinde işçi denetimi ve toprağın işleyene devredilmesi gerçekleşiyor; coşkulu bir kite katılımı ortamında bugün birçok "ileri kapitalist" ülkede güçlükle dile getirilen ya da hiç dile getirilemeyen bir dizi demokratik karar günümüzden 69 yıl önce alınıyordu.

Çarpıcı bir örnek; kadınların haklarına ilişkin: Bolşevik Parti kendini resmi kadın eşitliğiyle sınırlamadan kadını eviçi emekten kurtarma hedefini önüne koyuyor; serbest kürtaj yasallaşıyor; evlilik kurumu isteğe bağlı olurken, gayrı-meşru çocuk kavramı ortadan kalkıyor; boşanma devlet müdahalesi olmadan eşlerin anlaşmasına bırakılıyor. Daha da ilginci "Sovyet kanunları şu ilkeye dayanıyor; devlet ve toplum hiç kimse incinmedikçe ve isteklere tecavüz edilmedikçe eşcinsellik konusunda bir yasaklama getirmeyeceğini belirtir."

Tüm bu uygulamalar, hele o günlerin koşullarında, Sovyet Rusya'sının büyük bir ilgi ve çekim merkezi olmasını açıklıyor.

Buna karşılık bugün bunlardan eser kalmadığı açık. Bunun bir ifadesi de SSCB'nin bugün kapılarını yabancılara gururla açan ve yabancıların yaşamaya can attıkları bir yer olmayışı; Aksine bugün yurttaşlarının kaçmaya çalıştığı, kaçmamaları için akıl almaz tedbirler alınan bir ülke oluşu.

Devrimin ilk yıllarında Rusya çevresinde kıvılcımlar, ışıklar saçan bir cazibe merkeziyken, bugün yalnızca karanlık, itici ve caydırıcı bir örnek oluşturuyor. Bir uçtan ötekine nasıl geçildi? Bu iki uç arasındaki 69 yıllık süreç nasıl açıklanmalı? Bugün bu sorular zihinleri kurcalıyor.

Bu iki uç arasında dolaysız bir bağ, bir süreklilik olduğunu iddia etmek mümkün mü? Günden güne, bir yerde bir kopuşun olduğunu saptayıp, bunu göstermeye çalışanların sayısı artıyor. Bununla birlikte bir sürekliliğin varlığında ısrar edenler yalnızca hakim Stalinist bürokrasi ve onun savunucularından ibaret değil. Bir de devrimin ta başından yozlaştığını Bolşevik Partisi'nin ya da Bolşevizmin bu yozlaşmanın kaynağı olduğunu savunanlar var. Bugünkü yozlaşmış Sovyet rejimine ve onun kötü kopyalarına damgasını vuran Stalinizmin, Bolşevizmle özdeş, hiç değilse onun meşru bir çocuğu olduğunu savunanlar var.

Ekim Devrimi'nin Yozlaşması ve Bolşevik Parti

Kuşkusuz Stalinizm gökten zembille (Stalin'in kod adı) inmemiştir. Ekim Devrimi'nin içinden çıkmıştır; hatta "Koba" baştan beri Bolşevik partisi içinde yer alan bir borakratik eğilimin tipik örneğidir. Ama bolşevizmin içinde yalnızca Stalinizm yoktu. Bu hareketin içinde tek bir çizginin tek bir eğilimin olduğu tezi Stalinist tarihin bir tahrifatıdır; Çünkü Bolşevik partisi içinde her zaman farklı eğilimler olmuştur. Yalnız Ekim Devrimi'ni boğazlayan Stalinizm değil, devrimin ilk yıllarındaki uygulamalarını gerçekleştiren eğilim de, bürokratlaşmava karşı sesini yükselten İşçi Muhalefeti ve sonra Sol Muhalefet te bu partinin içinden çıkmıştır.

Stalinizm bolşevizmin içinden çıkmıştır; ama onun mantıki ve kaçınılmaz sonucu olarak değil, diyalektik bir sonucu olarak çıkmıştır; Bolşevizmin gerici bir inkârı, devrimin mezar kazıcısı olarak çıkmıştır. Bu ikisi aynı şeyler değildir. Bu, V. Serge'in dediği gibi, "Canlı insanı otopsinin cesette bulduğu ölüm hücreleriyle değerlendirmektir."

Ekim Devrimi'yle Stalinizm arasında doğrusal bir ilişki kuran yaklaşım ister nesnel nedenlere ister öznel nedenlere ağırlık versin SSCB'nin yozlaşmasının kaçınılmaz olduğu sonucuna varır ki, bu siyasal açıdan kısır bir vargıdır. Çünkü gerek SSCB'de sosyalist demokrasinin yeniden inşası, gerekse işçi devletlerinde yozlaşmayı önleme konusunda bir perspektif üretmesi mümkün değildir.

Rus devrimi bir dizi etkenin karmaşık bir etkileşimi içinde gerçekleşmiş ve yozlaşmıştır. kuşkusuz Bolşevik Partisi de bu etkenler arasında önemli bir yere sahip. Ama Bolşevik partisi ne-

dir sonuçta? Bir politik akım; işçi sınıfıyla sıkı sıkıya ilişkili ama hiçbir zaman ona özdeş olmayan bir akım. İktidarı ele geçirdikten sonra toplumun gelişimi üzerinde önceden görülmemiş bir tasarruf imkânı kazanmış bir aygıt; ama hiçbir zaman bu toplumsal gerçekliği tek başına ve bütünüyle biçimlendirme imkânına sahip olmayan (bir dönem Bolşevikler buna inanmış ve böyle davranmış olsa da), tersine o gerçekliğin bir parçası olan ve tüm düşman güçlerin etkisine açık bir aygıt; iktidarda olmasına rağmen düşman güçlerin saldırılarıyla doğrudan iktidardan atılabilmesi mümkün olan, ya da daha ağır bir evrim sürecinin etkisiyle yozlaşması mümkün olan bir tarihsel olgudur Bolşevik Partisi... ne eksik ne fazla. Ona sahip olmadığı etkinlikler atfetmek mümkündür ya da yozlaşmamalıydı diye metafizik bir küskünlükle tepki duyulabilir; bu mümkündür; ama gerçekler dünyasında değil tahayyüller, soyut düşünceler dünyasında mümkündür.

Bu bakış açısından Bolşevik partisinin bürokratlaşmasının Rus devriminin yozlaşmasında rol oynayan bir etken olduğu kabul edilmelidir. Ama tayin edici değil, kendisi de diğer maddi ve sosyal ekonomik kökenli etkenler tarafından belirlenmiş bir etken, başlı başına bir neden değil, son tahlilde başka nedenlerin bir sonucu olan bir neden olarak. Marksist tahsil bir noktadan başlamalıdır; hele sonuçta kendisi de maddi bir olgu olan Bolşevik partisinin bürokratlaşmasını değil de bir anlayışı (Leninist örgüt anlayışını) devrimin yozlaşmasının temeline koymaya çalışmak tarihin maddeci ve diyalektik kavranışından çok onu düşüncelerin özneler olduğu bir süreç olarak gören idealizmin çerçevesine girmektedir.

Ekim Devrimi'nin Yozlaşmasının Maddi Temelleri

Dünya devriminin ardarda yenilgilere uğramasıyla Ekim dervimінin tecrit olması ve bunun çalışanların bilincinde bir düşüşle birlikte politik kayıtsızlığa yol açışı; devrimin başını çeken öncü kesimlerin ya iç savaşta telef olması ya da zorunlu olarak parti ve devlet aygıtında yer alıp fabrikalardan kopması, Bolşevik partisinin tabanının giderek işsizlerden ve deklase unsurlardan oluşmaya başlaması; iç savaş, emperyalist müdahaleler, burjuvazinin sabotajları nedeniyle (zaten geri ekonomik koşullarda) maddi ayrıcalıkların doğmasını kolaylaştıran kıtlık koşullarının varlığı; NEP döneminde gelişen nepmanların ve kulakların güçlenerek parti ve devlet üzerinde artan bir politik baskı uygulaması vb. Bütün bunlar, SSCB'de proletaryanın politik anlamda mülksüzleştirilmesine varan Stalinist bürokratik karşı-devrim sürecini açıklayan başlıca maddi etkenlerdir. Bir de bunların Bolşeviklerin hatalı politikalarıyla şiddetlendirilmesi eklenmelidir: (İç savaş koşullarında siyasi partilerin ve eğilim ve hiziplerin yasaklanması, dolayısıyla politik bilincin iyice körelmesi ve toplumdaki çeşitli gerici eğilimlerin parti içine sızarak oradaki bürokratik eğilimi güçlendirmesi; çalışma hayatının askerileştirilmesi ve diğer anti-demokratik tedbirler; sovyet demokrasisinin küçümsenişi vb.)

Bu koşullarda işçi sınıfı maddi bakımdan ayrıcalıklı bir tabakanın büyümesine, siyasal iktidarı gaspetmesine ve konumunu korumak için sosyalist demokrasiyi sovyetleri ve bizzat Bolşevik partisini de boğazlamasına engel olamamıştır.

Sonuç: Soruna Nasıl Bakmalı?

Kimileri Uluslararası işçi hareketinin tarihinde ilk kez ve çok olumsuz koşullarda yaşanmak durumunda olan bu deneyimde Bolşevik önderlerin fazla hata yaptığını vurgulamakta ısrar edebilirler; hatta bu ısrarlı sorgulamalarda olumlu bir dürtü olduğu da kabul edilmelidir. Kuşkusuz bu tür hataları bulup çıkartmak, irdelemek ve bunların tekrarlanmaması için nelerin yapılması gerektiğini araştırmak zorunludur, -yaşanan olumsuz deneyimlere bakılırsa- hayati bir önem taşımaktadır. "Gelecek, ilk sosyalist inşanın yanlış ve kusurlarının ışığında kavranmalıdır." diyen Troçki ve Sol Muhalefet te bu açıdan, bir bakıma Bolşevizmin bir fiili öz-eleştirisi anlamına gelmektedir; ama onun inkarı değildir; bu işi Stalinizm üstlenmiştir.

Luxembourgún dediği gibi, esas tehlike hataların yapılmış olmasında değil "bu zorunluluğun yüceltilmesinde, ölümcül koşullarda dayatılan taktiklerin tamamlanmış bir teorik sistem halinde kalıplaştırılmasında ve bunun uluslararası proleter harekete örnek bir sosyalist taktik olarak önerilmesindedir."

İşte Stalinizmle Bolşeviklerin ilk yıllardaki uygulamaları arasında bu önemli fark gözönüne alınmalı. Bu yüzden Stalinizmle Bolşevizm aynı şeylermiş gibi değerlendirilemez. Stalinizm teorik planda Bolşevizmin tüm mirasının didik didik revize edilmesi olduğu gibi, politik planda da onun tam karşıtıdır; Bolşevizm dünya devrimine benzeri görülmemiş bir ivme katarken Stalinizm ona indirilmiş bir çok ağır darbenin ve ihanetin sorumluluğunu taşımaktadır.

"Büyük siyasal yenilgiler, değerlerin gözden geçirilmesinin genel olarak iki yönde gerçekleşmesine kaçınılmaz olarak yol açarlar. Bir yandan yenilgilerin deneyimiyle zenginleşen gerçek öncü dişiyle tırnağıyla devrimci düşünceyi savunarak kitlelerin gelecekteki mücadeleleri için yeni kadrolarını eğitmeye çalışır. Diğer yandan yenilgiden dolayı ürken merkezciler, göreneklere bağlanmış kişiler ve yenilik 'meraklıları' devrimci geleneğin otoritesini başaşağı etme ve 'yeni bir doğru' arayışı görünümü altında çok uzaklara, geriye gitme eğilimindedirler." (Troçki)

Bu noktada Bolşeviklerin ilk yıllardaki birçok uygulamasına sert eleştiriler getirmiş olan R.Luxemburg'un şu değerlendirmesi anlamlıdır: "Lenin Troçki ve arkadaşları örnek olarak dünya proletaryasına yolu ilk açanlardır; bugüne kadar... 'cesaret ettim' diye haykırabilmiş olanlar yalnız onlardır.

İşte Bolşeviklerin politikalarında esaslı ve kalıcı olan budur. Bu alanda onlar siyasal iktidarı alarak ve sosyalizmin gelişmesinin pratik sorununu ortaya koyarak uluslararası proletaryaya yol açmış olmanın ve tüm dünyada emek ve sermaye arasındaki çatışmayı hatırı sayılır derecede ilerletmiş olmanın yıpranmaz övgüsüne sahiptirler. Rusya'da sorun yalnız ortaya konabilirdi. Rusya'da çözülmezdi. Ve bu anlamda gelecek her yerde Bolşevizme aittir."(×)

(×) Luxembourg, "Rus Devrimi" (Evres Politiques (1917-1918) Maspero s.89

1917'den 1986'ya Sovyetler Birliği

Nereden Nereye

1917

23 Şubat	-	Petrograd'da kadınların "Barış ve Ekmek" gösterileri
24 Şubat	-	İşçiler, kadınların gösterilerine katılıyor.
25 Şubat	-	Bolşevikler, kadınların ve işçilerin kendiliğinden gösterilerinin liderliğini üstleniyorlar. Petrograd'da genel grev. Sovyet seçimleri.
26 Şubat	-	Askerler, göstericilere ateş emrine uymuyorlar.
17 Şubat	-	Askerlerin, halka ateş etmeme kararı, bir ayaklanma ve işçilerin gösterilerine katılma eylemine dönüşüyor: Silah depolarına baskınlar... Çar hükümetinin bakanları kaçıyor... Göstericiler siyasal tutukluları serbest bırakıyorlar. Duma'nın geçici icra komitesi kuruluyor. Sovyetler kurulmaya başlıyor. İzvestia, halka Sovyetler'e katılma çağrısı yapıyor (Sovyetler'de çoğunluk Menşeviklerin elinde). İlk Sovyet kararları: "8 saatlik iş günü Halk milisinin oluşturulması ve halk yargıçlarının seçimi. Garnizonların Sovyetler'e bağlanması."
28 Şubat	-	Moskova Sovyeti kuruluyor.
2 Mart	-	İlk geçici hükümet kuruluyor; İkili iktidar: Geçici hükümet ve Sovyetler
5 Mart	-	Bolşevik partisi yeniden örgütlenme kararı alıyor: Parti yetkililerinin seçimle işbaşına gelmesi; İşçi ve asker Sovyetleri'nin yaygın olarak kurulması için çaba gösterilmesi; Sendikaların, parti ile ideolojik yönden sıkı ilişki içinde olması için etkinliklerin arttırılması.
12 Mart	-	Ölüm cezası kaldırılıyor.
3 Nisan	-	Lenin'in mühürlü tren ile Petrograd'a gelişi.
4 Nisan	-	Lenin'in Sovyet'in Bolşevik kanadında Nisan tezlerini savunurken yalnız kalması.
7 Nisan	-	"Nisan Tezleri" Pravda'da yayınlanıyor.
1 Mayıs	-	İşçi gösterileri: -"Bütün iktidar Sovyetler'e" "Kahrolsun Savaş"
5 Mayıs	-	Koalisyon hükümeti oluşuyor: Menşevikler-Sosyalist Devrimciler Burjuvazi.
5 Temmuz	-	Kerenski, Şubat Devrimi'nde yürürlükten kaldırılan ölüm cezasını yeniden yürürlüğe koyuyor. İkili iktidar (Sovyetler) lağvediliyor.
7 Temmuz	-	Luvov istifa ediyor, Kerenski başbakan oluyor.
18 Temmuz	-	Kerenski'nin emriyle karşı devrimci birlikler ve Kadet subaylar Petrograd'ı işgal edip silahsızlandırıyorlar.
25 Ağustos	-	General Kornilov çarlığı geri getirmek amacıyla Petrograd üzerine yürüyüşe geçiyor: İşçi ve askerler, Bolşeviklerin liderliğinde, Kornilov'a karşı koyuyor; Kornilov tutuklanıyor.
25 Eylül	-	Petrograd Sovyeti, Troçki'yi başkan seçiyor.
10 Ekim	-	Bolşevik Partisi Merkez Komitesi gizli toplantısı: İşçi-köylü iktidarı için silahlı ayaklanma kararı; 10 evet 2 hayır. Kızıl muhafız birliklerinin kurulması kararı;
24 Ekim Gece	-	Troçki'nin 1 no.lu emri: "Petrograd Sovyeti tehlikededir. Dün gece karşı devrimci komplocular Junker'leri ve hazır taburları Petrograd'a getirmek istediler. Bundan ötürü harekete hazır olunuz. Yeni emirlerimizi bekleyiniz. Bütün gecikmeler ve kararsızlıklar devrime ihanet sayılacaktır."

Petrograd'da kadınların gösterisi.

Devrim yıllarında bir Bolşevik afişi.

25 Ekim
20.30 Gece - 2. Sovyet Kongresi: 675 delege, 343 Bolşevik; yaklaşık 20.000.000 seçmen temsil ediliyor.

Sabaha karşı: Stratejik yerler ele geçiriliyor. Kışlık saraya hücum.

26 Ekim - 2. Sovyetler Konferansı'nda "Bolşevik Kararnamesi" kabul ediliyor. Bolşeviklerden oluşan bir işçi-köylü hükümeti seçiliyor:

Gece: **Kışlık saray düşüyor: 50 ölü.**
Karşı devrimcilerden, silah kullanmayacaklarına söz verenler salıveriliyor.

27 Ekim
Sabaha karşı - 2. Sovyetler Kongresi bitiyor:
"Bütün uluslara demokratik barış;
Toprakların köylü komitelerine teslimi;
Orduda tam demokratizasyon;
Üretimde işçi denetimi;
Kurucu meclisin toplanması;
Rusya'daki uluslara kendi kaderlerini tayin hakkı;
İktidarın Sovyetlerce devralınması."

2 Kasım - Halk komiserleri konseyi kuruluyor. Gizli antlaşmalar ve diplomatik yazışmalar gazetelerde yayınlanmaya başlıyor.

28 Kasım - Kadet partisi, beyazların karşı ayaklanmaları üzerine yasadışı ilan ediliyor.

8 Aralık - Hükümet, Sovyetler Birliği Yürütme Kurulu, Petrograd Sovyeti, Kent Kurulu, sendika liderleri ortak toplantısı: Troçki: "...Bir tek hürriyet atomu bile emperyalizm uğruna feda edilmesin... Almanya'daki kardeşlerimiz, amansız düşman Kayzer ile görüştüğümüz için bizi suçlamasınlar, Avrupa Halkları bizimle birlikte ayaklan. Siyahlar biz General Hoffmann ve Kont Czernin yerine Karl Liebknecht, Clara Zetkin ve Rosa Luxemburg ile konuşacaktık... Eğer Alman işçi sınıfının sesi... güçlü ve kesin bir etki yaratmayacak olursa... barış imkânsızlaşır."

19 Aralık - Rus ordusunun terhisi kısmi olarak başlıyor. Savaş esirlerine, serbest yurttaşlar olarak örgütlenme izni.

1918
6 Ocak — Sağ SR'lerin çoğunlukta olduğu ve Sovyet kararlarına direnen Kurucu Meclis dağıtılıyor.

28 Ocak — Troçki Brest-Litovsk'ta Bolşevik Partisi'nin onayladığı kararı açıklıyor: "Savaşı sona erdiriyoruz; ordumuzu tümüyle terhis ediyoruz, barış imzalamıyoruz."

17 Şubat — Almanlar saldırıya geçiyor.

3 Mart — Sokolnikov, Sovyetler adına Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı imzalıyor.

30 Mart — Dışişleri Halk Komiserliği'nden istifa etmiş olan Troçki, savaş komiseri oluyor; Kızıl Ordu'nun kurulmasına başlanıyor. Orduda itaatsizliğe ölüm cezası yeniden getiriliyor. Eski rejimin subaylarına görev verilmesi, zorunlu askerlik, subayların seçimle tayin edilişinin iptali kararlaştırılıyor. İç Savaş birkaç cephede Beyaz Muhafızlara, Alman, İngiliz ve Fransız işgalcilerine karşı başlıyor.

11-12 Nisan — Çeka, Moskova'da 26 anarşist çevreyi basıyor.

28 Nisan — Lenin bir yazısında Taylor sisteminin yaygınlaştırılmasını savunuyor.

10 Temmuz — Sverdlov'un hazırladığı Sovyet Anayasası kabul ediliyor. Anayasa, "İnsanın insan tarafından sömürülmesini yok ederek, sosyal sınıflarla devletin bulunmadığı sosyalizmi gerçekleştirmeyi" hedefliyor; "Milliyet ve cinsiyet ayrımı gözetmeden başkalarını sömürmeyenlere seçme ve seçilme hakkı" tanırken, "Başkalarını sömürenler, çalışmalarının karşılığından fazla gelir sağlayanlar, kilise üyeleri, eski rejimin polisleri, Çar ailesi ve üyeleri ve burjuvalar"ı bu haklardan yoksun bırakıyor. Seçilenlerin seçmenleri tarafından geri çağrılması ilkesini getiriyor.

1918
10 Eylül — F.Kaplan adlı bir sol SR, Lenin'i öldürmeye kalkışıyor.

Aralık — Troçki'nin katı uygulamalarına karşı Bolşevik Partisi'ndeki muhalefet doruğa ulaşıyor.

1919
Ocak — Odessa'yı işgal eden Fransız birliklerinde isyan çıkıyor; işgal kırılıyor.

Mart — Lenin'in desteğiyle Troçki'nin katı tutumu 8. Parti Kongresi'nde onaylanıyor. Özel ticaret yasağı sürüyor; ayni ücret, vesika, köylünün ürün fazlasının zoralımı, çalışma hayatının askerileştirilmesi; yönetim aygıtında seçimlerin yerini tayinlerin alması gibi tedbirlerle "Savaş Komünizmi" biçimleniyor.

Brest-Litovsk'ta Sovyet heyeti: Tuhaçevski-Troçki-Kerahan Kamenev-Joffé, Visienka.

İç savaşta açlıktan henüz ölmemiş çocuklar.

Mart III'üncü Enternasyonal kuruluyor

1920

12 Ocak Lenin ve Troçki, Bolşevik sendika önderlerine, alınan anti-demokratik tedbirlerin kazanmak için zorunlu olduğunu savunuyor. Muhalefet tatmin olmuş değil.

Şubat Troçki, Urallar'da yaptığı resmî gezi sonucunda hazırladığı raporda sorunları aşmak için "Savaş Komünizmi"nin ötesinde tedbirlere gerek olduğunu vurgulayıp, "köylülere yeniden ticari özgürlük sağlayacak tedbirler" öneriyor. Parti bunları 1 yıl sonra NEP çerçevesinde ele alacaksa da o gün reddediyor.

Mart Pilsudsky'nin devlet başkanı oluşunun ardından Polonya ordusu Ukrayna'ya giriyor. Kızıl Ordu karşı saldırıya geçiyor. Lenin "Avrupa'yı Kızıl Ordu'nun süngüsüyle neşterleme" fikrini öne sürüyor. Böylece "Polonya'yı geriletme" hedefi "Polonya'yı yararak Alman devrimini tahrik etme"ye varıyor. Bir tek Troçki'nin muhalif kaldığı kararla Politbüro bunu onaylıyor. Kızıl Ordu, Polonya içlerine doğru ilerliyor.

4 Nisan 9. Parti Kongresi'nde Troçki: "İşçilerin sağda solda dolaşmasına izin veremeyiz. İşçiler tıpkı asker gibi yönetilmelidir. Çalışmaktan kaçanlar ceza mangalarına ya da konsantrasyon kamplarına gönderilmelidir"diyor.

1921

Ocak 10. Parti Kongresi hazırlıkları başlıyor. Hizipler platformlarını yayınlıyor. Ana tartışma konusu sendikalar. Lenin'in başını çektiği "10"lar ve Troçki,Buharin vb.nin imzaladığı platform genelde geçmiş uygulamaları onaylayan ve sendikaların devlete bağlanmasını savunan görüşler. Kollontay ve Şliyapnikov'un başını çektiği "İşçi Muhalefeti" ve "Demokratik Merkeziyetçi" platform ise uygulamaları şiddetle eleştirip proleter demokrasisinin, yeniden uygulanmasını talep ediyor, sendikaların bağımsızlığını savunuyor.

23 Şubat Petersburg'da Robotchiny fabrikasında grev.

24 Şubat Petersburg'da olağanüstü hal ilan ediliyor.

28 Şubat Grev başka fabrikalara yayılıyor. Kronstadt denizcilerinin Petrograd'a gönderdikleri heyet, bir rapor yayınlıyor.

2 Mart Kronstatlı işçi ve denizciler bu raporun sonunda yer alan ve grevci işçilerin de kimi taleplerini içeren taleplerle ayaklanıyorlar:
• Sovyet seçimleri yenilensin; muhalif işçi akımlara söz ve basın özgürlüğü; siyasi genel af, ücret eşitliği, küçük köylü ve zanaatkâra ekonomik özgürlük.

5 Mart Hükümet ayaklananlara "teslim ol" çağrısı yayınlıyor. Muhalif hizip üyeleri de dahil olmak üzere Bolşevikler bir bütün olarak ayaklanmanın bastırılmasına katılıyor.

17 Mart Troçki'nin kararıyla Tuhaçevski komutasındaki Kızıl Ordu Kronstadt isyanını bastırıyor. Resmî açıklama 527 ölü, 4 bin üzerinde yaralı.

Mart 10. Kongre Kronstadt ayaklanması ezilmeden önce sona eriyor. Lenin'in "10'lar Platformu" kabul edilirken NEP adıyla yeni ekonomi politikası benimseniyor. Lenin, "Hamle yapmak için geri çekilmek" tanımını yapıyor. Yabancı sermayeye kolaylık; özel küçük sanayiye özgürlük; zoralımın yerine ayni vergi ve köylüye ticaret serbestliği; toptan ve perakende ticaret serbest bırakılıyor. Ekonomideki bu serbestleşmeye karşılık, siyasal özgürlükler konusunda tersine bir uygulama kabul ediliyor. Bütün siyasi partilere ve Bolşevik Parti içindeki hiziplere yasak konuluyor. Sendikaların devlet denetimine girmesi sağlanıyor. Bunların altında yatan gerekçe, yeni gelişecek Nepmanların veya kulakların bir karşı devrimin örgütlenmesine varması kuşkusu. Ama teşhis edilen hastalıktan daha tehlikeli bir tedavi benimseniyor.

1922

Mart 11. Parti Kongresi'nde Lenin: "Bugün sosyal ekonomik koşullarımız gerçek proleterlerin fabrikalara gitmesine imkân verecek durumda mıdır? Hayır" diyor. Şliyapnikov aynı yerde cevap veriyor: "Vladimir İliç dün (Rusya'da) Marx'ın anlamında bir proleter sınıfı olmadığını söyledi. Varolmayan bir sınıfın önderliğini yaptığınız için sizi tebrik etmeme izin veriniz."

Haziran SR'ler yargılanıyor. Aynı zamanda Komintern konferansında Bolşevikler Komünist

Solda iç savaş döneminden iki afiş: Troçki'yi gösteren Beyazların afişi; ve Bolşeviklerin "Kendini SR'den ve Menşevikten kolla!" diyen afişi.

Sağda Polonya'da Kızıl Ordu birlikleri.

partileri ile Sosyalist partiler arasında bir birleşik cephe önerisini getiriyorlar.

Aralık — Politbüro içinde Lenin'in yerine kimin geçeceği sorunu ön plana çıkıyor.

1923

1 Ocak — 1918 Anayasası'yla kurulan federasyon SSCB'ye dönüşüyor.

4 Ocak 1923 — Lenin 1 ay önce Merkez Komitesi'ne gönderdiği vasiyetnamesine ek olarak bir mektup yazıyor: "Stalin'in Genel Sekreterlik görevinden alınmasını" istiyor.

Ocak — Politbüro'da Stalin-Zinovyev-Kamenev'den oluşan bir gizli hizip kuruluyor.

Şubat — Lenin ve Troçki ayrı ayrı Merkez Komitesi'ne bürokratlaşmayı eleştiren ve çözüm yolları öneren birer mektup yolluyor.

Mart — Lenin aktif siyasi hayattan tümüyle çekiliyor.

Nisan — 12. Parti Kongresi. Troçki'nin pasif tutumu üçlü hizbin kesin zaferini ve partiyi ele geçirmelerini kolaylaştırıyor. Kossior hizip özgürlüğünün yeniden tanınmasını istiyor.

8 Ekim — Troçki, Merkez Komitesi'ne bürokrasiyi eleştiren ve ekonomi politikasında düzeltme yapılmasını öneren sert bir mektup yazıyor: "Bugünkü rejim... herhangi bir işçi demokrasisine savaş komünizminin en sert döneminde uygulanan rejimden daha uzaktır." "Sekreterya bürokrasisi lağvedilsin; parti-içi demokrasi yerleşsin."

15 Ekim — İçinde Troçki'nin yer almadığı partinin ileri gelen 46 üyesi Troçki'nin eleştirilerine paralel eleştirilerle bir bildiri yayınladılar. Hizip yasağının da kalkmasını isteyen 46'lar İşçi Muhalefeti'nden sonra ilk kez ortaya çıkan bir sol muhalefetin çekirdeği oldu

Temmuz — Moskova ve Petrograd'da birçok fabrikada grev. Kronstadt'dan beri ilk ciddi başkaldırı, bir genel grev havasına bürünüyor.

4 Aralık — Troçki "Yeni Yol" adlı broşürünü yayınlıyor. Sol Muhalefet hareketinin ilk temel metni olan bu metinde "bürokratik yozlaşma" kavramı ilk kez formüle ediliyor.

1924

16 Ocak — 13. Parti Kongresi toplanıyor.

21 Ocak — Lenin öldü.

24 Mayıs — Ara verilen 13. Kongre yeniden toplandı. Üçlü hizbin hakimiyeti kesinleşti.

Haziran — III. Enternasyonal 5. Kongresi. Bu kongreden itibaren 21 ilke Stalin ve Zinoviev'in ellerinde Enternasyonal'i Ruslaştırmanın bir aletine dönüşecek. İlk örnek B.Souvarine, Troçki'nin "Yeni Yol"unu Fransızcaya tercüme ettiği için FKP'den ihraç ediliyor.

1925

15 Ocak — Merkez Komite, "Troçki sorunu"nu tartışıyor. Zinovyev ve Kamenev, Troçki'nin MK ve Politbüro'dan ihracını istiyor. Stalin karşı çıkıyor. Sonuçta Troçki, artık savaş komiseri ve Askeri Devrim Kurulu üyesi değil.

18 Aralık — 14. Parti Kongresi toplandı. Parti tarihinin en fırtınalı kongresi olarak anılan kongre bu. Kamenev ve Zinovyev, Stalin'den kopuyor. Krupskaya onları destekliyor. Stalin ise "Kulaklar zenginleşin", "kaplumbağa hızıyla sosyalizm", "tek ülkede sosyalizm" görüşlerinin savunuculuğunu yapan sağ kanadın temsilcisi Buharin'e yaklaşıyor. Troçki katıldığı bu son kongrede sessiz kalıyor. Stalin-Buharin taraftarları parti yönetiminde ağırlık kazanıyor.

1926

Nisan — Merkez Komitesi'ndeki bir tartışmada Kamenev'in kapitalist çiftçiliğin sınırlandırılması konusundaki bir önerisi Troçki tarafından desteklendi. Böylece Birleşik Muhalefet'in ilk belirtisi çıktı.

Temmuz — Merkez Komitesi toplantısında Birleşik Muhalefet resmen ortaya çıktı. Nepmanların ve kulakların tasfiyesi; sendikaların bağımsızlaşması, hızlı sanayileşme, vergi yükünün yoksul köylünün sırtından alınması, "tek ülkede sosyalizm" görüşünün terk edilmesi gibi öneriler ileri sürülüyor. Ama hizip ve parti yasağı sorgulanmıyor.

25 Ekim — Politbüro'da Stalin: "Muhalefet Sosyal Demokrat bir sapmadır. Troçki:" Birinci Sekreter ihtilal mezarcılığına adaylığını koymuş bulunuyor." Sonuç: Troçki Politbüro'dan, Zinovyev de Komintern Yürütme Kurulu'ndaki temsilcilik görevinden atılıyor.

Lenin son günlerinde Krupskaya ile dinlenirken.

Mayakovski'nin Bürokrasiyi eleştiren afişi.

Kasım	15. Kongre Muhalefeti "mahkûm ediliyor." Krupskaya muhalefetle ilişkisinin olmadığını açıklıyor. Kongre üç muhalefet liderinin Politbüro'dan atılmasını onaylıyor.
1927	
Mart-Nisan	Parti içi tartışmaların baş köşesine Çin sorunu oturuyor. Muhalefet partinin ve Komintern'in ÇKP'yi Kuomingtang içine sokma ve Çan Kay Şek'i destekleme politikasına karşı çıkıyor. Çan Kay Şek'in teslim olan komünistleri 12 Nisan'da katletmesi tartışmayı alevlendiriyor.
12 Eylül	Muhalefet MK'nın yasağına rağmen hazırladığı platform metnini gizlice basıp dağıtmayı amaçlarken, matbaa basıldı. İşin sorumluluğunu üstlenen Preobrajensky, Mrçakovsky ve Serebriyakov tutuklandı.
Aralık	16. Kongre'de muhalefet lehine tek bir oy bile yok. Kamenev pişmanlık getiriyor. Sonradan Zinovyev de ona katılıyor. 10 Aralık'ta Birleşik Muhalefet kesin olarak dağılıyor. Binlerce muhalif teslim olurken binlercesi de partiden atılıyor.
1928	
18 Ocak	Troçki karşı-devrimci faaliyet suçlamasıyla Alma Ata'ya sürülüyor.
....	Bu yılın ilk altı ayı boyunca kulak isyanları ve sabotajları başgösteriyor. GPU'nun 150 isyan bastırdığı açıklanıyor. Stalin sağ kanattan koparak sol bir çizgiye savruluyor. Zorunlu kollektifleştirmenin yolu açılıyor.
1929	
Ocak	Troçki, SSCB dışına sürgüne gönderiliyor. 7 Mart'ta İstanbul.
....	1. Beş Yıllık Plan: "Amaç sosyalist sanayinin kurulması."
1930	
30 Ocak	Gramsci hapishaneden yazdığı bir mektupla Staline karşı olduğunu açıklıyor.
1931	
30 Ocak	Pravda. Stalin'in bir konuşması: "2 Beş yıllık dönemde ekonomimizde kapitalizmin son kalıntıları da ortadan kalkacaktır."
1932	
Kasım	Zinoviev ve Kamenev bir kez daha partiden ihraç edildiler.

1933	
Ocak	Hitler Başbakan oldu.
Nisan	Troçki Komintern'le ilişkisini kesti.
Ağustos	Troçki yeni bir enternasyonal kurma fikrini ortaya attı. Homoseksüellik suç sayılmaya başlandı.
1934	
...	Ekim devriminin güçlü bir darbe indirdiği sosyal-yurtseverlik SSCB'nin Cemiyet'i Akvam'a girişiyle yeniden dirildi.
1935	
2 Mayıs	Fransa-Sovyetler saldırmazlık paktı.
Mayıs	"Her şeyi teknik belirler" sloganı, "herşeyi kadro belirler"le yer değiştiriyor ve böylece kafa ve kol emeğinin ayrılması parti kararıyla bir kez daha pekişiyor. Stakhonovizm hareketi: "örnek işçiler" yaratılmaya başlandı. Rekabeti arttırmak amacıyla madalyalar dağıtıldı, kahramanlık payeleri verildi. Yiyecek kartlarının kaldırılmasıyla gerçek anlamda "eve dönüş" başladı. Çocuk bakım yuvalarında bakılan çocuk sayısı yalnızca 1.181.000. İzvestia'dan bir başlık "proleter başkentinin sokaklarında kendini satan 1000 kadar kadın tutuklandı.
27 Haziran	bir yasa: "Kürtaj yasaktır!"
Temmuz	Komintern VII. Dünya kongresi (aynı zamanda son kongre; bundan böyle 1943'e kadar toplanmayacaktır.)
Ağustos	VII. Kongre Sovyetlerde sosyalizmin artık gerçekleştiğini ilan etti.
Eylül	Kızılordu mensuplarına teğmenlikten, mareşalliğe varan bir hiyerarşi getirildi. Oysa Kızılordu kuruluş amacı olarak işe subaylığı kaldırmakla başlamış bir yarı-milis yarıdüzenli ordu idi.
1936	
11 Haziran	Yeni Anayasanın kabulü: "Sovyet toplumu henüz sınıf farkları devam eden 2 dost sınıftan, işçilerden ve köylülerden meydana gelmektedir." "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar." Analık sevinci veya analığın korunması." (Böylece kadının kendi vücuduna sahip olma özgürlüğü bir kez da-

Troçki ve Arkadaşları sürgüne giderken 30'ların bir Fransız karikatürü.

ha kısıtlanıyor, buna bağlı olarak "nafaka yasasından" yararlanmakta hiçbir mahzur görülmüyor.) Ekim devrimiyle ciddi bir darbe yiyen aile kurumu restore ediliyor. "Erkeklerle kadınlar arasındaki gerçek eşitlik üzerinde yeni aile oluşmaktadır. Sovyet devletinin hedefi bu yeni oluşumu geliştirmektir."

Ağustos — Zinoviev ve Kamenev 1936'da Stalin'e karşı "terörist komplo" yapmak gerekçesiyle idam edildi, Tomsky aynı olayla ilgili olarak intihar etti, ya da kurşuna dizildi; Rykov görevden alındı.

31 Ağustos — Stalin İspanya iç savaşına karışmamak için açılan kampanyaya imza atıyor.

Ekim 1936- — Sovyetler İspanya'da Cumhuriyetçilere fiili yardım ediyor.

1937
Ocak — Sol muhalefet Moskova mahkemesinde yargılanıyor.

1938
Mart — Buharin (Lenin'in vasiyetnamesinde "partinin sevgilisi" diye adı geçen ve 1917 sırasında MK üyesi olan Buharin) öldürüldü.

2-13 Mart — Muhalefetin yargılanması ve mahkum edilmesi

1939
... — Radek hapiste öldü.

17 Nisan — SSCB Almanya'ya başvurarak ideolojik farklılıkların iki devlet arasındaki ekonomik münasebetleri engellememesini istedi.

23 Ağustos — Stalin ve Hitler arasında saldırmazlık paktı imzalandı.

1940
Ocak — Komünist Ent.in yayın organından bir başlık: "Baş düşman Almanya değil, İngiltere-dir!".

1941
Haziran — Almanya SSCB'ye saldırdı.

1942 Ekim — Siyasi Komiserlikler kaldırıldı.

1943 Mart — Stalin Mareşal rütbesini aldı.

15 Mayıs — Kominternin feshi. Tek tek ülkelerdeki komünist partilerin büyümesini ve onların ve yönetici kadrolarının siyasal olgunluğunu dikkate alarak, ... bir dizi seksiyonun ... sorunu gündeme getirmesini gözönünde tutarak... Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu...K.E. seksiyonlarının aşağıdaki önerisini onaya sunma hakkını kendinde bulmaktadır. uluslararası 'işçi hareketinin yönetici merkezi olarak Komunist enternasyonelin dağıtılması...'

1944
9-20 Ekim — Moskova konferansı (Churchill-Stalin): Balkan ülkeleri iki devletin nüfus pazarlığına konu oldular: Roman,a SSCB'nin; Yunanistan, İngiltere'nin; Yugoslavya ve Macaristan, %50 SSCB'nin, %50 İngiltere'nin; Bulgaristan, %75 SSCB'nin, %25 İngiltere'nin etki alanında kabul edildiler. Bu anlaşma, daha sonra, Amerika'nın da katıldığı Yalta-Postdam konferanslarında son ve resmi biçimini aldı. Bunun sonucu olarak örneğin Yunanistan'da devrim bastırılırken, Romanya'da Krallığın varlığına rağmen tepeden inme 'sosyalist cumhuriyet' kuruldu. Kızılordu'nun Macaristan üzerine yürümesi

1945
4-11 Şubat — Yalta Konferansı

1947
2 Ağustos — Potsdam Konferansı

5 Ekim — Sovyet hegomanyasına destek sağlamak amacıyla, Kominform (Komünist Enformasyon Bürosu) kuruldu.

1948 — Stalin, Mao'yu Çan Kay Şek ile barışa partizanların ise Çan Kay Şek ordusuna katılmalarını öngören politik tavrını açıkladı.

1949 — Yugoslavya Kominform'dan çıkarıldı. Almanya ikiye bölündü.

1953
5 Mart — Stalin öldü. Sovyet yöneticileri kollektif liderlik oluşturuyorlar. Malenkov başbakan, Kruşçev parti genel sekreteri oluyor.

3 Nisan — Sınırlı bir af ilan ediliyor ve Kremlin doktorları hakkında ileri sürülen Stalin'in yaşamına yönelik komplo kurduklarına ilişkin suçlama geri çekiliyor.

16-17 Haziran — Doğu Almanya'da, sosyalist demokrasinin kurulmasına yönelik olarak başlayan ayaklanma, Sovyet birlikleri ve tankları tarafından eziliyor.

10 Temmuz — Tüm bu gelişmeler, 1938'den beri gizli polis örgütünün şefi Beria'nın gücünün azaldığına işaret ediyor. Nihayet, "tasfiyecileri tasfiye eden adam" olarak tanınan Beria, İçiş-

Stalin-Ribbentrop 1939'da yapılmış bir foto-montaj.

Stalin-Churchill-Roosevelt Yalta'da.

leri Bakanlığı görevinden alınıyor ve tutuklanıyor. Kendisine yönelik ileri sürülen suçlamaları halk düşmanı olmak, 1919'dan beri İngiliz gizli servisinin hizmetinde olmak, burjuva milliyetçiliğini savunmak, kollektif liderliğe karşı çıkmak ve gizli polis örgütünü kendi kişisel hesapları doğrultusunda kullanmak.

27 Temmuz — Kore'de Ateşkes Antlaşması imzalanıyor.

5-8 Ağustos — Yüksek Sovyet dört gün süreyle toplanıyor ve Malenkov, tüketim malları üretimine yönelik yeni ekonomik politikayı ilan ediyor.

23 Aralık — Beria, hakkında ileri sürülen suçlamalar çerçevesinde suçlu bulunarak idama mahkum ediliyor. Karar aynı gece infaz ediliyor.

1954

25 Ocak-18 Şubat — Dört Büyükler olarak adlandırılan ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB dışişleri bakanları, sorunlara "barışçı çözüm" aramak amacıyla Berlin'de bir konferans düzenliyorlar.

1955

3-9 Şubat — Yüksek Sovyet toplanıyor. Tartışma Konuları: yeni beş yıllık ekonomik planda, üretim ve tüketim mallarının üretim oranları; atom enerjisiyle çalışan enerji santrallerinin yapımına ilişkin sermaye yatırımları miktarı; Sovyetler Birliği'nin Çin ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmalarına ne oranda yardım yapacağı; silahlanmaya ne kadar fon ayrılacağı.

1956

14-25 Şubat — Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi toplanıyor. Kruşçev yaptığı açış konuşmasında, Stalin'in adını anmadan, kişiye tapınma politikasını eleştiriyor, dış politikanın barış içinde birlikte yaşama anlayışına oturtulacağını ilan ediyor, sosyalist kampın güçlenmesiyle dünya savaşı tehlikesinin yok olduğunu söylüyor. Sosyalizme varışın çeşitli yollarının olduğunu ve şiddet olmadan da devrimlerin gerçekleşebileceğini savunuyor.

1 Haziran — Malenkov'un "Anti-Parti" grubuna dahil olmakla suçlanan Dışişleri Bakanı Molotov görevinden istifa ediyor.

28 Haziran — Polonya'nın sanayi kentlerinden Poznan'da ayaklanma başlıyor. Ekonomik taleplerle genel greve çıkan işçiler, Sovyetler Birliği'ni ve ülkedeki baskı rejimini eliştirmeye yöneliyorlar. Polonya hükümeti askeri birlikler kullanarak ayaklanmayı ezmeye çalışıyor, Macaristan'da da, Petöfi çevresi olarak adlandırılan aydınlar grubu demokratik talepler ileri sürüyor.

23 Ekim-4 Kasım — Polonya'daki gelişmelerden etkilenen Macar işçileri de ayaklanıyor. 1953-1955 arasında başbakanlık yapmış ve halkın sevdiği bir Razjk yandaşı olan Imre Nagy başbakanlığa getiriliyor. Ancak Nagy, daha sonradan inkar etmekle birlikte, Sovyetler'den ayaklanmanın bastırılması yolunda yardım istiyor.

11 Kasım — Tito, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'ın içişlerine karışmasını eleştiriyor ve iki ülke partileri arasındaki ilişkiler yeniden bozuluyor.

1957

30 Mart — 1956 Aralığı'ndan başlayarak Sovyet sanayi üzerindeki merkezi denetimin gevşetilmesini savunan Kruşçev, birçok sanayi bakanlığının lağvı ve bölgesel planlama gruplarının kurulmasını da içeren ekonomik reform önerisinden bulunuyor.

1958

27-31 Mart — Yüksek Sovyet toplanıyor ve Kruşçev'in politikalarını onaylayarak onu başbakanlığa getiriyor. Nükleer denemelerin tek yanlı olarak durdurulmasına karar veriliyor.

17 Haziran — Sovyet Merkez Komitesi, kollektif çiftliklerin ürettikleri malların zorunlu alımını kaldırarak, planlı devlet satın alma sistemini kabul ediyor.

1959

27 Ocak-5 Şubat — SBKP 21. Kongresi toplanıyor Yeni Yedi Yıllık Kalkınma Planı tartışılarak kabul ediliyor. Sınai üretimde yüzde 80'lik bir kalkınma öngören bu programla, 1970'lere dek sosyalizmden komünizme geçişin gerçekleşeceği ilan ediliyor. Kruşçev; sosyalist ve kapitalist kamplar arasındaki temel mücadele alanının ekonomik rekabet olduğunu söylüyor. Kongre, "Komünizmin Mimarları Kongresi" adını alıyor.

1956 SSCB tankları Budapeşte'de. Detant politikasının ilk uygulayıcısı Kruşçev J.F.Kennedy ile.

1960
14 Ocak — Kruşçev, askerî harcamaların azaltılacağını ve Sovyet Ordusu'nun üçte birinin terhis edileceğini ilan ediyor.

1961
30 Temmuz — Yeni SBKP Program Taslağı yayınlanıyor. Programda gelecekteki 20 yıl içinde sanayi üretiminin 500 kat arttırılması, kirasız konutların yapılması, vergilerin kaldırılması, çalışma saatlerinin düşürülmesi öngörülüyor.

17-31 Ekim — SBKP 22. Kongresi toplanıyor ve yeni program kabul ediliyor. Stalin açıktan eleştiriliyor. Ayrıca Çin ve Arnavutluk komünist partileri eleştirilerek, bu partilerle ayrılık resmileştiriliyor

1962
25 Eylül-4 Ekim — Brejnev Yugoslavya'yı ziyaret ediyor. Tito ise Moskova'ya gelerek parti liderleriyle görüşüyor.

3 Aralık — Sovyetler Birliği, Arnavutluk'daki elçilik personelini geri çekiyor.

1963
14 Haziran — Çin partisi Sovyet yöneticilerine, komünist stratejiye ilişkin yirmi beş maddelik bir mektup gönderiyor.

27 Temmuz — Mektubun yayınlanması yasaklanıyor ve mektubu Sovyetler Birliği'nde dağıtan beş Çinli yurtdışı ediliyor.

1964
14 Şubat — Suslov, Merkez Komitesi'ne, Çin-Sovyet ilişkilerine ilişkin bir rapor sunuyor. Çin'i, Sovyetler Birliği'nin dünya savaşını önleme çabalarına karşı çıkmakla, uluslararası komünist hareketi bölmekle, devrim doğrultusunda kitle eylemi yerine silahlı ayaklanmayı savunmakla eleştiriyor.

15-22 Nisan — Çin Partisinin mektubunu yayınlayan Romanya Komünist Partisi Merkez Komitesi, Kruşçev'i, Comecon'u kendi çıkarlarına alet etmekle suçluyor.

15 Ekim — *Tass* ajansı, "yaşının ilerlemesi ve sağlığının bozulması" nedeniyle Kruşçev'in parti I. Sekreterliği görevinden "affedildiği"ni duyuruyor ve yerine Brejnev'in atandığını, başbakanlığa ise Kosigin'in getirildiğini ilan ediyor.

17 Ekim — *Pravda*, adına değinmeden Kruşçev'i, kendi kişi kültünü kurmaya çalışmakla ve "subjektivizm ve komünizmin inşaasından sapmak"la suçluyor.

1965
1-5 Mart — Çin, Sovyet yönetimini "Kruşçevsiz Kruşçevcilik"le suçluyor.

27-29 Eylül — SBKP Merkez Komitesi, Kruşçev'in başarısız bulunan tarım programının yerine yeni bir program kabul ediyor, sanayinin yeniden merkezileştirilmesine karar veriyor.

1966
29 Mart-8 Nisan — SBKP 23. Kongresi toplanıyor. Yeni bir beş yıllık plan kabul edilerek, Kruşçev'in 1970 için koyduğu hedefler küçültülüyor. Brejnev, 1. Sekreterlik yerine, Stalin'in ölümünden beri kullanılmayan "Genel Sekreterlik" ünvanını alıyor.

1968
5 Ocak — Çekoslovakya'da reform yanlısı Dubçek, Novotni'nin yerine birinci sekreter oluyor. Brejnev, Dubçek'i destekliyor.

25 Şubat — Dubçek, "güleryüzlü sosyalizm" programını açıklıyor. Brejnev, "sosyalizmde disiplin gereklidir" diyerek Dubçek'i eleştiriyor

21 Ağustos — Sovyetler, diğer Varşova Paktı birlikleriyle Çekoslovakya'yı işgal ediyor. Dubçek, Svaboda ve diğer Çek liderler Moskova'ya götürülerek ikna ediliyor.

1969
Kasım — Helsinki'de Stratejik Silahları Sınırlandırma Antlaşması görüşmeleri başlıyor. Brejnev, "yumuşama" politikasının mimarı oluyor.

1975
1 Ağustos — 1972-74 yılları arasında ABD başkanları Nixon ve Ford ile beş kez biraraya gelen Brejnev, Helsinki Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı Sonuç Belgesi'ni imzalıyor.

1977
16 Haziran — Devlet Başkanı Podgorni'nin ölümü üzerine, bu görevi de Brejnev üstleniyor.

25 Ekim — Ekim Devrimi'nin 60. yılında, 1936 Anayasası'nın artık toplumun iktisadi ve sosyal gelişmesinin ardında kaldığı gerekçesiyle yeni bir anayasa kabul ediliyor. Buna göre, toplum hayatı, örgütlenmesi, parti ve devletin görevleri yeniden belirleniyor. Merkeziyetçiliğe ağırlık veriliyor.

1968. SSCB tankları Prag'da. Selefinin detant politikasını izleyen Brejnev Carter'la.

1979
İlk aylar — Parti örgütünde ve ekonomide reformlara gidilmesini isteyen KGB şefi Andropov Politbüro üyesi oluyor. Andropov, Merkez Komitesi Sanayi Sekreteri Krilenko ile birlikte, parti ve devlet kademelerindeki yozlaşma, suistimaller ve bürokrasiden sorumlu tuttuğu Brejnev-Çernenko ikilisine karşı mücadele başlatıyor.
25 Aralık — Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal ediyor,

1980
Andropov, yozlaşma aleyhtarı kampanya başlatarak, bürokrasinin üstüne yürüyor. Brejnev yandaşları bu girişimden hoşnutsuz oluyorlar. Sağlığı giderek bozulan Brejnev'e yönelik eleştiriler artıyor.

1981
19 Aralık — "Lenin Edebiyat Ödülü" verilen Brejnev, 75. yaş gününde Leningrad Yazarlar Sendikası'nın dergisi *Auroro* tarafından eleştiriliyor, alay konusu ediliyor, parti bürokratlarının yeteneksizliği vurgulanıyor. Brejnev'in kızı Galma ile davada İçişleri Bakanı Yardımcısı Yuri Çurbanov'un adları çeşitli yolsuzluk olaylarına karışıyor.

1982
26 Ocak — Parti ideologu Mihail Suslov
13 Şubat — Andropov, *Pravda*'da İtalyan Komünist Partisi'ne ilişkin yayınladığı yazısında, bu partiyi övüyor.
10 Kasım — Brejnev öldü.
12 Kasım — Merkez Komitesi Yuri Andropov'u Genel Sekreterliğe getiriyor. Andropov, "şirketlerin ve işletmelerin, kollektif ve devlet çiftliklerinin bağımsızlığının arttırılması gerekir" diyerek, Brejnev döneminin merkezi yönetim biçimini değiştirmeye koyuluyor.

1983
Haziran — Andropov, "üretim ilişkileri ile üretici güçlerde köklü niteliksel dönüşümler yapılması zorunluluğunun kaçınılmaz duruma geldiği tarihsel bir noktaya gelindiğini" ilan ediyor. Dış Ekonomik İlişkiler Devlet Komitesi Başkanı Smelyakov, suistimal suçuyla ölüme mahkum ediliyor. KGB ve orduda da geniş tasfiyeler yapılıyor. Krilenko ve Gorbaçov, Andropov'u destekliyorlar.
Eylül — Anropov'un sağlık durumu ağırlaşıyor.

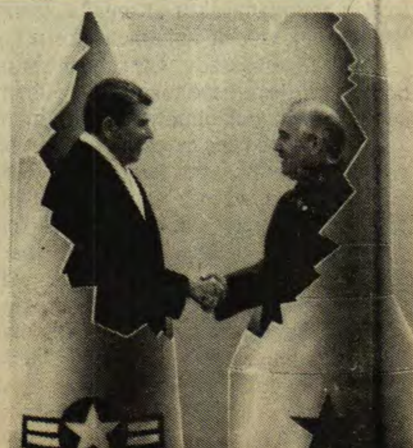
1984
9 Şubat — Andropov öldü.
13 Şubat — Merkez Komitesi, "gençler ve reformcular" ile "yaşlılar ve bürokratlar" arasında sürdürülen pazarlıklar sonucunda, Ustinoviç Çernenko'yu genel sekreterliğe getiriyor.

1985
Ocak-Şubat — Gorbaçov, durumunu güçlendiriyor.
10 Mart — Çernenko öldü.
11 Mart — Merkez Komitesi'nin 300 üyesinden 200'ünün katıldığı oturumda Gorbaçov oy çokluğuyla genel sekreterliğe seçiliyor. Gorbaçov ilk icraatlarından biri olan "yolsuzluğa karşı kampanya'yı başlatıyor.
Nisan — Politbüro "alkolizme karşı" tedbirleri onaylıyor.
27 Eylül — Brejnev ve Çernenko'nun yakın dostu ve Gorbaçov'un muhalifi Başbakan Nikolai Tikhanov, görevinden ayrılıyor. Başbakanlığa Nikolai Rizkhov getiriliyor.
Kasım — Yeni parti program ve tüzük taslakları yayımlanıyor. Tüzük, parti içi tartışmaların canlandırılması, eleştiri özgürlüğünün genişeltilmesi ve bürokrasinin azaltılmasına yönelik tedbirler içeriyor. Program ise, Sovyet modelinin "en ideal" model olduğu iddiasından vaz geçiyor, üretim artışlarını mütevazi hedeflere bağlıyor, sosyal politikalara ağırlık veriyor, ekonomik ve idari reformlar öngörüyor.

1986
14 Şubat — SBKP 27. Kongresi toplanıyor. Yeni parti program ve tüzüğü kabul ediliyor. Gorbaçov, ekonomik ve idari reformların yaygınlaştırılarak sürdürüleceğini bildiriyor, Politbüro'yu kendi yandaşlarından oluşturuyor.
Ekim — Gorbaçov, yaptığı bir konuşmayla, reformlara karşı hâlâ direnen bazı bürokratların bulunduğunu, bunlara karşı mücadelenin sürdürüleceğini ilan ediyor.
Kasım — Gorbaçov, ABD Başkanı Reagan ile Rejkjavik de ikinci kez biraraya geliyor. Silahsızlanma konusunda anlaşmaya çok yaklaşılıyor, ancak Reagan'ın "Yıldız Savaşları" projesindeki ısrarı nedeniyle bu başarılamıyor.

1979. SSCB Afganistan'da. 1986 Reagan-Gorbaçev Rejkjavik'te.

Adolf Joffe'nin Son Mektubu

Adolf Abramoviç Joffe, devrim sırasında Lenin'in çevresinde yer alan en yetenekli kişilerden biriydi. Tüm yaşamını sosyalist harekete adadı.

1917 devrimi sırasında Bolşevik Partisi'nin Merkez Komitesi'nde yer alan Joffe, 1905 devrimi sırasında da aktif bir rol oynamıştı; bu devrim sırasında tutuklandı ve Sibirya'ya sürülerek kürek cezasına çarptırıldı.

Ekim devriminden sonra Sovyet Rusya'nın en önemli iki diplomatik görevini üstlendi. Önce Brest-Litovsk'da Rus delegasyonuna başkanlık etti; sonra Tokyo Büyükelçisi oldu.

Hastalığı nedeniyle gelişen bürokratlaşmayı önlemeye katılacak gücü kendinde bulamayınca da 16 Kasım 1927'de şakağına bir kurşun sıkarak intihar etti.

Joffe'nin cesedi yanında bulunan ve Troçki'ye hitaben yazdığı son mektubunu, onu anmak üzere yayınlıyoruz.

Leon Troçki'ye

Sevgili Leon Davidoviç,

Hayatım boyunca bir siyaset adamının, tıpkı sahneden çekilen bir sanatçı gibi gitme zamanının gelip çattığını anlaması gerektiği ve çok geç kalmaktansa, çok erken çekilmenin daha iyi olduğu kanısını taşıdım.

Otuz yıldan fazla bir zaman boyunca, insan yaşamının ancak sonsuz bir şeyin hizmetinde olduğu sürece ve o ölçüde bir anlam taşıyabileceği düşüncesini benimsedim. Bizim için insanlık bir sonsuzluktur. Geri kalan herşeyin sonu vardır ve bu geri kalan için çalışmanın anlamı da yoktur. Bir gün, insanlık, bizzat kendisini aşan bir anlam taşıyacağı günlere kavuşacaksa da, bu anlam öylesine uzak bir gelecekte aydınlanacaktır ki, bugün, bizim için insanlık yine de tamamen sonsuz bir şey olarak kalmaktadır. Eğer, benim yaptığım gibi, ilerlemeye inanılacak olursa, gezegenimizin yok olma saati geldiğinde, insanlığın daha genç gezegenlere göçetme ve yerleşme yolunu çok zaman önce bulmuş olacağı kabul edilebilir. İşte ben, yaşamın anlamını her gün bu kavrayışın içine yerleştirdim. Ve bugün geçmişime, partimizin saflarında geçirdiğim yirmi yedi yıla baktığımda, bilinçli yaşamım süresince bu felsefeye sadık kaldığımı, haklı olarak söyleyebileceğime inanıyorum. Daima şu ilkeye uyarak yaşadım: İnsanlığın yararı için çalış ve savaş. Ve yine, yaşadığım her günün anlamını kazandığımı söylemek hakkına sahip olduğuma inanıyorum.

Ama öyle görünüyor ki, artık hayatımın anlamını yitirdiği an geldi ve hayatıma son verme göreviyle karşı karşıya olduğumu hissetmemin nedeni de bu.

Muhalefet üyelerine hiçbir görev vermemek biçimindeki yönelişlerine yıllardır sadık kalan bugünkü parti yöneticileri, ne siyasi çalışma yapmama, ne de yeteneklerime uygun düşen sovyetik çalışma içinde herhangi bir etkinlikte bulunmama izin verdiler. Bildiğiniz gibi, bir yıldır muhalefet üyesi olarak siyasi çalışma yapmam siyasi büro tarafından yasaklanmış durumda. Sağlığım da daha kötüye gitmekten geri kalmadı. 20 Eylül'de, tarafımdan bilinmeyen nedenlerle, Merkez Komite Tıp Komisyonu beni uzmanlara muayene ettirdi. Bu kişiler, sağlığımın sandığımdan çok daha kötü durumda olduğunu, Moskova'da bir tek gün daha kalmamam ve tedavimi bir saat bile geciktirmemem gerektiğini, derhal yurtdışına, uygun bir senatoryuma gitmek zorunda olduğumu kesin bir dille bana bildirdiler.

Lafı dolandırmadan sordum: "Dışarıda iyileşme şansım ne kadar ve Rusya'da, işimin başında tedavi edilemez miyim?" Doktorlar ve asistanlar, Merkez Komite'de görev yapan doktor Abrossov yoldaş, bir başka komünist doktor ve Kremlin hastanesi müdürü, hep bir ağızdan, Rus senatoryumlarında kesinlikle bakımımın sağlanamayacağı ve Batı'da tedavi görmem gerektiği yanıtını verdiler. Öğütlerini yerine getirsem bile, uzun bir süre için çalışmaktan uzak kalmam gerektiğine kuşku olmadığını da eklediler.

Daha sonra, Merkez Komite Tıp Komisyonu, beni muayene ettirme kararını kendi insiyatifiyle almış olduğu halde, ne yurtdışına gitmem, ne de ülkede tedavi edilmem için herhangi bir girişimde bulundu. Tersine tavsiye edilen ilaçları o zamana kadar bana sağlamış olan Kremlin eczacısının, bundan böyle bana ilaç temin etmesi yasaklandı. Böylece, o ana dek yararlanmış olduğum bedava ilaçlardan da yoksun bırakıldım. Öyle görünüyor ki bu olay, tam da iktidardaki grubun, muhalefetteki yoldaşlara kendi çözümünü dayatmaya başladığında meydana geldi: Muhalefeti en zayıf yerinden vurmak.

Sağlığım çalışmamı engellemeyecek kadar iyi olduğu sürece, bütün bunların benim için pek önemi yoktu; ama durumum giderek daha da kötüleşince, karım Merkez Komite Tıp Komisyonuna ve kişisel olarak da, "eski savaşçıları korumak" için hiç bir şeyin esirgenmemesi gerektiğini kamuoyuna sık sık duyuran doktor Semacko'ya başvurdu; fakat başvurularına yanıt alamadı ve elde edebildiği tek şey, hastalığımla ilgili komisyon kararının bir kopyası oldu. Bu metinde kronik hastalıklarım sıralanıyor ve yaklaşık bir yıl kadar, "profesör Riedlânder'inkine benzer bir senatoryumda" kalmam gerektiği bildiriliyordu.

Sekiz günden beri kesin olarak yataktan çıkamıyorum çünkü kronik ağrılarım

bu koşullarda doğal olarak, son derece vahim bir hale geldi; ve daha da kötüsü, eski polinevritim yeniden ağırlaşarak bana dayanılmaz acılar çektirmeye ve yürümemi bile engellemeye başladı. Dokuz gündür her türlü tedaviden yoksunum: yurtdışına gitmemle ilgili sorun yeniden ele alınmadı. Merkez Komite hekimlerinden hiçbiri ziyaretime gelmedi, Başucuma çağrılan profesör Davidenko ve doktor Levin, iyileşmeme hiç bir faydası olmayacağı açıkça görünen kıvır zıvır şeyler tavsiye ettiler ve hiç bir şey yapılamayacağını, acil olarak yurtdışına çıkmam gerektiğini bir kez daha kabul ettiler. Doktor Levin, komisyonun karımın kesinlikle bana refakat etmek isteyeceğini düşündüğü için sorunun daha da çatallaşacağını, çünkü bunun "çok pahalıya geleceğini" karıma söyledi. Karım, içler acısı bir durumda olmama rağmen, ne kendisinin ne de bir başkasının bana refakat etmek konusunda ısrar etmeyeceği yanıtını verdi. Doktor Levin, bu koşullarda sorunun halledilebileceğine dair güvence verdi. Bugün, doktorların hiç bir şey yapamayacaklarını ve tek çarenin acilen yurtdışına çıkmak olduğunu yineledi. Daha sonra, bu akşam, Merkez Komite hekimi Potiomkrine yoldaş, Merkez Komite Tıp Komisyonu'nun beni yurtdışına göndermeyip, Rusya'da tedavi ettirme kararını karıma tebliğ etti. Gerekçe, uzmanların dışarda uzun bir tedavi öngörmeleri ve kısa bir süre için gitmemin yararsız olduğunu düşünmeleriydi; Merkez Komite tedavim için 1000 dolardan fazla ödenek ayırmanın olanaksız olduğu kanısındaydı.

Bir süre önce, yurtdışında kaldığım sırada, hatıralarımı yayınlamak için 20.000 dolarlık bir teklif almıştım; ama hatıralarım siyasi büro tarafından sansür edileceğinden ve ülkemizde parti ve devrim tarihinin nasıl tahrif edildiğini bildiğim için, böyle bir tahrifte payım olsun istemedim. Siyasi büronun sansür çalışmasının tümü, -devrimin gerçek yöneticilerinin yanısıra, öyle olduklarını iddia edip bununla böbürlenen- kişilerin ve eylemlerinin gerçeğe uygun bir değerlendirmesini bana yasaklamaktan ibaret olacaktı. Bugün, Merkez Komite'den para almadan tedavi olabilmek için hiç bir olanağım yok ve Merkez Komite, yirmi yedi yıllık devrimci çalışmamdan sonra, hayatımın ve sağlığımın 1000 dolarlık bir bedelden üstün görülebileceğine inanmıyor. Bu nedenledir ki, dediğim gibi hayatıma son vermenin zamanı geldi. Partinin genel kanısına göre intiharın kabul edilebilir olmadığını biliyorum; ama yine de, durumumu anlayacak olanlardan hiçbirinin beni mahkum edemeyeceğine inanıyorum. Eğer sağlığım yerinde olsaydı, partideki mevcut duruma karşı mücadele edecek gücü ve enerjiyi bulurdum; ama partinin sizin kovulmanıza sessizce katlanmasına şu halimle tahammül edemezdim, partiyi, böylesine alçakça bir davranışın sorumlularını ihraç etmeye zorlayacak bir krizin er ya da geç ortaya çıkacağından emin olsam da... Bu anlamda ölümüm, partiyi böyle bir utanç karşısında bile müdahale edemeyecek kadar çığrından çıkaranlara karşı bir protestodur.

Eğer büyük bir şeyle küçük bir şeyi karşılaştırmama izin verilirse, büyük önem taşıyan tarihsel bir olay olarak önce sizin sonra da Zinoviev'in ihraç edilmesi -bir ihraç ki, kaçınılmaz olarak, devrimimizde termidorcu bir dönem başlatacaktır- ve bana, sorumlu görevlerde yirmi yedi yıllık bir etkinlikten sonra, kafama bir kurşun sıkmaktan başka yol bırakılmamış olması, bu iki olgu tek ve aynı şeyi açıklamaktadır: Partimizin güncel rejimi. Ve bu iki olgu, küçük ve büyük her ikisi de, partiyi termidor yoluna itmeye katkıda bulunmaktadır.

Sevgili Leon Davidoviç, on yıllık bir ortak çalışma ve kanımca, dostluk bağları bizi birleştiriyor. Ve bu durum, bu ayrılık anında, sizde olup bana zayıflık gibi görünen şeyleri size söyleme hakkını bana veriyor.

Doğru yolda olduğunuzdan asla kuşku duymadım ve biliyorsunuz, yirmi yıldan fazla bir zamandır, "sürekli devrim" sorunu da dahil olmak üzere, her zaman sizin yanınızda oldum. Ama bana hep öyle geldi ki, Lenin'in gösterdiği sebat ve uzlaşmazlıktan, gelecekte çoğunluğu kazanacağından ve görüşlerinin doğruluğunun kabul edileceğinden emin olduğu için gösterebildiği, gerektiğinde yalnız kalma ve aynı yönde ilerleme kapasitesinden yoksundunuz. 1905'ten bu yana, siyasette hep haklı çıktınız ve Lenin de bunu kabul etti; bunu bizzat Lenin'den duyduğumu size sık sık söyledim; 1905'te haklı olan o değil sizdiniz. Ölüm anında yalan söylenmez ve aynı şeyi bugün size yine söylüyorum.

Ama değerini abarttığınız bir birleşme ya da uzlaşma uğruna, sık sık doğru konumdan ayrıldınız. Bu bir hataydı. Yineliyorum: Siyasette her zaman haklıydınız ve şimdi her zamankinden daha haklısınız. Bir gün parti bunu anlayacak ve tarih kabul etmek zorunda kalacak.

O halde, eğer sizi terkedenler olursa ve özellikle de, dilediğimiz kadar kısa bir süre içinde çoğunluk sizden yana geçmezse, kaygılanmayın. Siz doğru olanı yapıyorsunuz, ama kesin zafer ancak kararlı bir uzlaşmazlıktan, her türlü ödünün reddinden kaynaklanır; Vladimir İlyiç'in zaferlerinin sırrı budur.

Size bunları söyleme isteğini sık sık duydum ama ancak size elveda dediğim anda bu kararı verebildim.

Her zaman kanıtlamış olduğunuz gibi, güçlü ve cesur olmanızı ve tez bir zafer kazanmanızı diliyorum. Sizi kucaklıyorum. Elveda.

A. JOFFE

Not: Bu mektubu, ayın onbeşini onaltıya bağlayan gece yazdım ve bugün, 16 Eylül günü, Maria Mikhailovna beni bir ya da iki ay için bile olsa dışarıya göndermeleri konusunda ısrar etmek için Tıp Komisyonu'na gitti. Kendisine, uzmanların kanısına göre dışarıda kısa süre kalmamın tamamen yararsız olduğu yanıtı verilmiş; ve komisyonun beni derhal Kremlin Hastanesi'ne sevketme kararı aldığından da haberdar edilmiş. Böylece, bütün hekimler Rusya'da uygulanacak bir tedavinin tamamen yararsız olduğu kanısında birleştikleri halde, sağlığımı düzeltmek için yurtdışına kısa bir yolculuk yapmam bile reddedildi.

Elveda, sevgili Leon Davidoviç, metin ve sebatkar olun, öyle olmak gerekiyor ve bana karşı kin beslemeyin.

Kasım Ayında Neler Oldu

3 Kasım 1909 Hasanağa Tütün Deposu işçileri grevi.
1 Kasım 1922 Saltanat lağvedildi.
1930 Brezilya'da radikal burjuva nitelikte bir devrim gerçekleşti: Getulio Vergas Cumhurbaşkanı oldu.

7 Kasım 1917 Rus Devrimi
10 Kasım 1970 Bossa işçileri grevi
1937 Brezilya'da, Vergas, faşizm yanlısı bir hükümet kurdu.

9 Kasım 1918 Spartakistlerin önderliğinde Alman Devrimi.
16 Kasım 1950 Dünya Barış Konseyi kuruldu.
17 Kasım 1922 Son Padişah Vahdettin'in kaçışı

15 Kasım 1911 Zonguldak maden işçileri grevi
21 Kasım 1831 Lion dokuma işçilerinin baş kaldırışı
1918 Meclis-i Mebusan'ın feshi

1975 Elka işçilerinin grevi
24 Kasım 1948 Venezuela'da askeri darbe
25 Kasım 1880 Haliç vapuru personelinin grevi
26 Kasım 1965 İzmit'te Mannesman boru fabrika işçilerinin direnişi
27 Kasım 1950 Kore Kunuri Savaşı 237 ölü, 201 kayıp Türk
28 Kasım 1924 Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu
1820 Engels doğdu.
28 Kasım 1945 Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti kuruldu.